

НИЗАМИ КӘНЧӘВИ

ХОСРОВ
ВӘ
ШИРИН

АКАДЕМИЯ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ им. НИЗАМИ

НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ

ХОСРОВ и ШИРИН

Перевод: *Расул Рза*
Редакторы: *М. Ариф и М. Г. Рзагулиев*

АЗЕРБАЙДЖАНСКОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
БАКУ—1947

АЗЕРБАЙДЖАН ССР ЭДМЛЕР АКАДЕМИЯСИ
НИЗАМИ АДЫНА ЭДБИЯЯТ ИНСТИТУТУ

НИЗАМИ КЭНЧЭВИ

ХОСРОВ вƏ ШИРИН

Чевирани: *Расул Рза*
Редакторлары: *М. Ариф ва М. Һ. Рзагулиев*

АЗЕРБАЙДЖАН ДОВЛАТ НӘШРИЯТИ
БАКИ—1947

Низами ашша адабиёт институтунун тартип аталып
элми-тангиди жетидеи таргуче озунушудур

Комментария ва дугат илессини изан
М. Һ. РЗАГУЛИЕВ

Бадии тартибатчы ва шакилларини чакан
ГЭЗЭНФӘР ХАЛЫГОВ

„ХОСРОВ ВƏ ШИРИН“

Низами Кенчэви „Сиррлэр хэзинэси“ни битирдикдэн икни ил сонра 1180-чы илдэ Азэрбайчан эдэбийяты тарихиндэ илк романтик поэма олан икинчи бейүк эсэрини сонэ чатдырыб Азэрбайчан атабэйлэриндэн Мəһəммəd Чəһан Пəһлəвəнə итəф əтимишдир. „Хосров вə Ширин“ поэмасынын Азэрбайчан тарихи илэ сəслəшən мəрағлы мəзмуну вəрдир. Дүня эдэбийятында мəһəббət мөвзуунда язылмыш эсəрлэр ичиндэ мұсəснə бир ер тутан бу поэмəдə, əсəсən мəһəббəтин дəрин фəлсəфи мə’нəсы тəрəннүм олунур. Шайрин тəрəннүм əтдийи бу мəһəббət инсанларə йүксəк һиссəлэр ашылайыр, онлары фəйдалы мəгсəдлэр угрунда мұбаризəйə чагырыр, инсанə илһам верир, даимə ирəлийə, хошбахтлығə доғру сөғг əдир.

Əсəр Сəсəни һөкмдарларындан Хосров Пəрвизин Гафғəз көзəли Ширин илэ мұшингəси əсəсында гурулмушлур. Киришдэ мұначат, нə’т вə мəдһ кими рəсми һиссəлəрдэн соғра шайрин шеир вə мəһəббət һағтында мұлаһизəлəри дə верилр ки, хүсусən бу сон фəсил Низами эдэби мəжтəбинин əсəс хүсусийəтлəрини əһтə əдир. Мүғəддимəнин бу һиссəсиндэ Низами өз гаршысында дуран əсəс вəзифəлəри мұййənлəшдирир. Көһкə эдэби əн’иəлəрин əлэйһинə чыхан шайр сənəтин гаршысында ени вəзифəлэр гоюр. О, һəтифə—өз илһамы илэ—данышыр, һəтифия дили илэ „сənəткар доғруну язмəлдыр, мөвзууну һəятдан əлмəды, ағыл кəсимəз əфсəнəлəрдэн узағашмəлдыр“—дейир:

Дүшүнчəсиз бир сөз кимə кəрəкдир,
Ким белə сөзлəри динлəйчəkдир!

Бәдин сөзүн мәналы, гыса нә мараглы олмасыны көстәр-
рир:

Сөзү мәнәум демәк асандыр, асан,
Анчаг нәм үстүндә кәрәк дурасан.
Сөзүн чокса әкәр чалыш аз олсуи,
Йүз сөзүн ериндә бир кәлмә галсын.

Шаир өз поэмасында мәзмунун һәятдан алындыгын көс-
тәрир, бир сыра гәдим тарихи абидәләри сайыр вә әсәри
ярадаркәи тарихи әсәрләр, абидәләр на шифаһи халг әдәбия-
тында истифадә өтдийини гәйд әдир:

Хосровдан, Шириндән галап ядикар
Кизли дейил, дурур тамам ашикар.
Шәбдиз атын шәки, Бисүтүн дагы,
Мәдаийн әйваны, чөлү, овлагы...

Һәгигәтдә Мәдаийн хәрәбәләри янныда олан Бисүтүн
дагында һәкк олунмуш әсәрәнкиз хәтәр нә шәкилләр вар-
дыр ки, халг ичәрисиндә буналарын әтрафында бир чох әфса-
нәләр яраймышдыр.

Хүсусән Хосровун Бәрдәйә гачмасы вә онун Ширин илә
мүәшигәси, Ширин вә Фәрһад мәчәрасы о заман кениш халг
күтләләри ичәрисиндә мүхтәлиф шәкилләрдә сөйләнилән бир
сыра рәвәйәт вә дастанларын яраймасына сәбб олмушду.
Азәрбайжан шәраитиндә хүсусән Фәрһад ады даһа чох йыл-
мышды. Бүтүн бу мәдәни ирсән истифадә өдән Низами өз
дәрин мәналы көзәл әсәрини яратмышдыр.

Низаминин „Хосров вә Ширин“ әсәриндән бәһс өдәндә
мүтләг бөйүк Иран шакири Фирдәвсинин „Шаһнамә“си хәтирә
кәдир. Чүнки, „Шаһнамә“нин дәрдүнүч чиләндә Хосровун
шаһлыг дөврү чох кениш бир сурәтдә көстәрилмиш, онун
апардыгы мүнәрибәләр, Ширинә өвләмәси вә өлүмү тәсвир
өдилмишдир. Буна көрә дә шаирин бу әсәрә мүнәсибәтын
мүсәйяһләшдирмәк әзрундир.

Өз әсәрини гәдим Иран әсаири үзәриндә гуран Фирдәв-
си, Хосровун һәятынә әсәсән мүнәрибә вә мүчадиләләрдә
верир. Доғруду, о да Хосровун Ширинә өвләмәсиндән
языр, Шируйә атасыны өлдүртүкдән сонра Бәрдә көзәли-
нин зәһәр ичиб өз севкилиснин даһмасында илтиһар өтдийи-
ни көстәрир. Лакин буналар сөзәрасы сөйләнир, әсәрдә әһә-
мийәтәли бир һадисә кими көстәрилмир. Нә Ширинин дахи-

ли иштираблары, нә дә бу мәһәббәтин инкишаф хәтти тәсвир
олунур. Фирдәвси Фәрһадын адыны белә чәкмир. Шириндән
бәһс өдилән һиссәдә ону Мәрийәмин гәтили кими сәийиһләя-
диридир. Бу чәһәти, вәһни өзүнүк бу әсәрә мүнәсибәтини Низа-
ми „Хосров вә Ширин“ин мүғәддәмәсиндә даһа айдын көстәр-
мишдир:

Язәркән о һәким бу хош дастаны,
Атмышды ичиндән әшти, фәғаны.
Кәңчләрә хош кәлән әшгин һайчанмы
Титрәдә билмәди йоргун гочаны.
Әшгин һекайәти чәзб әтди мәни...

Доғрудан да Фирдәвси әсәсән Хосровун мүнәрибә һәя-
тын өзүнә мәхсус шаһнамәчилик үслубунда чанландырыб,
ону Сасани тарихинә уйгун бир һәккдар кими көстәр-
мишдир.

Низами илә мәһәббәт мөвзууну сечәрәк әсәс ө'тибарилә
Хосровун шаһлыгын дейил, онун дахили әләмини, мә'нәви
тәкимләшмә прәссини тәсвир әтмишдир. Низами тарихи
дүзкүнлүйә бир о гәдәр дә рәвәйәт әтмәмиш, өз ярадычылыг
хәялләрына архаһанараг тамамилә сии нә Фирдәвсини мөвзууна
охшамаян бөйүк романтик бир әсәр яратмышдыр.

Низами өз әсәриндә әшгә, мәһәббәтә бөйүк бир ер вер-
миш, бир сыра чанлы, дәрин психоложи сурәтләр яратмыш-
дыр. Шаир өз әсәрини язмаға башламадан әввәл халг ичә-
рисиндәки зәккин рәвәйәтләрдән истифадә әтмишдир. Бу бә-
рәдә Низами әсәринин мүғәддәмәсиндә белә языр:

Мә'лум һекайәтдир бу „Хосров Ширин“,
Анчаг дастан йөкдур бәз гәдәр ширин.
Руһа хош кәлсә дә бу көзәл дастан,
Пәрдәдә галмышды бу кәли чохдан.
Таныян йөх иди белә алмасы,
Бәрдәдәйди онун бир әл язмасы.
О өлкәнин гәдим тарихләриндән
Бу дастаны билиб өйрәнмишәм мән.
О өлкәдә олан гәдим адамар,
Тәшвиғ әтди, ишә мән вердим гәрар.

Низаминин бу мисралары, хүсусән Фәрһадын өлүмү илә
олағәдәр олараг онун нар ағачындан олан күлүк дәстәсивик
инди дә нар вермәсини языб:

Низами көрмөмүш олса да ону
Сөйлөйр китабда охуугуну —

демөсү, Фарад ва онун мүшгөсү һагында Азербайчанда:
Низамидон эввэл язылы рөвайэтләр олдугуну айдынаш-
дыр.

Бүтүн бу рөвайэт ва дастанлар Низамийә өз фәлсәфи
көрүшләрини чанландырмага имкан яратмыш, шаиря өшг
анлайышынын, тәбиәтә во өлүмә мүнәсибәтиники айдынаш-
масы ва сийас көрүшләрини ифадәсә үчүн әсас вермишдир.

Мөһрабы өшгдир уча көйләрин,
Эшгисә өй дүня, нәдир дәйәрин?
Эшгисә олсайды хиләтин чаны,
Дирилик сармазды бөйүк чананы,
Эшгисә һәр адам бир нейдир, ғырыг,
Йүз чаны олса да өлүдүр артыг.

Әсасән өшг мәчарасы үзәриндә гурулан повмада ери кәл-
дикчә шаир өз сийас көрүшләрини да чанландырыр. Онун
агылы, әдәләтин шаһ һагындаки арузлары әсәрин мұхтәлиф
ерләриндә охучуя чатдырылыр. Низами, мүасири олан һөкм-
дарлардан сәп дәрәжәдә наразыдыр, һүрмүзү әдәләтиндән
данышаркәп:

Һаны о әдәләт, о инсаф һаны,
Өз огауна верә белә чәзаны!
Атәшпәрәстликдән дүня исинди,
Адым мүсәлмандыр утан бир инди! —

демәси тәсәдүфи дейилдир. О, наразылығыны әсәрин сону-
на даһа чүр'әтлә ифадә әдир:

Кечиб кетдийимиз виләйәтә бах,
Виләйәт дейил бу, зиндандыр анчаг.
Һара кетмәк олар бу чүр аягла,
Һара чатмаг олар бөйлә уумагла?

Онуя арузлары анчаг һәгиги мөһәббәт рәмән олан Шири-
ни һөкүдарлығы заманы һәятә кечир. Шаир өз арузларыны
бурада чанландырыр: Ширинни өлкәсиндә әдәләт һөкм сүрүр,
өлкәдән зүлүм көтүрүлүр, халгдан бач алынмыр, кәндәи хә-

рәч вермир. Һаны Ширинни әдәләтинә анд ичир. Белә за-
манда исә:

Боллуг олду, һәр шей мәһсул кәтирдә,
Бир бугда дәнәсә йүз дән етирдә.

Низами бундан нәтичә чыхарыб фикирләрини үмумиләш-
дир:

Падшаһын нийәти хош олса әкәр,
Отдан күл еринә мин көвһәр битәр.
Өлкәдә раһатлыг, боллуг олуркан,
О ерия шаһындан верәчәк нишан.

Әсәрин әсас гәһрәманы Шириндир. Ширин симасында га-
дыналығын ән көзәл хусусийәтләрини топлаян шаир, Яхия
Шәрг әдәбийятында ән парлаг мүсбәт гадын сурәти ярат-
мышдыр.

Ислам дининики һакими олдугу Шәрг өлкәләриндә гадын
һүгүсуз, яһнәз кишиләрин зөвгүнү охшаян бир варлыг кими
гиймәтләндириладий бир заманда, Шәрг шеириндә гадын ила-
һи бир варлыг кими тәрәннүм әдиб, онун даһили аламы, кә-
дәр ва итираблары, мөһәббәти ва сәдәгәти һагында һеч бир
шей язылмамышды. Керчәк һәятдә гул кими һүгүсуз олан
гадын, шеирдә рәһмәсә, даш гәлбәи, ашигинә ситәм әдән бир
варлыг кими көстәрилирди.

Гадыналыгә йүксәк инсани мөһәббәт бәсәйән Низаминики
Ширин сурәти, өз йүксәк мә'нәвийяты, сәдәгәти, гөчәгәлыгы,
әдәләти, фәдакарлығы ва мәрдяһи ила башгаларындан ай-
рылар.

Охучулар повманын әввәлләриндә Шапурдан Ширинни та'-
рифини әшитдикдән сонра, ону булаглар башында, овда, иш-
рәт мәчәлисләриндә көрүр. Һәятин көзәликләриники севән, он-
дан бачардыгча яхшы истифадә әдән кәч бир гызын кәләчәк
һәятә тәсәдүф етдийи бир шәкәл вурумасы ила дәйишиләр.
Биз ат ойнадан, гылынч вуран, ох атан, чөвкән ойнаян шәя
ва гәһрәмән бир гызын гыкби бир мөһәббәт уғрунда мұба-
ризә мейданына атылдыгыны ва өмүрүнүн сонунә гәдәр илк
мөһәббәтинә сәдиг галдыгыны көртүрүк.

Низами Ширинни даһили аламыни мөһәрәтлә верир. Илк
мөһәббәтә вәфалы галан Ширин бүтүн чәтинликләрдә дөзүр.
О, өз идсәл мөһәббәти уғрунда чанындан белә кечир, фәда-
карлығы көстәрир. Бу фәдакарлығы онун шаһлығы тәрк өтмәси

ва нэһайэт интиһары илэ чанландырылар. О, адла бир һөкм-дардыр, лакия дорин мөһөббэтин изтирабаары ону мәшгул өтдийиндэн, о, һөкмадарыгда эдаләтсизлик тәрәдәчөйиндэн горхарга ону башгасына, өлкәнин ағыллы инсанларына тәрк әдир.

Ширин нэһайәтсиз дәрәчәдә сөвдийи Хосровла кәбирисиз әвләзмиз. Хосровун, она хәләтәчә гәсрә кәлмәк тәклифини кәтирән Шапура ачыгланыр:

Шапура ачыгла деди: өй инсан,
Әй таңрыдан узат, өзүңдән утан!..
Раст кәлән инчини дөшмәк оларм?
Нәр шейи дөмәйә әһтияч варым?
Мән кәвһәрәм, ичии кәрәк әксиләм,
Чагырламаш кедим, мәкәр мән әләм?

О, сәркәш сурәтдә гәсрә кәлән Хосрова гапы ачмыр. Ону рәдә әдир вә кәбирисиз әвләзмәйчөйини билдирир:

Анд олсун өлүмсүз әбәдийәт!
Анд олсун даима айыг хиләтә!
Анд олсун бәдәнә гилә верәнә!
Анд олсун чанлара чәфә верәнә!
Нәрчәнди ки, шәһсан, кәбирисиз энә,
Етишә билмәзсән истәкәлринә!

Нэһайәт кәбирин кәсидикдән сонра Хосровла әвләзир. Сев-жиләсиндән әли үзүлдүйү заман исә интиһар әдир. Одуру ки, шаир бу интиһары алгышлайыр:

Алгыш бу өлүмә, әһсән Ширинә,
Өлдүрән Ширинә, өлән Ширинә!
Мөһәббәт йолунда өлүм буаду, бах:
Бу сәккин дүня унутмаячар!

Ширин дүня әдәбияты тарихиндә мүстәсна бир гадым сурәтидир. Гәрби Европа әдәбийятинда биз белә йүксәк, ағыллы вә практик гадым сурәтләрини ялмыш Шекспирдә көрүрүк. Дантенин Беатричеси дә бир чох хүсусийәтләри илә Ширин илә мугайисә әдилә биләр.

Ширин өз севкилис Хосрову ата юрдуну дүшмәнләрдән гуртармага вадар әдир, онун мә'насыз, кефчил һәятны дөйиш-дирир, өлмә, фәлсәфәйә чәлб әдир, һәятны вә онун мә'насын

аиламага мәчбур әдир. Биз артыг Хосровун Ширин васита-силә өлкә гәйдинә гаала, мә'налы һәят сүрән бир инсан сә-вийәсинә йүксәлдийини көрүрүк.

Беатриче дә өз севкилиснә дүзүк истигамәт верир, йүк-сәлди, әбәди сәдәтә чатдырыр.

Лакин Ширин рәсәл һәят гызмдыр, һәтигәт рәмәзидир, мө-һәббәт мүчәссәмәсидир. Беатриче исә илаһийәтин, теоложи-нин мүчәссәмәсидир. Дантенин „Илаһи комедия“сында олан мистика, христиан көрүшләри Низами поэмасындаки дәрин һәят фәлсәфәсилә мугайисә әдилә билмәз. Бу чәһәздән Ширин сурәти Беатричедән фәрғлидир. Биз Шекспирин гадым сурәт-ләрини Ширинлә даһа яхшы мугайисә әдә биләрәк. Бу чәһәз-дәк Чүл'етта сурәти даһа сәчийәвдидир. Чүл'етта Гәрби Ав-ропа әдәбийятынын Лейлисидир. Лакин бир чох чәһәздән Ширин сурәтинә яхшылығы вардыр. Идеал мөһәббәтин гар-шысына чыхан энкәлләрдә мубаризә бачарыгы, сәдәгәт вә һәятилик дүня әдәбийятынын бу фәсункар гадым сурәтләри-нин мүштәрәк чәһәләрәдир. Чүл'етта да илк күндән Ромеоя мөһәббәти кәбир илә мөһкәмләтмәйи тәклиф әдир. О да бү-түн әзаләлә дөзүр вә нэһайәт Ширин кими севкилисини үзәриндә интиһар әдир.

Поэмаыны мәркәзи сурәтләриндән олан Хосров, шаирин сияс көрүшләрини ифадә вәдән әсас гәһрәмандыр. Низами Хосрову әсәрин мәркәзи сурәти оларга көтүрдүкдә, хүсуси мәгсәд иләшмишдир. О, бу сурәтин инкишафы илә әлағадар ола-раг өз дөврүнүн һөкмадарларынын тәрбийәси илә мәшгул олмуш. Хосровун ялмыш һәрәкәтләрини, йүкүл сәчийәсини, ирәдә-сизлигини мәнһәрәтлә тәңгид әдирәк, ону нәчб бир инсан, эдаләтли бир һөкмад сәвийәсинә галдырмага чалышмыш-дыр.

Тәдгигатчылардан бә'зиләри Хосрову мәңфи бир сурәт һесаб әдир. Бу сурәтин марағлы инкишаф хәттини унутуб, онун ялмыш мәңфи чәһәтләрини нәзәрә чарлдыранлар шаирин әсас мәгсәдини көлкәдә гоюрлар.

Бизә Низами „Сиррләр хәзинәси“ндә гойдугу бир фикри бу сурәтин инкишафнда бачарыгла чанландырмашдыр. О, „писаниклардән гайытмаг мүмкүндүр вә лазымдыр“—фикрини ирәли сүрәрәк инсанын шүүрә сурәтдә тәрбийәләnmәси вә тәкмилләшмәси мөсәләсини һәл әдир. Бунун үчүн дә Низами өз гәһрәмәнларыны эдидийәтдә, психоложи инкишафда вә

яхшы тә'сирләр вәситәсилә дәйнишә, сафлашма процесиндә көстәрир. Хосров әлвәлләр Ширини сәләсә дә бу өшг һалә чох мөһкәм дейилдир.

Азәрбайҗая халгынын даһи шаири Фүзули, бир ердә Мәч-нуун дили илә Хосровун сәңийәсини белә тә'йин әдир:

Хосров декиләм ки, мәнә диһләр
Ширин ола кәһ, кәһ Шәккәр.

Фүзулинин бу һөкмү һалә мәһәббәтин истиғамәт веричи күчүнү яшамашыш, сәңийәсинә Хосров үчүн чох уйгун иди. О, һалә һәғиги мәһәббәтин ишығы, йүксәк мә'нәви әләмә апар-ран варлығыны кәнардан сөйр әдирди. Онда шаһлыг гүрүрү вар, бу гүрүр сымайынча, о, мә'нәви әһтиҗаларын йүксәк-линини гиймәтләндирә биләмәйәчәди. Тәсәдүфи дейилдир ки, Ширин ону гәсрә буракһадығы заман белә дейир:

Әлә дәм нурурсан шаһлыгындан сән,
Залимлыг йолундан әл чәкмәйсән!
О шаһлыг гүрүрүн инди дә дурур,
Әшгләк узагдыр әфсус бу гүрүр.
Әһтиҗачын йохдур өшгимә артыг,
Кәл я шаһлыг вәл, я өшгбазамыг.

Уәун мүддәт кечирдийи мә'нәви изтираблар Хосрова тә'-сир әдир. Мәғрур шаһ мәһәббәтин бүтүн мә'нәви тәкмил-ләшдиричи тә'сири илә йүксәлир, Ширинин ирадәси, саф өш-гин гүдрәти ону мәғлуб әдир. О, Ширин илә бирләшдикдәкә сонра, артыг мә'нәви чаһәтдән йүксәк бир инсан олараг һәҗ-ты аңлайыр. Артыг мә'нәви бошулг ортадан көтүрүлүр, Хо-сров нәчиб инсани сүфәтләрдә сенидән йүксәлир.

„Хосров вә Ширин“ әсәриндә Фәрһад сурәти даһа мара-ғы верилимишдир.

Низамидән сонра кәлән шаирләр бу сурәтә хусуси диғгәт вермиш, һәтта Низаминин әмәкчи инсанлар ичәрисиндән сеч-дийи бу сурәти дәйишдирәк әсәрин әсәс гәһрәманы ки-ми ишләмиш, „Фәрһаднама“, „Фәрһад вә Ширин“ ки-ми әсәрләр яратымышлар.

Бөйүк өзбәк шаири Әлишир Нәван (1441—1500) дә бу мөв-зула язаркән Фәрһад сурәтинин бәдин әдәбийятдаки тарихи-вә тохунмушдур. О, әсәрләринин мүғәддәмәсиндә Низаминин Фәрһады һағгында данышаркән, онун сәдәкә дәшйонан олду-

ғуку гейд әдиб, ону бир шаһзадә ки-ми көстәрән Дәһләви вә Марағалы Әшрәфин даһа дүзүк һәрәкәт әтдикләрини сөй-ләйир. Өзү дә онлар ки-ми һәрәкәт әдир, Фәрһады Чин ха-җанынын оғлу ки-ми тәғдим әдир.

Бизчә Низаминин Фәрһады даһа оригиналдыр. Әсәри охуяң һәр бир аһама Фәрһад сурәти унудулмаз тә'сир бағышлайыр. Бу да охун, әсәрдаки мәркәзи сурәтләрдән бири олмасын-дан, шаирин она олан дәрин мәһәббәтиндән ирәли кәлир. Доғруду, охуң Фәрһады чох көрмүр, о, әсәрин орталарын-да иштирак әдир вә хәйиәт нәтиҗәсиндә мәнв олур. Лакин бу ғыса танышыг Фәрһадын өләмә сурәтини әбдиләшдирир. О, Ширинин гәлбиндә һөрмәтли ер тутдуғу ки-ми, охучуларын гәлбиндә дә һәмийәлик ғалы.

Низами гәрәсиз вә тәҗиз бир мәһәббәтлә севән, әсәсән пладоник өшгин рәмзи олан бу чүр'әтли вә һөрмәтли гәһрә-маны әмәкчи инсанлар ичәрисиндән сечмәклә дә чәсарәтли бир адам атыр. О, ирадәли, чәсарәтли бир сәмәткары шаһа ғаршы гәюр.

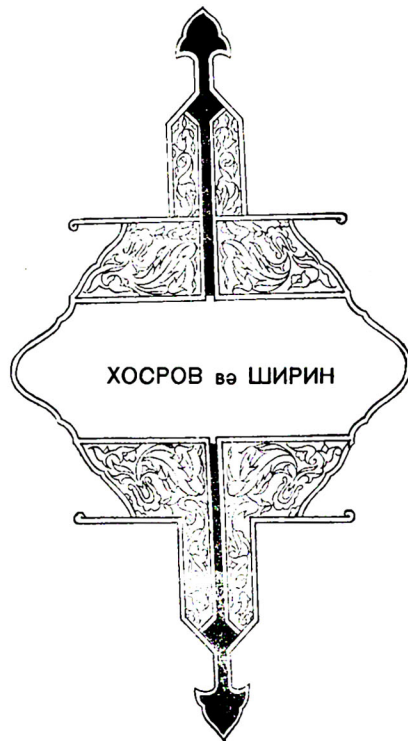
„Хосров вә Ширин“ повмасы өз йүксәк шә'рийәти илә дүня әдәбиятынын өләмә әсәрләриндән биридир. Әсәрин сәни шәкли, диланин бәдиниһийи, сурәтләрин сәңийәчә зәң-киһийи Яхын Шәрг әдәбийятында яранән сәни әдәби мәктә-бин—Низами әдәби мәктәбинин бу илк мүвәфғәгийәтәли нү-мунәсинин әсәс мәзиһийәтләри иди. Әсәрин мөвзуу бу әдәби мәктәби давам әтидрән шаирләр үчүн нумунә олмушдур. Әсәр һалә XIV әсрдә орта Асия шаири Гүтб тәрәфиндән тәрчүмә әдиламиш, Дәһләви, Ариф, Әшрәф, Нәвви вә с. бөйүк шаир-ләр бу мөвзуда әсәрләр яратымышлар. Мөвзу хусусән халг әдәбийятына кечмиш, бүтүн шаирләр Фәрһад вә Ширин аҗ-ларыны гүдрәт, мәһәббәт, көзәллик вә сәдәгәт рәмзи ки-ми ишләтмишләр вә ишләтмәкдәдиләр. Ашығлар тәрәфиндән Фәрһад дастаны яранымышдыр.

Низами мөвзуу халгдан алдығы ки-ми, халг дастанларын үсула вә гайдаларындан да бачарығы истиғадә әтмишдир. Халг дастанларынын бир чох үстүндүкләрини азылы әдәбий-ятмызда чаһаландырдығы ки-ми, ону йүксәк пиләйбә галды-рыб халгын истәк вә арзуларына, дәрин фәлсәфи бир мә'на веримишдир.

Низами мөвзу илэ алағәдәр оларағ зәнкин тәбиғәт тәсвир-
ләри дә яратмыш, Азәрбайҗан тәбиғәтинини көзәлликләринини
мәһарәтлә тәрәннүм әтмишдир. Бурада тәбиғәт тәсвирләри
һадисәләри тамамлайыр, әшгин чичәкләндиҗи заман баһар,
бөһранлы дәғигәләрдә исә ғыш мөвсими тәсвир әдилир.

Шаир һәр бир һадисәдән чыхардығы нәтиҗәни ғыса, мә'-
налы мисраларла ифадә әдир. Бу нәтиҗәләр шаирин аталар
сөзләри сырасында ишләдиләчәк афоризмләринини тәшкил әдир.
Мүтәрәғги дә мурәккәб фикирләри айдын дә бәди ифадә әт-
мәк бачарығы, дилин ығчамлыгы, һәр фикрини мұхтолиф мә'-
чазаларла чамландырымасы, дилә һакимлик, сөз әһтиятын
чохлугу, мубалиғәләрин, тәшбиһ дә истиһарәләрин зәнкинлийи
„Хосров дә Ширин“ әсәринә дүня повәзиясы хәзинәсиндә ән
парлағ бир ер верир.

Һ. Араслы

Көмөк гапысыны ач, өй ярадан!
Көстөр Низамийа дүз йолу бир ан!
Сәни танымага она көнүл вер,
Тә'рифини дейән ээкинн бир дил вер.
Йол вермә писанийа гәлбимә кирә,
Яманлыг өйрәтмә сән бу элләрә.
Көндүмүн өвини нурулла бәзәт,
Дилим тә'рифинә әйләсин адәт.
Доладур Давудулгаа үрәйини сән,
Зәбуруму баш тут һәр бир шөһрәтдәм.
Тә'бимин кәлини дүняя анчаг
Алы ачыг кәлсин, күл чамалы аг.
Ону охуяркән үрәк шадлансым,
Мүшк сәпдийи ер Хәллух адалансым.
Сүрмәси көзләрә дани нур версин,
Авазы үрәйә мин сүрүр версин.
Десикләр шадлыгын китабыдыр бу,
Бурулла ачылыр мүшкүл гапысы.
Дәрин мә'налары она багышла,
Сәәдәтлә ону өзүн нахышла.
Шаһын нәзәриндә ону әт ширин,
Ширин һаггындадыр өзү әсәрин.
Мәһ тәк ону лүтфүн охшасын һәр ан,
Фейзиндән бир гәтрә бәхш өт, ярадан!
Таиры өз фейзини вериркән сәнә,
Мә'налар мә'дәни, вәчдә кәлсәнә!

ЯРАДАНЫН ТӨКЛИЙИ НАГТЫНДА

Бу ерә, торпага сүхмөт верән,
О сокуз фәләкә һәрәкәт верән
Бир ад вар дилимдә, һәр шейдән уға,
Көнүл мәс'уд олур ону дуоңча.
Яранмышлар она сөздә әләрәк,
Сөйләйриләр одур еканә, керчәк.
Бөйлә әдир бизи бөйүкләр аһа!
„Бирдир, мисиләсиздир, уңадыр аллаһ“.
Хәлг әдиб көйләри ярашыг верән,
Сайсыз улдузалара бол ишыг верән,
Иясан шүүруна һикмәт өйрәдән,
Иңчә хәлләра сәнәт өйрәдән,
Шаир иһамына чыраг лядыран,
Зүмәт кечәләри ишыгладыран,
Одур горху, үмид, шадлыг, гәм верән,
Бизә айлы, күнлү бир алам верән.
Бу ери, бу көйү сахалаян одур,
Дүня, варлыгына бир шаһид олур.
Истәсә әләми позар, мәһв өдәр,
Билир нишаныны бүтүн көрәнләр.
Көйдә улдузалара етишир әмри,
Сәнәт иңчисийлә базәр көйләри.
Иңчә бәбәйидир көрән көзләрини,
Үрәк муңисидир кимсәсизләрини.
Ону фәләкәләрдә арады, буду:
Идрак башмагыны йырдыг тәсәввүр.
Ону әгә арады һушярлыгга бах,
Тапынча итирди өзүнү, аңча.
Истәсә таныяр ону һәр инсан,
Чохуну гоймушдур, лакин, о һейран.
Өзүнү унудуб, һичабы атыды,
Нәзәр ондан соңра орая чатды.
Тезликдән, кечликдән һөкүм кәнардыр,
Затында нә һүндүр, нә алачг вардыр.

Каннатын бүтүн һәрфи сәндәдир.
Варлыгына ону ләһзәсиздәдир.
Йүз яраға бөлүн күл кими сән дә,
Ону дэгы олсун бәлкә синәндә.
Руһани әләмдән кәлдин бу ерә,
Көчәрсән бурдан да ора бир көрә.
О бөйүк аллаһы дуймагыны ме'яр
Сүбүтдан, гиясдан башга нә олар!
Агыл дуйса да ки, бир ярадан вар,
Ону дәрк өтмәкдән, бил, ачиз галар.
Даһа дүшүнчәсә йол вермә артыг,
Гаршына даг чыхар, я да гаранлыг.
Идракин етиркән ваһид аллаһа,
Нәдир вә нечәдир, сорушма даһа.
Ишыг арадыгы янан бир шамдан
Ону тәклийинә сүбүт тапарсан.
Кәһ гара торпагдан рейһан ярадыр,
Кәһ судан бизим тәк бир чан ярадыр.
Бизә агыл вермиш, таныг ону,
Көнүл вермиш, дуйг кизли горхуну.
О, көйләрин доггуз һәрфиндән ерә
Һәндәси рәгәмләр чызды бир көрә.
Яг верди шамына агалы, көзләрдән,
Руһун биткисинә, сую чийәрдән.
Алты яха ачды тәрәфләрә о,
Дөрд көһәр бәхш атди гара ерә о.
Өйлә башламышдыр ярадылыша,
Кимсә билиб ону чыхмамыш баша.
Өйлә хитам верәр өзү һәр ишә,
Кимсә вагиф олмаз бөйлә кәрдишә.
Өзүндә ахтарма ярадан сән,
О, йүксәкдир шаһлыг вә һакимликдән.
Әмрийлә мәһв олар пуч олмагыллар,
Енә варлыглар одур сәббкар.
Сәхавәт бәхш әдән, бәхш әләтдирән,
Одур илк майәйә дирилик верән.
Һәр майәйә верди айры бир нишан,
Бир ишә гуршансын һәр бир яранан.

Буна сәха верди, бәхш өтсини, амма.
 Ону хәсис өтди, алын данна.
 Нә бәхш өдәни вар бундан хәбәри,
 Нә дә алаи билир бу гисмәтләри.
 Нә од билир өзү яндырчымыдыр,
 Нә дә су билир ки, о, һәят сачыр.
 Тапры шариксиадыр, тәкдир, уладур.
 Бүтүн яранмышлар онун гуладур.
 Онун гулаарындан кимдә үнәр вар,
 Дәрхәһинна онун ким рәхнә салад?
 О, ерләри чәкәр тәрәзыдә, бах,
 Мәнимсәмәз ондан түк гәдәр анчаг.
 Әсдирәр күләйи беләдән-белә,
 О күләкдән алмаз бир гоһу белә.
 Тапры бир гүвәтдир, ачыр көстәрир,
 Нейрәтәи ишләри һәр кәсә бир-бир.

ЯРАДЫЛЫШ ҺАГГЫНДА

Көһүн сәйяһлары, билкәрсән нечин
 Ней дәвәрә вурурлар башына ерки?
 Бу мейраба кимә сәдә әдирлә?
 Нечин бир бу гәдәр кәлиб-кәдирлә?
 Оларын бу ишдән истәйи нәдир?
 Бу мәңзилә кәсмәкдән диләйи нәдир?
 Нечин ер сабитдир, уладулар сәйяр?
 Ким деди она:— Кет,—буна:—Тут гәрар?
 Уладулар күл кими рәхнә боянымыш,
 Санки ибадәтә һазыр даянымыш.
 Нейрәтәи артында, зүннар таһараг
 Дейирәм, долашым бүтханәни, бах!
 Лакин нейрәт артыг шидәтләниңчә,
 Инаят сәсләңкир:—Низами, бирнә
 Даян, о бүтләрә вургун олама сән!
 Бил ки, сейр өтдийин сайсыз бүтләрдән

Өзүнә ситавыш өдәни Иохдур.
 Истәдийи яна кәдәни Иохдур.
 Намысы пәркар тәк олуб сәркәрдә,
 Кәдирләр, олары кимдир ярадан?
 Гүдәртәи әлиһә глахыб ериндән
 Бағла бүтханәниң тапысыны сән.
 Ибраһим тәк бүтү охша, әзилә.
 Анчаг, бүтханәни ондан төмизлә.
 Бүтә мәфтуналугун сәрт бағларындан
 Бүтү талдамагла хиләс оларсан.
 Бүтүн бу бошлугдә көрдүйүн, һәр ан
 Аллаһ хәзнәсинә тилсимдир инан.
 Зәһмәтлә ачарсан бағлы тилсимин,
 Ачдын, хәзнә чыхар, айдын күн кимин.
 Истәйин, арунун мил чәк көзүнә,
 Зәкиннәләшсин ағлын гой күндән-күнә.
 Әбәсдир арамаг сиррини чәрхин,
 Бу мүшкүлү ачмаг чәтиндир, чәтин.
 Йол көстәрир чәрхин сирринә бир кәс
 Анчаг о нәшләр дейилдир әбәс.
 Ачылмавым олса бу сиррләр әхәр,
 Сайсыз ыарығлардан бири сәсләнәр.
 Фыраһан ишығлы о гүббәләрдән
 Нәркәтдән башга нә көрәрсән сән?
 Бош-бошуна дейил бунча нәркәт,
 Бир сәһиб вардыр оларын әлбәт.
 Нәр бир нәркәти төрәдән вардыр,
 Ағмын инсанчун бу чох ашкардыр.
 Гары чәһрсини хатырлакраг,
 Нәркәт әйләйән кәһната бах!
 Тәрпәтмәсә ону бир инсан әли,
 Нәркәт өләмәз чәһрә дә балли.
 Нәркәт верәрсә она бир инсан,
 О дә һәрләнчәк Нәгин бир заман.
 Кәһнат өзү дә белә дөвр өдәр,
 Кәһнатшүнаслар буну билирләр.
 Гүдәртәи дуняя буйруг олмаса,
 Шүүрә һекмәтин нуру доамаса

Ярада билимэсэн һеч бир екилик,
Тазо бир шей вермээ дырпагчан билик.
Дархаа багланыб ахтарсан эхэр,
Айдылаашар сәкә зүлмөт кечэләр.
Ондан узаглашсан, айдыныг енә,
Зүлмөт кими кәләр нәзәрләринә.
Әбәсдир улдуздан тәлә арамаг,
Онаара да верк тәләи бир һагг.
Бирн он арпаны эйләйиб меһраб,
Ики даша дейир, бирн, үстүрлаб.
Бу ити һәрләнгән чәрх дә, мүхтәсәр,
Арпа вә даш кими нәтичә верәр.
Рүкнәндир инсан, демә бу сөзү,
Улдуздан догмушдур рүкнләр өзү.
Һәвалә әйләсән гүдрәтә эхәр,
Сәкә ләзми олар ени сабаблар.
Варлыгын әввәли вәситәләрсә,
Вәситә кизлиндир нечин һәр кәсә?
Эхәр од, су, торпаг, бу әсән күләк
Бир ерә топлашса уйгун кәләрәк,
О бөйүк таирыдан олмаса форман,
Бәллндир ки, кәлмәз вичудә бир чан.
Ситайиш әдәрсә өзүнә һәр кәс,
Она ыраданын гулу дейилмәз.
Алаһна инандын, өзүнү унут!
‘Онуу варлыгын даим уча тут!
Күндүзүн янында кечә олармы?
Онлармы бир ердә һеч көрән вармы?
О гулу севир ки, бөйүк ырада,
Алаһчүн әл чәкә өз варлыгындан.
Низами, өзүнү унудан заман
Висалын чамыны әлә аларсан!

МИНАЧАТ

Әзәл палчыгымыз майләниркен
Бир вәсигә яздын о күн бизә сән.
Сәния хидмәтиндә буюрдун дураг,
Мүздүнү вермәйи вә’д әтдин анчаг.
Сәния хидмәтиндә ачиз бәндәләр
Гуа кими даянар һәр ашхам-сәһәр.
Ерә, кәйә сыгмаз гүдрәтинлә сән
Әлбәт зәифләри мәнвә әлмәзсән.
Долашмыг салараг үмидимизи,
Әрхәйүн бөйүктүш көрәмин бизи.
Биз нечә торпагыг, чүр’әт әдәрәк
Сәния диварындан рәик позә биләк?
Бизә өзүмүзү яд әтмәмәкчүн
Кәмәк әт ки, олаг сәния хидмәтчүн.
Изәт сарайына лайиг көрүнән
Бир хидмәти уммаг олармы биздән?
Адымыз бәндәдир, гулунаг, әлбәт,
Гуларын борчулар ағал хидмәт.
Бир әмриналә бизи мәнвә әтсән эхәр,
Ким сәния әмриндән имтина әдәр?
Бир овуч торпагдан сән разы галсан,
Сәнә зиян кәлмәз, газанар инсан.
Ачиз галан заман сәни чагырсаг,
Инайәт көзүйлә гуларына бах.
Кәрәминлә бизә аман вер өзүн,
Кәрәм истәйәндә үзүн көрүксүн.
Дүшүнчәм сән верән бирәр данәдир,
Көнүм әтрафында бир пәрванәдир.
Әвәлчә торпагдан гайырдын мәни.
Сонра варлыглардан айырдын мәни.
Айдынаг көзүмү, бөйүк ырада,
Әйрәт ки, шүкр әдим не’мәтә һәр ая.
Пис күнә дөзмәкчүн мәнә сәбир вер,
Якшы күнүмдә дә өзүнү көстәр.
Өз һикмәтләринә таныш әт мәни,
Галдыр көзләримдән гара пәрдәни.

Йолунда фикримия сән ол раһбәри,
Алма вердийини сопралар кери.
Күнаһым соксузду, бах ынгын-Ынгын,
Хәчәләт чәкирәм күнаһларымчыи.
Бу сөйләдийнимдә нә ки, сәһи вар
Үстүнә гәләм чәк, артмасын онлар.
Етмиш ики из вар Йолларымда бах!
Етмиш бири тикан, бири күл анчаг.
Инам чиловуну чәк доғру Яла,
Разы олма кетсин о, сага-сола.
Һәр таныш нахышда кәзирәм сәһи,
Һәр бир һәрифдә мән сезирәм сәһи.
Сәһин сәркәрданың олмушам белә,
Одур янашырам әһлә, на әһлә.
Сәһә гуа олмагчун кәтирдим пәһлә,
Йолуму азарсам, Йол көстәр, аллаһ!
Кә'бәйә кәлдийим нийәтимдәдир,
Әкәр чәлдә өлсәм, гүсүр кимдәдир?
Яхшылыг, яманлыг, баш версә һәр нә.
Кәрәм сәһинкидир, галаи бәһлә.
Аягыны ғырыб, севдин бириини,
Ганад вериб гонадун сән дикәриини.
Биламирам һансына яхын инсанам,
Мәһрумлардан, Йохса мәғбулларданам.
Бүтпәрәст дә олсам, диндар да олсам,
Мән сәһин әфвинә мөһтачам мүдам.
Өз фәзиләтيني мәһә дост әлә,
Сыһама һеч мәһи әдәләттинәлә.
Мәһним әмәлимдә һаны о гүдәрәт,
Сәһин кәрәминлә әдә рәғәбәт?
Әмәлимдән үстүн фәзиләттини вар,
Мәһи әһиләсәһи кәһлүм хош олар.
Буйруг вериб мәһә бир шад галаи ач,
Гойма бир кимсәйә олмага мөһтач.
Әһлә әт ки, һәр аң дуакар олум,
Сәһи мәһдән разы гал бәхтияр олум.
Бу дүһә ишиндән раһәт әт мәһи,
Өлдүкдә әдәрсән өзүн биләһи.

Өз күчүмә көрә йүк вер апарым,
Бир йүк вер ки, дөзсүн бу аялларым.
Чырагыма нур вер, фәһзиндән анчаг
Башым кәндәрийдән олмасын узаг.
Бу сәрхош кәһлүмү айылат, ояһсын,
Гәфләт юхусундан узаг даяһсын.
Кәһләдә сон юхум, битәндә табым,
Күлүм төкүләсә дә, гәһһын күләбым.
Дилим шәһадәтә вйәһһын әдәт,
Ишинин сонунда кәһһын сәдәт.
Әһрәт вүчүдүмү гәһһәтләрә,
Рүһүм уйгун олсун ибадәтләрә.
Бу дәрәһи бейнимә лүтфүн шәһадыр,
Мәһһәммәд түрбәти она дәһадыр.

ПЕЙГӘМБӘРИН ТӘ'РИФИ

Бейүк Мәһһәммәдә мин-мин әфәриин,
Кәһһидин торпагдыр бу көрдүкләриин.
Һәһһигәт көрәһини көзүнә чыраг,
Варлыга бир тәһәз өзүдүр анчаг.
Вәһһә мейданыһын габагчыһымдыр,
Бүтүн нәһһиләрә башчы сайыһым.
Күнаһһар үһһмәһи гоймаз хәчәләт,
Араулар онларчун даһи шәһәләт.
Сәһһәһин багына әтирләр сәһһар,
Илаһи хәһһәһин бағалар, аһһар.
Нә гәһһәр еһһими сәһһди, саһһләһи,
Одур „Дүррү еһһим“ галаһһыһымдыр аһһи.
Мәһһәһә торпағын кимияһһыһымдыр,
Сүрәтдә әләһһин тутияһһыһымдыр.
Шәһһәһәт әһһинә бағалаһһыһыб дәрә һәһһә.
Әбәһһидийәтә о, вйәһһәдә рәһһәләт.
Нүбүввәтә өзү верди сәһһһәһи,
Кәһһәһһәһһи олду аһһһә вә һәһһһи.

Дини, дүняда сон дин олдугундан,
Башга динләр батил әдилди һаман.
Шир тәк рәһимлидир, тундур, гочагдыр.
Дили бә'зан ачар, бә'зан бычагдыр.
О бүтүн хаслардан хас бир Аллалдыр.
Маһмудлуға етмиш, иши нияздыр.
Бир нүсрәт ғылынчы һагг вермиш оға,
Дәмирлә из салыр дашын багрына.
Мө'чүзә сусурду бәдкүманларын,
Мәһн өтди таңрыны дуймаянларын.
Достуну гаршылар күл тәк күләрәк,
Дүня суларыны ичмәз сәрв тәк.
Ону тәғлид өтмиш бу яшыл көйләр,
Әммамәси сачыр әтрафа әнбәр.
Султанлара лайиг тәхтиндә, зинһар,
Беш нөвбәйә дурмуш дәрә йолдашы вар.
Көй тахтыннын тачы башмагларыдыр,
Өчүндә ме'рачын сирри ачылыр.
Йола кәләнләри галдырмыш көйә,
Дивәләри дөндәрмиш: Инсан ол, — дейә.
Хәлил, гошунуну бир әскәридир,
Мәсиһ, карваныннын бир рәһбәридир.
Яшайыры даша, дашда һәр заман,
Мөһрәмийди онун көй кәләз, илан.
Каһ һәдәф әйләйиб дишини даша,
Бә'зан узанырды данла баш-баша.
Ал'ли, көһөр дашда ерләшсин дейә,
Додагы, һәм диши дөздү әрбәйә.
Дишини төкәни зәлил өдәрәк,
Онун гапысына кәтирди фәләк.
Көзләри юхуда, гәлби сакиткән,
„Үммәтими!“ — сөзләри дүшмүр дилиндән.
Мән тәһнә инсанам, о бир сәрия су,
О мәним суюмдур, мән онун тозу.
Чох гүсүрум олмуш хидиәтлә белә,
Эй таңры өлчиси, мәни әфв өлә!
О пак мазарындан бир диләйим вар,
Бу торпагчык һагга сән ол дуакар.

Биләндә ки, дуан гәбула кечәр,
Мөнимчин әл галдыр, лүтф әт бир гәдәр.
Де ки, Низамини, бөйүк ярадан,
Гору мүртәдликдән, кафир олмагдан!
Рәһәтәтик өвиндә гәлбинә ер вер,
Она бәхшә лайиг хәзинәләр вер.
Гарлы дағлар гәдәр сучум олас да,
Рәһмәт дәнизиндә батсын далгада.
Руһуну багышла сән ки, адиләси,
Күнаһы әфв өдән бир таңрысан сән!

КИТАБЫН ЯЗЫЛМАСЫ ҺАГГЫНДА

Вахт дөләт гушуну учуран заман
Хошбөхтанкәлә дүня растлашды һаман.
Сүбһүн халифәси — күнәш доғараг,
Нуриһәлә зүлмәти говлады ираг.
Фәләйин чәтринә лаһымдыр солтан,
Солтансыз нә чыхар о көй чадырдан?
Сәһәр чагы гушлар кәлиб һәвәсә,
Вердиләр беш нөвбә бирдән сәс-сәсә.
Хуршид адлы бири аяға дурду,
Чәмшид чамы илә тахта отурду.
Сәрвәт сарайында сәди өлкәнин
Сөзләр тәзәләнди яйылды миң-миң.
Гәлиб сөз Туганы кириб мейдана,
Ғылынч верди гәләм Гараханына.
Аз ишләйәнләрин, бу надир гәләм
Ғылынч олуп өтди әлини гәләм.
Юхусуз кечәдән мәст олмушам мән,
Гәләм ғылынч киңи дүшмүр әлиндән.
Мән һансы гапыдан иңчи, дүрр сачым?
Һансы бир хәзнәнин агзыны ачым?
Нейләйим ки, дилим һәр күн учалсым,
Нәдән япышым ки, дүняны алсым?

Сээдэт хох үзэл өвчнэ кирди,
 Үз-хөвчмдэй өндү, шадмыг кэтирдн.
 Деди:—Артыг ишин багды дейнадыр,
 Дашдан чыхартдылар сөиничин дөмир.
 Дүня шаһоншаһы буйруг верди ки,
 Тарихлэрдэн кэтир бир ени севки.
 Наа оһли нэ ки, вар, өлүб кедираар,
 Буз кими донурлар бах, бирэр-бирэр.
 Дилин хончарийла кейлэр үзүндэ,
 Мо'на түкэлэрини төрөш өтмисэн.
 Сүсдурдук Үтарид гөлэмнин сэн,
 Зөһрэйэ ипейн эйлэдин тикэн.
 Руһаара дэрс өйрэт сэн, Иса кими,
 Эшгдэн шам яндыр о Муса кими.
 Сэн гаш сал үзүйэ көстөр һүнэри,
 Биздэн дэ—Сүлсәйман сөхавотларн.
 Сөини лайыгилэ гэдрили билсэк,
 Сэн дэ наһукурлук өтмөсөк, кэрэк.
 Чөкдийн эмэйэ вермөсөк дөйөр,
 Фирдовси тэк сәки умсутсаг экэр,
 Гызылы севмөсөн, ондан гачарсан,
 Истәсэн фуганы ачыб сачарсан.
 Хошбөхтлэр тэк экэр дөвлөт севәрсән.
 Тамаһы маһв өлө, гуртар ондан сән.
 Көндүм сээдәтә олунча дөмсәз,
 Севинди, дөвләтә эйләди бир наз:
 —Көмөк вахты кәлди, мәнә ярдым өт!
 Бу гәмли чагында имдадыма ет!
 Гүдрәтәли шаһрләр бу надыр дө'ли
 Шаһлар ярдымийла йондулар, бәлли.
 Дөвләт ярдымийла төкдүләр тәдбир,
 Лә'ли дешмәк үчүн алмаз кәрәкдир.
 Олар не'мәтләрлә өмүр сүрдүләр,
 Сөвләрини дуйду кейләрлә үлкәр.
 Атмышам дүнянын мән боллуугуу,
 Азугәм олмушдур бу арпа уну.
 Илаа тәк бир хәзнә үстә атырам,
 Арпа чөрәйилә оруч тутурам.

Армлар кимийәм, ювам дарысгал,
 Варымдыр әвимдә йүз чүр ширии бал.
 Варлм будаг олан о бөйүк шаһдан
 Кәрәм аздыр, анчаг рузум бол, ниван.
 Гуш истәсәм, учүб өзләри кәләр,
 Балыг арзуласам, ярылар ерләр.
 Дүшмәни мөһв олмуш шаһыгдан бир тәк
 Истәйим көмәкдир, енә дө көмәк.
 Шаһын һүммәтийлә бир чох шей артыг,
 Олду көзләримдә айдан да ышгы.
 Дүнядан әлимад шей йохса экәр,
 Гөваәт ки, вардыр, о бәсдир, етәр!

ТОҒРУЛ АРСЛАНЫН ТӘҖРИФИ

Бөхти һәм дө өзү чапан падшаһ:
 Тахтындан, тачындан барынсыи, алааһ!
 Мо'налар юрдуна сәпдийн о нур
 Яшайыш мүлкүнү тутараг дурур.
 Шаһларын шаһыдыр, ығарлы, адил,
 Ады Тоғрул шаһдыр, өзү рәһмдил.
 Дөвләт сәмәсыдыр, сәха дөинзи,
 Нәр сөзүндә вардыр мәрһәмәт изи.
 Тахта-тача чатды, сәлтәкәт гурду,
 Арсланын ериндә тахта отурау.
 Ачыб кирилләри зәнкин хәзнәдән,
 Гойдум бу сарайын бинасыны мән.
 Мән нахыш саларкән тәлс яр оладу,
 Фәләк дө мәнимчүи дувак оладу.
 Нахшыи кәләчәйи бу тәләдәдир,
 Төкәр өз нахшы тәк мәнә дө тәдбир.
 Шаһин өз адына салыман бутә
 Лайыгдир шаһ кими әләми тутә.
 Севдийим әсәри эйләйиб тамам,
 Ая мүддәт ичиндә баша вурмушам.

Йолда кечикдим ки, көнүл панаһым,
Ишини гуртарсын севкили шаһым.
Тымгача бағласын һәбәш сачыым,
Шүштәрә бағласын Чач ғыйғачыым.
Чадыр тәрланийлә тутсун үңганы,
Ғызыл тахла тутсун о, сурейяны.
Онун бөйүклүй көйләрә чатсын,
Атыны Чейһундан өзү сычратсын.
Күңүно эйилсин гой едди өлкә,
Ағалыг өйләсин доғгуз фәләкә.
Каһ хаһа көндәрсин хәрәчә Чиндән
Каһ ғейсәр чизәсин Рум әлләриндән.
Шүкр олсун алаһа, она, биләрик,
Тоһуимаз яман көз, сахлар үзәррик
Мөһим бу аналыг үзәрлийнми
Гой апарсын она сабаһ нәсимә.
Үмидварам, әтри хош олса әкәр,
О да әвәзиндә мәһни истәйәр.
О, әләмин чаны, о, чан әләми,
Көһһәрләр сәррафы, дүня алим
Десин:—Эй Атабай, сән өй чаһанчир!
Бөйүк Низамийлә бу рәфтар нәдир?
Мәжәр чатмамышдыр һәлә дә заман
Она һөрмәт әдиб әлиз тутасан!
Ач бир бахышмыла ғәмәли көзүңү,
Тәрпәт бир ғашыны, күлдүр үзүңү.
Бир хырман бәхш әтсәк биз она әкәр,
Әскимәз варымыз бир арпа гәдәр.
Биневрәси сәрпәт—бу мүлкүмүздән
Бир хараба абад олмасын нәдән?
Бөйлә сөз устасы нә замана дәк
Ғалсын бир кушадә йохсулутта дәк?
Күнәшин сарайы абад олмушдур,
Чүки о вермишдир ғаранлыға нур.
Булут көрпәликдә ота сүд верир,
Одур ки, шөһрәти әләм гәдәрдир.
Бир өмр боюдур сөз ярадан гүш
Бу не'мәтләринә шүкр әдиб дурмуш.

Әл вурмамыш бир тәк пияләмизә.
Анчаг мин тәшәккүр өйләйир бизә.
Әлә бир гулама, пияләдән аз
Сән кими Кейхосров шей бағышламаз.
Әршин тәхтиндән дә йүксәк бир баша
Нәвазиш көстәрмәк һеч чыхмаз боша.
Низамы, бу рәфтар бу ғылыг нәдир?
Өйлә шаһа ғаршы ғабалыг нәдир?
Өйлә бир шаһдыр ки, онун һәр заман
Өпүр ғапысыны Фәхфур вә Хаган.
Эй торпага дүшүмүш бир парча торпаг,
Бу сөзләрчүң һансы үзрүн олачаг?
Олса бир үзрүн вар: һагг дәрқаһына,
Чох бәһәри вардыр, дейәрсән она.
О ердә йүксәлән алчалар би шәк,
Кетдикчә сәрт олар алчалан, көрчәк.
Дәмири яндыран илдырым, кечә
Көр ғары шамины яндырыр нечә?
Ләпәләри горхунч, бөйүк дәннәләр
Бир күлә бағ олар, бир баға зәһәр.
Суләймандыр, бизим шаһа бахсана,
Каһ балыг сөз дейир, каһ да ай она.
Ғызылы таныян бир пүхтә зәркәр
Ғиймәтәни торпагы һесаба чәкәр.
Дураугча дүнянын бу сую, рәнки,
Ғалдыгча фәләйин дүзкүн әһнәки.
Бу дүняны әсрин саһибинә вер,
Көмәкчи олсун гой фәтәһә көйләр.
Тәләдән, кәчәликдән гой о бирынсын,
Узун бир өмр вер она ярынсын.
Она ширин дөвләт олмасын ачы,
Онсуз парламасын башынын тагы.
Тәләндән боллуг дүняны аласы,
Чәләлиндән онун көйләрә учалсын!

МӨНӨММӨД ИБНИ ИЛДИКИЗИН ТӨРИФИ

Күлдү икбалима хош тале үзү,
Дөвөлт сайёсиндө Йүксөтдини сөзү.
Вурдум ярашыгдан гөлөмө көмөр,
Шаһояшаһ адына аядым бир өсөр.
Шаһларын шаһыдыр, шөрдөн узагдыр
О гаш кими башла һәм чүт, һәм тагдыр.
Дөврөним һакими Атабөй бүтүн
Көсди бу дуньдан көкүнү зүлмүн.
Бир Әбу Чөфөрин сөхасына бах,
Маһмуд төк Хорасан тутан олачаг.
Күн кими тутмушдур бүтүн дуняны,
Досту бөслөйөрөк, яхыр дүшманы.
Шөмсөддини-дуня алаандыгындан
Һәр овама, хасө күнөшдир инан.
Күнөш уадузлары парлагдыгы төк,
Онунаа шад олуур һәр мински үрөк.
Шамила олан заман һәр көсө рөһмөт,
Ики саһиб ады оладу Мөһөммөд.
Мөһөммөддин бири сон пейғәмбөрдир,
Бири дө сон шаһдыр, бу күн өмр өдир.
Өрөбләр бүрчүнүн айыдыр бири,
Бири эчөм шаһы эзэлдөн бәри.
Бири дини өтди зүлүмдөн азад,
Бири әдәлөтлө дуняны абад,
Бир ад ки, дуняны гуагларына
Ики "мин" һәрфиндөн салмышдыр һага.
„Аләм“-дө бир „мин“ вар онда икиси,
Бөлүмүшдүр „әләми“ пахыламы һисси.
Гөлөм башлайынча гарәтө ер-ер,
Бир „мин“ она тагдыр, о бири көмөр.
Тач бәхш өдөн нуру парлаг ыншәждир,
Ады тач бәхш өдөн, өзү Йүксөкдир.
Сөхавәт истәсә ондан бир гары
Сөхасындан батар Чуди даглары.
Кимсә: „Шаһ ол!“ дейәр о варкәм, фәләк?
О шаһлары йыхыр, үстүн кәләрәк.

Сөхасындан көйләр утанмыш; дәрә
Бир алын тәридир, дүшмүш ортая.
Дәниз төк дүррүнү верәр күләрәк,
Дарымадан көйһәр верәр мә'дән төк.
Гылынчы әл бил гара булутдур,
Дүшмәнин үстүнә ягмуур совуур.
Бу гылынч говмушдур гара көлкәни,
Бу гылынч фәтһ әтмиш едди өлкәни.
Алты таг чадрыны дашыйыр чһәт,
Доггуз көй дө әдир она итәт.
Дуня ана кими севмишдир ону.
Баһар кими догмуш адил огулуну.
Бу дуньдан харич бүтүн һәр хәбәр
Онуң үрөйинә гөйбәдән етәр.
Һансы бир әлмәдән хәбәри йөхдур?
Һансы сәәдәтдән сәмәри йөхдур?
Ким она тай тутар чәсур асланы?
Илаһи, онун төк бир аслан һаны?
Нә бир көс ичимиш аслаңлыгындан,
Нә вар аслаңлардан өкүндө дуран.
Низәси түк дөшәр ааңда нингән,
Көздө гыл ахтаран олар пәришан.
Онуң илдырым төк һача охундан
Кәлбәтинә кечмиш мых олуур дүшман.
Сүбһ төк гылынчы чыхса мейдана,
Дүшмән шәрәғ кими бөйнар гана.
Атынын сүр'әти гара ел тәки,
Гөймуш едди мәңзи кери фәләки.
Өкүзүн үстүндә гарар тутан ер
Онуң чиләвунда кәзип дөвр өдәр.
Башы ая чатмыш, тәчи көйләрә,
Шаһлар кәрәк бөйлө һүнәр көстәрә.
Яхшы рә'йи дүшмүш дилләрдән-дилә,
Кәрәк олсун аллаһ көлкәси белә.
Гара я аг рәңким дуняда нә вар,
Һагдан сонра она сәчдө гыларлар.
Дәниз далгалардан зирәһ кейәрәк,
Дүшмәнин үстүнә шыгыйыр ох тәк.

Дөмир пәнчә даглар онун достудур,
Һәр бири башында бөйүк даш туттур.
Беләдир дагларын дөмбә илгари,
Дашлаячар она көч баханалары.
Дүшмәнин богазы магнитә бөлвәр,
Онун нисәсини элиндән чөкөр.
Сайыгдыр, дүшмәндән яхшы горунур,
О ятмыр шаһлыгын шәрти дә булур.
Оларкан аләмә Илдикиә ейә,
Дөрд тәкбир сөйләди едди өлкәйә.
Тапшырды аләми о, бир чана тәк,
Мадам ки, чаны нар, өлмәмиш демәк.
Бунун вардыгыла яшайыр чаһан,
Будур шүбһәсиз ки, бу дүния чан.
Будур бу дүняда һәр кәсдән бөйүк,
Һеч әксик олмасын башындан бир түк.
Йохдур бунун кими хошбөхт догулап,
Бунун һөкмүндәдир Чин, Һөбәшистан.
Төкмүш пияләйә мейи Ирагда,
Зәһми Руми, Шаһи гоймуш Марагда.
Румун башындаки гара сәлиби
Зәфәр дишләрийлә өтди мум кими.
Түркләрдән чох икән ордусу Румун,
Һинди ғылымчыла өтди сәринкун.
Овлагы Абхазда вә Дәрбәндәдир,
Шөбхуну көр, Харәәм, Сәмәргәндәдир.
Ким Кәңчәдән тутмуш Хүзистанадәк?
Фәтһ өтмиш Уммандан Исфаһанадәк?
Бу айын үзүндән ишыг кетмәсин,
Шаһ башыны о тач һеч тәрк өтмәсин.
Севмәдийи бир шей, уд олса белә,
Янсын атәшләрдә, чеврилсин күлә.
Ким дурса онула гаршы-гаршыя,
Шәһәр олса белә, гой дүшсүн суя.
Она гәм верәнин чырагы сөнсүн,
Илк баһар олса да хәзәнә дөнсүн.
Ону ичкик салан дүшсүн дузага,
Чәһәһир олса да батсын торпага.

ТӘ'ЗИМ ХИТАБӘСИ

Аллаһ көмәйилә тапшырылан тахт
Шәрәфәдир. Ону алан нә хошбөхт!
Сәләтәтнин бөйүк сыгнагы сәнәи,
Хилафәтин күчлә даягы сәнәи.
Сәния ғылымчындан йохлуға гәдәр
Мәсәфа бир түкдур, десәм мүхтәсәр.
Икинчи Фридуи, ени Чәмшидсән,
Бош бир бәһәзмәдир, сәһв вәдәим мән.
Фридуна сүдү вермишдир инәк,
Сәнәсә бәхтиярсан, икидсән шир тәк.
Чәмшиди өлдүрмүш Зәһһак иланы,
Сәнә әждаһалар вермишдир чаны.
Онларда тахты-тач вардыса әкәр.
Тахты-тач верирсән сән бирәр-бирәр.
Һәр икид умарса шаһдан бир нишан,
Сән һәм Кейхосровсан, һәм дә пәһләван.
Сүлейманда вардыр үзүк, сәндә дия,
Искәндәрдә айна, сәндә бу айин.
Сәнин бу дөврәндә көрдүкәрин, бил,
Кимсәйә аләмдә мүйәссәр дейил.
Нә Искәндәр ону көрүр айнада,
Нә Чәмшид чамында, бөйүк дүняда.
Хошбөхтдир чаваналыг мүлкү сәнилә,
Әннилә бәркимиш бу аләм белә.
Дөмир ғылымчынала ерә сәс салдын,
Җызыл чамла Чәмшид ерини алдын.
Дөмирин күчүлә дәвләт алараг,
Йыгдыгын дәвләти кейфә вер анчаг!
Бу дүня фәндир, гәләм кейфиндән,
Бу мәним фикримдир, өзүн биләрсән.
Сөз демәйә шаһдан ичәзә олса,
Бир кечә һекәйә дейәрәм, ғыса.
Мән сәһир йолунда гәсид сәһримлә
Шаһ һарутларына үстүнәм белә.
Догма бир гушдуи мән әввәл бу баға,
Истәсән бәләбүл өт инди, я гарга.

Өкөр хидмэтинэ кеч кәлишәм, бах
Кәлишәм шир кими, гочаг вә гывраг.
Дүня көрмүш гоча яхшы демишдир:
Кеч кәлсәи дә әкәр—доғру кәлишдир.
Чоҳдандыр фикримдә варды ки, бир күн
Бир төһфә дүәәлдим бөйүк шаһ үчүн.
Төһфәм йохдур нә һинд, нә Чин шаһы тәк,
Верим кандарыны гат-гат өнәрәк.
Фикримин мәһсулу бир овуч шейдир,
Шабаш тәк төкүрәм гаршына бир-бир.
Олмаз гарышгадан гурбанлыг тикә,
Дейил Сүлеймана лайыг чәйирткә.
Йохдур булуудумда бундан яхшы су,
Чан әсиркәмәрәм сиздән, доғрусу.
Бир зәррайлә күнәш һеч тутуларым?
Сәрчәйлә тарланы овлаан вармы?
Сөзләрин һакими олсам да, азыг..
Бир түкүм дә йохдур бунаардан артыг.
Гәлбим сизинлә дә олса даима,
Өзүм орда йохам, нейләйим, амма!
Мәним сиррим шаһдан кизин дейладир,
Дуадан башга бир шейим йох, биһир.
Низами әкдиш тәк гәриб һалдадыр,
Яры сиркә дадыр, яры бал дадыр.
Бир мей чешмәсидир ачмыш таб'и тәр,
Заһидләр йүкүнү далда кәдирәр.
Гуру чешмәдирсә заһидлик агзым,
Дирилик суюдур ше'рим, авазым.
Тәкликдән мүшк тәк ий көтүрүшәм,
Симургәм, ялғызлыг олмушдур пешәм.
Мәчлисә күл олмаз мән кими тикән,
Дуадан өзкә шей кәлмәз әлимдән.
Сәһәр сәчдәсинә вардыр гүнәәтим,
Йохдур шаһа лайыг өзкә хидмәтим.
Горхурам кәнчликдән етишәр хәтәр,
Үрәйим һам ишә мейил кәстәрәр.
Тамаһын үстүнә өртүк чәкәрәм,
Чүкүн палтарыны ерә төкәрәм.

Мүчәррәд бир әшгә мән етдийим күн
Гайгысыз нә раһат оларам бүтүн. ♣
Башымы гоһрам йәһәр гашына,
Бәхт кими чыхарам ордан гаршына.
Рәдд әтсән, узагдан сәчдә әләрәм,
Көнләүм ишыгланар кәстәрсән кәрәм.
Истәсән меһтаб тәк бир күлүшүндән,
Атәш бөчәйитәк нур сачарам мән.
Дөвләт гушу кими хошлаасан кими,
Олар бу дүнянын бөйүк һакими.
Сүбһүн көзү кими һәр кәсә бахсан,
Чәкәрсән зүлмәти үстүндән о ан.
Күнәш тәк кәдәндә һәр өлкәйә сән,
Ней гызыл төкүлүр әтәкләриндән.
Һәр ил белә пайла сән гызылалары,
Чакынын дәмидән олсун һасары.
Һөкмүн, ра'ийи олсун дүняда гаим
Торпаг аягынын алтында даим.
Башында Хосровлуғ папагы олсун,
Әваадын арханын даягы олсун.
Бир мәнзилдән кәлиб кечдийин заман
Ай нә күнәш кими парлаг олсан.
Аллаһын һөкмүлә кәтсән һәр яна,
Һөкмүн мүтләг олсун бүтүн чаһана.
Бүтүн бу дүня һөкмуран олуб,
Ордуң галиб олсун, дүшмәнин мәғлуб.

ГЫЗЫЛ АРСЛАНЫН ТӘ'РИФИ

Тез ол, әй сәһарин кәзәл нәсими,
Чатды меһрибанлыг, нәвазиш дәми.
Сарайы үлкәрә баш вуран шаһын,
Гәмләри рузкарә совуран шаһын
Кандарыны өпүб кейф мәчлисиндә,
Она салам етир, даяима сән дә.

Едик ва шаһидир, вар чоҳ һукми,
Дин ғо довлот алди ондан зофари.
Тачи айдан узат Гызыл Арслан
Гарба көмәкчидир, шәргә һөкмуран.
Өрабистандырса Меһди төк ери,
Шәргдән дә кечмишдир кешикчиләри.
Бир мума вурарса мөһрүнү әкәр,
Чиндән хараң кәләр, Румдан чизйәләр.
Күл рәңк ғылыңчыһла истәсә бирдән
Рус чайы ахыдар Зәңк чешмәсиндән.
Аллаһ ырдымыһла силиб гараны,
Истәсә ағардар о, Һиндустаны.
Һейран ғалыб шаһын әдаләтинә,
Шимшәк кими бир ан көрүнүр фитнә.
Булут кими төһфә вердийиндән, бах,
Дүня, ғылыңчы төк олмушдур парлаг.
Булут, сохавәти әдәрсә шүар
Йүз дәфә яшарыб, бир дамчы салар.
Лакин Гызыл Арслан йүз бир дәрјадан
Көһәрләр чыкарыб вердийи заман
Дырнағынын учу белә яш олмаз,
Сәха дүнясында ондан баш олмаз.
Онуң тахты парлаг күнәш адаланыр,
Шәрофи көһәрдә һей ғанатланыр.
Етмиш олса, едди бу игили белә
Онуңки олмаса дөңәрдә елә.
Фәләк горуласа бу дамы әкәр,
Гочалмыш олса дә көһәрдән дүшәр.
Чөлдә ашыб-дашса Араз на гәдәр,
Дәңизә чатынча о сакитәшәр.
Баш узатса әкәр көйә дүшмәнләр,
Енә бу дәржаһа чатынча енәр.
Йүз дағ бағласа дә голуна яғы,
Гызылла бир тутмаг олмаз торпағы.
Она бәхш әдилән о көй гумашдан
Дөрд чәһәтә бирчә көмәрдир чатаң.
Бәхтинки бичдийи көзәл хәл'әтдә
Папағлыгдыр едди улдуза етән.

Дөмәрдән олса дә инан яғьлар,
Ғылыңчындан дүшән атәшдә япар.
Дүшмән ғылыңчындан дөв кими гачар,
Чүңки мәһв әдиләр гаршы дуранлар.
Бәйлә ити ғылыңч көрәндә дүшмән
Ғашыһыр бойнуу тәччүбүндә.
Онуң атәшиндә янан дүшмәнин
Уд гоҳусу вәрәр түстүсү йәгин.
Тәччүбә дейиладир, Мәрихки Зәнәб
Хошбәхт күнәринә олмушдур сәбәб.
Һәяты Мәсиһлә олмуш һәмсәһбәт,
Сәбуһи һәшрәдәк ғалан бир не'мәт.
Ғылыңчынын рәңки бир һейлуфәрдир,
О, Нилдән, Дөчләдән тәзә вә төрдир.
Мөһтач оланлара ғапысы-дәңиз,
Мә'юс йола салмаз кимсәни һәркиз.
Хәзәр йохсулары, Рум варылаары
Лүтфүсүз көрмәжиш о һөкүмдары.
Онуң ғәзәбиндән рәһминдәк, бах,
Бир ғарышга изи ара вар аңчаг.
Башыһла көһәрин арасына бир
Түк гәдәр мәсафә күчлә ерләшир.
Ғапысына кәлән ғарышга, инан,
Ләйигдир гул олсуң она Сүләйман.
Йолаууң үстүндә учан бир милчәк,
Нәмрудуң башына ләйигдир керчәк.
Мишк сачар ады һәр бир нүктәдән,
Мишк иһләнәр аһу сүнбүл ейәркән.
Ағьляндан Утарид хушә топлады,
Оду хушә ғалды әвиний ады.
Ғылыңчыны суя әндирсә әкәр,
О, Кави-маһидән хәбәр кәтирәр.
Атынны наына тай олса гәмәр,
Ғапысына олар һәлгә фәләккәр.
Көнәл топламышдыр өзүндә гейби,
Билийиһ арифә, сөйлә, нә әйби!
Мәһәндә ғалмасын нә мей, нә сағи,
Бәсдир ки, о ғалыр мәһәндә бәғи.

Бизим заманыни бу ишлэриндэн
 Онуң ярдымылла гуртарарсан сөн.
 Экэр шидэтлэнсэ горхулу туфан,
 Нэ горху, нар икэн бөйлө Сүлейман!
 Зөһһакын иланы сөнн чаларса,
 Нэ гэм, Фридуң тэк көмөкчин нарсал!
 Көйдө бирлэшдикчэ угурсуз улауэ,
 Заманэ олмашыш бир ан гайгусуз.
 Улауэуң һөкүмдэн горхмайырыг биз,
 Варкэн бөйлө адил бир һакиммиз.
 Эдалэт дөврүндэ кэлэн бабалар
 Ел кими даянмаз, дагылыб кедэр.
 Дүня, дәркахындан кичик бир тагдыр,
 Асиман да она булур аягдыр.
 Биз кими тозалардан ора нэ галхар,
 Булут йүксәләндө галмаз онда ар.
 Ора йол тапанда, әй күләк дәрһал
 Бу гул Низамини адына бир саал
 Торпаглары өнүб бир нөкәр кими,
 Хәбәр вер ки, бөйлө дейир Низами:
 —Нечә мүддәт сиздән олсам да узаг,
 Сизинлә даима мәшгулам аңчаг,
 Бу ишн көрмәкчин шаһ дәркахындан,
 Мәнә „башла!“ дейә верилди фарман.
 Бир төһфә ярадым гөйбәдн, йәгин,
 Ону охумагла агыл йүксәсини.
 Мән дә разы олуб мәләмәтләри
 Шанлы языларла гайтардым керн.
 Элә ки, дүр илә бәзәнди дәфтәр,
 Шаһымын адына багланды әсәр.
 Икинчи Чәмшидир билирәм буну,
 Дедим, һәшрә гәдәр саг галсын ону!
 Бирчә күл ярпагы варса бу багда,
 Олсун шаһ адына о күл дә, баг да.
 Мәнә бәхтим олмуш бир йол көстөрән,
 Шаһым разы галсын истөрәм мәндән.
 Бир Юсиф үзүңү әшитдм ки, мән,
 Бир вары севәрмиш доғру, үрәждән.

О гәдәр вурлумуш бу шуҳ көзәлә,
 Өз ишини тамам унутмуш белә.
 О гәдәр севмишдир о чан аланы,
 Аз гала бирләшмиш окулла чаны.
 Бу ашигә нурдан йүз баг версәләр,
 Бир салхым үзүм дә гопармаз, һәвәр.
 Бир чичәк версәләр севкилисизә,
 Севиниб дөнәр бир баһары күнә.
 Дилбәрлә чырпынар руһу бир чанда,
 Бу да шад оларды о шадлананда.
 Гардашына гаршы шаһ да һәмишә,
 Бөйлә даврайнагы әтишидир пешә.
 Бу дөвләт мәнбәи һеч гуртармасын,
 Бөйлә меһрибанлыг сона вармасын!
 Чамалы боясын нура дүняни.
 Нүснүңүн тә’рифи тутсун һәр яны.
 Көйләри даима олсун булутсуз,
 Кечәси бир ме’рач, күндүзү новруз.
 Күләкләр охшайыб сыгал вермәкчин
 Сачындан ярадыр Һиндустан я Чин.
 Гулу олсун Чиндә кәзән көзәлләр,
 Она чиниләрдән етмәсин хәтәр.
 Она һәсәд чәкән ерләрә батсын,
 Дүшмәни дост олса, хош күнә чатсын.
 Достларла кеф чәксин кечә-күндүзү,
 Досту дүшмән олса гаралсын үзү.
 Мә’наларла долу көзәл бу төһфә
 Угуллар кәтһрсин она һәр дәфә.

КИТАБЫН ТӘ’РИФИ

Үрәйин һатифи көрчәк мәни шад
 Нүмүзәт әйванындан сәсләнди:—һейһат,
 Дурма, әй Низами, иш заманыдыр.
 Фәләк ә’тибарсыз, дүня фәнидир.

Тово баһар стир чан чешмәсиндән,
Ени палтар кейдир сөзләрине сәп.
Һүммәт өйлә, бурда элә ал сазы.
Учалт бу пәрдәдә ширин авазы.
Вахтсыз йола чыксан, пусарлар, инан,
Башыны кәсәрләр вахтсыз баһаласан.
Күл кими бир нечә дил ач да, амма,
Сүсән кими узун бир сөһбәт ачма.
Полад кими баркит гызыл сөзү сән,
Салсын сөз сиккәси пулу гиймәтдән.
Дәмирчиләр кими гылынчы ярат,
Сокра чилаландыр, күн кими парлат.
Дүшүнчәсиз бир сөз кимә көрәкдир?
Ким белә сөзләри динләйчәкдир?
Сөзү мәнзүм демәк асандыр, асан.
Анчаг нәзм үстүндә көрәк дурусан.
Сөзүң чохса әкәр чалыш аз олсун,
Йүз сөзүң ериндә бир кәлмә галсын.
Су артыб һәддини ашарса әкәр,
Ичәни дойдурмаз, мутлаг гәрг өдәр.
Бәдәндә һәддиндән артыг олса гән,
Нештәрләр ахыдар ону дамардан.
Аз данышсан әкәр, сөзүң сайылар,
Чох сөзү динләйән чох нөгәнсан тутар.
Сәниңчүн чох демәк бәлкә асандыр,
„Чох олду!“—десәләр бөйүк нөгәсандыр.
Сөз руһдур, чан үчүн руһ бир дәрмандыр,
Чан тәк әзинәлийи бәлкә бундандыр.
Көр дүняда нечә һушсуз инсан вар,
Бир гуру чөрәйә чаны сатырлар.
Сөз дейән—үзкүчү, сөз—мирварыдыр,
Яхшы сөз чох чәтин элә алындыр.
Онуң өйлә агыр бир баһасы вар,
Мирвары дешмәкдән горхур усталар.
Һәккаклар дешәндә ону горхарга
Шәкирдә верәрләр дешмәкчүн анчаг.
Истәр бир сәрхош ол, истәрсә һушыр,
Чалыш узаг олсун сәндән фитнәкар.

Сәни чәкмәйәләр чохдур, айыг ол!
Әтрафың пахылдыр, ятма, сайыг ол!
Гәфләтдә кечмәсин бир анын сәнини,
Зәни этмә гәфләтдә ятыр дүшмәнини...
Әшитчәк һәтифин нәсиһәтини,
Өйдрәниңчә онун хош нийәтини,
Һәтиф кими мән дә кирдим хәләтә,
Үрәклә башладым орда сөһбәтә.
О хәләтдә үрәк бөйүк дәрядыр,
Бүтүн чешмәләрин көзү ордадыр.
Хош бир әфсанәйә әсасланараг,
Бәһиштә дөндәрдим атәшкәһи, бах.
Олуңча нәгәшәм бу бутханәнин,
Она бәзәк вурдум рәвнәгаи, зәңки.
Олан заманда сөз аби-һәят тәк,
Һәр мүмкүн оланы чәйнәсә демәк,
Доғру язмага вар мадам ки, имкам.
Нечин кәлмәлидир орта ялан!
Сөзүң гиймәтини салды яланлар,
Доғруну данышан һәрмәтәи олар.
Дәлилимчүн сүбһи-садиғ доғруну
Дүнялар гызыла туттурмуш ону.
Сәрв галдырмышдыр дүзләк байрагы,
Онуңчүн һәмишә көйдүр яргагы.
Мәним хәзинәм вар „Мәхзәнүл-әсрар“,
Бош зәһнәт чәкмәйин нә мә'насы вар?
Дүняда бир адам йохдур ки, бу күн
Зөвгә, әйләнчәйә узаг көрүңсүн
Бир бәдә севимшәм шириндир дады,
Дәрәдә дүшәнәләрин будур имдады.
Бир нахыш салмышам она ипақдән,
Һәвәслә сөйр әдир узагдан көрән.
Мән өйлә будага эл вурмадым ки,
Бош олсун хурмәсыз бир агач тәки.
Мә'лум һекәядир бу „Хосров Ширин“,
Анчаг дастан йохдур бу гәдәр ширин.
Руһа хош кәлсә дә бу көзәл дастан,
Пәрдәдә гаһышды бу кәани чохдан.

Танын йохду бу көзөл алмасы,
Бәрдәдәйди онун бир эл язмасы.
О өлкөннн гәдим тарихләриндән
Тамам бу дастаны өйрәнмишән мән.
О өлкәдә олан гәдим адамлар
Тәшвиғ әтди, ишә мән нердим гәрар.
Ағыл бу дастаны бәйснсин кәрәк,
Сөзләри шириндир, мээмуну керчәк.
Хосровдан, Шириндән галан ядикар
Кизли дейил, дурур тамам ашикар.
Шәбдиз атым шәкли, Бисүтун дагы,
Мәдәйин вйяны, чөлү, овлагы;
О языг Фәрһадын сөнән арузу,
О Шаһруд, о ердә ахан көзәл су,
О гәсри-Ширина кедән сүд чайы,
Хосровун овлагы, бөйүк сарайы,
О Барбәд сазынын яныг һарайы,
Шәһын Шаһрудаки о арамкаһы.
Язаркән о һәким бу хош дастаны,
Атмышдыр ичиндән эшги, фәганы.
Алтмыш ишнндайды буну язанда,
Галмамышды кәңчлик атәши чанда.
Кәңчләрә хош кәдән эшгин һәйзәчаны,
Титрәдә билмәздн йоргун гочаны.
Билчн дейәни әтмәдим тәкрар,
Мә'луму демәкдән кимә файда вар?
Эшгин һекайәти чәзә әтди мән,
Һәср'әтдим мән она бу һекайәни.

ЭШГ БАРӘСИНДӘ БИР НЕЧӘ СӨЗ

Эшгдән башга сөз көнлүмә яддыр,
Өмүрүмн гушуна бу бир ганатдыр.
Эшгдир мейраби уча көйләрини,
Эшгсиз, әй дүня, нәдир дәйәрини?

Эшгин гулу ол ки, доғру йол булур.
Арифләр янында бил, эшг улулур.
Бу дүня эшгдир, галан фырылдаг.
Эшгдән башга шей бүтүн оюнчаг.
Эшгсиз олсайды хиләтәтин чаны,
Дирлих сармазды бөйүк чаһаны.
Эшгсиз бир адам бир нейдир ғырыг,
Йүз чаны олса да, өлүдүр артыг.
Севки һийлә билмәз, о гурмәз дузаг,
Сәни севдасындан бурахмаз анчаг.
Эшгәк кими емәк-ичмәк нә шейдир,
Бир пишик олса да, мәнәббәт стир.
Пишийин эшгнә тутулмаг, инан,
Яхшыдыр шир олуб, ялныз галмагдан.
Әкәр олмасайды эшгин данәси,
Кәлмәздн дүнядан дирлих сәси.
Эшг өвиндән көзәл бир мәкан һаны?
Ашигдән асудә яһаяя һаны?
Эшгин сузишиндән көзәл шей нә вар?
Онсуз нә күл күләр, нә булут аглар.
Од ичиндә дуран атәшпәрәстләр
Күнү сениб ода стайиш әйләр.
Баһма ки, бу үрәк чан султаныдыр,
Эшгә көңүл вер ки, чанлар чаныдыр.
Бә'зән сөзү гилбә, бә'зән дә ләтдыр,
Хәзинәси Кә'бә, һәм хәрәбатдыр.
Эшг дүшсә дашыи гәлбинә әкәр.
Көһәр тәк бир мә'шуг о элдә эдәр.
Магнит олмасайды эшгин әсири.
Өзүнә чәкмәздн дәмнр зәңчири.
Кәһрабанын эшгә дүшмәсә чаны,
Өйлә ахтармазды гуру саманы.
Дүняда көһәр вар, даш вар нә гәдәр,
Онлар нә бир саман, нә дәмнр чәкәр.
Бу сайсыз-һесабыз маддәләр снә,
Бахсан, мейл әдирләр мәркәзәләринә.
Од бир кичик дәлик тапмаса һәкмән,
Ярыб чыхар чөлә ерин тәкиндән.

Өкөр галхарса чох кейә догру су,
 Енә дә торпагдыр ән сон ярауу.
 Нәр шей кайнатда чәбә багымдыр.
 Философлар буну ышг адландырыр.
 Идракы динләсәк, сөйләйир о да:
 — Нәр шей ышг үстүндә дурур дүняда.
 Ярансайды кейләр өшгән азад,
 Дүшүн, олардымы ер үзү абад?
 Эшгисз тәндә чан көрмәдийиндән,
 Үрәйими сатыб чан алмышам мән.
 Эшгән яймышам үфүгә думанлар,
 Әлһин көзләрини өтмишәм хумар.
 Эшгилә дүзәлтдим мән бу дастаны.
 Долдурдум сәсийлә өшгин, дүняны.
 Яхшы охуйндан, яхшы яздан
 Гейри, алмасын пай бундан бир инсан.
 Мән яхшы язышам, гой пис язалар
 Мүздүмлә язсынар нә сулары вар.

КИТАБҮЧҮН ҮЗР ИСТӘМӘК

Гапаян заманда гапылары мән,
 Айрымлырды көзүм мави сәмәдән.
 Улдулар бүрчүнә каһ учалырдым,
 Мәләкләр үзүндән өртүк алырдым.
 Бир аллаһ бәндәси достум вар иди,
 Хәтрими истәрди, вәфадар иди.
 Тәссүб чәкәрди мәнә нәр заман,
 Дүшмәнә гылынчды, мәнә бир галхан.
 Биликлә аләмдә газанышды ад,
 Онулла яшарды дүняда дилшад.
 Кечә гызыл һалга күмүшә батды.
 Әлиһә гапымы о таггылатды.
 Кәлиб данламага башлады мән,
 Ачыгланды, деди: „Чох саг ол сәни.

Әй дәрин мә'налы сөзләр солтаны,
 Сөзләр өлкәсинин бөйүк хаганы!
 Гырк илә кечирдин элли чиләни,
 Риязәт сәфһәси чәкмәсин сәни.
 Сән ки, бу оручу тутурсан белә,
 Ачма ифтарыны мурдар сүмүклә.
 Арзу һеч вахт сәни сәлмады бәндә,
 Кирмәдин дүнячүи эсла кәмәндә.
 Гәлмәнини учу күнүшә бәнзәр,
 Әлиһәдир сайсыз, зәнкин хәзнәләр.
 Мисә гызыл вурмаг нәйә кәрәкдир?
 Мис енә әзүң көстәрәчәкдир.
 Күмүшүн үстүә гой гызыллары,
 Бунулла дүняда сән, яша бары!
 Нәйә сән Гарунун бол хәзнәси тәх
 Галыркан торпагда, һей кизләнәрәк.
 Сән ки, бу заманә шаирләрини
 Устадысан фикрин, сөзләрин дәрин.
 Тәһид гапысыны чал, учалт сәси,
 Нәдир бу тутдугун муган пешәси.
 Зәнд* охуйи сәни билсә дә дери,
 Өлү *йир дүня сөз биләләри".
 Бу ачы сөзләрин чан ягысында
 Туршутмадым белә үзүмү бир ан.
 О көзәл Ширинин әфсанәсиндән
 Гулагына бир аз пычыладым мән.
 Нахышлар салдыгым ипәйи она
 Көстәриб, дедим: „Бах нахышларына".
 Нахышлары көрчәк о көзәл инсан
 Дагда нахыш кими даянды һейран.
 Она дедим: „Сакит дурмусан нечин?
 Дилни һардадыр ки, бир саг ол дессин!"
 Итәтлә деди: „Гулуи олум мән!
 Адың бир ан белә дүшмүр дилимдән.
 Эшитчәк Ширинин о хош дилини,
 Ширинлиһиндән мән удуум дилими.

* Зәрдүштун китабы.

Бөйлө сөһр өтмөйи бачарыркэн сөн,
 Бир бүтчүн Кэ'бэ дэ бина өдэрсөн.
 Онукчүн этдин ки, агзымы ширин,
 Дилим богазымда гэнд дады версин?
 Шэкэр так дилими едимсө эхэр,
 Сэнин дилин олсун гой халис шэкэр.
 Мөдәм, йолу ачдын чалыш, вар соя,
 Өзүлүнү гойдун, битсин гой бина.
 Языркэн сэнэ бөхт көмөкчи олсун,
 Чаванлыг һэвэси көнлүнэ долсун.
 Бу Ираг сиккэси элиндэ вардыр.
 Аягларындаки о нэ чидардыр.
 Бу Кэччэ шөһриндэн атыны чыхар,
 Сөн шир пөкчөлөсөн, сэндэ вар вугар.
 Атыны чөлэ чэк, кенишдир мейдан,
 Сөн чаван, бөхтинини будагы чаван.
 Заманодо йокдур мөшһур сөз дейсөн,
 Олса да онлардан гүдэртэлсөн сөн.
 Нума кими ишэ өзүн көлкө сал,
 Байгушлар элиндэн бу өлкэни ал.
 Инди бу көрдүйүн ики-үч нэфэр
 Өз чырагларына парванөдирлэр. ●
 Эвлэриндэн башга ердэ онлары
 Кимсэ аз да олса, танымыр бары.
 Өз шөһэрлэриндэн аралансалар,
 Онларда нэ ревнэг, нэ до нур галар.
 Сөн нурулу күнөш тэк та күн догандан
 Күн батана гэдэр шөфэг салмысан.
 Сөн ирәли кәлиб дессэн сөзүнү,
 Бир күнчэ чөкчөк һәр кәс өзүнү.
 Нүнэр үфүгләри һасарланачаг,
 Көрөчөк сөз юрду надир бир гочаг".
 Ачыгла сәсләндиңи:—Эв аличәмаб!
 Нэ мөн бир гоюям, нэ сөн бир гәссаб.
 Үфләмә, амандыр чырагым сөһэр,
 Иса нәфәсийлә Мусамы дөнәр?
 Күкрәтмә бош сөвлә аловуму сән.
 Өзүнү яндыран бир чырагам мән.

Бир ыло шишәйәм дашларә вурсан,
 Адымдан утанар бу кениш чаһан.
 Мән бир мисәм, үстүм зэрлэ өртүлү,
 Үстүнә тэр күләб сәпнамиш өлү.
 Азугәм бир хәял, бир дэ истәкдир,
 Дагарчыгымдаки анчаг күләждир.
 Фәләк яралдыркэн дейиб мәнә „шир“!
 Вүчүдүм бир юдан тикмә һейкәладир.
 Дейиләм дүшмәнлә вүрушан ширдән,
 Етәр ки, өзүмлә дөйүшүрәм мән.
 Әввәл кейфим көкдү, о күнләр битди,
 Кәңчәлик лоғалыгы мәнвә оладу кетди.
 Лоғалыг, ушагыг сөһбәти этмә,
 Бу сәркөш йолудур онулла кетмә.
 Өмүр отуз илдән кечдимин бир аз,
 Даһа гафил кими яшамаг олмаз.
 Гырх яша гэдәрдир һәят нәш'әси,
 Гырха чатадын, битир көнлүн һэвәси.
 Элидән кечдинини чанын саг олмаз,
 Аягларда тагәт, көздә фәр галмаз.
 Алтмышда саларсан бир ердә мәскән,
 Етимишдә бәдзини дүшәр күчүндән.
 Дүняда эзиййәт чәкиб бой атдын,
 Өйлә ки, сәксәнә, дохсана чатадын.
 Ордан да етирдин өзүнү йүзә,
 Өлүсән, чанлы да көрүнсән көзә.
 Истәр бир күн яша, истәр йүз ил сән,
 Бу нурулу эйвандан бил көчәчәксән.
 Яхшысы олар ки, көнлүнү шад эт,
 О бөйүк алаһы шадагыда яд эт!
 Көнүл севинерәк янан шам олсун,
 Додагларын күлсүн, көзләрин долсун.
 Сүбһ кими парлайыб янакларын, бил,
 Ағлаамдыгларын сәбәбсиз дейил.
 Күлмәк шиншәйиндән ян дурдулар, бах.
 Тәрк өтди онлары олар агламаг.
 Көз яшы олмандан күлмәк дэ олмаз,
 Бу күлүшү үздән силмәк дэ олмаз.

Бир шей ойрадэрэм, динлэсэн эхэр,
Көндүн һеч агламаз, һэр заман күлэр.
Өзүн хошбохтанкдэн күлән заман, бир
Йохсула шей вериб ону севиндир.
Күнэш күмүш кими ерә төкүлүр,
Дүняны күлдүруб өзү дө күлүр.

ДАСТАНЫН БАШЛАНҒЫЧЫ

Көһнэ дастанларын гоча устады
Өз һекайәтинә белә башлады:
Касранын кәлинчә завал бәхтинә,
Һүрмүз чыхды о күн шаһлыг тәхтинә.
О, тез мәшһүр олду эдаләтийлә,
Долашырды ады дилләрдән дилә.
Өз ата Йолуну тутурду мәтин,
Әл үстә—сәхавәт, аяг үстә—дин.
Нәсли бу дүнядан итмәсин дейә,
Аллаһа бир чох шей өтди һәдийһә.
Бир чох нәзир ерди, бир хейли гурбан,
Аллаһ да лүтф өтди она бир оған.
Эвлад нә ввладды, дәннәз ивичси,
Нурулу чырағларын ән биринчиси.
Хошбәхт доғуламушду, көзәдди бәхти,
Ярашырды она өз тачы, тәхти.
Атасы көрәрәк исте'дадыны,
Хосров Пәрвиз гойду онуң адыны.
Сарымырды көрсә кими, бойкунә
Бу сәбәбдән Пәрвиз дедиләр она,

Дайэси мишк тэк илэкдэ сахлар,
Иичи кими ери юмшаг памбыллар.
Сәһәрдән көзәлди онун күлүшү
Күнәшдән гәшәнкди бирчә көрнүшү.
Долагында сүдә һавәс дуяраг,
Она шәкәр вә сүд вердиләр аччаг.
Һәр күн шаһ янына кәтирәдиләр,
Күл тәк әлдән-әлә өтүрәдиләр.
Бешийи тәрк әдиб, ерийән заман
Өз чанында она ер верди чаһан.
Бәхти артырдыгча һәр ил яшыны,
Долдурду биликлә о кәнч башыны.
Бешә етишәндә яшы, нә көрсә
Ибрәт көтүрәди. бахыб һәр кәсә.
Алтыда бой атды сәрв ағачы тәк,
Тез алты чәһәти мәнимсәйәрәк.
Гәдәм басан заман сдинчи илә
Мишк сачды күлә көзәллийилә.
Өялә мәшһүр олды көзәлликдә о,
Мисирди Юсифди санки бу Хосров.
Күнләри бош, бекар кечмәсини дейә,
Шаһ тапшырды ону бир мүрәббийә.
Кечди бу сәһбатдән бир кечә заман,
Хосров һәр һүнәрдә олды гәһрәман.
Сөзүнүн шәһрәти дүшдү чаһана,
Сәлди дәниз кими дүррү һәр яка.
Су кими сөз дейән ағил адамлар.
Онуула, горхараг, эдирди рәфтар.
Бахыб түкү-түкдән сечирди көзү,
Түк кими зәрифди онун һәр сөзү.
Доггузда тәрк әтди оюн Йолуну,
Шир үстә сынады күчү голуну.
Он яша кирдикдә бу надир чаһан
Отуз яшлылары гоюрду һейран.
Ширләр пәнчәсинә пәнчә верирди,
Гылынчла сүтуну ерә сәрирди.
Түкдән өз охуйла дүйүн салырды,
Зирәндән нигәйлә һәлгә чалырды.

Өх атса һәдәфә йогин дәйәрди.
Зәһрә һиләсини силкәләйәрди.
Бирдән он камакы чәкән бир инсан
Ачизди Хосровун бир каманында.
Олун бир кәмәнди он дүшмән тутар,
Доггуз гылынч бойда бир тәк оху вар.
Аг дия олас белә, онун охундан
Сөйүд ярпагы тәк титрәйәр нинан.
Шимшәк нигәсини чаас дашлара,
Дашын үрәйиндә ачар бир яра.
О күндән ки, яшы он үчү ашды,
Билийинин гушу-гол-ганад ачды.
Онда һәр бир шейә мараг оянды,
Дүньяда яхшыны—яманы ганды.

БҮЗҮРКҮМИД ҺАГТЫНДА

Бүзүркүмид адлы бир адам варды,
Ағлы, истә дады күнтәк парларды.
Ери гарыш-гарыш долашмышды о,
Фикрийлә көйләрә улашмышды о.
Көйүн хәзінәләри ачыгды она,
Сиррәләр өви—десәм, һәгдир, гойиуна.
Шаһзадә хәлвәтдә она янашды,
Ғинди гылынч кими динани ачды.
О билик бәһринә әл узатды, бах!
Чаһаһир истәди вә алды гочаг.
О Бүзүркүминди тә'имләриндән
Хосровун үрәйн олмушду рөвшән.
Чох һикмәт өйрәнди, чох билик алды,
Ону мұәллими дүз йола салды.
Зүһәл паркырындан ер мәркәзинә,
Бүтүн яранышы өйрәнди ея.
Аз мүддәтдә дәрә билик газавды,
Һәр фәнин дүшүндү. һәр өлми ганды.

Гафил үрөйүнө билик йол ачды,
Шаһлыг рүтбөсүнө келиб янашды.
Доһанан паркарын кизди ишдари
Хосрова ашикар оладан бари,
Шаһына хидмәтди иши һәр заман,
Әскин олмазды һеч шаһ гулуугундан.
Шаһ севәрди ону чаһандан артыг,
Чаһан нәдир, бәлкә бир чаһдан артыг.
Чох өмр әтсин дсә әзиз өвләди,
Зуамун голларыны тутуб бағлады.
Деди:—Чарчы чағыр, аләм билсин гой,
Һәр ким зүлм әлсә тутулачаг той.
Әкәр бир ат кедиб кирә тарлаа,
Бири багдан мейвә, күл огурлаа,
Бириси намөһрәм гадына бахса,
Бир көзәл, өвинә иди бурахса
Ән агыр чозамы көрөчөк оялар.
Шаһ анд ичди, деди, сынмаз бу иагар.
Онун әдәләтдә гүсүру йохду.
Көзләр кәдәрсизди, көнүлләр тохду.
Йох олду дунядан харабалыглаар,
Олдулар нисанлар зүмдән көнар.

ХОСРОВУН ЧӨМӨНЛИКДӘ КЕЙФ ЭЛӘМӘСИ ВӘ ЧӨЗАЛАНМАСЫ

Күнләрин бир күнү, бир сәһәр әркән
Хосров чыхды чөлә, кейфи, көнүл шән.
Овлады, гушлады, чох атды көмәнд.
Көрүндү узагдан бир абадан көнд.
Кәндин һәр тәрәфи көй бир чәмәнд,
Хосров бу чәмәндә атындан өнд.
Сары күл чеврилиб кедәтә гәдәр,
Кейф әдиб гырмызы шәраб ичдәләр.
Ләчивәрә дивардан күнәш ашараг,
Саралмыш дивара тахынча байраг,

Шаһ тәк гачан күнәш уда од вурду,
Байрагы чырагаг чәтрини гурду.
Дөндәриб ашағы аты кедирди,
Гылыччи вуруб көйлә дава өдирди.
Ләкин зәифләшди, сыхылды чаны,
Суя нейлуфәр тәк атды галханы.
Шаһзадә о кәндә бир әв истәди,
Бир мөчлис дүзәлсин кейф әдәк—деди.
Отуруб ичкийә йолдашаарилә
Сәһәри ачдылар әдә пилял.
Әргәнун чалдырыб гулаг асдылар,
Әргәван мей ичиб олдулар хумар.
Сүраһи ичиндә күлүрдү шәраб,
Ичкидән кәлирди чанларына таб.
Атларындан бири күн чыхан заман
Кириб от емишди көй бир тарладан.
Бир гурлу гулам да көзәл вә инчә
Кедиб гора дәрди багдан кизлинчә.
Күнәш ки, аләмни парлады әркән,
Кечәнин башыны үздү бәдәндән.
Гара ганад гарга чинәданындан
Туту ганадынын алтына бир ан
Юмурта гоюнча, нурланды аләм
Бир гызыл шәфәгә боянды аләм.
Далындан көмүрү кечә тәрк өтән,
Дунядан әл чәкиб, узанды кетән.
Көзү көтүрмәйән бир нечә нәфәр
Юбанмадан шаһа хәбәр вердиләр.
„Дүнән кечә Хосров әми позараг,
Унутмушдур шаһын горхусуну бах!“
Шаһ деди: „Билмирәм күнаһы нәдир?“
Дедиләр: „Әй шаһым, Хосров зүлм өдир,
Аты кор гоймушдур кәндин варымы.
Гул дәрмиш кәндлинин гораларыны:
Кечә бир йохсулун өвини алмыш,
Чәнкиси һәр ерә курулту салмыш.
Бу шаһзадә дейил, олса яд адам,
Шаһ, халиманыны ааларды тамам.

Йүз дамары кәсіб чохлу ган алаи
 Титрәр эли, алса өз дамырындай".
 Шаһ бир буйруг верди, форон кетдиләр,
 Атын аягыны галәм этдиләр.
 Гора саһибинә вериди гулам.
 Шоран суварылды күлабла тамам.
 Хосровун дүшәркә салдыгы эвни
 Саһибинә чатды тәхти Хосровун.
 Чәңкчинин дырнагы тез сындырылды,
 Чәңкин инәк тели тамам ғырылды.
 Догма бир әвләдә әвәл нә саяг
 Тәябәһ олунурду, бир диггәтлә баһ!
 Наны о әдаләт, о инсаф наны!
 Өз огуна верә бөйлә чәзаны?
 Инди йүз йохсулуи төкүлә ганы,
 Гейдинә галачаг бир адам наны?
 Атәшпәрәсликдән дүня исинди,
 Бу мүсәлманлыгдан утан бир инди!
 Дүшүндүрүр бу көбр һәр мүсәлманы,
 Әкәр бу көбр исә, мүсәлман наны?
 Әфсанәйә гайәт Низами, бәсдир,
 Нәсиһәт гушунун сәси бәд сәсдир!

ХОСРОВУН ГОЧАЛАРЫ АТАСЫНЫН ЯНЫНА ХАНИШӘ КӨНДӨРМӘСИ

Бу, башына кәлән гәзаны көрчәк,
 Хосров дүшүнчәйә, фикрә далды тәк.
 Анлады көрдүйү ярамаз ишдир,
 Атасы чох һаглы чәзә вермишдир,
 Әлини башына вурду, чәкди аһ,
 Раһат бурахмырды ону бу күнаһ.
 Бир пәчә гочадан миннәт йәләди,
 —Һүзүрә апарын мәни,—сөйләди.

Бу үр бәлкә шаһын хошуна кетди.
 Мәнии күнаһымы бәлкә әфи өтди.
 Әлә ғылыч алды, кейди бир кәфән,
 Дүняя йыйлады яныглы шивән.
 Гочалар габагда бир-бир кедирди,
 Далда Хосров санки әсир кедирди.
 Тәхт өнүдә дурду о агламага,
 Мүтәссирләр кими дүшдү торпага:
 „Шаһым, бундан артыг инчитмә мәни,
 Бөйүк ол, әфи әйлә кичик бәндәни.
 Саяма Юсифини күнаһы гуртдур,
 Чавандыр, күнаһы она унутдур.
 Нәлә сүд гоҳусу кәлир агзындан,
 Сусама ганына шир кими аман!
 Нанкор әвләдны әзизлә энә,
 Табы йохдур дөзсүн гәзәбләринә.
 Буюр ал, бу бойнум, бу да ки, хәнчәр,
 Өлдүр, күнаһым вар, сучлуям әкәр.
 Һәр йүкә разыям боюн бурараг,
 Сән наразы галма оглундан аячаг“.
 О пак көһәр, буну дейиб сон кәрә,
 Энә көлкә кими дөшәнди ерә.
 Дөзүмү чаваны көрән адамлар,
 Риггәтә кәләрәк аглады зар-зар.
 Һөнкүртү чатымышды ая аз гала,
 Һөнкүрүб аглады шаһ да онарла.
 О налла бәсләнмиш аз яшлы ушаг
 Бу гәдәр арифдир өз ишиндә, бах.
 Әвләдн иғбалы әкәр яр олар,
 Ата севинчидән бәхтияр олар.
 Сәнә нә әйләсә әвләдн, инан,
 Ону көрәчәкдир өз әвләдн.
 Оглууну яхшы-пис ишинчү, даян,
 Чәзә вермә, о да алар оглундан.
 Өйлә ки, шаһ Һүрмүз руһ дәрманыны
 Үрәк мейвәсини, о чаваныны
 Көрдү бөйлә мүдрик, бөйлә эәкалы,
 Билди аллаһдандыр ону бу һалы.

Башыны өпөрөк окшады ону,
Верди форманына бүтүн гошуну.
Шаһын һүзурунда Хосров кедиркэн,
Өлкө башдан-баша ено олдү шэн.
Хосровун үзүндө эдалет варды,
Көзүндө шаһлыгын нуру парлаарды.

ХОСРОВУН БАБАСЫНЫ ЮХУДА КӨРМӨСИ

Кеченин сачлары әтир сачанда,
Гараналыгы көрүб ишме гачанда,
Шишә ойнадакын ерино бирден
Сеһрбаз ишеш атан чыхды пердоден.
Хосров багалайраг белини, кетди,
Әйләшиб, аллаһа ибадәт әтди.
Дүнән кечә яхшы ятмадыгындан,
Юхуя кетмәси чәкмәди бир ан.
Хосров бабасыны көрдү юхуда:
„Әй нурлу күнәшим, — дейрди о да, —
Чыхдыса дөрд әнәз шейин әлиндән,
Гой дөрд шейдән сәно мүждә верим мәж.
Гүрлу ачысыны дадыгын замән
Үзүн туршумады гора тәк бир ан.
Сәно әйлә көзәл олачаг ки, яр,
Ондан ширинини көрмәмкиш дияр.
Кәсдиләр атынын аяглаарыны,
Үрәйин көрмәди гәм губарыны.
Шәбдиз адлы гара атын олачаг,
Ериши сәрсәр тәк, дурушу гывраг.
Кәсдилйә вердисә тәхтини атан,
Олмады бу ишдән һалын пәришан.
Шаһанә тәхт кечәр әлиһә, һамар,
Гызыл ағач кими дүйүнсүз олар.

Чалгычыны саздан айырдыларса,
Сән сәбр әйләйәрәк батмадын яса.
Сәно Барбәд адлы чәнкчи верәрләр,
Мәчлисидә дөнәр шәрбәтә зәһәр.
Дөрд мунчуг ерино дөрд көвһәр, инан,
Дашын әвәзиндә гызыл тапарсан“.
Шаһзадә юхудан дуруб ено дә,
Бөйүк ярадана зйләди сәчдә.
Кечә-күндүз әсла данышмаяраг,
Бабасы дейәни күдүрдү аңчаг.
Ағымалыларла һей кечә сүбһәтән
Сөһбәт әйләйрди көрдүкләриндән.

ШАПУРУН ШИРИН ВЭ ШЭБДИЗ НАГТЫНДА СӨНБӨТИ

Она Шапур адлы яхын бир адам,
Мөгрибдөн Лаһура кээмишди тамам.
Ногшиндо Манинин шөһрәти варды,
Рәсминдә Игандис гүдәрәти варды.
Энрәк, шәкил чәкән, гәләми ити,
Хәялән чәкәрди мин бир сурәти.
Чох зәриф ишләрдә гүдәрәти варды,
Суюк үзәринә нахыш саларды.
Пәрвизин өкүндә өпәрәк ери,
Сөйләди достуна бу хош сөзләри:
„Әкәр шаһ әмр өтсә, сөйләйәрәм мән
Йүздә тәк бирини билдикләримдән“.
Хосров деди: „Тез ол, де, әй чаванмәрди,
Мәчәлси сюкәтмә, ғызышсын сөһбәт“.
Сөз сөйләйән Шапур дилини ачды,
Рәңкарәнк сөзләри мин әтир сачды:
„Аләм гулул олсун дурса нә гәдәр!
Хош кечсин өмрүндә айлар вә илләр!
Чаванлыг һүснүклә һәмнәфәс олсун!
Сәнин һәр бир заман аразун доғруасун!“

Сәни истәмәйән һеч шад оламасы!
„Бәрбад ол“ дейәнләр абад оламасы!
Алты таг чадырда мән чох кээмишәм,
Бир чох шей көрмүшәм, чох шей сезмишәм.
Дәрбәнд дөнизинин бир сәһманында
Бир көзәл өлкә вар дағлар янында.
Шаһзадә гадындыр орда һөкүмран,
Гайнашыр гошууну Исфәһанатан.
Араждан башламыш Әрмәнә гәдәр,
Онуң фарманына боюн әйрләр.
Өлкәләр көндәрир она хәрәчм,
Һәр шейи вар, бирчә, йох тәхти, тачы.
Мия бир дик ғаласы көй дағлардадыр,
Ким билир хәзнәси нә мигдардадыр.
Тутуб мал-ғарасы бүтүн дүнйаны,
Балыгдан да чохдур ояларын саны.
Әри йохдур, хошбәхт долаңыр өзү,
Хош кечир кечәси, хошдур күндүзү.
Чүр’әтдә кишидән һеч кери дурмуң,
Бөйүк оладугундан Мәһин Банудур.
Шәһиңрә адаланыр о гочаг гадым,
Бөйүкдүр мә’насы бу көзәл адым.
Һәр заман кәлиңчә ени бир фәсилә,
О гурур өзүңә бир тәзә мәңзил.
Күл фәсли кәлиңчә ятагы—Муган,
Яй заманы ери көй Әрмәнистан.
Әкиндән әкиңә, чичәкдән күлә
Кәзәр сөйр әйләйәр, һей күлә-күлә.
Яй кечиб кәлиңчә бир күн сон баһар,
Абхәзә әлиңдә кедиб ов овлар.
Бәрдәнин һавасы чох мө’тәдилдир,
Һәр ил ғыш заманы о бура кәлир.
Һәр фәсли бир ердә мәңзил салары,
Чатадыр дәрә фәсли баша бу саяг.
Кечирмәз дүнйә вахтынын әбәс,
Оюна, шадлыгә әйләйәр һәвәс.
Бу зиндан ичиндә яһандә аңчаг,
Гәрдашы ғызыдыр нурулу бир чыраг.

Бир пәри кими гыз, пәри дейна, ай,
Гәһрәман бир гыздыр, башда калагай.
Дирилик сую тәк көзләри гара,
Кечәни гәрг әдир ай тәк нурлар.
Күмүш бою һүндүр хурма агачы,
Бир чүт хурма дәрән зәңчирдир сачы.
Хурма амыш онун додагларыны,
Хурма кими әтмиш одур барыны.
Нур кими парлайыр ичи дишләри,
Көзәдир сәдәфи ичидишләри.
Суланмыш әгиг тәк додаглары вар,
Әшилмиш кәмәнддир чүт гара сачлар.
Сачыны гыярымы һәр аң чан алыр,
Буруб бирчәйини күл үзә салыр.
Көзәл сачларыны илыг нәфәси
Исиндирмиш бир чүт хумар нәркәни.
Өз көзү өзүкүн әфсунчусудур,
Одур бәднәзәри бәйлә сусадур.
Сәһрийлә яхлысын дейә һәр үрәк,
Атзында йүз дил вар, ширин, шәкәр тәк.
Додаглары дузлу, сөзү дәриндир,
Дуз һеч ширин олмәз, бу чох шириндир.
Күмүш бир гылындыр бурун, саласан,
Бөлүмүш бир алманы тән ортасындан.
Йүз катан бөлүмүш ай үзүндә бах,
Айда олан ләкә онда йох, аңчаг.
Шәм'и әтрафында чох пәрванә вар,
Көстәриәз кимсәйә пәрва о нихар.
Үзүндән, сачындан сәбалар өпәр,
Үзү бир күндүздүр, кечәдир телләр.
Һәр бир гәмзәсинә бир наздир вәкил,
Бухаг бир нарынчдыр, чәпә алма, бил.
Улдузлар да олмәз һүснүкүн эши,
Өтмүш көзәликдә айы, күнәши.
Ики дөшү күмүш пайыз нарыдыр,
Киләләри санки күл яргагыдыр.
Ләбиндән һеч чаваб олмәз өпүшә,
Горхур ачса лә'ли дүррләр дүшә.

Буруб габагында бойнуу чейран,
Төкүр көз яшыны пахмалыгындан.
Чан чешмәси олан чейран көзләри
Алаадыр шир йыхан мин гочаг әри.
Тикән долдурмушдур йүз гойна енә
Тохунан олмәмыш тәр күлләринә.
Чейран көзләрилә янашы гойсан,
Көзләри чейранда тапар йүз негсан.
Кечә йүзү көрүр ону ятарәг,
Кимсәйә көрүмәз о күнәш аңчаг.
Хумар көзләрийин пахмалыгындан
Ирәмдә аһ чәкир һәр рейһан сатан.
Көрмәди, вермәдән кимсә башыны,
О байрам бәзәйи, һиләл гашыны.
Мәчнун һейран галмыш хош хаялына,
Ләйли тәсәлим олмуш күл чамалына.
Халгын өлүмүнә язмагчын фәрман,
Он гәләм әлиндә һазырдыр һәр аң.
Һүснү гаршысында ай гара халдыр,
Кечәләр халындан онун дәрә алыр.
Гулаг вә бойнунда сәсләндикчә дүрр,
Дейир: „Сатан саг ол, әчәб дүррдүр!“
Сәһбәти мин гәлбә һәйчән салар,
Гәнд додагларында мин бир өпүш вар.
Долудур гәмзәйлә, назла сачлары,
Додагы ягутдур, диши мирвары.
О шәкәр күлүшдән, о мирварыдан
Нечә сөвдәздә алмышдыр дәрман.
Агыл ай үзүкүн сәркәрданыдыр,
Мин үрәк сачынын бир гурбаныдыр.
Һүкәр сәф көялүнә мәфтүн олмушдур,
Әнбәр, торпагына дүшкүн олмушдур.
Үзү нәсрин кими, гохусу нәсрин,
Додагы шириндир, ады да Ширин.
Көзәл сөз дейәкләр она чан дейир,
О, Мәһин Банувун вәлиһидир.
Өлкәдә тапынмыш надир көзәлләр
Фәрман көзәйирләр янында ексәр.

Күбар, ай үзүлү гыз дүз етмиш нөфөр
Она кечө-күндүз хидмөт өйлөйөр.
Нүсидө һәр бири чан таваныдыр,
Бөхсан, ярашыгда чанлар чаныдыр.
Намы чалгычыдыр эллэриндө чам,
Ай төк мәңзил-мәңзил эдилэр хурам.
Каһ ай хирмәнино текэрлэр ишки,
Каһ күл хирмәниндө ичөрлэр ички.
Онаара тохумаз дейә бөднөзәр,
Үзлөринә эсла нигаб өртмөзләр.
Олмаз көзәлликдө кечән оналары,
Кейфдө кечирилэр гышы, баһары.
Фил дишини, аслан чөнкини оналар,
Күчө галса, бирдән дартыб гонарар.
Бир һүчүм өтсөлэр титрәйөр аләм,
Киприкләри охдур, гашлаары галәм.
Әкәр көзлөриндән бир ох атсалар,
Улдузу сриндән дәрбәдәр салар.
Бөһишт һуриләри мәшһурса әкәр,
Бу ер бир бөһиштдир, һуриси бүтләэр.
О ерин саһибн Мөһин Балуудур,
Бөйлә гызыл-күмүш ондә чох олур.
Бир ат багланбыдыр ахурунда төк,
Онуң тозуна да етишмөз күлөк.
Хәялдан тез кедәр, галса дөрдә нала,
Өрдәк кими горхмаз туфандан эсла.
Ериндән сынчраса күнәшә сары,
Едди гат көйләрдән галкар юхары.
Галыр дырнагынын дашларда изи,
Гаргы гуйругуйла кечир дөңгиз.
Заман кәрдишлидир, дүшүнчә рәфтар,
Сүбһ төк оягдыр, кечә төк һушяр.
Рәнки кечә рәнки, Шәбдиздир ады,
Ширик Ишаг кими сефир о аты.
Аягында вардыр гызыл зәнчирн,
О гызыл зәнчирн олмуш әсири.
Нә Шириндән ширин бир нясан көрдүм,
Нә Шәбдиздән гара бир һейван көрдүм".

Элә ки, сөз битиб Шапур даяндым,
Раһатагы ятараг, тез өшг ояндым.
Ширик мәһәббәт, дил багладылар,
О ширин диләйә өтдиләр играр.
Чиндә нәхш чәкән уста нә дөсә,
Хош кәләр үрәйә, хош кәләр һиссә.
Хосров бу сөһбәтдән тамам мәст оладу,
Гәлби сөвдә илә, һейчанла долду.
Бүтүн күнү ону дүшүндүрдү һей,
Йохду хәялында ондан башга шей.
Хосров бир нәчә күн кечирди бөйлә,
Шадаһанларды гуру бу әфсанәйлә.
Өйлә ки, иш-ишдән кечди, о заман
Атды сабр өтмәйин дашыны чапан.
Чагырыб Шапуру хәлвәтә өзү,
Бу дастан һаггында башлады сөзү.
Деди: „Иш бачаран, вәфалы йолдаш!
Мәним дадыма чат, ол мәнә сирдаш!
Көзәл өзүл гойдун, сөзүм йох она,
Устад кишиксәнә иши вур сонә.
Шәкәр ады чәкмә, сөзү гысса өт,
Шәкәр дединсә, дүз Хүзистана кет.
Бүтпәрәстләр кими йол тапыб зирәк,
О бүтү һийәйлә элә ал көрәк.
Бах, гәлбиндә вармы инсафдан әсәр,
Бәлкә дә инсандан о кәнар кәзәр.
Нахыш көтүрәнсә мум кими әкәр,
Мөһрүмүзү вуруб көстәр бир һүпәр.
Дәмир үрәклисә, тез хәбәр етир,
Союг бир дәмири дөймәк әбәсдир".

ШАПУРУН ШИРИНИ АХТАРМАГ ҮЧҮН ӨРМӨНӨ КЕТМЭСИ

Шапур ери өлүб белә сөйләди:
„Һәр бир заман Хосров шад олсун!—деди,—
Угруну истәйән олсун угурлу!
Янына душмәсин пис көзүң йолу!“
О бүнәрли шаһә афәрин дейиб,
Чаваб верди: „Сән әй дүняя саһиб!
Мән гәләмлә нахыш чәкән заманда
Мәни чәкдийини позар бир анда.
Адам башы чәксәм, һәрәкәт өдәр,
Гуш ганады чәксәм, учараг кедәр.
Һеч шейдән гонмәсин бир тоз гәлбинә,
Тоз кәдәр демәкдир, әрз әдим сәнә.
Ишин чәрәсини көрәрәм тамам,
Һәр чәрәсизлиһә чәрә тапарам.
Үрәйини шад олсун, эсла гәм емә,
Үрәклә башларам мән ишләримә.
Ишә башламагда юбанмаяраг,
Гушдан ганад аллам, чейрандан аяг.
Сәни ятырмамыш ятырам бир ая,
О сәвкилин сәнә етишәр, инан.

Од кими дәмирдә киәләнмиш олса,
Көвһәр кими дашда бәсләнмиш олса,
Саф көһәри дашдан, оду дәмирдән
Чыхаран тәк, ону чыхарарам мән.
Каһ күлә уярам, мән каһ тикапа,
Гәйдәйла саларам иши саһмана.
Сәәдәт олса яр, аларам ону,
Хосровун әлиһә саларам ону.
Көрсәм ишә чатмыр күчүм, чапарак
Шаһә билдирәрәм юбанмаяраг“.
Шапур буну дейиб дурду аяга,
Һазырымг башлады йола чыхмага,
Ел тәк чыхды йола атыны сүрдү,
Һәр мәнзил ашдыгча үзү күләрау.
Йолда нә динчәлди, нә дә йорулду,
Ширинин әлиһә бир айлыг йолду.
Чох сәһрадан ашды, чөләрдән кечди,
Нәһайәт мәнзилә кәлиб етишди.
О көзәләр ялын исти чагында,
Олардылар яшыл Әрмән дагында.
Шапур кәлән заман тәзәйди отлар,
Һәр ян хоруз күлү, ләләйди күләзар.
Күләрә батмышды мави гаялар,
Мин рәнкә кирмишди орда иак баһар.
Дагларын башында зүмрүдән халы,
Һейран эләйрди фикри хәялы.
Чирәм дагларындан Бүгра чөлүнә
Бахсан, һәр ер батмыш баһар күлүнә.
Ирагә бир меһраб ола биләчәк
Көзәл Иширагын әтәйиндә тәк
Гарт дашдан тикилмиш бир киәсә варды,
Орда бир чох гоча рәһбан яшәрды.
Дөрвиш әдәтиниә көрә Шапур да
Дүшәркә виләди, даянды орда.
Надир дүррләри дешдийи заман
Она бәйлә деди агылы рәһбан:
—Киәсини алтында вар бир мағара,
Орда сүвари тәк бир даш гапгара.

Ромкила чөлүндөн һей заман заман.
 Дөл тутмага кэлир ора бир мадья.
 Йүз агачдан дууб кэлир о ери,
 Илан тэк сүрүнүб кирир ичэри.
 Бир гызгын шәһвәтдән кэләрэк һала,
 Сүртүнүр о даша чох өһтирасла.
 Аллаһын әмрийлә дөл тутур ондан,
 Бу алаһ әмридир, сән буна инан.
 О тохумдан олан һәр ени дайлаг
 Вахтдан йүкрәк олур, елдин гачараг.
 О агылаы рәһбан, сөйләди—һотта,—
 О даш нәслимдәндир бу Шәбдиз ат да.
 Букун бир нишан йох о монастрдан,
 Совруг атмыш санки орда бурулган.
 Иншираг адланан о галдан сән
 Аялара дүшмүш бир баш көрәрсән.
 О күл рәнкан дага сахлайыб исы,
 Бир дүня даш кеймиш матәм либасы.
 Ону үзәриндән кечон бир ачыг
 Дашлары өтмишдир бах гырыг-гырыг.
 Ону фәрядындан сәрхош олараг,
 Гырымыш шишәсини көй бу ердә бах!
 Аллаһын ибрәтлн шейи аз дейил,
 Гиямәтчүн олур бу ибрәт дәлил!
 Дөрд йүз ил ичиндә о дага әкәр
 Дәймишсә бу гәдәр агыр зәрбәләр,
 Сан, әй суя дүшмүш бир парча торпаг,
 Нә өтдин дүняны әбәди ятаг!
 Низами, гызышдыр сөһбәти бир аз,
 Бу чүр дастанлары динләһән олмаз.

ШАПУРУН БИРИНЧИ ДӘФӘ ХОСРОВУН ШӘКЛИНИ КӨСТӘРМӘСИ

Өйлә ки, кечәнин сачы даранды,
 Күнәш пәрванә тәк көйләрдә янды.
 Абинос нәртахта галанды әркән
 Кәһрәба рәнк зәрләр кизләнди бирдән.

Мүштәри Фермаила кәлди ки, будур,
Шаһ бәндән гуртарды, бәладан Шапур.
Али чәнаб Шапур чох кәздиндән
Кечә монастыры әйләди мәскән.
О, ерин чох билән гочаларына
Ялварды, догруну десинләр она:
Сабаһ о көзәлләр кәләчәк һара?
Һансы булаг үстә, һансы күләзәра?
Агыламы гочалар вердиләр хәбәр:
„Узагда долашмыр о шух пәриләр,
О дағ әтәйиндә яшыл дүзәндә,
Дөврәси сығ мөшә көзәл чәмәндә
Сәһәр, шумал бойлу надир көзәлләр
Йыгышыб кәлирләр, бил бирәр-бирәр“.
Сәнчаб либасыны бүрүнмүш дөвран,
Вашаг рәнкли палтар кейдийи заман
Кечәнин сәмуру ериндән энди,
Күндүз гагымындан гачды кизләнди.
Әбүрзүн башында күнәш көрүндү,
Чәмишдин гануну керийә дөндү.
Үрәк севиндирән о көзәлләрдән
Шапур оянымышды даһа да әркән.
Чәмәнә кәмишди онлардан габаг,
Гызыл күлә нарды көнлүндә мараг.
Бир угурулу кағыз алыб, бир анда
Хосровун шәклини яратды онда.
Бу рәсмин үстүндә чох кәзди әли,
Гуртарыб ағача вурду о шәкли.
Совра көрүмәди пәри тәк көзә,
О пәри үзлүләр кәдиләр дүзә.
Йыгылды чәмәнә чохла ишвәкар,
Ба'зән шүмшад, ба'зән күл топладылар.
Ба'зән онлар күлдән күләб алырды,
Ба'зән күлүб ерә шәкәр салырды.
О субай көзәлләр кетмәйиб әрә,
Азад олмушдулар әрдән бир кәрә.
Һамысы гөнчә тәк ачмыш тәзә, тәр.
Һамысы дост кими әйләшмишдиләр.

Мейдэн ачылырды күл көнүллэри,
 Мейлэ сувардылар тээ күллэри.
 Ай, улдуз элине пияла алды,
 Дунядан пис адам нэ дия йохалды.
 О тэмиз гызларын чанында, элбэт,
 Варды, гыза махсус сонсуз бир шәһәт.
 Бу ер олду гуйчү йаьлардан узаг,
 Рәгсә башадылар сәрхошланараг.
 Каһ салам верирди бири шух күлә,
 Нагмә охуюрду бири бүлбүлә.
 Шаьдыгдан башга шей һеч бикамидиләр,
 Йохду гәлбәриндә эсла гәм, кәдәр.
 Шириң додаглылар ичиндә Шириң,
 Улдуз ичиндәйди бәдир ай тәкин.
 Бир мәчәлис гурмушду севәләр ичин,
 Бә'зән ичир, бә'зән дейирди: "Ичин!
 Севиниркән бахыб ай тәк үзүнә.
 Хосровун о шәкли дәйди көзүнә.
 Көзәлләрә деди: "Шәкли кәтирин,
 Ону чәкән кимдир, мәнә етирин".
 Шәкли кәтирдиләр, элине алды,
 Бир саат динмәди, сәйринә далды.
 Урәйи кәлимирди атсын ирага,
 Нәя гоймайырды гучагламага.
 Нәр она баханда биһуш олурду,
 Нәр гәдәһдән бир аз сәрхош олурду.
 Гәлби сүстәширди нәя көрүркән,
 Кизләтсәләр тапыр ону енидән.
 Горхун дүшдүләр чох гаравашлар
 Ки, Ширин бу шәклә бирдән бәнд олар.
 Чия нәгшиндән көзәл о шәкли һаман
 Чырыб, йох өтдиләр гызлар арадан.
 Ширин сорушанда: "Бәс һань сурәт?"
 Дәдиләр ки: "Диваләр апарды, элбәт.
 Бу ер хәтәрәндир, кәл бурдан гачаг,
 Кәдәк башга ердә бир мәчәлис ачаг".
 Бу мангалдан онлар гызарымшдылар,
 Үзәрлик ядырыб ордан ашдылар.

Улдузу сөндүрүб түстүүлө енө
Атлары сүрдүлөр башга чөмөнө.

ШАПУРУН ИКИНЧИ ДӘФӘ ХОСРОВУН ШӘКЛИНИ КӨСТӨРМӨСИ

Күл рәнкли ат сәһәр зәррин налындан
Дашлара од рәнкли тоз сәпән заман
Һәр бучагда Күз сирр өйләди ашкар,
Бәзәнди дәннэләр, бәзәнди даглар.
Һүри кими о бикр гызлардан габаг
Кәлмишди енә дә Шапур чапараг.
Әввәлки тәк көзәл кағыз үстүнә
Хосровун шәклини чәкмишди енә.
Бу чөмөнә кәлиб о шух көзәлләр
Күл тәк ачылдылар, енә тәзә-тәр.
Катан кеймишләрин ипәк телләри
Ришкәндә сүзүрдү кәйдә гәмәри.
Көнүлсүз башлайыб кейфә эввәлдә,
Сонра гыздырдылар иши кет-кәдә.
Көзәлләр ойнайыб гызанда мейдан,
Оюнбазлыгыны башлады заман.
Ширин көз кәздирди тәзәдән енә,
Саташды көзләри шаһын шәклинә.
Пәрваза башлады чанынын гушу,
Анчаг нитги батды, позулду һушу.
Сәрхошлара бәсдир бир көз юхусу,
Палчыга бәс әләр азачыг бир су.
Гызлара багырды: „Бу нечә һалдыр?
Бәләкә сәһв әдирәм бу бир хәялдыр!“
Әмр өтди биринә сәри бойлулардан,
Кәтирсин о шәкли янына бир ан.
Ай үзүгү гыз шәкли кизләди, ләкин
Үзүнү өртмәди палчыг күнәшин.
Деди: „Буну өдән пәридир, пәри,
О әдир чох заман бөйлә ишләри“.

Башады гээлээр ничран нэгмэс,
 Йүксэлди сагиний "Нуш олсун!" сэгс.
 Ширин элинде тэлх шэрэб тутунча,
 Ачы ва шириндэн мөст олдү дүнч.
 Шириний дэйиркэн мейо додагы,
 О шэкин өнүдэ өлдү торлагы.
 Сэрхөшлүг салымча ашиги дара.
 Сэбри мейл айлади чыхды конара.
 Бир көздө гойду йол үзэриндэ,
 Деди: "Раст кэлэрсэ ким күзэриндэ,
 Көз гой, соруш, өйрөн бурда нэ кээв,
 Шэкил барэсиндэ ондан тут хобэр".
 Нэ гэдэр ки, кизани, ачыг сордулар,
 Олмады о шэкин нөч сирри ашкар.
 Ширин изтирабдан нөч динчэлмэди,
 Шэкилдэн догру бир хобэр кэлмэди.
 Гэм ону илан тэк гивырды, бүклү,
 Сэдэр көвлэриндэн ничилэр төклү.

ШАПУРУН АШКАРА ЧЫХМАСЫ

О эфсун өйлэйэн чыхды гэфлэтэн,
 Атэшлэрэстлэр тэк парлады бирдэн.
 Шапурун үзүндэ Ширин өзүнэ
 Бир мээрэмлик көрдү, бахды көзүнэ.
 Пис тэ'сир этмэди Ширинэ оглан,
 Гисс өтди алачаг бир хобэр ондан.
 Ишарэ өйлэди: "Чагырын ону,
 Шэкилдэн сөз салын, алын конлуну.
 Балкэ бу шэкилдэн шөрөр бир хобэр,
 Нансы мээһөбдэндир? Кимдир? Нөгл өдэр".
 Канилэр эткэлэ йолу сүнүрүб,
 О шэкин сордулар Шапуру. көрүб.
 Хам сайсынлар дейо бу ишдэ ону,
 Додагалты деди Шапуру эфсуну.

Овук аягыны көрүнчэ торда,
 Сакит давранимагы фэрэ билди орда.
 Шапуру деди: "Бу дүрр асан дешимэз,
 Бөйлэ аяг үстү демэйо кэлмэз".
 Хидмэтчилэр гачыб Ширинэ сары,
 Нөгл өтдилэр абид аналтаналары.
 Ширин эшиткэндэ бөйлэ лисаны,
 Гызышды гайнады багрымда ганы.
 Халхаан дагаара сэс сала-сала,
 Дуруб күмүш даг тэк дүзэлди йола.
 О уча бойлу гыз, о күл үзүл гыз
 Шапурун ялына кэлди арамсыз.
 Синэси, голлары бүлүр кими тэр,
 Сачлары мишк тэк руһу мөст элар.
 Сачларыны өдиб бойнуна кэмэнд,
 Нөрүб багламышды бойнуна банд-банд.
 Гарышымдаки нэгш өйлэ ширинди,
 Нэ бир сөз сөйлэди нэгташ, нэ динди.
 Ону кэличик тэк ойнадыб дуран
 Шэхсэлэ ойнайырым өзү бу заман.
 Чалды маһир хинду онун конлуну,
 Таламаг истэди бу түрк дэ ону.
 О һэйэчанла ки, хиндуни кэзир,
 Түрклэри өйлэрдэ назына эсир.
 О көһөр дашыян, гулагларындаи
 Тэлэски атараг өртүнү бир ан,
 Дэниээ көһөр тэк гулаг верэрэрк,
 Динлэди Шапуру о назлы мөлөк.
 О дузалу додаглар, назлы бахышлар,
 Раһиби сөслэди, Ширин бигэар.
 Ширин деди: "Бир ан ашиналыг эт,
 Нэмсөһбөт ол мэнэ, бурда бир мүддэт".
 Эшитчэк бу сөзү һийлэкэр Шапуру
 Деди: "Бурда тэ'хир чох ерли олур".
 О сэрхөш көвлэрин дилини билэн
 Бүтүн һэр шейини итирди бирдэв.
 О пэри үзүлдэ тэ'рифлэр деди,
 Пэри дэ Шапура: "Өйлэш" сөйлэди.

Ширин сорду ондан: „Кимсэн, нэчисэн?
Ашиналыг ийн дуурям сөлдөн“.
Она чаваб верди о пүхтэ адам:
„Яхшыя, ямана чох раст олмушам,
Аллаһ ачмыш мэнэ бу көйү, ери,
Мөндөн кизэлтэммиш о неч бир сирри.
Мөширгдөн башламыш мэргибэ гэдэр
Бу бөйүк дүнаны кэмэдим нэдэр.
Балыгдан аядак, бу ер бир яна,
Дүнйа нэ варса вагифэм она“.
Шапурада көрүнчэ чэсарэт, Ширин
Сорушду: „Мо'насы нэди бу шөклін?“
О һийлэжэр деди: „Истэрэм ки, мэн,
Узаг олсун үзүн бад нэээрлэрдэн.
Узуулур сөһбэти бу шөклін, инан,
Ондан чох шейлар вар гэлбимдэ пүнһам.
Мөзил хэлвэт олса бүтүн дийардим,
Билдийими сэнэ нэгл өйлэйярдим“.
Ордаки бүтлэрэ сөлөм әмр өтди,
Онлар да улдуз тэк дагылыб кетди.
Сөз билэн мейданы ялыз көрүнчэ,
Мейдана сөздөн бир топ аты, инчэ,
Деди: „Бу көрдүйүн пак үзлү инсан
Дүз едди иглимэ олмуш һөкүмран.
Искэндэр чалаллы, Дара ыггардыр,
Искэндэр, Дарадан бир ядикардыр.
Һүсидэ көй она күнөшим дейир,
Ер Чэмшиддэн галмыш бир эшим дейир.
Бу шаһларын шаһы Хосров Пәрвиадир,
Шаһэншаһыг ондан гүвәт кәсб өдир“.
Шапура бу сөзлөрдән деди о гэдэр,
Ширинин чанына яйылды сөзләр.
Ширин диггэт вериб Шапура дэрин,
Дуурду чанында ширин сөзларин.
Һәр шейдэ Хосровдан арайыб нишан,
Һәр нүктэ кәлиңчэ далырды бир ан.
Онун һәр сөзүнә верирди мин рәшк,
Дашдан лә'л чыгарыб олурду диатәк.

Сирри фаш әтмәйә верәрәк гәрар,
Шапура сөзү она сөйләди ашкар:
„Сөзү кизләдирсэн, әй пәри үзлү.
Пәртәк сөзүнү дейирсэн кизли.
Нечин өз ичиндә күл тәк күлүрсән?
Сөзү шөкәр кими ачыг сөйлә сән.
Бир дәрман истәрсән дәрдинә әжәр,
Кизләтмә дәрдини, тәбибә кәстәр“.
Шапурун сөзүндән о гейзә кәлди,
Онун һирсләнимәси, бах нә кәзәлди!
Ашыг олдугундан, бир заман һалә
Сыкады Шапура бәһанәләрлә.
Бу мусаһиби дост, ери тәк көрдү.
Өртүнү үзүндән чәкиб көтүрдү.
Чәсарәтлә кәлди Шапура сары,
Ачылды шөкәри о додаглаары.
Сөйләди: „Әй абида, тез ол, сән аллаһ.
Көмәк өт ки, сәнә кәтирдим пәнаһ!
Дүшдүйүм иш чүнки хейли чәтиндир,
Долашмыш, сачым тәк, гәлбим дә инди.
Эйәл вурумлушам бу сурәтә мән.
Санки кечә-күндүз сурәтпәрәстәм.
Бу ишдә мәнә өт бир йолла көмәк,
Бир күп мән дә сәнә оларам кәрәк.
Өз сиррини дедим сәнә мән ачыг,
Сән дә сиррини дә, кәл мейдана чых“.
Бу саяг көрүнчә әһвалы Шапура
Дүшүндү: догруну дәмәк хош олур!
Голуну голбагтәк әввал өпәрәк,
Аягына дүшдү гызыл хахла тәк.
Анд ичди, деди: „Әй кәзәлләр шамы!
Тәхтә лайыг кәзәл, шаһлар илһамы!
Дүшмәннин күңү кечәйә дөнсүн,
Дүнйа сәнә айдан инчә көрүнсүн.
Мәнә аман вердин, әдирәм гәсам,
Кор олум догруну кар сөйләмәсәм!
Нөггашыгдә бөйүк ерә чатышсам,
Хосровун шөклини мән яратмышам.

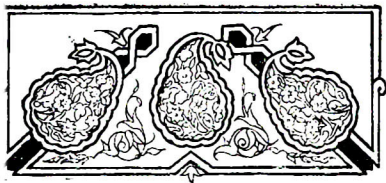
Рәссам чәкән шәкил охшайр, фәгәт
 Чансыз олур анчаг чәкилән сурат.
 Сурәт чәкмәк, мәнә мә'лумдур бу иш,
 Чан палатары башга ердә тикмиши.
 Сән онун шәклинә вурулдуң белә,
 Әзүнү көрәндә нейләрсән, сөйлә?
 Орда нурдан көзәл дүня тапарсан,
 Көзләрини нурудур, өзү дә чаван.
 Мараглы, чох зирәк, айгы икидир,
 Үлфәтдә чейрандыр, дүшмәнкадә шир.
 О бир күлдүр, һалә көрмәмиш хәзән,
 Илк баһар кәңчәйи өйрәмиш ондан.
 Һалә күл янында битмәмиш шүмшад,
 Галәмш сәрв бою сүсәндән азад.
 Охунун еләки тәрлән чанында,
 Нилуфәри суда, атәш ганында.
 Һалә күнәшнини өртмәмиш думан,
 Нә күнәшдән горхур, нә дә булутдан.
 Бир әтри чәннәтдә йүз гапы ачар,
 Ай көзәл үзүндән утаным гачар.
 Атанымсы өйни Рүстәм кимикидир,
 Ичәркән көрәнләр Кейгубад билир.
 О кечә ки, Хосров сахавәт өйләр,
 Гарун хәзнәсини апарар елләр.
 Динәркән мәрчандан инчи чыхарар,
 Бир вургуда ширин гәлбини ярар.
 Гүтүб—үзәнкиси тәрпәндән заман,
 Елләр чилувуну чәкәр тозулдан.
 Нәсәбини сорсан, дийәрәм—Чәмшид,
 Нәсәбини сорсан, күнәшдир, өшит!
 Аләм гошумуна онун дар кәлир,
 Байрагы көйләрдән уңа йүксәлир.
 Гызыл версә—сайсыя дәвә кәрәкдир,
 Гылымч чәксә дашлар вай көрәчкдир.
 Полад бейбудуну көтүрсә әкәр,
 Алмасдан зирәк дә олса, мәһн өдәр.
 Гылымч ойналмагда о бирикчидир,
 Хәтибләрә фәтәһ гылымч верир.

Онун аягындан хәстәләнәр ер,
 Һүчүмуна чатмаз һәрләнән көйләр.
 Мейданында көйүн гылымчы күтәүр,
 Кәрдишдә фәләкдән габага дүшүр.
 Байрама зинәтир көзәлликләри,
 Һүснү олаводир, әсас һүнәри.
 Гаршыламыш овуң бәхтини үрәк,
 Бәхт оладугу заман, иш дүзәләчәк.
 Бу чәмәл, бу чәләл һазыркән онда
 Кечә-күндүзү йох сәнин йолунда.
 Бир дәм хәялына юхуда уймуш,
 О кечәдән ону атымыш агыл-һуш.
 Нә бир шәрәб ичир, нә бир данышмыр,
 Йтмыр кечә-күндүз, яныр алышмыр.
 Шириндән башга бир һәмдәм истәмәз,
 Бөйлә бир һәсрәтә дүшмәсини һеч кәс.
 Бундан өтрү мәни гәсид көндәрмиш,
 Мән сөйләдим, инди сәндәдир һәр иш*.
 Бурда инчи дөшди Шапур чүрбәчүр,
 Билдийини деди, артыг битди дүрр.
 Бу сөзләрдән Ширин оламушду һейран,
 Ичирди бу ширин сөзләри һәр ан.
 Аз галды йыхылсын орда йүз кәрә,
 Бир төһәр даянды, дүшмәди ерә,
 Үз тутараг деди: «Эй агил киши,
 Нечә баша вураг инди бу иш»?
 Шапур сөйләди: «Эй күнәшдән көзәл.
 Гәлбини гайгыдан узаг өйлә, кәл.
 Сиррини бир кәсә олма ачасан,
 Сабаһ ова тәрәф кәрәк учасан.
 Шобдизә киши тәк миниб, чапараг,
 Ова чых, олагадан гачарсан анчаг.
 Этәйини тутан олмаячагдыр,
 Шобдиз ата чатан олмаячагдыр.
 Сәя сөйярә киши мил-мил узаглаш,
 Бәчарсан, кәләрәм дамынча бир баш*.
 Хосров көндәрдини үзүйү верди.
 Ал—деди, үзүнү она чевирди:

„Йолда тоза шаһа раст кэлсэн экэр,
Онда бу һилаам сәя шаһа кестөр.
Хосровун көһәни ғызам наалыдыр,
Паатары ла'а долу, чох чалалыдыр.
Папагы, дону ла'а, кәмәри ла'адир,
Үзү ла'а, үстү ла'а, өзү көзәлдир.
Көрмәсен, Мадания йолуну тут кет,
Шаһын гәсрини сор, о мәһмәт эт.
Мадания яһна чатдыгын заман
Хәһәләр үстүндә хәһә тапарсан.
Шаһын орда фархар кими гәсри вар,
О гәсрдә яшар чарийә ғызлар.
Бах, о мишк долу гәсрә, дүш ора.
Шаһын үзүйүнү кестөр онлара,
О күлшәндә яша, сәрә төк аза,
Тәзә мейвә вермиш будаг кими шад.
Сәбр вәл, гой кәлсин чаванбәхт шаһ,
Галдырсын сәһинчин көһә тәхт шаһ.
Шаһын чамалына әйлә тамаша,
Мурадым онда вурарсан баша.
Таһын кәлкәси оларсам экәр,
Дүзәләр эһимлә дедийим ишләр\".
Шапур ки, гуртарды бөйлә әфсуну.
Сәһри айы тутду, мәкри һуруну.
Шапур бурдан инам вә үмид алды,
Тез кетди, күнәш төк, ай да төк галды.
Ширип тәрәф кетди кәһһәләр ейни,
Бәһәтияһәш икән одаулар Парвини.
Улдузләра деди о парлаг гәмәр.
Тез йыгышыб бурдан әвә кетсиналар.
Даг кими атларын налындан корәк
Бу дашлы дағларда чахсын мин шимшәк.
О ай ишығалар күнәш мисалы
Чапыб көчүртдүләр бүтүн чәләлы.
Даныша-даныша мәһһәл кәһһәләр,
Вәтәһә чатдылар, кәһһә бир тәһәр.
Йорғунлуғдан бир аз раһәтләндиләр,
Ширинни үрәйи тутмурду гәрар.

Бир кечә түстүһә бүрүндә дүһә,
Дүһияһин көһәләри кетди юхуя.
Күһә бағладылар яшыла иһәйи,
Итди сөйүлүкдә күһәни әтәйи.
Бануя сөйләди Ширин: „Чаһанһир!
Сабәһ көһәдүм ова чырмаг иһәйир.
Әһһәһин кестәриб өз рәһһиниһи,
Бүһәһин сабаһыг аһһин Шәһһәһин.
Оһу миниб кәһһин чәһү, чәһһәһин,
Аһһәһин еһә бурда көһәһһин мәһһин\".
Мәһһәһин Бану чаһаб верди: „Әһһәһин афәт,
Аһһәһин әһһәһиндә йүз мүһәк тәләб әт,
Чүһәһин гачаһһиндир яһһин бу Шәһһәһин.
Чәһһәһин йығмаг оһәһһин һәһһәһин.
Кәһһәһин сәһһәһин бир шимшәк кими,
Еһәһһиндә әһһәһин сәһһәһин күһәк кими.
Гәһһәһин сүрәһһиндә вә һәһәһиндәһин
Су аһһәһиндә аһһәһин чәһһәһин кәһһәһин.
Әһһәһин оһу минмәк иһһәһиндәһин вар,
Кечә аһһәһин әһһәһин дейди, аһһәһин аһһәһин!
Вәһһәһин һәһһәһиндә чәһһәһин кәһһәһин,
Әһһәһин аһһәһиндә сүрүб өйрәт оһу бир\".
Күһәһин үзүһһин үзү аһһәһин күһәһин тәһһәһин.
Бануһәһин бәһһәһин әһһәһин, еһәһин өһәһһәһин.

ШИРИНИН МЭДАИНЭ ГАЧМАСЫ

Өйлэ ки, бир сэхэр чин хэзнэдэр
Зэр гыфылла өртдү көй гапылаар,
О чин нэгшн чыхды сандыгдан чөлө,
Йола назырлашды шад, күлө-күлө.
Гулугунда дурду чин көзэллэри,
Сэрв тэк аягда, багды эллэри,
Онаарла кэлдикдэ Ширин үз-үзө,
Ширин яглы диллэ башлады сөзө:
„Бисмиллаһ, эдирэм чөллэрэ хүрам,
Бэлкэ тору атыб бир гуш тутарам“.
Чутгуну башындан ачды көзэллэр,
Палтар кейиндилэр бир башга тэхэр.
Папаг гоюб көзэл оғлаанар саяг,
Гызлар кейиндилэр сыгаллаанараг.
Бөйлө адэт нарды ова кедэнэр
Оглап палтарлары кейдэди ексор.
Ширинин янында һалга вурдулар,
Атлара онуула бир отурдулар.
Сарай һэйэтиндэн чыхдылар чох шад,
Һэят сую ичимш Хызр тэк азад.

О чөлдө атлары сүрүб кетдилэр,
Бир чох ени-ени чөлө етдилэр.
О нурилэр кэзиб бүтүн чөллэри,
Бөйөндилэр бөһишт кини бир ери.
Чейран овлагыды бу көзөл мөкан,
Энбэр гохуюрду тэмиз һавадан.
Соира ат сөйирдиб, чыдыр гурдулар,
Чилөв бошлайыб аты вурдулар.
Шобдиз белиндөйди гошун сындыран,
Өзү миничийди, аты гачаган.
Аты говду, атын дөйишди һалы,
Шириндэн кәнизлэр дүшлү аралы.
Дүшүндүлэр: адыр чилөв апарыр,
Билмәдилэр көнүл бир ов апарыр.
Көлкө тэк ардынча йүкүрдүлэр чох,
Көрдүлэр тозундан белә эсэр йох.
Ахтардылар кечә ярыя гөдәр,
Наумид оларак кери дөндүлэр.
Шаһларындан айры дүшүкләриндэн,
Йоргунду һамасы кери дөнәркән.
Бану сарайына ахшам заманы
Айсыз кери дөндү улдуз карваны.
Ерә көз тикәрәк мө'юс дурадулар,
Янглы бир диллэ дедилэр нә вар.
Нә оюн чыхартды фәләкә бир бах,
Талә ону биздән салмышдыр узаг.
Өйлә ки, Бану бу хәбәри алды,
Көһнә гәмләрини ядына салды.
Өз тәхтиндән дүшдү чох гәмлә-гәмлә,
Башы торпаглаарда, көзләри нәмлә.
Гәминдән башыны о гучаглады,
Төкдү көз ишыны, яман аглады.
Ширини чыхмырды ядындан бир ан,
Гардашыны ясы кәлди тазадан.
Көз, яшиал деди: „Һей назәнин, һей!
Бәд нәзәр хар олсун нәдир бу киләй?
Бир күлдүн, будагдан айырды елләр,
Һансы кола салды сәндән, йох хәбәр.“

Нолду кәсдин биздә өз үлфәтнин?
Кимләрә бағладың мәһәббәтнин?
Аһу кими сөйлә бирдән, өй һикәр,
Һансы бир аслана сәй оладу һикәр?
Ай төк айры дүшдүн удузларындаң,
Күнөш дейилсән ки, яныз оласан.
Чәп бағым сәринни кимләр апарды?
Һәр голунда бир чәп дамарым барды.
Ай үзүн кимләрә нур сачыр илдә?
Мәй итирдим, кимләр талыб севиндә?
Кечә сәһәрәдәк бөйлә ағлады,
Гәми-гәми, дәрди-дәрди бағлады.
Биздә гуясуңда күнөш чыхыңча,
Яйылды ишыгы дага, ямача.
Бүтүн гошун һазыр олду хидмәтә,
Буйруг көзләйәрәк дурду нөвбәтә:
„Ханым буйруг нәрәсә бу сәһәр әркән
Ширинин даһынча учарыг һәмән“.
Лакин, Мәһин Бану нзин вермәди,
Өзү дә кетмәйә үз кестәрмәди.
Юхуда көрүшдү бу иши чокдан,
Учмушду голундан бир бала торлаң.
Һәсрәт чәкмиш иди учан тәрлаңа,
Төрлаң гонмуш иди сиз гойнуна.
Адамлаара деди: „Онуң даһынча
Дей кими учсаг да, бичадыр, бича.
Ер дейил, көйләри ахтарсаг да биз,
Шәбдиниз тозундан талмарыг бир ив.
Учмуш гуш ардыңча ярармы кетмәк?
Тәлә көрүш ову говмаг нә кәрәк?
Көйәрчин ки, учду, ағламаг олмәз,
Һалал олса дөнәр ювая, галмәз.
Онуң һичранына дөзәчәйәм мән,
Атының налыңдан од көрәнәтәл.
О итмиш хәзнәдән олсам хәбәрдар,
Енә дә севинчим кери гайыдар.
Хәзнәдара вериб хәзнәни сиз,
Бу йолда пайларам бир чох хәзнә“.

Банукун сөзүнү гошун әшитди,
Верилән буйруга итәт өтди.
О янда Шәбдиниз белиндә Ширин
Өлчүрдү дүняны чапан Пәрнәзчин.
Сөйярәләр кими тәләсирди о,
Кечәли-күндүзәд йол кәсирди о.
Палтар кейинишиди кишиләр кими,
Дүзүләрән кечирди гоцаг әр кими.
Бир гәфил дүшмәндән о хөф өдирди,
Йолдан ғыраг, дагдан, чөлдән кедирди.
Атыны о ел төк чапдыгы заман
Архада галырды ел даг төк ондан.
Сәндән бу әфсанә кизли галмасын,
Бир күн чадукәрлик өдән бир гадын
Бир күзүк, бир дараг туллады йола,
Бағлады онлары өз чадусу йола.
Вагиф олан кими фәләк бу ишә,
Күзкүнү даг өтди, дарагы мөшә.
Дарагы, күзкүнү тулааң арвад,
Даг вә мөшә кими кестәрәр сәбат.
Йолдан иңчимишиди олду гәчә Ширин.
Гонмушду үзүнә тозу чөләрини.
О назик мөзәчә йоргунду артыг,
Үзүнү өртмүшдү бир аз сарылыг.
Һәр ерә чатса йды сораг өдирди,
Он дөрд күндү ай төк о, йол кедирди.
Аты бир мәңзилдә сахламаяраг,
Сүрүрәд, кедирди һей сораг-сораг.
Йорга тәрпәнирди күләкдән зирәк,
Ер унутурду ки, дөвр өдир фәләк.

ШИРИНИН ЧЕШМӘДӘ ЮКНМАСЫ

Көйләр бағлайыркән ағамгла үлфәт,
Үммидсизлик дәрси охуу зүмәт.
Орта бир сары күл чыхсын дейә,
Көйүн нәркизләри батды көләйә.

Бир дэфалик чана чэфа верэрэк,
Атыны сөйиртди Ширин йүктүрөк.
Көрдү беишт кими кош бир мүргзар,
Дирилик сую тэк орда чешмэ вар.
О парлаг чешмэни суюну көрүб,
Кедиб аби-һаят зүлмэтэ кириб.
Шириния бэдэни йоргунду хейли,
Башдан баша тозду сифэти. эли.
Чешмэ атрафыны кээди бир заман,
Ои агачда белэ йохду бир инсан.
Дүшэрэк атыны орда баглады,
Билди көрмөз ону инсан өвлөды.
О ишыг чешмэси сую янашды,
Узагдан көйлэрин көзү гамашды.
Шөкөр палтарыны Сүһейл чыхартды.
Көйүи шаирлэри фэрд гопартды.
Мави ронгли фитэ баглады Ширин,
Кирди суя, янды багры көйлэрин.
Фэлэйн үлкэри сүрмэйн кейди,
Нейлуфэрин али нэрино дөйди.
Сүрмэйн һасара чулгандыгындан
Нил көйдөн көрүндү гэмэр саласан
Синчаб үзэрино гагум дүшөн тэк,
Күмүш бэдэн батды, суя кирэрэк.
Күлү чешмэ юя, нэ көзөл дөй!
Йох, чешмэдэ битэ күл, гэлэтим вар.
Сачларылла Ширин суда тор гурур,
Балыг йох, айы да кэмөндэ вурур.
Мишкиндөн кафура салмышдыр нахмыш,
Кафур бэдэниндөн дүня дадаммыш.
Шириния гэлбини дамышды: бурдан
Кэлиб кеччэкдир бир тазо мейман.
Бу чешмэ суюнда о халис шөкөр
Шәрбат дүзэлдирмиш говагчүн мейар!

АТАСЫНДАН ГОРХУБ ГАЧАН ХОСРОВУН ЭРМӨНӨ КЭЛМƏСИ.

Фарси билэн гоча, о сөз данышан
Бөйлө сөйлөйирди фарс шаһларындан:
Хосров етишмэкчи о шух чанана
Шапуру көндэрдн Эрмэнистана.
Сонра кеча-күндүз нэтираб чокир,
Үмидлэ күнлэри сайырды бир-бир.
Ай вэ күнөш кими сәһэр вэ ахшам,
Шаһын хидмэтиндэ олурду тамам.
Хосровун папагы тахты бээркөн
Шаһ, өй тачым, деди севиндийиндөн.
Хосров шаһын эзиз бир өвләдйиди,
Бу меһрибаныга дүшмәнлэр гыйды.
Топлашыб бир ерә һийлэ гурдулар,
Порвизин адына сиккэ вурдулар.
Пулу көндэрдилэр һэр бир шәһэрә,
Әчәм шаһы дүшдү бундан хатәрә.
Сиккэни, гылынчы көрдүйү заман
Горхду о гоча гурд чаван асландан.
О мәсубэни шаһ өйлэ дүшүнчәк,
Хосров шәтрәнчини удузду кәрчәк!

Шаһ истәди оюн атыб мейдана,
Тәвә шаһы тутуб салсын эиндана.
О, төкән заманда бу тәдбирләри,
Гәзә оюнундан Йохду хәбәри.
Билмирдн Хосрову багламаг олмаз,
Тәвә айы тутуб сахламаг олмаз.
Гәлбиндә доғрулуг олан бир инсан
Чаһан тутар, ону тутмаз бир чаһан.
Бүзүркүмид олуб ишдән хәбәрдар,
Тез Хосрову тапды, аналтды нә вар.
Деди: „Бәхтин дөнүб, әй гафил инсан,
Сәнә чәзә вермәк истәйир атан.
Башыны көтүрүб юбанма, бир баш,
Бир нечә күнлүйә бурдан узаглаш.
Бәлкә бу атәшин түстүсү олмаз,
Бәхтин дөнәр керн, кечәрсә бир аз“.
Хосров бахыб көрдү пис зәманәдир,
Нәр шей өлүмүнә бир бәһанәдир.
Мишк сачылаарын янына кетди,
О әй үзлүләрә вәсиййәт өтди:
„Бир-ики һәфтәлик бурдан чыхараг,
Истәйирәм ова кедим, сиз ачаг
Шад олун, кейфиниз даим чаг олсун.
Кәдәр, гүссә сиздән гой узаг олсун.
Өзү тавус кими алтында гарга,
Бир нар мәмәли яр хәлсә бу бага.
Дүшүрүн, гонагдыр мәнә чох әзиз,
Сизләр бир айсыныз, күндүр о кәниз.
Гоян гәлби хүррәм, көнлү шад олсун.
Ойнасын, гүссәдән та азад олсун.
Яшыл һәрәмхана ону сыхарса,
Хызыр кими кениш чөлә чыхарса,
Һансы чөлә кетсә онула кедин,
Онунчун бир көзәл гәср ишә әдиң“.
Гәлбинин сөзүнү сөйләйирди о,
Илаһы таңрыдан алышдым Хосров.
Сөзләрини дейиб ел кими кетди,
Башында дәстәси өви тәрк өтди.

Ер газан дагыны минарәк сәв,
Үз тутду о ердән әрмән әлиә.
Гәлби кәдәрләрә, гәмләрә долу,
Икири бир әдиб, кәсирди йолу.
Ширин сачларыны юдугу ердә,
О руһа хош хәлән чәмәникләрә,
Кәлиб бу ердәрә чатдыгы заман
Хосровкилини аты йорулду яман.
Хосров әир вәдди гуллар даянсын,
Көһәлнәр емләнсин вә тумарлансын.
Айрылыб гуллардан Хосров кәнара,
Кетди яваш-яваш о мүргәара.
Фыранды фирузә рәнкли багчаны,
Бир чешмә көрдү ки, күлдү һәр яны.
Орда бир тавус тәк гара гуш дурмуш,
Көвсәр ғырагында кәклик отурмуш.
Көй отун үстүндә яваш кедирди,
Өз-өзүнә бейлә фикир әдирди:
„Өчәб оларды бу бүт мәним олса,
Я да бу ат мәним көһәним олса“.
Билмирдн, һәм о ат, һәм о шух мәләк
Онун сарайына бир күн кәләчәк.
Мәшуг сәрхәш һалда кәләр чох заман
Ашыг көрмәз ону бәдбәхтлыгындан.
Йол үстү дөвләтлә олуркән долу,
Бихәбәр инсанлар итирәр йолу.
Хосров бахды, нурдан көзү гамашды.
Бирдән көзү орда ая саташды.
Бир аз бахды, она үшәнди чаны
Ләззәйә дүшәрәк үйүшдү ганы.
Көрдү о ердә вар тәвә бир гәмәр,
Деди:—Айын ери олмалы үлкәр.
Ай дейил, чилвәли бир айна—күмүш,
Чивәдән бир Нәхшәб айы төкүлүмүш.
Күл кими Нил рәнкли судә отурмуш,
Кәбәвинә мави бир фитә вурмуш.
Көй чешмәйә кириш о шух күләндәм,
Ағарырды сакки союлмуш бадам.

Су ичиндә нечә һәвасил үзәр,
 Шириң дә өйләйди, көзәл вә дилбәр.
 Бәһәшһәни төкүб бир күл үстүнә,
 Тез-тез дәрәйырды сачыны ена.
 Сачлары бир бөйүк гәләт әдәрәк,
 Девирди: — „Һәр теләм бах бир илан тәк“.
 Гулагы явашча шаһа девирди:
 „Гулунам, бу сырга онун шайиди“.
 О гыз бир хәзнәйди, илан сачлары —
 О зәңкиң хәзнәһни бир хәзнәдари.
 Әфсунчу элинә дүшмәмиш илан,
 Бүтүн әфсунчуну ғырмыш, санасан.
 Бостанчы элиндән дүшмүшдү ачар,
 Галыны ачараг чыхмыш бир чүт нар.
 О шириң диләһниң нарыны көрән
 һәсрәтдән чатамыш нар олур һәмән.
 Ая мәскән олан о көзәл булаг
 Аздырмыш йолундан күнәши, бир бах.
 Шириң су төкүңчә башына һәр ая
 Ая ягыш ягыр мирварылардан.
 Шириниң бәдәни гар кими агды,
 Шаһын гәлби долу бир иштиягды.
 Биләури көрән шаһ аловлаңырды,
 Ону көрән заман бу да яңырды.
 Хосровун көз яшы олмушду бир чай,
 Чүңки су бүрчүндә кизләмишди ай.
 Шаһдан хәбәрсизди, о тазә, тәр күл,
 Нәркизин йолуну хәсмишди сүнбүл.
 Гара булутлардан ая чыхан заман
 Шириң шаһзадәни көрдү узагдан,
 Көкләк үзәриндә көрдү һүманы,
 Гайын агачында сәрви-рәваны.
 Шаһын бахышындан утанды Ширин,
 Титрәди сулара дүшмүш ай тәкин.
 О шәкәр тапмады башга бир чәрә,
 Салды ай үзүнү кечә сачлара.
 Әнбәрлә бәзәйиб айын үзүнү,
 Кечәйлә өртүрдү өз күндүзүнү.

Күмүш баденинэ гара хэт вурду,
Гара хатан күмүш көзөл олурду.
О мөһтаб үстүндө Хосровун гэлби
Әсирди ызымалы чивәләр кими.
Хосров көрдү, овуң дәйишди һалы,
Үркүш, овчу ширдән, чәмән маралы.
Ачизи тутмагдан әл көтүрдү шир,
Ширләр ачиз ову өтмәзләр әсир.
Топлайыб әглини, игтидарыны,
Сөндүрдү гәлбини аловларыны.
Богуб һәвәсини мәрданәликлә,
Артыг о тәрәфә бахмады белә.
Айрылымырды ордан яралы көнүл,
Хош кәлмирди она башга чичәк, күл.
О ики күлә бах, ики чешмәдән,
Һеч дә көзләмәдән көрдүләр тикән.
О ики сусузуң тәлсинә бах,
Һаман ики судан дәрә көрдү анчаг.
Ширин бу чешмәйчүн йолундан галды,
Хосрову бу чешмә дәрбәдәр салды.
Һәр кәс чешмә үстә әйләсә һаһар,
Гуру чәрәйини суда исладар.
Оңлар гәм йүкүнү алды бу ердә,
Юмшаг үрәкләри дүшдү мин дәрә.
Һәр үрәйи инан кәлсә чешмәйә,
Мәчбурдур палчыгы басыб кечмәйә.
Бах о ган чешмәси олан күнәшә,
Тәшнәйә әзабы өтмишдир пешә.
Шаһ пәрдә тутмушду о ая, бир аз,
Кәчәвәсиз кәлиң апармаг олмаз.
Пәри судан чыхыб гуш тәк силкинди,
Палтарыны кейиб, Шәбдизи минди.
Деди өз-өзүнә: „Бу кәңч кимдир, ким?
Асиман тәк кәзир дөврәмдә мәним.
Нә һейрәт! Дәйилсә әкәр севкилим,
Нечин ону көрчәк тутулду дилим?
Хосровун кейими лә'әлир дейирләр,
Һаны бәс о нишан, дилдарса әкәр?“

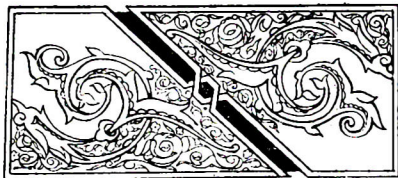
Биамирди ки, сәфәр җәдвәлән шәһәр
Горхуан хейнәр башга чүр палтар.
Үрәк дейриди:—Гаах, нә көзәләйрсең?
Гарышдыр күлүнү бу шәкәрәә сөн.
О бир шәкилдисә, бу парлаг чандыр,
О сөздү, бу артыг сәнә аяндыр.
Агыл деди:—Дөндөр үзүңү басдыр,
Ики яна намаз ғылмаг әбәсдир.
Бир дөвранда бир чүт бада ичилмәә,
Бир бәндәйә ики сәһиб сечилмәә.
О шаһ олса белә бу көзәл чаван,
Буну сормаг олмас бу ердә ондай.
Гой пәрдәдә көрсүн мәни, бу хошлур.
Пәрдәсиз олана данм тоз гонур.
Налә мәним сиррим дейил ашикар,
Бирдән бу пәрдәдән чыхсам нә олар?
Өз гара гушуну сәйритди кетди,
Нал сәси балыгла өкүзә етди.
Сабә җәләриңдән ейни гачан ат
Йүрүшдә фәләйи әйләмишди мат.
Сүрәтдә чатмазды она бир пәри,
Көрмәдди изини дивия көзләри.
Хосров бир ан сонра бахдыгда керя,
Көрмәдди о ердә һеч бир нәфәри.
Атыны ояна-буяна сүрдү,
Нә дили, нә дө ки, дилбәри көрдү.
О чешмә башында кәзди бир гәдәр,
Тапмады көһнәрдән орда бир әсәр.
Һейрәт етди, ичәә о көңүл чалаң
Бу тезликдә олду көзүңдән нийән.
Бахырды, һейрәтдән донмуш, ағача,
Бәлкә бир гуш олуб гонмуш ағача.
Ююрду көзүңү суларда бә'зән,
Балыг тәк кәзирди айы чешмәдән.
Бә'зән көрпү салыр яш долу көзү,
Бә'зән сындырырды көрпүнү өзү.
Көзүңүн гарасы суда кедәрәк,
Йыкылды чешмәйә бирдән балыг тәк.

Бир нәлә чәкди ки, титрәди һәр ян.
Фәләк өз ишиндән олду пешиман.
Кәзирди Шәбдиз, о чан алаңы,
Бир көзү гарганы, бири тәрланы.
Тәрлан тәк чумурду дәрәйә, дага,
Чүнки тәрланыны чалмышды гарга.
О гара гаргадан гәлбиндә ачыг,
Көзүңә гарга тәк дүня гараклыг.
Гара бир гаргая дөндү ағ күңү,
Дөндәрдә тикәнә фәләк мүшкүнү.
Аглар сөйүд кими әйилди башы,
Ширин су еринә ичди көз яшы.
Күнәш тәк әйилди о сөйүд белә,
Чевкан гайырлар сөйүддән, бәлли.
„Од дүшсүн мән кими ота“—дейиб шаһ,
Гәлбиндән гопарды яныглы бир аһ.
„Баһар талдым, бәһәр дәрмәди элим,
Фәрат көрдүм, суя дәрмәди дилим.
Надан олдум, көһнәр чыхды элимдән.
Бу гәлбимә кәрәк дашлар нурам мән.
Көрдүйүм бир күдү дәрмәдими сәһәр,
Кеңә, әфсус, ону алды күләкләр.
Ачылымш нәркизи көрдүм суларда,
Донмушду һейрәтдән буз тәк сулар да.
Буз алында олур ғызыл дейирләр,
Чилә олду, нечин, о көзә дилбәр?!
Бир һүма башыма салмышды көлкә,
Тәхтим асимана галхмышды бәлкә,
Ай кими көлкәдән гачдым ираға,
Көлкә кими олур дүшүдүм аяға.
Кимләр йәһәриңдән юяр бу ганы,
Ган төкмәйә бундан сәрт ғылыңч һаны?
Оху дейил, көрдүм ояг вахты мән,
Бир күдү, көйәрдә су чешмәсиндән.
Бах, күлсүз көрүрәм инди чешмәни,
Тикан тәк гой оллар яндырсын мәни.
Ким буюрду мәнә айдан үз дөндәр,
Ким деди бәхтини гүрбәтә көндәр?

Һансы дивләр мени сөвг өтди буна?
 Чәһнәтдән кечәрәк хор балдым она.
 Һәр ердә сәбр әтмәк яхшыдыр, аңчаг,
 Бурда салды мени овулдан узаг.
 Чынымдан гайырыб шимшәк тәк бир шам,
 Ерсиз сәбри орда яндырачагам.
 Су ичмиш олсайдым о чешмәдән мән,
 Аловлар чыкмазды инди гәлбимдәй.
 О һинду нә көзәл сөз демеш бир бах:
 —Әһинә мал кечди, тез е, өй гочаг.
 Бу багда гырмызы я сары күлдән
 Мейвә ейән олмаз пешман көңүлдән.
 Инди мәнәм бир дә гәлбимин ганы,
 Үрәйимдә гәмин ити пейканы.
 Аглайым башыма һей дөйә-дөйә,
 Таки һәр бир түкүм „я раббиди“ дейә.
 Бәлкә бу дәрә белә мәнән эл чәкә,
 Бу үрәк янгысы союя бәлкә.
 Өйлә дүрр төкүм көз дәрәсындаң,
 Долсун көвһәрләрлә гучагым һаман.
 Ган чох олуб шимсә бир бәдән, әлбәт,
 Ганыны алмасан олармы раһәт?“
 Бир хейли аглады, аглады, янды,
 Чешмәнин башына кәзди, доланды.
 Каһ өзүндән кедир, каһ аглайырды,
 Күл kimi чешмәни гучаглайырды.
 Әлдән гачырдыгы сәрвчүн, догрусу,
 Күлүндән рәнк гачды, сәрвиндән дә су.
 Гуру от күләкдә эсирсә нечә,
 Әсди сәрв гәмәти ерә дүшүнчә.
 Дүшүндү:—о ай үз олсайды нисан,
 Гоярды бу ердә бир из, бир нишан.
 Бәлкә бир мәләкмиш, бәлкә бир пәри,
 Бөйлә чешмәләрдир онларын ери.
 Кимә ачмаг олар бөйлә бир сирри?
 Хосров бир пәринин олмуш эсри!
 Өйләйсә бу ишдә һейрәтли нә пар,
 Пәриләр данма нисандан гачар.

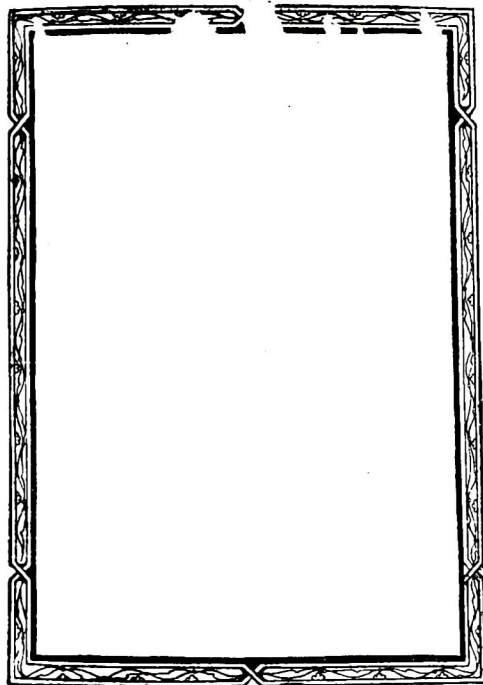
Өрдәкә гарагуш олармы сирдәш?
 Һардан олсун нисан пәрийә йолдаш?
 Адымы бир гоюм Сүлейман һәлә,
 Сонра пәриләри кәтирим элә.
 Бөйлә фикирләшир, бөйлә дейирди,
 Үрәйини әләм, кәдәр ейирди.
 Һәсрәт галыб гачмыш о шух тәрәна,
 Хосров баш көтүрдү Эрмәнистана.

ШИРИНИН МЭДИЙНДЭ ХОСРОВУН САРАЙНА ЕТИШМЭСИ

Дүээлтмэк истэсэ бир иши фэлэк,
 Эввэлчэ мин оюн чыхарсын хэрэк.
 Хээнэ вермиш олса бир экинчийэ,
 О экинчи хэрэк эввэл инчийэ,
 Фэлэйин йолунда олмаса тикэя,
 Олармы күллэрин гэдрийн билэя?
 Бир нечэ күн һичран дагийла тэк гал,
 Айрылыгдан сонра хош олур висал.
 Айрылынча Ширин орда Хосровдан,
 Яхынлыгдан она үз верди һичран.
 Сораглайыб һэр күн Хосров Пэрвизи,
 Мэдаин гэсринэ сүрдү Шэбдизи.
 Тэрк өдөб кэлилик адэтэрини,
 Кэлин тэк кээирди санки эрини.
 Верди кэниэлэрэ өзүнү нишан,
 Бага бэхш өйлэди бир сэрви-рэван.
 Ширинни үзүнү көрэн кэниэлэр
 Гэсөддөн дишлайыб долаг бир гэдэр,
 Кэлиш кими һамы шаһ һүзуруна,
 Нөрмөт өйлэдилэр Хосров тэк она.

Дедилэр:—Хосровун дүздүр инам,м,
Талпышдыр белә бир көпүл яхалы.
Бир ол кәтирдә ки, сүбһә бәрәбәр,
Олуң атәшийлә янды үрәкләр.
Һал-әһвал тутдулар сонра гонагдан,
Дедиләр көстәрсин бир нам-нишан:
— Кимсән, һаралымсан нә адын нәдир?
Сәя һансы юваным гушусан, де бир?
Пәри үзлү Ширин чәкинди бир аз,
Белә ердә, әлбәт, ялансыз олмаз.
Деди:—Һекайәмин шәрһи тул чәкәр,
Гой галсын та Хосров кәләһә гәдәр.
Гаймыдыб кәлиңчә Хосров сәфәрден,
Өзү акаһ әдәр сизи хәбәрдән.
Яхшы бахын анчаг бу гара ата,
О дәйәр бир хәзнә чаһаһирата.
Элә ки, сөзүнү деди о көһһәр,
Йүз назла отуртду ону кәнизләр.
Ай үстүнә күләб сәлди һәр кәһнә,
Шаһын ахырына бағланды Шәбдиә.
Ипәк палтарына икчн дүзәрәк,
Вердиләр Ширинә башга бир бәзәк.
Ачды висал күлү вәдә бағымда,
Ятды ширин-ширин өз ятагында.
О гәсрдә олан көзәл кәнизләр,
Сандылар кәниздир бу дили шәкәр.
Бүтүн кәнизләрдә о көзәл һикәр,
Кәнизләр саягы әдирди рәфтар.

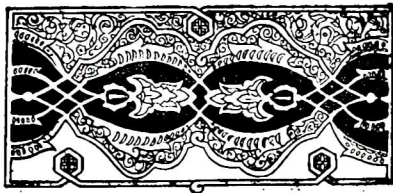
ШИРИН ҮЧҮН ГӘСР ТИКИЛМӘСИ

Мәдәиндә Ширин көзләйир вүсал,
Ширин додагындан ахыдырды бал.
Бир ай раһатланды о көзү хумар,
Сояра Хосровундан олду хәбәрдар.

Билди горхуб шаһдан, ова кетмишдир,
Дүз Эрманистана сәфәр әтмишдир.
Чарасыз үрәйи дәрләнди яман,
Йолду бир ишини гөйдинә гаан.
Бөйлә бир нечә күн әвдән чыкмады,
Әлә бил сынмышды голу-ганалы.
Бир ачы һәгигәт ачылды она,
Билди, Хосров имиш чыхан йолуна.
О имиш йолдаки гәлбини яхан,
Күнәш кими дуруб һей ала бахан.
Вурду өз башына ики әлиһлә,
Пешман олду, артыг кәлмәди дилә.
Бир нечә күн белә сәбр өтди дураду,
Сонра кәнизләре ишарә вурду.
Деди: „Шаһланмагчүн сафалы, тәмиз,
Бир ердә тикдирин мәлә гәср сиз.
Күләүкдә бөйүмүш бир дағлыям мән,
Олмасын ал күләм сары истидән“.
Мешрибан көзәлләр деди күләрәк:
„Әй көзәлләр шамы, әримә шам тәк.
Башчымыз сәнинчүн сәрин һавалы
Ер дүзәлдин,—дейиб,—көзәл сафалы.
Әмр өтсән дейәрик уста сәнаткар,
Дағлыгдә сәнинчүн бир ер тапарлар“.
Деди: „Шаһлар шаһы буюран саяг,
Бир гәср тикдирин тез олсун анчаг“.
Һәсәд әдән гызлар көрүб бу иши,
Бөннаны төкләйиб дедиләр: „Киши,
Вар бурда бир дүня көрмүш чадукар,
Бабил дағларыдан кәлиш мүхтәсәр;
Ерә бир галх деса гум олуб ахар,
Тоз кими дағлымыб көйләрә галхар.
Көйә бир әмр өтсә: фыраһма, даяи!
Гиямәтә кими даянар, инан.
Бир сарай истәмиш биздән о гары,
Олмасын истидә һеч барыбары.
Өйлә ер ки, инсан аз кетсин ора.
Раст кәлмәсин таки о чадулара.

Бу чадуя „яхшы“ бир ер тап, бәйән,
Һавасы пис олсун, йолу нал төкән.
Орда бир гәср гур билдйини кими,
Биздән һагг тәләб әт, ал зәри, сими“.
Бу сөзләри дейиб һей харвар-харвар,
Кишиҗә хәз, ипәк багышладылар.
Бәнна бу хәзнәни ады севинди,
Деди: „Һазыр олар арзымыз инди“.
Һәр янда дағлыгдә, инсандан кәнар
Бир ер ахтарыды уста ихтияр.
Бир ер тапды, исти, һәм үрәк сыхан,
Орда гочаларды беш күндә чаван.
Кирманшаһдан узаг он ағач гәдәр,
Нә Кирманшаһ, дүня кәнары бир ер!
Орда бир тикинти башлады бәнна,
Чәһәниәмдә әтди бу гәсри бина.
Ким ора баш чәксә аялайырды тез,
Чәһәниәмлә һури сәзишә кәлмәз.
Кечә гара өртүк салды орая,
Ширин дуруб кетди ени сарая.
Шәһәстин мәкрини дуймамыш чаван,
Бир нечә гыз илә олуб мешрибан,
Кәлдиләр бир ерә, зиндан кими дар,
Көһнәр кими дашда тутдулар гәрар.
Хосровун гәмини йолдаш әдәрәк,
Ики әләмә дә гапанды үрәк.

ХОСРОВУН ӨРМӨНДЭ МЭҢИН БАНУНУН ЯНЫНА КЕТМЭСИ

Хосров көрчөк артыг далда галды су,
Аглар көзлэринин гачды юкусу.
Нэ гэдэр о ердэн узаг олурду,
Галбынэ мө'юслуг, кэдэр долурду.
Тэсэллэ верирди өзүнэ бэ'зон:
— Пэлэ йүксөлмөмиш күнөш үфүгдэн,
Бэлэке кетсэм бурдан дүз күн догана,
Чатарам күнөшө, стэрэм она.
О кул дагалыг ерэ стипшэн кими,
Арран сэрхөдино чатды нэсимм.
Мэ'мурлар габага йүйүрүшдүлэр,
Йолуна дөшөндө халы, ипэк, зэр.
Орда көрдү мунис, шух пэрмэлэр нар,
Ону көрмөк үчүн чан атыр онлар.
Көзөллэри көрмөк она хош кэлди,
Бир нечэ күн галыб орда динчэлди.
Ордан кедиб чыхды бир баш Мугана,
Мугандан да кечди дүз Бахэрзана.
Мөһин Бану 'бундан' тутунча хэбэр,
Буюрду пишваза тэдбир көрсүнлэр.

Авуго толлады, гошун дүзэлди,
Шаһы пишваз үчүн һәркөт өтди.
Әдәб көзлөйэрәк шаһа ярашан,
Һәдиййә көндәрди она сарайдан.
О гэдәрди гулам, ипэк вә көһөр,
Катибләр азмагдан йоргуя дүшдүләр.
Бану кэлди шаһын өз дәрһаһына,
Шаһ да чох нөвазиш көстәрди она.
Тәхтин бир янында Бану отурду,
Галаң эл баглайым һузулда дурду.
Шаһлар шаһы Хосров сорду: „Нечәсән?
Һәмишә хүррәм ол, гәлбин олсун шән.
Әвиййәт версә дә сәнә бу гонаг,
Истәмәз ки, башын агрысын анчаг“.
Бану көрчөк белә меһрибанлыгы,
Бөйүк фәхр билди бу меһманлыгы.
Данышды нәфәси—бир сәһәр ели,
Мин бир тә'риф илә ачылды дили.
Банунун шаһ иди инди гәһмәри,
Хосров баркаһына дөһмүшдү гәсри.
Буунучүн Хосрова бир һәфтә тамам,
Төһфәләр көндәрди һей сәһәр, ахшам.
Бир һәфтәдән сонра, көзәл бир күндә,
Бир күн ки, көрмәмиш күнөш өмүрнә.
Шаһ султанлар кими тахта эйләшди,
Тәлсә она гуладу, севинч бир өшди.
Еничә тәрләмиш гара саггалы,
Чох гәлби өтмишди дәрдиндәй һалы.
Йөгма гуламлары олмушду мунис,
Көзә сәрвистанә дөһмүшдү мәчлис.
Сөзләр гайнашырды, гызғынды нәфәс,
„Сәһнин гуламынам“ дейирди һәр кәс.
Әнкә төртмәздә ишрәтә дөвран,
Достлар дил биләнди, көңүл анлаян.
Бану ери өпүб галхды аяга,
Хосровла башлады о данышмаға.
Деди: „Кәл бизимлә Бәрдәйә кедәк,
Гышы орда галаг, кәзәк кейф өдәк.“

Бизим бу Бөрдөңни ери арандыр,
Сую чох, оту чох бир күлүстандыр".
Хосров габул өтди сөйлөди: „Сән кет,
Ардынча дурмаймыс коларам элбат".
Сүбө олунча Хосров дуруа аяга,
Ордаң йол эйлады бир баш „Аг бага".
Нәр тәрәф абадыг, нәр ян күнөшди,
Шаһын такты-тачы бурда ерлөшди.
Хеймалар гурулду, нәр тәрәфдә тез,
Бурда ер эйлады өзүнә нәр көс.
Бану эзиләди о чаһанкири,
Хидмәти гүсурсуз, раһатды ери.
Шаһ орда кейф сүрдү, күнләри кечди,
Ширинин гәмийлә тәх шәраб ичди.

ХОСРОВУН КЕЙФ МӘЧЛИСИ

Бир кечә, новруздан даһа шән кечә,
Байрам күндүзүтөк хош, рөвшән кечә.
Шаһын чадырында сарай нәгмәси,
Мовзун сөздүләрин мейрибан сәси.
Нәдимләр һикмәтдән ачмышды сөһбат,
Бир янда мөзһәжә, бир янда үлфәт.
Кәян чадырынын дәрә яны бу күн,
Алан кечәсийлә дөһәнмиш бүтүн.
Гапыда сыйрылмыш полад гылымчлар.
Ядларың башыны дибдән гопарар.
Чадырларда инан улун, эңбәрик
Гохусу ййылмыш һавая дәрин.
Шәраблар әйләйир ичәни хумар.
Ортада көз долу мангал гоймушлар.
Әрмән көмүрүндән алынган атәш,
Бир кефил зәңчидир, сәвинәң һәбәш.
Нафә етишинчә нечә рәңк алыр,
Әввәл гырмызыһкән, сонра гаралыр.

Нечин уд гоһулу бу бәдмүшк көмүр
Гарадан гырмызы рәңкә чеврилар.
Гара рәңк көтүрмәз дейирләр, аячаг,
Од нечә гыһартды гараны бир бак.
Она бу һийләни өйрәтди заман:
Гара рәңки силир сачлаарымыздан.
Көмүр о шәһәләр багына кирди;
Бәнәфшәни бычиб, ләлә битирди.
О даг гаргасыдыр, дейил аранлы,
Палтары гарадыр, димәйи ганлы.
О бир яраланымыш ганлы гарагуш,
Гара илан кими мынчыга уймуш.
Көмүр—һиндустанлы бир атәшпәрәст,
Зәрәшт кими онда вар ода һәвәс.
Һәбәш бир мирәзди, кетмиш Булгара,
Гырмызы гәлмәлә язырды гара.
Гышы бир рейһана дөндәрән одур.
Гышын да рейһаны истидир, одаур.
Сүраһиләр бирәр хоруз кимидир,
Лазым кәлән заман онлар сәс верир.
Хорузун башында көрүб гызыл тач,
Бә'зән кәклик яныр, бә'зән дә турач.
Кабаб мөзәлләри ахырды чай тәк,
Бә'зән кәклик кәлир, бә'зән дә өрдәк.
Нарынч, алма вериш додаг-додага,
Ал шәраб төкүлмүш гызыл бардага.
Чадырын нәр яны бәнәфшә, норкиз,
Бир күл багчасыдыр, кәзәл тәр-тәмиз.
О гәдәрди нарынч, о гәдәрди нар.
Күләк һогтабзәтәк онларла ойнар.
Дүния тәзә бир руһ верирдиләр,
Ичиб кейф өтдиләр сәһәрә гәдәр.
Ипәк тел чәңкәлрәл дәсткәһ чаланлар
Ачдылар үрәкдә, көнүлдә нә вар.
Пәһләви нәгмәси ахыр нәр яна,
Бир яғын салмышды дашың багырына.
Кажан Муса кими яныр, инләйир.
Чалан, ханәндәни дуруб динләйир.

Охуйн бир көзөл гээл башладм,
 Бу кейфи ишрети чох алгышлады:
 „Хэзан күлэклэри версайди аман,
 Наятын багчасы оларды хэндя.
 Заманэ вйяны нэ хош оларды,
 Әбәди олсайды бу дүня, бары!
 Дөврәнэ көз гоюб дигтотә бахсан,
 Союгдур бу гәлбә хош халәз вйяны,
 Чүнки исидинчә ерини бир аз,
 Дөйир ки, көч артыг юбанмаг олмаз!
 Бу гәсрия эсасы бошдурса белә,
 Шәраб ич, дордини онун вер елә.
 Дүнәндән, сабаһдан ким верәр хәбәр,
 Сабаһ йох, кечмишдир дүнәнки күнләр.
 Әдә нәгди анчаг бир күнүмүз вар,
 Она да шама тәк йохдур ө'тибар.
 Шәраб ичәк, дүня бәзәнсия көйчәк,
 Бир агыз долусу дейәк, күлүшәк.
 Бир кечә юхусуз галсаг зәрәр йох,
 Торпагын алтында ятачайыг чох.

ШАПУРУН ШИРИНДӨН ХӘБӘР КӘТИРМӘСИ

Шаһ мәстди, сагинин элиндә дә чам.
 Чәнк сәси кедирди һәр яна тамам.
 Хосровун сәри тәк көзәлләриндән
 Бир көзәл кәләрәк, севинчәк вә шән
 Деди:— „Шаһур қолиб русхәт истәйир,
 Кәлсиними, кәмәсини, шаһым нә дейир?“
 Хосров севинчиндән сымчәрачағды.
 Тәрпәнмәди, эглин сөзүнә бахды.
 „Шаһуру һүзүра бурахым“— деди.
 Гызгын бир дуйгулла гәлби титрәди.
 Үрәйи үмиддән, кизил горхудан,
 Шүбһә гылынчындам олмушду ал гав.

Көзү йолда галмаг яман бәладир,
 Иисаны мин чүрә мөһнәтә салыр.
 Ишкәнчәсиз олмаз һеч гәм, доғрудур,
 Көзү йолда галмаг чох яман олу.
 Йолларда галмасын кимсәнин көзү,
 Нәсрәт өмүр гырыр, саралдыр үзү.
 О Манийә бәнзәр нәгәш кәләрәк,
 Нәхш сәлди ерә өпүшдән тәк-тәк.
 Ери өлдү, снә дурау ериндә,
 Бир гул кими дурду шаһ гәншәриндә.
 Отурмага ону шаһ өтди дә'вәт,
 Мәчлис ядлардан вйләди хәлвәт.
 Ондан хәбәр алды көрдүкләрини,
 Бу ерин дүзүнү, шәһанкәләрини.
 Шаһа дуа өтди о мүдрик киши,
 Деди:— „Ровач олсун шаһымин ишн!
 Гошуна, дүшмәнә гәлбә чалсын,
 Бу дөвләт папаты башында галсын.
 Сәадәтлә йолдаш олсун истәйи,
 Нәр күн баша чатсын бир хош диләйи.
 Ишимин дастаны, дөсәм чох чәкәр,
 Башыма кәлмишдир нә мәчәрәләр.
 Лакин шаһ буюрду, данышым кәрәк,
 Мәнә сәадәти шаһым верәчәк“.
 Әввәлдән ахыра нә билирдисә,
 Сөйләди Хосрова о һиссә-һиссә.
 Гызлар мәчлисидә кизләниб бирдән
 Дағда булаг кими көрүнмәсиндән,
 Сәһәрләр чешмәйә нечә кедәрди.
 Айы Мүгәннәтәк нечә кәстәрди.
 Нечә дөнә-дөнә шәкии асараг,
 Бир көзәли өтди шаһына душтаг.
 Ниндулар тәк ону чыхартды йолдан
 Этди ону шаһын гәсрия рәван.
 Бүтүн оланлары нагыл айләди.
 Нечә бачарырды, ачыб сөйләди.
 О тәзә баһардан сөз дүшән заман,
 Бир иләз йүксәлди бирдән Хосровдям.

Шаһ ялварыб деди:—„Ширини мәнә
 Нечә рам өйләдин, бир даныш ена“.
 Мүһәндис сөйләди: „Олдум һүшияр,
 Бурда шаһ бәхтинин көмәһи дә вар.
 Каман дүканына кирәндә өзүм,
 Ох гайыран кими итийдә көзүм.
 О күмүш бәдәли, даш үрәклинн
 Әлә алдым, мәнә ачды дилин.
 Нә көрдүм, зәкаси, хош сурәтилә
 Бир Мәснә бағламыш о һәр бир телә.
 Үзү тәзә ачмыш күл кими тәрди,
 Бәдәли бир бадам чүт ләпәләрдн.
 Бир бел көрдүм икн аләми бәләмүш.
 Әлә бил назик бир түклә дүйүлүмүш.
 Гарышга көзүндә бир Хүзистанн
 Андырмр сыхыламыш, кичик дәнәнн.
 Додагы дөймәмиш һеч бир мөвчүдә,
 Бир айнаны өпмүш, сәрхөшкән о да.
 Бирчә сачларыны ойнатымыш анчаг,
 Кимсәйә дөймәмиш о әл, о бармаг.
 Белн түкдән инчә бир назаһиндир,
 Агзы адмндан да онун шириндир.
 Аләмин фитнәси олса да, фәгәт,
 Аләм кими шаһә вурулду афәт.
 О айын гәлбини ғыздырдым белә.
 Сонра да Шәбдизн кәтирдн олә.
 Гарагуш белиндә айы бу саяг
 Салдым йүз фәнд илә йола чапараг.
 Бир нечә вахт бурда мән хәстә галдым,
 Одур ки, Ширини тәк йола салдым.
 Билирәм чәкмишдир о чох мәшәггәт,
 Шаһ гәсринә инди чатымышдыр әлбәт“.
 Ихтиярсыз ону шаһ гучаглады,
 Көнһәрә туттурду, әзиз сахлады.
 Чох тәшәккүр өтди, афәрин деди.
 —Бәлли олду мәнә һүнәрин, деди.
 Чешмә әһвалаты, о ай, о һәсрәт.
 Шапурун сөзүнә верирди гүвәәт.

Шаһ да көрдүһүнү данышды бир-бир,
 Нечә ай үзәүә олду бир әсир.
 Йәгин өтдиләр ки, о севимли гүш
 Бурдан дүз Мәдәин шәһринә учумүш.
 Гәт өтдиләр, Шапур дурмасын, ена
 Дүшсүн парванә тәк нурун наһна.
 Зүмрүдү гайтарсын догма макана,
 Рейһаны гайтарсын ена бостана.

ШАПУРУН ШИРИНИН АРДЫНЧА КЕТМӘСИ

Һәят дүниһәсидыр һәр шәйдән үстүн.
 Чаванлыг күнүдүр ән гиймәтли күн.
 Дүняда һәятдан яхшы шәй нәдир?
 Кәңчлик күнү өмрә бир нүмунәдир.
 Дүнянын бөйүйү, дүня Хосрову
 Чаванды, севинчдн көнлүнүн ову.
 Нәгмәсиз бир удум су да ичмәәди,
 Чалгысыз, оюксуз күнү кечмәәди.
 Нә гәдәр аз иерсә бир охуяна,
 Бир хәзнә верәрди һәр бир дастана.
 Бир күн Хосров әлдә бәдә ичиркән,
 Мәһин Бану кәлиб отурду бирдән.
 Шаһ она хусуси һөрмәт көстәрди,
 Башга вахтлардан чох иззәт көстәрди.
 Емәк вахты кәлди, Хосров мө'бәддән
 Гәйдәя рияйәт истәди, гәсдән.
 Хосров һәр емәйә узатсаңды әл,
 „Бачубәрсәм“ рәсми көрмәәди хәләл.
 „Бачубәрсәм“ рәсми мутләг кәрәкдир,
 Бу, мө'бәд хөрәйи дадмаг демәкдир.
 Мө'бәддән ичәзә оларса әкәр,
 Хөрәкәләрин дады, дузу билинәр.
 Банунун янында бөйүк мә'мурлар
 Отуруб ичмәйә вердиләр гәрар.

Хосров Бану илэ мей ичэ-ичэ
 Чох сөһбөт өйлэди бурда кизаичэ.
 Ачы мейдөн сөрхош олдууги заман
 Сөз салды Шириндөн, о мөһлигадан.
 Онун гачмасыдан данышды бич-бич,
 Дилиндэ төссүф, гэлбиндэ севинч.
 Деди:—„Гардашыңыз гызы, дейирлэр,
 Бир бойлу сөрв имиш, бир назлы дилбэр.
 Эшитдим ки, аты ел төк гачырмыш,
 Дөвлөт гушу кими ону гачырмыш.
 Бир гасид кэлмишдир бизим өлкөдөн,
 Ондан хейир хөбэр өшитмишөм мөн.
 Экэр бурда галсам бир ики һөфтө,
 Билэрөм, кизлөнмиш һансы төрөфдө.
 Гасид көндөрөрөм, чагырсын кери,
 Ювасындан гачмыш о шух дилбери“.
 Бу сөзү өшитди Бану, гәфлэтөн
 Нушу кетди онун севиндийиндөн.
 Торпаг кими дүшүб, шаһа ялварды,
 Додагында һезин бир налэ варды;
 „Гардадыр? Юхума кирсөйди о дүрр,
 Көрсөм ки, дарянын ичиндө үзүр,
 Көзүмлө чыхарыб ону дөниздөн,
 Ону чан төк севиб, чан верэрөм мөн“.
 Шаһ тахтыны өпүб бир үзр истөди.
 Ай вә Зөһрә өпсүн бу тахты,—деди.
 Ерлэр, көйлэр олсун пәрәстишкарын,
 Тутсун шәрги, гәрби сәнин гулаарын!
 Бизим бу ерләрә көлөн заман шаһ,
 Шириң дөләр дейиб кәтирдим понаһ.
 Игбалын бизимлө бирлөшмиш, элбөт,
 Бир чох белә овлар эдәчәк өздөт.
 Шаһ гасид көндөрсө Шириңчин экәр,
 Кәрәк о гасиддөн мөн тутам хөбәр.
 Күлкүнү верэрөм она кедиркән,
 Шәбдиэлә бир дөлдүр дедиңиң көһлән.
 Тәрслийиң тутмаса, Шәбдиэлә анчаг,
 Еришдә, гачышда Күлкүн чатачаг.

Айың яныңдаса о Шәбдиэ бу күң,
Оя йүйүрмөдө тай кэлэр Күлкүн.
Шәбдиэ эхэр орда йохурса артың.
Анчаг Күлкүн олар Ширинэ лайың".
Бану эир өтди ки, кәтирилсин ат,
Шапура верилсин инди бу саат.
Минди аты Шапур чох тэләсәрәк,
Бир ан юбанимадан йола дүшдү төк.
Мөдани мүлкүндө, салмадан һарай,
О севимли айы ахтарды бир ай.
Көрдү о ай үзү сарайда йохдур,
Онуң өз гәсринә йолланды Шапур.
Гәсрин гапысыны дөйдү бир гәдәр,
Ачдылар, деди:— „Вар Хосровдан хәбәр".
Шапура көстәриб лайыглы рәфтар,
Шириния янына дүз апардылар.
Шапур таза гәсрә кирәркән, анчаг
Гәмли бир ер көрдү, дүнядан узаг.
Даш бир юуртая киришди көвһәр,
Чәһәниәм ичиндә бир назлы дилбәр.
Шапур лә'лә дөндү көвһәри көрчәк,
Торпага үз сүртдү, тә'зим әдәрәк.
Онуң ай үзүнә тә'рифләр деди:
„Нечә кәлдин йолу, ай дилбәр"— деди.
Деди: „Нечә олдун зүлмән азад?
Гайгыдан олмурадү һеч бу көнлүм шад.
Үмидим вар, бу, сон чәтинлик олсун,
Гәлбик бундан сойра шадлыгла долсун.
Әмин ол, чәтинлик чәкдинсә эхәр,
Асанлыга чыхдым, инди мүхтәсәр.
Бу нә ердир, гәлбә кәтирир хиффәт,
Бу ери ким сөнә көрдү мәсләһәт?
Бу зүлмәтдә сөнәр мәһәббәт нури;
Бөйлә чәһәниәмдә галармы һури?
Бир үзр вар, о да ногсандыр, ногсан,
Куя дашда олар лә'лә һәр заман".
О чин нәггашыны Ширин көрәркән,
Ширин арзусуна етишди бирдән.

Утаныб элийлэ тутду үзүнү,
Ташаккүр өйлөйиб деди сөзүнү:
„Чакдийим гэмлэри сэнэ сөйлөсөм,
О ачы дэмлэри сэнэ сөйлөсөм,
Ону нэ дил дийор, нэ сөз ачладар,
Гой кэлмэсин яда бир даһа онлар.
Сэн өйрөдөн кими кэлдим сарая,
Орда беш-үч мөл'ун дүшдү арая.
Нечэ кәниз варды орда фитнәкар
Һәр кәс өз кейфиндә, кәл ләззәт апар!
Ачыб Зөһрә кими әл-гол һәр бири
Гоюрду мизанә орда дөйәри.
Тәмиз олдуғумчүн, мән, айрылараг
Бурда мәнзил салдым, онлардан узаг.
Онлардан айрылыб тәк яшамачтын
Рича өтдим мәнә сарай гайрылсын.
Һәсрәтдән гәлбими дөндәриб гана,
Тикдирдиләр мәнә бөйлә бир бина.
Сәбримин шәһридир бу гара дашлар,
Онларда эзай тәк бир ачылыг вар.
Бу чан сыхан ери онлар бәйәнди,
Нә чарә, гатлашдым, сәбрим түкәнди“.
Ширинә сөйләди Шапур:—„Дур кедәк,
Пәрвизин әмринә итәт әдәк“.
Ширини Күлкүнә миндирди нөггаш,
Аразу күлзәрына апарды бир баш.
Ширинин Күлкүнә чатынча эли,
Үлкәрдән вә айдан дүшдү ирәли.
Бир дөвләт гушуйду о ат, дейсәсән,
Тес кедирди Йолу о пәриләрдән.
О яндә галмышды Хосров бигәрар,
Әзирди гәлбини узун интизар.
Догрудур, интизар чәкмәк ямалдыр,
Сону висал олса, сәнә асандыр.
Нә гәдәр хош олур чәфа чәкәрәк,
Интизардан сонра арзуя етмәк.

ХОСРОВУН АТАСЫНЫН ӨЛМӘСИНДӘН ХӘБӘР ТУТМАСЫ

Отурмушду бир күн шаһ ярым һушяр,
Дейрди:—нә заман бәхтим айылар!
Тәләск бир гәсид кәлиб янашды,
Һиндустандан филә һекайәт ачды.
Чин касасы кими киприйи нәмди,
Зәнци түкү кими гәмәти хәмди.
Чин—зәнци хәтәи мәктүб кәтирди:
„Чин—Зәнкибар шаһи тахты итирди.
Бу түрк хасийәтәли дөвран дөнүркән,
Һүрмүзәдү әйләди икичә кәздән.
Чүт иччини кәсиб минадан сәнә,
Ийнәйә тахдылар сап әвәзинә.
Пәрдәсиз гойдулар чүт оюнчуну,
Сүрмә дейиә, милләр иччиди ону.
Әл Юсиф кими гәчдә дивандан,
Чәкди она Йо'губ дагыны заман.
Сәнә верди онун көзүнү дүниә,
Алды низәсини, верди бир әсә.

Дүния көз юмду дүня салары,
 Доландырмалысан сөн о диярм".
 Тахта яхын олан кәсләр һәр бири
 Языб аялатмышды кизичә сирри:
 „Ки, амандыр, тез кәл, әйлә бир тәдбир.
 Дүня әлдән кетди, өзүнү стир.
 Килабылдырса башын, юма кәл,
 Сөзү агзында гой, иш олар энкәл".
 Хосров заманәдән агыр дәрә алды,
 Кәмәндә узадыб пәрдәни салды.
 Анлады заманын вәфасы Йохдур.
 Бал илә сиркәси бир ердә олур.
 Бу фани торпагын Йохдур илгары,
 Ба'ән бал көрәрсә, ба'ән дә ары.
 Ишдә дөнәклик вар, севкидә һичрам.
 Шириң айры олмас әсла ачыдан.
 Бир булаг гумундан асуа олмас,
 Бир күзә дашындан саламәт галмас.
 Өз гейдинә галсан тут гәм Йолуну,
 Раһәт олум десәң—әдәм Йолуну.
 Әсасыны чан төк пак сәл багла,
 Бу зиндан өвинин агзыны багла.
 Көзлә, сояр сәни бу һинду дүня,
 Бел баглама, салар сәни гавгя.
 Йохдур бу дүкәндан бирчә сап алам
 Ардынчә кәлмәсин ийнә я тикан.
 Күдү тәк ким ичсә сәрин суюну,
 Дүня күдү кими саралдар ону.
 Ағач чатлатмаса һәр бир будагы
 Неч бир баһар көрмәз дүнянин багы.
 Белә сындырмаса ики гат фәләк,
 Арпа гәдәр өтмәз кимсәйә көмәк.
 Сәни өлдүрмәниш кейдирмәз кәфәң,
 Ипәк гурду олма, әл чәк ипәкдәң.
 Нәйинә лазымдыр күл рәпкәл палтар?
 О ки, юючуя өләркәң чатар.
 Күнәш вә ай кими бир палтар кейня,
 Олсун һәшрә кими йолдашын сәниә.

Гой дүнядә галсын дүняныг не'мәт,
 Бир парча чөрәйә әйлә гәнаәт.
 Дүня! Нә вахтачан зүлм әдәчәксән?
 Мәни гәмләндириб күләчәксән сән?
 Мән гәмәлийәм, көрүм, сән шад олма неч,
 Хәрәбийәм, сәни абад олма неч!
 Бугда кәстәрәрәк, арпа сатырсан,
 Бир чүрүк дәйәрсиз арпадыр бугдан.
 Әлиндән бугда тәк мән гөзбел олдум,
 Нәм дә арпа кими саралдым, солдум.
 Бир арпа емәмиш сәнин әлиндән,
 Бугда тәк әзилиб үйүлүмшәм мән.
 Бугда көрүндүйүн артыг әбәсдир,
 Мәнимсә дәйирман олдуғум бәсдир.
 Кечәдән-кечәйә чох яхшы олар,
 Арпа чөрәйлә әйләсәм ифтар,
 Низамы, Иса тәк чәкил бир ер!
 Дүняны бәхш әйлә от ейналәрә!
 Бу әшшәк минмәклә, бу от емәклә
 Зәң әтмә чатарсан Исая бәлә.
 Дирийкән әшшәк тәк сән чәк зәһмәти.
 Сагкән гиймәтәндир әшшәйни әти.

ХОСРОВУН МӘДАИНӘ КЕДИБ ТАХТА ОТУРМАСЫ

Әйлә ки, аллаһын әмрилә бир күн
 Нүрмүздүн шаһныгы пуч олу бүтүн,
 О чаван тез кәлиб угурул вахта,
 Өз мәмләкәтиндә әйләшди тахта.
 Үрәйи Шириңә дустаг олса да,
 Өлкәни төрк әтмәк оларды хата.
 Бир яндан өлкәйә шаһлыг әдирди,
 Бир яндан үрәйи ярчүң кедирди.

Дүняны тикдирди, абад айлади,
 Өлкәни фитнәдән азад өйлади.
 О гәдәр дүшкүнә олду ласыбан,
 Чыхды Нүширван халгыя ядындан.
 Виләйәт ишини гуртарды, сорпа
 Башлады ишрәтә, гонагамларә.
 Күнләри һәмишә овда кечирди,
 Чох ов овлайырды, шәраб ичирди.
 Көрүнчә гәлбийи севки титрәдир,
 Рәгибләрдән сорду:—Ширин нечәдир?
 Хәбәр вердиләр ки:—Вар бир нечә күн
 Гәсри тәрк өтмишдир сония күл үзлүш.
 Һара апардыса Шапур апарды,
 Шаһдан ичәзәсиң, нә һаггы варды?
 Чәрхин һийләсиндән шаһ галды һейран,
 Көрдү ки, ачиздир, нә гәдәр инсан.
 Шәбдизди Шириндән галан ядкар,
 Шаһа бир о иди анчаг гәмкүсар.
 Шәбдизлә верирди күнүнү баша,
 Көһнәр үмидийлә дөвүрдү даша.

ШАПУРУН ШИРИНИ МӘҢИН БАНУНУН ЯНЫНА КӘТИРМӘСИ

Ширини көтүрүб гайытды Шапур,
 Лакин көрдү Хосров о ердә йохдур.
 Ширини Күлкүндән дүшүрдү снә,
 Банунун о көзәл күлүкләринә.
 Бага сөрв салды, беһиштә бир һур,
 Көйә күнәш верди, нәзәрләрә һур.
 Гоһумлар, яхынар вә гулутчулар
 Чәкирди Ширинә чокдан нитизар.
 Ширини көрәркән өлдүләр ери,
 Торпаг тәх аяга дүшдү һәр бири.
 Чох шүкр өйләдиләр, нәзир вердиләр,
 Атәшкәһә бир чох шей көндәрдиләр.
 Банунун һалыны әкәр сорасан,
 Эвә сыгмайырды о шадлығындан.
 Баяг гоча икән о чаван олду,
 Елидәя дириминш бир инсан олду.
 Ширинин башыны басды багына,
 Дүня сии рәңкдә көрүндү она.

Ширинэ о гэдэр хөстэрдн княз,
Онаары йүз бейтэз сөйлэмэк олмаз.
„Дөвлэт хэзисиндэн, шаһамг мукүндэн
Нэ истэсэн көтүр өзүн билирсэн”.
Утанмасын дефэ артыг сормады,
Кечмиш эһвалаты үзэ зурмады.
Билирди бу оюн эбэс дейлидир,
Мэфтун олдугуна бөйүк дэлилдир.
Хосровдан дуймушду бэ'зи шейләри,
Күмүш беллилардэн сезмиш хөбәри.
Чошмуш мей күпүнү өртмөк истәди,
Күнәши палчыгла өртәрәм деди.
Охшайыб дейирди она:—„Гулаг ас,
Дәрман гәбул өйлә, тохтайыб бир аз”.
Нәвазиш хөстәриб өз пәрисинә,
О көһнә эһдини доғрултду энә.
Ширинэ бәхш этди етмиш көзәли
Ки, сүрсүн өмрүнү мейли, мазәли.
Оюн севән фәлэк энә тәзәдән
О шух көзәлләрә яратды күшән.
Ширинэ о гызлары көрдү күләрәк,
Вурду улдузларә айдан бир бәзәк.
Енә башадылар ишрәтә, өйшә,
Көһнә эйләнгәни этдиләр пешә.

ХОСРОВУН БӘҲРАМДАН ГАЧМАСЫ

Зәфәрин ачары бахым нә дейир,
Хәзнәләр ачары—дүз дүшүнчәдир.
Хошдур йүз гаһыбдан бир шаһ папагы,
Йүз кти гылынчдан фикрин бычагы.
Он адам өлдүрсә бир гылымч әкәр,
Дүшүнчә ордуу салар дәрбәдәр.
Ирадәли Бәһрам алды бир хөбәр:
Хосровна гул олмуш бүтүн өлкәләр.
Башына долмушду шаһамг һөвәси,
Бу ишдә яр олду өз ирадәси.
—Һүрмүздүн көзүнү чыхардыб,—дейә
Бөһтәналә Хосрову салды фитәйә.
Билимрди, Юсифи дүшәрсә кәнар
Йәгубун көзүндән нуру апарар.
Мәктүб һазырлады һәр кәсә кизани,
Орда көзәл нәгши хөстәрдн чиркии:
„Бу көрпә шаһамгы алаһи дейил,
Шаһ олмаз атаны өлдүрән гатил.
Онуңчүн бир ичим од рәнкли чахыр
Йүз гардаш ганындан даһа яхшыдыр.

Бир чаагы сәсинә верәр бир өлкә,
Она нөгмә кошду, бир вадан, бәлкә.
Иш Яолуну билимиз ғызышдыгындан,
Хамдыр билмәз нәдир яхшы нә яман.
Үрәйи севкәдән чарпаз дағамдыр.
Ширинин сачына көнлү бағамдыр.
Бу ған ичән шуңдан үз дөңдөрини сиз,
Иш ишдән кетәндә нә өдәрсини!
Яхшысы одур ки, ону һәбс өдәк,
Бу одла, бу суйла нечә йол кедәк.
Бәлкә бу зиндандан бир өйүд ала,
Алмаз, атасыйла кедөр бир йола.
Сиз ғылымчлаа онун Яолуну кәсин,
Мән шир тәк кәлирәм, сиз дә тәләсин!
Бу тәдбирлә о шир интигам алды,
Рәийәти шаһын үстүнә салды.
Шаһәншаһ көрдү ки, бәхти ятмышдыр,
Рәийәти дөнмүш, ону атымышдыр.
Ғызылла, бәхтинә гүвәт верирди,
Пулла дүшмәнинә күч кәстәриди.
Бир күн дүшмән кәлиб сарая чатды,
Рәийәт әлини тахта узатды.
Пәрвиз ягыз ғалыб атылды бирдә
Шәбдизни беләнә тәхтин үстүндә.
Дүшүндү ки, таңдан баш ғийәтәндир,
Чыңды аралыгдан, дүшмәни осир.
Кәян тәхти-тачы сәһнәсиз ғалды,
Бир бәшгә чаһанкир дүняын алды.
Зәманә Хосрова олмады пәнаһ,
Бәһрам ғылынчыяла мәғлүб одау шаһ.
Мүхалиф шәтрәңчә ғанлы заманә
Кеч деди, Хосрова, вермәди ханә.
Йүз һийәйлә кәзиб о ян-бу яна
Етирди өзүкү Азәрбайчана.
Сызалаң көнлүчдә Ширинин дәрди,
Ордаң дүз Мугана аты дөңдәри.

ШИРИНЛӘ ХОСРОВУН ОВЛАГДА КӨРҮШМӘСИ

Дүня көрмүш киши башлады сөзә:
—О дүня аралы етишди дүзә.
Нәр яны кәзәрәк өдирди шика,р
Бирдән Ширин одау орда ашикар.
О көзәләр шаһы кәнизләрийлә
Ова чыкмыш иди ойна-күлә.
Өвчулар раст кәлди, ов-ова бахды,
Санки бир-бирини овалачагды.
Нәр кәкис олүб өшгән хумар,
Өз йолдашларындан узаглашдылар.
Чаван сәрв кими ики ох атан
Одау бир-биринә һәдәф бу заман.
Биринә вермәшди шаһлыг әли тач,
О-бири өтмишди йүз тачы тарач.
Бириндә күлшәндән ғаһмышды сүнбүлә,
Сүнбүлә ичиндәйди о бириндә күлә.
Бирә әнбәр сачы гулага салмыш,
Бирә кәмәндини чийиннә алымыш.
Бирини ай көрсә чәкәр кәчәләт,
Биринин бухагы гәмәрә зинәт.
О гәдәр бахдылар бири-биринә,
Долау бахышмагдан яш көзләринә.
Нә айры дүшүрдү Шириндән Пәрвиз,
Нә кәчә биларди Күлкүндән Шәбдиз.
Достлуғ бинасны бурда гурарат,
Оналар бир-бириндән тутдулар сораг.
Адыны билинчә бири-биринин,
Йыкылды үстүндән оналар йәһәрин.
Бир саатдан сонра һуша кәдиләр.
Сәпиләди торпага көз яшы—көһнәр.
Утана-утана әһвал сордулар,
Дәдиләр, яхшыдан ямандан нә вар.
Сөз-чохду, өттият өтдиләр анчаг.
Дәдиләр ки, кошду, ғыса данышмаг.
Гүш тәк бағладылар көйләри ерә,
Гүш кими ғаахдылар бирдән йәһәрә.

Дөрд тәрәфдән чыкып калди атамылар,
Һәр янда көрүядү бир навалы никар.
Көрдүләр ки, өшгин бүртүндә дуруб.
Чанлы күнәшлә ай бойнуу буруб.
Онларын севкиси гәлбә ол вурур.
Атлар һәрәктәсиз даянып дурур.
Мат, һейран галымды оялары көрән,
Чүнки айрымларды Хосров Шириндән.
Бир нечә гарымча сөйләди пүнһан,
„Бири Бүлгейисдир, бири Сүлейман“.
Һәр тәрәфдән калди ени гошуналар,
Һәр янда сәф чәкиб, даянды оялар.
Топлашан заманда гошуналар сых-сых.
Ер кави-маһийә дейирди „языг“.
Хосрова сөйләди Ширин: „Һөкмүдәр,
Дүняда мән кими сайсыз гулун вар.
Тачын ярашыгдыр уча көйләрә,
Учалыгы тахтын вериншдир ерә.
Елди иглим бою бу дүня бүтүн
Һөкмүдәдирсә дә шаһимин бу күн.
Аичаг бу яхында бир өвмизә вар,
Шаһын сайәсиндә гайгыдан конар,
Шаһ ора буюрса, мәмнун галарыг,
Онун әли баглы гулу оларыг.
Гарымча өвинә кәләрсә бир фил,
Гарымча шадланар. ачар ширин дил“
Шаһ сөйләди:— „Әкәр гәбул айләссән,
Оларам гонагын чох һәвәслә мән“.
Мин тошәккүр өтди шаһа о никар,
Севинчиндән ахди көзүндән яшлар.
Әмр өтди, тез кетсин, версин бир нәфәр
Шаһын кәлдийини Бануя хәбәр.
Бану олан кими ишдән хәбәрләр,
Оялды гәлбиндә ширин аразылар.
Шаһын гаршысына апарды согат,
Шабаш сәлди ая, күнәшә гат-гат.
Хосрову дүшүрдү өйлә өйванә,
Кичик бир будагды Түбә да она.

Башм көйә дәйән бир сарайды бу,
Ики мейдан гәдәр эни вә бою.
Тапшырыг верерәк чох үзрхәһа.
Көндәрдийи пешкәш лайыгды шаһа.
Пешкәш хәзнә верди шаһа о гәдәр,
Сайыны нә гәләм, нә дә дил дейәр.
Шаһын үрәйиндә олдугча Ширин,
Эшги Ширин кими оларду ширин.

МӘҢИН БАНУНУН ШИРИНӘ ӨЙҮТ ВЕРМӘСИ

Чүтчү саф тум атса торпага әкәр,
Торпагдан да әлбәт саф тум көйәрәр.
Пак адам көвһәри сахласа тәмиз,
Көвһәр дә булашмаз торпага һәркиз.
Бану һәм исмәтали, һәм дә күбарды,
Хосровдан, Шириндән хәбәри варды.
Ики гәлбин фикри амышды ону,
Нечә йола версин одла одуну.
Ширинә деди: „Әй гызым, биакилән,
Бүтүн көзәлләрийи султанысан сәя.
Йүз шаһыга дәйәр о дилии сәния,
Дүняләра дәйәр бир телин сәния.
Көлхән тәк арханча көзир сәадәт.
Сәния бәзәйиндир исмәт, нәзакәт.
Чамалын дүняа даим нур сачыр,
Һүсүн дә исмәтин пәнаһидадыр.
Гапысы мөһүрлү бир хәзнәсән сән,
Хәбәрин йок һәлә яхшыдан, писдән,
Дүнянын чүрбәчүр һийәләри вар,
Кәһ әзәр ягуту, кәһ дүрр отурлар.
Үрәйимә дамыб, көлән чаһанкир
Сәниклә говушмаг нийәтиндәдир.
Сәнә вурулмушса әкәр бу Хосров,
Әлиһә дүшүмшдүр, инан, ахшы ов.

О чох сәбрисиздир, сән дә ихшы бах,
Горхум вардыр, сәнә гурмасын дузаг.
Шириң дило тутуб миң-бир сөз дейәр,
О шириң һаваны мүфтәчә ейәр.
Сән биябыр олуб галарсан белә,
Онуң көнлү чошар башга өшг илә.
Өйлә рафтар өт ки, о күнәшлә бах,
Тәндиринә дүшмә чөрөкдән габаг.
Эшитмишәм, он миң күл үзлүсү вар,
Шәкәр ләблалардир, эңчир сачлылар.
Ачыларкән һәр күн о гәдәр күлү,
Бир күлә багламмаз көңүл бүлбүлү.
Бир көһәрдән әкәр дүшсә узага,
Ону чәһд өйләйәр сатын алмага.
Көрсә ки, вәфалы, исмәтләи гызысан,
Әлчи көндәрәчәк адәтлә, инан.
Дүньяда намуслу бир адын галар.
Оларсан чаһанда бөйүк һөкмдар.
Әкәр о, айдырса, биз бир афитаб,
О, Кейхосровдурса, биз Әфрасияб.
Ярашмаз кишинин ардыңча кетмәк,
Гадында бу сифәт олмасын көрәк.
Чох тәзә-тәр күлү әдә тутдулар,
Алабы гохлайраг сонра атылар.
Чох шәраб төкдүләр күл гәдәләсәр,
Дадына бахынча атылар ерә.
Билирсән, баш уча олдугу заман
Хошдур әрә кетмәк, өшгәбазыгдан".
Шириң бу сөзләрә гулаг асырды,
Санки гулагындан сырга асырды.
Бу сөзләр гәлбинә ятырды яман,
Онуң да көнүндә буйду долашан.
Едди парлаг көһә анд ичди Шириң,
Мүгәддәс китаба өйләди йәзини:
„Көзүмдән ганалы яш төксәм дә һейһат,
Олсам, олачагам бир һалал арват".
Шириңниң аядыны өшитди Бану,
Артыг һикарәналыг тәрк өтди ону.

Изини верди, шаһла о раст оlanda
Отурсун, данышсын өвдә, мейданда.
Бир шәртлә, кизиндә кечмәсин үлфәт,
Чамаат ичиндә өтсинләр сөһбәт.

ХОСРОВУН ШИРИНЛӘ ЧӨВКАН ОЙНАМАСЫ

Эртәси күн көйдә күләндә сәһәр,
Дүррләр үстүнә сәпилади көһәр.
Күнәш ордусунун гәраркаһындан
Мүштәри вә Зөһрә чыкды бу заман.
Биринин итигам алмагды фикри,
Улдуз топламагла мәшгул о бири.
Дини аслам киңи етмиш нәфәр гыз
Шириңниң янына кәлди гайгысыз.
Чүр'әтдә һәр бири бир Исфәндияр,
Рүстәми-Зал киңи ох атандылар.
Чөвкан ойнамагда чох зирәкдиләр.
Көйдән чалырдылар топу, мүхтәсәр.
Охданлар асылды шух сәриәрдән,
Йәһәрә атланды сәриәләр бирдән.
Ай үзү рүбәндә бүрүмүшдүләр,
Шаһын гулагугуна йола дүшдүләр.
Шаһын гапычысы һөрмәт көстәрди,
Вургун шаһ көнлүнү онара верди.
Чох нәвазиш илә дурду ериндән,
Отуртду сагында Шириңни һәмән.
Нә көрдү! һәр янда надир көзәлләр,
Шәкәр долу бир өв, гәнд долу шәһәр.
Билмирдә күчүдүр кәлән зәһрәләр,
Ат минмәкдә онлар көстәрмиш һүнәр.
Мишк рүбәндиләри бир көрсүн дейә,
Мейдана кетди тез о әйләнмәйә.
Оюң мейданына чатдыгда эксәр,
Шаһлыгдан учурду пәри-үзүләр.

Һәр ай күнәш кими әйләди чөвкән,
 Доғду һәр көкликдән бир түләк тәрән.
 Хосров көрдү оңлар бөйлә олурмуш:
 Чәмәндә ырговуа, овда гарагуш.
 Ширина сөйләди: „Кәл ат чапараг,
 Бу кениш дүзәндә бир топ ойнадаг“.
 Хосровуи топуна чөвкән атадылар,
 Көзәлләр сәс-күйлә ат ойнатылар,
 Сөйүтлүбә дөндү чөвкәндән йоллар,
 Ер ая сөйүтдән сәндәлләр йоллар.
 Топу ел элиндән чаланда чөвкән,
 Күнәшин топуну салырды товдан.
 Бир тәрәфдә дурмуш ай ва улдузалар,
 Шаһла э'ян тутмуш бир янда гәрар.
 Мейданда маралла ойнайырды шир.
 Турачла гарагуш алырды эсир.
 Каһ күнәш чалырды топу, каһ да ай,
 Ширина шаһ дүзә салмышды һарай.
 Чөвкән оюнундан артыг бездиләр,
 Мейдан этрафыны сүрүб кәздиләр.
 Кечә-күндүз кими Шәбәизлә Күлкүн
 Һәрләниб мейданы кәздиләр бүтүн.
 Ордан чөлә тәрәф ат сөйиртдиләр,
 Ов ардымча чыхыб дүзә кетдиләр.
 Ов вурдулар дүзәдә, лагда о гәдәр
 Ки, сая билмәзди ону бир язфәр.
 Охлар о гәдәр ки, вурмушду яра,
 Гамышлыг олмушду ер маралара.
 Һәр ханымын оху, атылан низә
 Чейрандан чәмәнлик салмышды дүзә.
 Бу диши ширләрин ат минмәсиндә
 Һейран кәслимишди Хосров көрүркән.
 Һәр бири мейданда бир һүма иди,
 Ов аралы заман әждаһа иди.
 Шаһ Ширина бахыб, дейирди:—көрәк
 Бу ов мәлә 'нечә сөгәт верәчәк!
 Бирдән бир чейрана саташды көзү
 Аз галды ов олсун она шаһ өзү.

Сэрхош бир маралды элинде шэмшир,
Чейранын ерино оламышды шир.
Бу дүня фәтһ өдән овчуя Хосров,
О бөйүк бир падшаһ оламушду бир ов.
Көй товусу вида өдинчө бага,
Күл дәрмәйә кәлди о гара гарга.
Товуслар чилвәдән йоруламушдулар,
Гарга ганадлар олдулар сүвар.
Өз юваларында тез кизләндиляр,
Ятыб динчәлдиләр сәһәрә гәдәр.
О кандар өпәнләр сәһәри енә
Йыгышдылар тамам шаһын өвинә.
Енә дә башлады чөккән, топ атма,
Чейран, марал гонма, көһлән ойнатма.
Бөйлә кечирдиләр бир айы тамам,
Әл көтүрмәдиләр бу ишдән мүдәм.
Хосров бир бәһанә, фүрсәт кәзирди;
Бәлкә дә Ширино өйһәм сәзирди.
Лакин дүшмүрдү һеч элине фүрсәт,
Санки бөхти һәлә өдирди гәфләт.
Ахшамлар да йоргун гайыдан заман
О ширин додаглы дүшүрдү һалдан.
Шаһ Ширино деди: „Көзәлләр шаһы!
Эй үзү дөвләтин шән нәзәрһәм!
Сәһәр, сүбһ тәздән кәлсәнә дураг,
Фирүзә көйләрә бир зәрбә вураг.
Мей кәтирәк, гураг ишрәт мәчлисн,
Кейф әдәк, учалсын шән нәгмә сәси.
Бу дүняда шад ол, я гәмли, бирдир,
Билдийини көһнә дөвран өйләйир.
Мадам ки, дүнядан кетмәлиһик биз,
Яшаяг гайғысыз, гәмсиз, кәдәрсиз“.
Көз үстүнә бармаг гоюб о пәри:
„Юхун ширин“—дейиб тез өлдү ери.
Хосровун гәлбиндә :ширин вә’дәләр,
Дейирди: „Нә заман олачаг сәһәр“.

БАҲАРЫН ТЭРФИИ ВЭ ХОСРОВ ИЛЭ ШИРИНИН КЕЙФ ЭЙЛЭМӨСИ

Асыманлы яшыл кеймиш о гоча
Чавая будаглары ишэ салынча,
Чаваны, гочаны тамам нэ ки вар,
Күлавары сейринэ енэ чыхарар.
Күл Кавус тэхтини чыхарар ердэн,
Товус тэк бэзэнэр бөнөфшэ нэмэн.
Гушлар да өшгиндэн нэгмэ охуяр,
Көһнэ севкиларин күлү гохуяр.
Ширинла Хосровун көнлү ачылды,
Дунялара шадлыг, севинч сачылды.
Бу шадлыг заманы күл-үзү баһар,
Нэр күлэ кейдирди бир син паатар.
Күлэр байрагыны санчмышды бага,
Фахтэ гушундан гачырды гарга.
Ясэмэнлэр саги, нэркис элдэ чам,
Бөнөфшэ хумарды, күл сэрхош тамам.
Үзлөрдөн өртүйү атымышды сэлэр,
Бүтүн ашиглэрэ чатмышды хөбөр.
Чөлө шимал ели сас салыб енэ,
Вурду „фил-гулагы“ „өкүз-көзүнэ“.
Ер паатар кеймишди хоруз күлүндөн,
Шогайиг олушду отлара нэскөн.
Чэмэндэ сэрвлэр гамэт чөкөрөк,
Лалэини өшгиндэн йыртмышды көйнөк.
Бөнөфшэ сачыны чийиннэ салмыш,
Нэсрин сыргасыны күлөклөр алыш.
Өл үздэ далянмыш рейһанлар гоша,
Чичөклөр дарагы санчмышды баша.
Нава яшымлыга мирвары сэлэр,
Зумруд үзэринэ ягырды көвһөр.
Икичанлы ердэн чыхан биткилар
Ачмышды чэмэндэ, дүздэ, тээ, тэр.
Сүлдэн доймуш чейран, бу хош күндүздэ
Чыхыб анасыяла ойнайыр дүздэ.
Бах, гырговул ганад ачмыш рейһана,
Өлван ганад вермиш рейһан да она.

Нэр шахла бир тээ баһар чичөйи,
Элдэ шабаш тутмуш күлүн көйчөйи.
Инилдэйн бүлбүл, охуя турач
Ашиглэр сөбрини өдирди тарач.
Мөнөбботла долуб чагалркен баһар,
Севкисиз яшаян хэста иш тутар.
Хосров, Ширин нэр күн гайгыдан азад
Кэзирдилэр бөйлө көнүллэри шад.
Каһ бир чэмэнлигдэ мей ичирдилэр,
Бэ'зэн бир дагыда күл сечирдилэр.
Элдэ бадэ, кэзиб рейһанлыглары,
Сэрхошкен кэлдилэр Шаһруда сары,
Чайын конарында баглайыб атты,
Учалды руд сәси, галхды баяты.
Шәкәр күлүшәри дады Ширинин
Шаһруд гамышыны әйләди ширин.
Нейсандан нур алан кими сәдәфләр,
Ширинин үзүндән нурланды о ер.
Мийш сачларындан учуаду энбәр,
Бир гурбан кәсилди ләббинә шәкәр.
Балыйла шәкәрә күлүдү о гәдәр,
Хүзистана гәдәр аглады шәкәр.
Шаһ кими бәй атды сәрви юхары,
Гошун гәбул өтди күл будаглары.
Нэркис көзләрини күл көрән заман
Диди үз-көзүнү утандыгындан.
Чәлаада күлләри өтәи ясәмән
Бир кәниз олушду Ширинә гәлбән.

ХОСРОВУН КЕЙФ МӨЧЛИСИНДӨ ШИР ӨЛДҮРМӨСИ

Кәзмәйә чыхмышды шаһ бир күн өркән,
Явында Ширин тэк, көзәлди чәмән.
Бир кәсин Ширин тэк ола һәмдәми,
Она нэр ер хошдур, онун нэ гәми!

Бир ер бэйэндилэр: этирли күлшэн,
Һэр тэрәфә баһсан ачмышды сусан.
О чэннэт мисалы ердә дураулар.
Шаһа бир мөһтәшәм чадыр гураулар.
Бүрүдү чадыры гулар, кәнизәләр,
Санки ай яныны амышды үкәр.
Отурмушду Хосров, Ширин бу заман.
Ничран асмамышды бир аягындан.
О ал сүрәһи ки, тутмушду саги,
Күләрәк дейриди: „Әйш олсун баги!“
Әл-әлә вермишди өшг илә шәрәб,
Шаһ бу ики мейдән олмушду битаб.
Тоздан галдырараг көйләрә думан,
Чыхды гызмыш бир шир яндан бу заман.
Сәрхош тәк гошунун чанына дүшдү,
Ширин горхусундан гошун үркүшдү.
Көлиб яхынлашды о барикаһа,
Ачыглы-ачыглы янашды шаһа.
Гылынчысыз, кейимсиз шаһ сымчярага,
Атылды мейдана ширдән дө гочаг.
Юмругу галдырыб һидәтлә чалды,
Шири биһүш өдиб торпага салды,
Софра әмр өйләди: — Башыны кәсия,
Бойнундан чыхарын союб дәриси!
Ондан софра шаһлар бир дөб салдылар:
Мәчлисдә дө әлә гылынч алдылар.
Шир көвдәли инсан олса да Пәрвиз,
Бир шаһды, шаһ олар тәмкинли, ачнә.
Сәрхошлугда ширлә дөйүш башлады,
Шир басын олмушдур сәрхошун ады.
Ширинин әлиһә дүшдү бу фүрсәт,
Хосровун әлиһи өпдү һиһәфәт.
Бир тәзә шәрбәтә дөндү ләбләри,
Хосровун әлиһә сәпди шокори.
Шаһ ләбиндән өпүб деди: „Әй мәләж,
Шәкәр әлдә дейил, агызда кәрәк“.
„Балдыр!“ — дөйә өпдү ширин ләбләри,
Сөйләди: „Өпүшүн бах булур ери!“

Биринчи гасидди о шәкәрли чам,
Хосровдан Ширинә апарды салам.
Йүз башга ени чам алдыса әлә,
Чыхмады ядындан о илк пиялә.
Сокралар верилән Йүз мей чамы биә,
Илк верилән гәдәр дөйәри дейил.
Чамын әввалиндә шәрәб саф олур,
Сонунчу гәдәһләр хылат илә долур.
Арх янында битән биринчи күлләр
Йүз багчадан даһа көзәл ий верәр.
Бир сәдәфин илки олан мирвары
Чох надир лә'лә'дән дурур юхары.
Нечә дадлы хуруш олса да, инан,
Газанын яхшыдыр, үстү алтындан.
Ашигләр ичинчә дадлы шәрбәти,
Унутдулар бүтүн дәрди, зәһиәти.
Бир дөгигә хәлвәт ер тапан заман
Олмуру фәргләри сүтлә шәрәбдан.
Кешикчини сәрхош көрән огру тәк
Лә'л огруламагы, нийәт әдәрәк,
Олар бир көзүлә рейһан әкири,
Бирнәлә дүшмәнә кешик чәкири.
Көрәндә дүшмәндән бир аз фүрсәт вар,
Тәләсик бир өпүш гопарырдылар.
Сәрхош олмаянда, һәр иши назды,
Симүргү ләбиһә яхын гоймазды.
Сәрхош заманында шаһдан әл чәкмир,
Шаһ илә олурду өпүшдә әлбир.
Һәр гучагалайда ону шаһ өзү,
Ләләтәк янырды гызын аг үзү.
Үзүнү дишләйиб әмәклә һәр ая
Бәнафшә битирди күл янагындан.
Утандырыб ону о көй ләкәләр
Ки, ай да бу дәрәдән гаранлыг севәр.
Истәр сәрхош олсун, истәрсә айыг,
Гоймазды киршаны әдән бир аныг.

ХОСРОВУН, ШИРИНИН, ШАПУРУН ВЭ ГЫЗЛАРЫН ӨФСАНЭ СӨЙЛӨМӨСИ

Күнүздөн ишыгы, парлаг бир кечэ
Дүня нурланмышы ай көрүнүчө.
Эсир һаят верән бир сәрин күлэк
Эсирди чырагы сөндүрмөйөрөк.
Бурда кизләнмишди һаят верән су,
Онунчүндү бөйлө зүлмәт, догрусу.
О гара чадырда исмәтдән өзкө
Гөйд пәрдәсини күдмәздә кимсө,
Сәба көнүлләрдән тозу синамишди,
Улдузлар сәһәрә гычанимыш дидиш.
О кечә гапыйды һәр бир арзу,
Араз догулмушду о кечә куя.
Көвһәр шәддәсини ғырырды Зөһрә,
Мирвары йығырды ай сәдәфләрә.
Ер мишк өлчмәдәйдә һеч даянмадан,
Һава да олмушду бир әтир сатая.
Мишк пайлаырды әтрафа салар,
Ерин дә көбәйн гохурду әнбәр.
Яйылды аламә баһар нәсини,
Әтирләнди бүтүн һава уд киши.
Зөһрә нәгмә дейиб салымышды һарай,
Гәдәһ галдырымышды бир һәфтәлик ай.
Кечәйә һәмсөһбәт олмушду үлкәр,
Үтарид рәгс әдиб үфүгдә кәзәр.
Кечә гушларына олмагчын рәһбәр,
Шәбпәрә гушундан асдылар зәнкәр.
Тохлауг нәш'әсиндән һейванлар тамам
Чалыб охурду өвлә бу ахшам.
Мүхтәлиф олса да о сәсләр бүтүн,
Кечәнин сазыяла кәлирди дүхкүн.
Фиридун тәхтинә эйләшди Солтан,
Чәмишдә гһиләсинә бағлады иман.
Ширинин үзүндән ишыг алаарг
Шаһ индырмамышды башга бир чыраг,
Әдикләә о рейһан титрәдән елләр,
Хосровдан Ширинә чатам бу хәбәр:

„Бу кечәдән даһа хош кечә кәлмәз,
Бу ийдән даһа хош бир ий йүксәлмәз.
Нәдән узаг галсын висал бу гәдәр?
Нур киши говушаг нуругса әкәр.
Бир ганыгса, нечин чуша кәлимирсән?
Гызырсанса, нечин бәс көрмүрәм мән?
Хош һавадыр, нәдән күлмәйәк кәрәк?
Исти тәндир варкән яймаг чәрәк?
Һәр күндә көйрмәз ени бир баһар,
Һәр сәтдә дүшмәз, бил, тора овлар.
Яхшысы буаур ки, ейилсин смәк,
Көрүлмәли иш дә көрүлсүн кәрәк.
Чох овчу:—Өзүм гисмәтдир—дәди,
Көрдүн, чөрәйини гурт-гушлар еди.
Гурт деди түлкүйә:—Сән ишә бир бах
Мән ахтарыб тапдым, сән един аячаг!“
Ай һагында шаһым бу дедикләри
Күнәши йолундан салырды керн.
Әтирас дивини богуб, о анда
Рияйәт өдирди ичдийи анда.
Бир янда тахтында шаһ отурушду,
Гулар аяг үстә сәф-сәф дурмушду.
Шаһур тахт өңүндә даянымышды тәк,
Күләк хәзнәсинин хәзнәдары тәк.
О янда бүтпәрәст күнәши дуриуш,
Әтрафында он гыз, бах, дөврә вурмуш.
Фирәнкиз сәрв бойлау, көзәл Сүһейла,
Әчәбиуш, Фәләкназ, көзәл Һүмәйла,
Һүмаюн, Сомәнтүрк, гәшәнк Пәриза,
Хүтәнхатун бир дә Көвһәриүлк дилшад.
Күләб вә лә'а ранкан мей ишә дүшду,
О пәриләр мей ичди. хейлан күлүшду.
Һәжми сәрхошулуг гачыран заман
Ағыл йола дүшүб чыхды арадан.
Хосров буюрау ки: „Һәр үрәк алаан
Нөвбәтлә сөйләсини бир ени дастан“.
О кәтан көйнәкли лә'а бәзәкәиләр
Ая кәтан салымыш, гулаға көвһәр.

Гэмвэлэр бир окду, гашлар каманды.
Һамысы дүз көрүб, яхшы атанды.
Һәр бири ачмышды бирчә йүк шәкәр,
Шәкәри Ширинлә тәнк әтмишдилаар.

ФИРӘНКИЗИН ӘФСАНӘСИ

Биринчи Фирәнкиз деди:—Бир заман
Бир хәзнә олушду торпагда пунһан.
Фиридун тутунча бу ншдән хәбәр,
О ғызыл хәзнәни чыхарды өксәр.

СҮҖЕЙЛИН ӘФСАНӘСИ

Күмүш бәдән СүҖейл деди:—Бир заман
Бир сәрвин алтында кәзиб ойнайа
Гырговулу көрүб шәһин чумараг
Чалды ону ердән, бир анда гочаг.

ӘЧӘБНУШУН ӘФСАНӘСИ

Шәкәр Әчәбнуш да белә дил ачды:
—Бир күн багда әнбәр ийли күл ачды,
Бәһишт гушу бир күн күлүҗә барды.
Әнбәр ийли күлү алды аларды.

ФӘЛӘКНАЗЫН ӘФСАНӘСИ

Фәләкназ сөйләди көзәл әфсана:
—Бир көзлә бахырдыг биз бу чаһанә.
Бир көз да бағлады бизимлә үлфәт,
Бир көздән икиси яхшыдыр әлбәт.

ҺҮМЕЙЛАНЫН ӘФСАНӘСИ

Һүмейла сөйләди:—Парлаг су варды,
Йышл чәмәнликдә сакит ахарды.
Йолдан бир сусамыш чапан шир кәлди,
О судан ичәрәк, орда динчәлди.

ҺҮМАЮНУН ӘФСАНӘСИ

Һүмаюн сөйләди:—Бир мә'дәндә лә'л
Кизләвирди, она кәлмәсин хәләл.
Шәһин бәхти кәлди, өдәрәк гарәт,
Тачына өйләди о лә'ли зинәт.

СӘМӘНТҮРКҮН ӘФСАНӘСИ

Сәмәнтүрк сөйләди:—Кечә нур сәпәи
Мирвары айрылды бир күн сәдәфдән,
Башга бир ягулла тез бирләшдириб
Фәләк өтди ону надһаһа нәсб.

ПӘРИЗАДЫН ӘФСАНӘСИ

Бөйлә сөһбәт ачды пәри Паризад:
—Бир овлалда бир ай ойнайдырды шад.
Көйдән күнәш кәлди кечмәдән бир ая,
Кәмәндино салды айы овлалдан.

ХҮТӘНХАТУНУН ӘФСАНӘСИ

Хүтәнхатун деди:—Гулаг асыныз,
Котан кеймиш шүмшад яшарды ялғыз.
Азад бир сәрв етди она гәфләтән,
Шүмшадла сәрв олар бир ердә чох шәв.

КӨВҺӘРМҮЛКҮН ӘФСАНӘСИ

Көвһәрмүлк сөйләди:—Бир нәчә заман
Зөһрә дә узагды достдан, ашнадан.
Хошбәхтлик игбальди элини ачды.
Мүштәри Зөһрайә кәлиб днашды.

ШАПУРУН ӘФСАНӘСИ

Чәккәлән заманда Шапурун ады,
Мә'лум бир севкидән о сөз башлады:
—Чам ичиндә балды бу ширин сонә,
Шәһишаһ яг оладу гарышды она.
Рәңки усталыгла мән гатдыгымдаы,
Һалваларына да олдум зәфран.
Нәчәбәтләриндән сөз ачды сонра,
Чох әһсән, әфәрин деди онлара.
—Бу аламчин парлаг бир шәфәгсиния,
Һеч бир-бириникдән айрыламыйк сиз!

ШИРИНИН ЭФСАНЭСИ

Ширинин атзындан чыханда сөвлөр,
Наяа долду мишк, чөллөр шөкөр.
Утанараг деди:—Сиз биларсиниз,
Үрөк өшгөздү, севкили өшкөз.
Шанур калди буна өйлөсүн чарө,
Үрөйимн өтди о парө-парө.
Бир газө ишидир ашиглик анчаг,
Бу газани мәнө о яамышдыр бах.
Бу нахышдан фикрим олмуш паримаш,
Гызармышдыр үзүм, утандыгымдан.
Хосровун элиндөн мән алырам чам,
Бөйүк шаһлар мәнө кәсиммиш гулам.
Сайәси бәзәсин тачла бу башым
Олсун бәхт рәһбәри, дөвләт йолдашым!

ХОСРОВУН ЭФСАНЭСИ

Хосров сөз башлайыб деди:—Бир кәрө
Гара шир кәлимишди чәмәналикләр.
Ширин йолу үстө марал дурараг
Кәмәнд атыб өтди о шири дустаг.
О марал Шириндир, мән дө һәмән шир,
Сачындан салмышдыр бойнума эңчир.
Әлимдән тутмаса Ширин бир гәдәр,
Шам кини сөндүрәр мәни күлөкләр.
Йыртычы ширләрлө вурусшам, йәгин,
Басарам, янымда оларса Ширин.

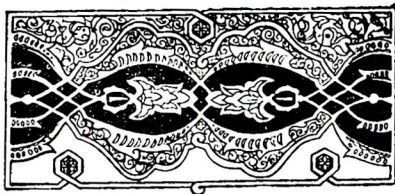
Достлауг варды орда бахсан һәр көзө.
Әл вурурду онлар дейилән сөзө.
Дост гәлиби торпагдыр, она әл вурсан,
Әли пак олачаг о саат, инан.
Ширинин үрөйи чуша кәләрәк,
Артды шаһа гаршы көнүндө истәк.
Годәһә мей төкдү, лә'лино дө әл,
Шаһә төгдим әдиб, деди: „Дурма, әл,
Нуш өйлә бу чамы Ширин алындан,
Шириндән башгасы чыхсын ядындан“.

Бу дешимәмиш лә'л сачдыгча лә'ли,
Күлтәк ачыларды Хосровун көнлү.
Кәһ дейирди:—Әй чам, тәләс ки, бирчә
Артыг бохчасыны баглайыр кечә.
Кәһ дейирди:—Агла, пиялә, сән дө,
Ширинин ләбиндән кетмәсин хәндә.
Кәһ дейирди:—Даян, ачылама, сәһәр,
Күләм ки, үстүмө күләр үфүглар.
Мәчәлис ярашыгы гызларла фәләж,
Үзүк ойнайырды та сәһәрә дөк.
Үзүйү истәди хоруз банында,
Сүбһ ачылады, үзүк галмышды онда.
Шадагдан пайыны алыңча һәрә,
Дуруб йонәддиләр чәлдән шәһәрә.
Дүняны едиләр, гәм сөмәдиләр,
Нәш'ә азалмады бир саман гәдәр.
Күнәш шишәсини ғырынча дашлар,
Мәхлүгә шишәтәк дүня кәлди дәр.
Шәраб шишәсини әлә алдылар,
Мей ичиб енә дө кейфә далдылар.
Бу шишә үрәкли гызлары көрчәк,
Шишәбазлыгына башлады фәләж.
Мей ичиб нәш'әни тазәләдиләр,
Бу кейфәдән кечә дө олду тазә төр.
Дүняни ягутдан дешиб бир гәдәр,
Дүнянки дастандан енә дедиләр.
Хосровун көнүндән яры кесирди,
Ширинин өшгинә шәраб ичирди.
Шәраб бир товусдур, һәм дө илаисыз,
Ширинин додагы хурма—тикансыз.
Хосров бир әлиндә шәраб дәстиси,
О бири әлиндә бир күл дәстәси.
О, күдү ийләйир, мейи ичирди,
Яр көнлү алмага йоллар сечирди.
Эдикчә ачы мей чанына тә'сир,
Олурду енидән Ширинә әсир.
Додаглар өпүшлө багландыгындан,
Ишарәлә сөзү әдирди бәни.

Назла, ишвэлэрлэ алмрды чапаб,
 Чавабсыз галмырды өтдийи хитаб.
 Сөз данышмадылар, көзлэри аччаг,
 Ишарэ нурурду һей гыймалараг.
 Кечэ ятмадылар сабаһа гэдэр,
 Бөйлэ кечди, кетди көзэл кечэлэр.
 Истидэн Хосровун үзү тэрлэди,
 Сүбхэдэк ичмөкди онун мөгсоди.
 Бөлкө ичэ-ичэ Ширин мәст ола,
 О шөкөр бу саяг кэлэ бир Йола.
 Дүшмүрдү элино арада фүрсөт,
 Һөдөфэ раст кэлэ оху ниһайот.
 О назлы дилбәрэ бахдыгча көзләр,
 Севинирди гәлби сабаһа гэдәр.
 Кечэ шөбдизини о күлкүн күнәш
 Чиловады, оладу сөйүд күлэ эш.
 Ова ай ич күнәш һазырлашдылар,
 Шөбдизә, Күлкүнә оладулар сүвар.
 Мугандан Шаһруда сүрүб кетдиләр,
 Ишрәтдән бир шөһәр бина өтдиләр.
 Бә'зән чай башында чөркө вурдулар,
 Балыг овладылар, я гуш вурдулар.
 Шаһруд саһилинда дүшәрәк, бә'зән,
 Ейиб ичирдиләр, көнүлләри шәк.
 Каһ Мөндур чөлүнә ат сүрүрдүләр,
 Маралдан, чейрандан өлдүрдүләр.
 Күнләр бөлүмүшдү бу сиаһәтдә,
 Вахтаары кечирди овда, ишрәтдә.
 Әлэ нөгш ачаркан кечә кәлини,
 Бөвәркән уадузла ичә телини,
 Шаһын да кәлини аяга дурду,
 Мөчәисә һүснийлә мин бөзәк вурду.
 Башга кәлиналәр дә бир-бир галхылар.
 Мөчәисә долу кәлини шаһ галмыш бекар.
 Бадам ады, лакин сайсызды шөкәр,
 Көйәрчин һәдсизди, шаһин бир нәфәр.
 Шаһын сағалыгына шәрәб ичәрәк,
 Дейиб күлдүрдүләр, севиняни үрәк.

Кечмәди мүтрүбсүз, һейсиз бир кечә,
 Олмады бадәсия, һейсиз бир кечә.
 Ички, яр, чичәклик, чаванлыг дөми,
 Бөйлә көзәл һөят дагылар гәми.
 Күлләри гохлайыб күллүкдән кечмәк,
 Ярын элләриндән һей алыб ичмәк,
 Голларынны ярын бойнуна саламаг,
 Нара һарәнтөк сармашыб галмаг,
 Бир эллә тутараг яр әтәйиндән,
 Бир эллә чан һөбәни йохламаг, һәрдән,
 Бә'зән гәмәләрдә шәфа арамаг,
 Әпүшлә һәрд атыб, вәфа арамаг,
 Бә'зән гучагламаг, тәзә баһары,
 Бәһәфшәдән тахмаг күл сырғалары,
 Бә'зән гәм олиндән, яныркән үрәк,
 Дилбәр гулагына сирри сөйләмәк,
 Дүня буаур, бу да дүняда йохду,
 Олса да даянымыр, чох тәзә позуаур.

ХОСРОВУН ШИРИНДЭН ИНЧИМЭСИ ВЭ РУМА КЕТМЭСИ

Бир көзөл кечөйдү, илк баһар иди,
Сээдэт кэлмишди, бөхтө яр иди.
Кечени күндүзө дөндөрмиш мөһнөт,
Ай алмыш элине бир гөдөһ шөрөб,
Күнөшдөн ишыгалы кечөдө бир-бир,
Сөйүд көлкөсіндө шөрөб ичилер.
Сагинин сәсиндөн, гуш маһнысында,
Силинир гөлбөрдөн элөмди һичран.
Ай ахар сулара ачырды мин сирр,
Сөбә эйләйирди айәләр тәфсир.
Йүрүйән сәрвәл долмуш һәр кәнар,
Һәр сәрдә варды күлүл бир баһар.
Бири дөф алмышды, атыб сәгәри,
Күләбзән алмышды элө дикәри.
Саги мей пайлады бир нечә аяг,
Һамыны үзмүшдү дүнөн ятмамаг.
Һәрифләр олдудар мөст отурмагдан,
Шаһдан галмадылар кери бир заман.
Сагиләри салды тагәтдән хумар,
Мүтрүбләр бир янда дүшүб ятдылар.

Яд тозундан орда галмады әсәр,
Тикәнсиз олан күл, дүняя дәйәр!
Шаһын сәбри артыг тамам түкәндим,
Аризу овуна салды кәмәнди.
Алды о көзәлин гывырым сачыны,
Унутду мөһнәти, гәми, ачыны.
Өпдү, деди: „Көзәл, рәһм тә гуауна,
Гуш торуна дүшүб, бир дан вер она.
Кечәк өмүрүндәндир, кетди нә зәрәр,
Тәзәләһәлидир бу күн рузиләр.
Бурда яһмыз сәнсән, бир дә мәнәм бах,
Аһлат бирчә нәдир бу ердә горхмаг.
Бу галби яһмыша яһынлыг көстәр,
Индичә мәнәим ол, рузимсән әкәр.
Барлы бир агачсан, галма мейвәсиз,
Нә гәдәр мейвәйә һәсрәт чәкәк биз?
Көрпү су үстүндә олмаса, дүшүн,
Кимләрә хейри вар белә көрпүнүн.
Гәсәбәһи яһында һәрләһән көпәк
Чикәрини ейәр, чикәр көрәрәк.
Көйләрдә гаралан өйлә булут вар,
Кәндляһин багыны назла гурудар.
Сулу көрүнәрәк нә гәдәр шоран
Су ахтаранлары гырымыш сусуздам.
Алыб бир шишәйә төкәрәк зәһар,
Она ширин демәк олармы мәкәр?
Тәзә мирварыны төрк әтмәк олмаса,
Оһун дешилмәси асандыр бир аз.
Гузу ширмәсткән синаһин кәрәк,
Бир аз бөһүйәндә гурдлар ейчәк.
Көйләрин баласы өйләсә парваз,
Шаһын тәрланындан яһа гуртармаз.
Сәрхош ширләр кими пәчә аһма, кәл,
Биздә вар ширләри парчалаһи эл.
Даг маралларынын чәтинсә йолау,
Һийәл кәмәндиһин узундур голау.
Әкәр чөл чейраны гачарса ити,
Чох ейһи йүкүрүр шаһын да ити.

Бу гэдэр зуулуна дүйүн вурма сөн,
Зокат вер, малыны гуртар бөлдөн.
Йүз халвар гөндин нар, бөйлө заманда
Нө олар бир тайы эхсик оланд.
Мүштэри таланда сөрвөтлөрүнө,
Нил чайында олсан йүкү ач сөн”.

ШИРИНИН ЧАВАБЫ

О шөкөр чаваблы сөзө башлады,
Шаһа шөкөр кими сөз багышлады:
„Мөн кими дөйөрсиз, лайыгдирми бах,
Шаһа мөһрәмләшсин һәмтаһт олараг.
Эшшәймдө өйлө чүр’өт көрмүрәм
Ки, эрәб атылаа ярыша кирәм.
Дейиләм бир өйлө һүнәр көстөрән,
Бу шир овлаялаа аяглашам мән.
Мөним наз өтмөйим сәбәбсиз дейил,
Истидө гәнд смәк зәрәрдидир, бил.
Бу гызгыналыг кечсә олар мүбарәк,
Мөним дө шөкөрим шаһын гөндн төк”.
Сонра әтигини дишләди алмаз,
Әф’и кешик чәкди зүмүрдө бир аз.
Ағлы „тәслим олма!“ дөйәркән она,
Нө дуйгу һакимди, таиры, конлуна.
Ал үзү тикән төк итийдн яман,
Гырымзы күл ачса нө хошдуур тикән.
Заһирдә олса да ачыгы, анчаг,
Көклү меһрибанды үрәйн юмшаг.
Ох атмаг еринә каман гашлары
Наз ва гәмзә атыр һәдәфә сары.
Гәмзәси давая һазырды һәр ан,
Бир сүлһ көрүнүрдү һәр давасында.
„Додагымы әмиб, өйләмә яра!“
Дөйиркән: „Әм!“ дөйир анлаянлаара.
„Пәрдәдә олса да,—дөйир,—додагымы,
Үәр үчүн бах булур дурур гулагымы”.

Додагында сүжүт нэлгэси барды,
Гулагында исэ нэлгэ чыпаларды.
Көзлөриндөн бири өйлөйүрдү каз,
О бири дейирди:—Йох белэ олмаш!
Силкинэргөн сачы мөчлөсө бөзөж,
Бойну үз истөди о үз чевирчөк.
Көрдү ки, Хосровун гөлби одаяды,
Тутдугу ишлөрдөн Ширин утанды.
Шаһа дал чевирди, уймады анла,
Оду сөндүрүрдү бир аг күкүртлө.
О, дал чевирмеклө дейирди куя:
Гөй шаһ олсун мэнэ бу ердө арха.
Янылдым, ширмаһи тэхти нерэрөк,
Деди:—Тэхти олсун шаһларым көрөж.
Бу ишиндө барды бир башга һесабы,
Дейирди:—Үзүм дө, архам да меһраб.
Бу үз дөндөрмөклө дейирди ашкар:
—Бу үздөн ишыглы бир үзүм дө вар.
Көзөллөрдө хошду, бу наз бу рафта,
Көздөн говуламушу көздө арарлар.
Бир көзлө дейирләр:—Дур кет, замандыр,
Бир көзлө дейирләр:—Кетмө, амандыр!
Догрудан бу рөгбәт йүз чана дөйәр.
Истәмирәм дөйәр, чандан истәйәр.

ХОСРОВУН ШИРИНӨ ЧАВАБ ВЕРМӨСИ

Хосров көрдү, бу ай ишдөн узагдыр,
Дәрдинэ бир чарэ олмаячагдыр.
Чосартлө деди: „Гөлбимин табы,
Бунча тә'нэ вурма, бурах итабы.
Сән дө мей ичмисән, мән дө бәс нәдир,
Мән сәрхошам, сәнэ өтмөйир тә'сир?
Сәрхошам, мәннимлө доланма һүшяр,
Билирәм сәндә дө мин изтираб вар.

Бу из азырмагын файдасы ханы?
Чалыб турачыны өшгін тәрланы.
Гэлбиндәки сирри өртмәк истәсәни,
Үрәйинлә кәрәк дейүшсәни сәни.
Һәзинмәт тәблини чал, әй вәфадар,
Өшгін гуясуңдан хеймәни чыгар.
Сөвдә әлдә ғылымч арая кирсә,
Гачмаг мәсләһәтдир һәр мәгрүр кәсә.
Биланрсан ки, ғылымч ойнадан заман
Дик башамыг әйләсә мәһи олар инсан.
Үрәйиндә мәни севмәсән белә,
Нолар, сефир кими кәл рафтар әлә.
Гәлбин дост дейилсә, достам сөйләсәни,
Бу мәнә дә хошдур, она да, йөгин.
Оюнчаг үзүңдән чох фал ачылады,
Улдуз кечди, ону һәгигәт ғылды.
Нә яхшы сөз демиш биличи инсан:
—Яхшыдыр өзүнә яхшы фал ачсан.
Пис дүшүнсән әкәр пис олачаг фал,
Яхшы десән сәнә күләр истигбал.
Ләбиндән нә гәдәр өпүш алмышам,
Кәл мәнә онлары һәләл әт тамам.
Истәсән, бир даһа өпмәрәм сәни,
Анчаг өшгін оду яндырар мәни.
Мән кими ашиги өлдүрдүйүңчүн
Сабәһ үз чырагаг агаһарсан өзүн.
Тутар ганым сәни, бу яхшы олмаз,
Ашигләрин ганым һеч ердә галмаз.
Мәһрибан олмага рә'йни йох, тутат,
Нә олар өпүшүб, бир аз ойнасар?
Ләбини өпмәйә чүр'әтим ханы?
Әтәйини өпүм, я астананы?
Демирәм, өпүш вер мәнә рузи тәк,
Дейирәм, ләбинни дадыны кәрәк.
Бир өпүш верәрәк онуну ал сән,
Белә бир алвердән фәйдә көрәрсән.
Йүз халвар гәңдин вар, белә наз өтмә,
Бир парча гәңдини мөндән киәләтмә.

Әнийәт әйләсәни, чәфа көрәрсән,
Мәһрибанамыг өтсән, сәфа сүрәрсән.
Сәгга чох көтүрсә сую чешмәдән,
Чешмәни дә сую артачаг һәмән.
Нә саяг чәкәрсә сую булутлар,
Әйлә гуаҗагларам сәни, әй никар!
Сән мәним чанымсан, мән бәхтиярам.
Мән нечә чанымә ғылымч чаларам!
Зүлфүн бир һиндудур, ачыг вә ашкар,
Бүтүн палтарышы күндүз отурлар.
О огру һиндуну әкәр тутмасам,
Отру бир һинду тәк гой олум бәднам.
Отрунун әлиндә олса йүз дәһрә,
Бир ғышгырсан горхуб йыхылар ерә.
Човмәрд отруларын әли кәсилмәз,
Чүнки белә отру намәрдәкик билмәз.
Кәмәнд сачларыны бойнума дола,
Бу арыг овла вер кечәни йола.
Сән көңүл ал, мән дә чан сатым сәнә,
Сагн ол сән мәнә, мей кәтир мәнә.
Бу висал кечәси күлсүн додагым,
Сөямәсин ашналыг шамым, чырагым.
Мәни милчәк кими гонма шәхәрдәң,
Әнбәр кими салма мәни ода сән.
Гулагым һәлгәнә табә олачаг,
Мән гул сатылырам, ал мәни анчаг.
Ишким өпүш саймаг олачаг даим,
Сәк өпүш вер, мән дә онлары сайым.
Тәлә гапысыңдан кирәк ичәри,
Яхшы гаршылайыр тәлә бизләри.
Вахтымыз бу кечә гой яхшы кечсин,
Сабаһа умуду йохдур һеч касин.
Бу кечә ортада бу нәдә варкән
Сабаһки нисйәйә көз тикәк нәдән!
О гыврәм сачыңла ойнама, әл чәк,
Бу кечә мәнимлә ойна, әй гәшәң!
Гәлбим дәрәдә дүшдү, вер дәрманым,
Гойнула һасарла мәним чаным.

Сөн, өй нуш чешмәси, чандан ширинсәң!
Ери вар гойнумда чан тәк бәсләсән.
Өпсәм аягыңдан башыма тәк мөл,
Һәр ерия шириндир бири-бириндән.
Бүтөв бәдәниңдә кизләнир ширин.
Әбәс гоймайыблаар адыны Ширин.
Бу шадлыг яхшыдыр, һеч олма гәмҗиң,
Ширин олмасан сәя олмасан ширин".

ШИРИНИҢ ХОСРОВА ЧАВАБЫ

Шәкәр долаг деди: „Әнди сындырма,
Пешман олачагсан, сәбрими гырма!
Шаһчың әнди гырмаг пис олар, инан,
Кәрәк баш вермәсин пис ишләр ондам.
Абрымы төкәчәк бир су истәмә,
Һасил олмаячаг арзу истәмә.
Намуссуз оларам бу истәкдән мән,
Од олсан, уд олуб яларам һәмәң.
Гәлбим өшгәсиз дә чох мөһрибәлди,
Әшгә тутулаңда мөйәр усанды!
Әшгин базарына уярсам әкәр,
Өмр өдәрәм сени мәчлис дүзәләр.
Нәрд ойнал биямәз өзүйла инсан,
Хош кечирмәк олмас күңү һәр заман.
Дүняның бир ярсы хош кечинмәксә,
Ярсы ад гоймагчың лазым һәр кәсә.
Ики яхшы ады бәднам өйләмәк,
Әхлагы адырмаг, сөйлә нә демәк?
Биз бир-биримиздән кәрәк утанаг,
Таңры габагында һаядан янаг.
Бир гадыны йыхмаг, бу мәрдәлик дейил,
Мәрдәлик көстөрирсән, сән өзүн әйил.
Дүняда өзүңү әйкән инсанлар
Тәвазә'кар олса, еңә дә галхар.

Бир ширин агачам, өмрүм баһардыр,
Һәм һалвам вар, һәм дә шәрбәтим вардыр.
Әввәл шәрбәтимә гәнаәт әт сән,
Тәләсмә, һалваны сән өйчәксән.
Шәрбәт ич, һалвадан олма якаран,
Шәрбәт әввәл кәләр даним һалвадан.
Агзымызда варкан бизим гәнд, шәкәр,
Нечия Хүзистана өйләйәк сәфәр?
Сусулауг ятыран сәрин су хошдур,
Артым ичиләрсә фәйдәсыз олур.
Бир дирилик сую олса да бу су,
Башдан ашса әкәр, вардыр горхусу.
Севмирсә чан кими сәни бу үрәк,
Демәк, өз чаныңы сөймәсин кәрәк.
Гыздырма чәкәнә һалва вермәләр,
Һалвадан данма сәфра төрәйәр".

ХОСРОВУН ШИРИНӘ ЯЛВАРМАСЫ

Өйла ки, Ширини Хосров хам көрдү.
Дилдә сәрт, көңүлдән ишә рам көрдү,
Ялвара-ялвара деди: „Әй пәри,
Гәбул өйләйирәм бу гәмәләри.
Сәнә лазым икән әлимдән тутмаг,
Әлими багладың, инсафына бах!
Йүйүрдүм далынча, бир сәнә етим,
Сәнә әлим чатсын, әртсын шөһрәтим.
Көрдүм ки, зүлфүңә багланмышам мән,
Сән әлә көлинчә мән кетдим әлдән.
Демирән әнди гыр, сән, өй яфадар,
Бир нечә бусә вер, хумарам, хумар.
Вә'дәңлә әсире өзүн шад әлә,
Бир бу өмүш гулу кәл азад әлә.
Фәрагында өмрүм тиканыл коладур,
Висал күлләрийла гойнуму доладур.

Балкә о кулләрдән бир кулаб алым,
 Күдүстан әтрийла хош олсун һалым.
 Сәрхошсан, сачларын әлләримдәдир.
 Көнүм хош оларса, кәрәм кимдәдир?
 Сәкинлә мей ичб одланмайыммы?
 Сәки көрән заман шадланмайыммы?
 Сәна багладыгым кәмәр зәр олар,
 Сәна кулән агзым гонд, шәкәр олар.
 Иландан мөһрә төк мөндән айрылсан,
 Мән кул итирәрәм, сән дә бир тикан.
 Баш агрытдыгымдан илчисән әкәр,
 Мән башдан кечәрәм, агрын да битәр.
 Гәлбими ал апар, никарым сәнсән,
 Сәндән яхшысы йок, дилдарым сәнсән.
 Үзүн үрайими өтмәсә әсир,
 Нәш'әсиз бир үрәк нәйә кәрәклир?
 Сәки башгасына дәйишә көзүм,
 Көз дейил, зибиладир, будур, бах сөзүм.
 Сәндән башгасына мейлә өтсә бу чал,
 Юхусунда көрәр тоюну, инан.
 Сөз дүшсә арая бу күндән сонра,
 Миянчылыг дүшөр гара сачлара".
 Хош сөһбәтләр өтди бөйлә бир гәдәр,
 Ятды әлләриндә севдийи зүлфлар.

ШИРИНИН ХОСРОВУ МЭЗЭММӘТ ЭТМӘСИ

Фәләк ягүт рәнкли чамы узатды,
 Бир удуи ичдикдән ери ғызартды.
 Башында дүнәнки мейин хумары,
 Әлиндә чам дурау Ширинин яры.
 Енә дә башында севдә долаһыр,
 Енә дә хәрмәни од тутуб яһыр.

Ғызымыш һава иди, яһар бир атәш,
 Горхмазды олмагдан гуру ота әш.
 Илпәк парча тәхти сыһырса нечә,
 Ширинин дөшүнү сыхды әләчә.
 Чох сәбат көстәрдә, чалышды Ширин,
 Маралдан яһ кечди пәнчәси ширин.
 Хосрову гәрарсыз көрдүйү заман,
 Сөйләди: „Әл көтүр бу ғызғынлыгдан.
 Нә үчүн ғызырсан бир бу гәдәр сән,
 Мәни өз яһында русвай әдирсән?
 Сәкин бу ғызмагын яһшы иш дейил,
 Гохусу хош олмаз ғызышарса кул.
 Чох данишан олса агалар әкәр,
 Үзә дуран олар гуллуғчу, нөкәр.
 Нечин дейинирсән нөкәрә белә,
 Она я тәнбир өт, я сүкүт вә.
 Падшаһын минийи оларса ахсаг,
 Араусу да чәтин баша чатачаг.
 Бәдбәхтлик яһандан әл чәкән заман,
 Арзун өзү кирәр күчлә гапыдан.
 Аягы зәңчирлән, әлиндә дә чам
 Сәрхош бир нәфәрдән әгл уммаз адам.
 Мән дурмушам бурда, шаһлыгы ал сән,
 Өз тәхтини гайтар, әлиндәйәм мән.
 Дәвләтсиз нәгш нурмаг дейил көнүмдән,
 Дәвләтлә бир ердә олмаляым мән.
 Чан сәна гурбандыр дәвләт өшгине,
 Ярашар дәвләтдән гачмаг дүшмәнә.
 Дәвләт гапысыны ачандә шадлан,
 Угурул бир күндә сән доғулмусан.
 Әввәл игбал ахтар, сонра да истәк,
 Хәзнә ахтармазлар тәләсийәрәк.
 Сәбр өтмәклә инсан етәр камына,
 Яваш-яваш чатар диларамына.
 Әввәл дил, сонра сөз; көздән сонра иур,
 Әввәл үзүм олу, сонра мей олу.
 Ағыллы адамлар сәбирсиз олмаз,
 Кечи йүкүрмәклә неч әтә долмаз.

Белә аваралыг варкан арада,
Яхшы олмас етсәм шайла мурада.
Десәм ки, мән шайым садиғ ярыям,
Сәкин ишләриңә кәрәк ярыям.
Мүлкүнү сән кәтир әлә өнидән,
Бөхтин көмәк өтсә, бах, һазырам сән.
Сән бурда мәнимлә кейф әдә-вәдә,
Горхурам шайлығын әлиңдән кедә.
Варса хәялиңдә снә шаһ олмағ,
Әфсус ки, тезликлә кәрәк айрымағ.
Бу дәвләт әзәлдән снә нәсиләдәдир,
Чок айыб олсун ки, башға әлдәдир.
Дүняда дирибаш гаванар анчағ,
Чаһанкирликлә һеч тутмаз юбанмағ.
Һәр ишдә юбанмағ олса да мүмкүн,
Юбанмағ ярамаз сәлтәһәт үчүн.
Бүтүн тарих бою шаһларә бахсан,
Көрәрсән, гаванымш даим чәлд олан.
Чавансан, шир кими чәсарәтин вар,
Тағидар олмаға ләғәтәтин вар.
Өлкәни фитнәдән хилас әдәрәк,
Чәлдәлиһни кәстәр бир дәфә көрәк.
О һинду алмышдыр тамағ варыям,
Күчлә гәсб өтмишдир ихтиярыям.
Гылыңч ал, мейданда өзүнү кәстәр,
Мәһә олсун гурдугу бүтүн һиләләр.
Бә'зән гылыңч тутуб, бә'зән дә бир чам,
Шаһлар аразусна чатарлар тамам.
Әлиңә бир кәскин гылыңч көтүр сәл,
Гошун һығ дүняның һәр тәрәфиңдән,
Дашына дүшмәли һәдәф сечәрәк,
Сәнә ярым әдәр давада фәләк.
Көмәк өйләйәрәм мән дә бачарсам,
Бачармасам, дуа өйләрәм мүдәм".

ХОСРОВУН КҮСҮБ КЕТМӘСИ

О атәш ғыздырды Хосрову ямаң,
Шәбдизин белинә минди һөкмүран.
„Саламат ғал,—деди,—мән кедәр олдум,
Дәниздән, атәшдән йохдур бир горхум.
Аллаһ билир, олдаң чәкинмәрәм мән,
Түкчә исламнамә кечсәм дәниздән.
Зәни өтмә ятарам мән бундан сонра,
Букүндән мән һара, юхламағ һара!
Дағлары ериндән һопардачағам,
Дөйүшдән ғалнамә нә гәдәр сағам.
Фил олағ, ятмарам бундан сонра, бил,
Оларам сахсы йох, доғручу бир фил.
Бир әшпәк чыхардым дама, һадандым,
Инди өндирәрәм, сәһними гандым.
Күзә гайырмағы бачарырам мән,
Ноһар бири дүшүб сынса әлиңдән!
Мән яхшы көрүрәм гараны, ағы,
Кәл ода өйрәтмә ода янмағы.
Кама чатмамағла горхулуб бә'зән,
Бә'зән мәно мәрдәлик тә'лим өдирсән.
Сәһни өшгин мәни таңдан әйләди,
Әшг чок ерләрдә йүз ган әйләди.
Олмасайды өшгин башымда, ай ғыз,
Бу сәйдалы башым ғаламзәм тачсыз.
Фәләк тәк бойнума салдын кәмәнди,
Әсир өлиб, сонра сән ачдын бәнди.
Мей ичириб алдын ихтиярымы,
Сәрхошкан бағладын ағлаарымы.
Мән сәрхош олаңда дейирсән ки, дур,
Айығ дүшмәнләрдә дөйүш, зәрбә бур.
Дуруб дүшмәнләрдә чарпышачағам,
Әкәр бу гуядан бир ничат тапсам.
Ниййәтим бу дур ки, дүзәлим йола,
Кәди өз кишимә, нә ола-ола!
Ядымда ғалачағ нәһиһәтләрин,
Оһлар көк салмышдыр ғәлбимдә дәрри.

Мэнэ өз халхидан верэрэк хэбэр,
Сөзү яхшы, яман дедин мүхтэсэр.
Өвөөл угурлуйду чох мэним бахтым,
Нэм тачым яар иди, нэм хөвөл тахтым.
Сэн гойдун дунда мэни авара,
Бөйлө гара күнэл, бөйлө бичара.
Доамаса көнөлүмө эшгинин дэрдн,
Мэни бу торлага ким катирорди!
Бир заманлаар зүлфүн мэнэ көмөндн,
Сөйлөднйик нэр сөзүшкөрдн, гөндн.
Ияди ки, севкинн мөндөн кэсирсөн,
Ичээмн вердин, кетмэлэйям мэн.
Мэн чыхыб кетмэкдэ, гафил дейилдим,
Гонагдым, төклифи вахтында билдим.
Нэр күн эйлэширдн ачым сүфрэндэ,
Йол чөрөйи вердин, кедирэм мэн дэ".
Атыны сайиртди, сөйлөйиб бупу,
Киликан Яолундан чөдди гошуну.
Үрэйи Шириндөн иччик кедирди,
Рум тэрәфлэринэ сәфәр эдирди.
Дүшмөн горхусундан тачы көтүрлү,
Бир таскүләһ гоюб, атыны сүрлү.
Горхурду Бәһрамын гошуну көрөр.
Слур ки, дурмадан өдирли сәфәр.
Алтында дөрдганад гартал учарды,
Белиндэ нәһәк тәк бир гылынч варды.
Эски монастыра кәлди етишди.
Орда ки, рәһбанла сөһбәт эмишди.
Орда ки, бир гоча нурани рәһбан
Һикмәт өйрәдәрмиш шаһа нэр заман.
Чох мәсләһәт алды гоча рәһбандан,
Бир хейли дэ һикмәт өйрәнди ондан.
О ердән дөнизин саһилинәдәк,
Йол кетди, атыны ел тәк сүрэрәк.
Йолда нә даянды, нә бир динчәлди,
Гостәнтәнийһә бир баша кәлди.
Рум шаһына кәлиб чатынча хәбәр,
Деди:—Хошбәхтәндир Румчун бу сәфәр.

Деди:—Угурлуур бөйлө бир игбал.
Тез чыхыб гаршыя, өтди истигбал.
Гейсәр көрдү, кәлмиш гапыя бахты,
Тәсим өтди она тез тачы, тахты.
Севинди исәви бундан о гәдәр,
Она верди гызы Мәрийәми Гейсәр.
Шаһа лайиг тойда чох данышдылар,
Бир чох шәрт гоймага вердиләр гәрар.
О бәхтияр шаһла гыз дастанындан
Нәләр Рум әһлиһә шаһ, өтди бәян,
Ниятусла гошун дүзәлтмәсиндән,
Орду низамындан данышмырам мән.
Бунары демншди бир башга язан,
Ияди мән оягам, ятмыш о инсан.
Өзкәниһи нырхыны сындырсам экәр,
Мәним дә нырхымы өзкә пуч өдәр.

ХОСРОВУН БӨНРАМЛА МУҲАРИБӨСИ ВЭ ГАЛИБ КЭЛМӨСИ

Кейф атдикдэн сояра шаһ бир нечэ күн,
Гошун ханиш өтди она көмөкчүн.
Гейсэр она сайсыз гошун верэрэк,
Гызылла дүзөатди иши гызыл тэк.
О гэдэр топланды гошун вэ яраг,
Санки галамышды даг үстүнө даг.
Дөмир даг ериндэн тәрпөнөз замаң,
Өсди ер күрәси бирдэн, саяласаң.
Хосров чэм әдилмиш бу икидләрин
Ичиндөн айырды бир гырк-әлли мин.
Бөһрам гошунуна кечди һүчүма,
Пахтар зырһа дөклү, дөбилгә чама.
Бу ишдөн олдугда Бөһрам хөбәрлар,
Шир кими дөйүшә о верди гәрар.
Бөхт түлкүлүк өтсә, бөләдир гайда,
Ширлик, чаһанкирлик кәтирмәз файда.
Бир-биринә гаршы даянды сәфлар,
Гошун сыраланды, сыйрылды хәнчәр.

Ох вийбатысындаң, гылыңч сәсиндән
Филә шир өдүнү ярырды бирдән.
Тәбилә сәсләриндән галхыр өлүләр,
Йыхыларды һуһсуз дириләр ексәр.
Гызыл нал атаарын гычлары, бахсаң,
Бир лә'лә дөһмүшдү ахан ганлардан.
Атаарын сәсиндән бүрчләр сөкүлүд,
Ерин гулагына чивә төкүлүд.
Атаылар шимшәк тәк гылыңч чалыр, бах,
Ширләр дөйүшүрләр диш гычырдараг.
Һәр тәрәфдә эчәл чаналары пусур,
Бу дөйүш янында мөһшәр оюндур.
Саячылар синәйә ити низәләр,
Әлә бил ки; артыг кәһмишдир мөһшәр.
Низәләрдән галын мөшә яранмыш,
Гачмаг йолларында өлүм даянмыш.
Бу мөшәдә ширдән гуртармаз марал,
Һей гылыңч ейрди ширләр далбадал.
Күләк кирән кими ярпаг алтына,
Охлар кирир зирәһ, галпаг алтына.
Сарлар есин дейә өлмүш инсаны.
Охларда ызымыш өлүм фәрманы.
Зәһәрли гылыңчлар, охлар, низәләр
Юкүя вермишди нечә мин нәфәр.
Көйләрә йүксәлән ганлы далгалаар
Байраг чамларыны ганла долдураар.
Гырым низәләрә яс тутараг ел,
Байрагын сачыны дагытды тел-тел.
Башсыз башчыларә матәм тутараг,
Ер яха чырымышдыр, көй дә әтәк, бах.
Бириси гылыңчдан, бири ярадан
Һәмәйил асмышдыр, диггәтлә бахсаң.
Бөйләчә түрк кими вүрушан заман,
Түрк кәрәнайялары богду чоһ аслаң.
Ал, ипәк байраглар алованырды,
Од дүшүш гымышлыг кими янырды.
Чөлләрдәки дашлар, торпаглар гэдәр
Ган төкмәк истәйә гылыңчды һәр ер.

Хэзэн ярагы тэк вермэдэн ара,
 Охлар ней дэйриди таскулаһаара.
 Чэкиб дөрд янына ғылымчдан һасар,
 Шаһ бир фил үстүндэ тутмушду гэрар.
 Бүзүркүмид бир аз чэкилиб дала,
 Элиндо үстүрлаб бахырды фаа.
 Үстүрлаба бахыб дейирди, һачан
 Үз дөндөрчөкдир тале ягыдан.
 Вахт чатанда шаһа сөйләди: „Тез ол,
 Фүрсөт элдэн чыхар, она вермэ йол.
 Интигам алмагда сабит даян сон,
 Фили мейдана сүр, горхма забитдэн“.
 Хосров фил үстүндэ һәрәкәт этди,
 Бәһрамын үстүнә Нил кими кетди.
 Пилпайи чэкиб Бәһрама чалды,
 О фил көвдәлини торпага салды.
 Дүняны яндыран дүшмән хар оладу,
 Хосров галиб чыхды, тале яр оладу.
 Чайлар иранмышды ахан ганлардан,
 Башлары топ кими үздүрүрдү ган.
 Румлуларда олан о эңчир көмөнд
 Эңчи сачы кими олумушду бөнд-бөнд.
 Һиндан ғылынчыһаа ким дураду гаршы,
 Һинду сачы кими кәслиди башы.
 Бәһрам гошунунун бейи долашыг,
 Санки сәрсәм адам көрмүшдү ишыг.
 Дири гаамамышды башга бир адам,
 Бир нечә яралы. бир дө ки, Бәһрам.
 О Бәһрам Кур кими Бәһрамы, заман
 Чыхартды шираникдән, салды зорундан.
 Өзүнү бәһәсә инсан нә гэдәр,
 Өз көзүндән дэйр она бәдиһээр.
 Өзүнү бәһәнән һәр заман сынаар,
 Ондан гуртарана узун өмүр вар.
 Өйлә ки, дөйүшдә Бәһрам говуладу,
 Дүня да Бәһрамын дүшмәни оладу.
 Чох бөйлә хирмәни яндырмыш заман,
 Оюлбаза оюн өйрәтмәз инсан.

Һансы ағачдыр ки, учалтмыш ону,
 Әймәмиш сонра да фәлэк бойнуну.
 Һансы ғызыл күлү бәсләди, сонра
 Сары күл рәңкини көрмәдик онда.
 Шәкәр тәк ейнамәз бүтүн лоғмалаар,
 Мей бә'зән саф олар, бә'зән кылат олар.
 Бир ян гәм мәчлис, шәһанкәдир бир ян,
 Бура ағаяндыр, ора ойная.
 Һаны бу дүнянын нәфадарлығы,
 Бир янда ағлашма, бир янда чагы!
 Дүнядаки шадлыг, матәм сәсләри
 Бир күнлүкдүр, гаамаз онун әсәри.
 Бу тәндир одуну чох апарандыр,
 Истәр тикан яндыр, истәр күл яндыр.
 Минмишдир бу дүня һарны бир ата,
 Күман вар ки, бу ат чох тәпик ата.
 Фәлэк яшыл рәңкли бир атдыр, йүкрәк,
 Агыл гачыны онун Ноулундан көрәк.
 Һеч кимсәйлә йола кетмирсә бир кәс,
 Она бел бағлайбы, бир иш көрүлмәз.
 Бәһрама көстөрчәк ким үзүнү бахт,
 Хосровун элиндо гаады ғылынч, тахт.
 Бәһрам кетди Чинә алында гэрар:
 „Гоәә үз верәндә мейдан даралар“.
 Бу зүлмә раст кәлән бир о дейлиди,
 Нә гэдәр дүняда бәлләр әйлиди.

ХОСРОВУН МӘДАИНДӘ ЕНИДӘН ТӘХТӘ ЧЫХМАСЫ

Ай йүксәлән заман бәлыг бүрчүндән,
 Пәрвиз шаһ бүрчүндә салымышды мәскән.
 Севр Зөһрә илә, Хәрчәк Бәрчислә,
 Сәадәт яйырды Тәслис Тәслисә.
 Һәмәл пәркарындан күнәш баһараг,
 Этди Дәлә бүрчүндән Зүһәли парлаг.

Бир янда Үтарид Човза башында
Шир Ыхан Мэрриха бахырды һейран.
Мэррихи салмышды Зэнэб көмөндө,
Зүһөл көзүйлә Рәс дүшмүшдә бәлә.
Талә бөйлә хошбахт бир гургу гурау,
Шаһ фируза рәккәи тахта отурау.
Ачылды алаһә шаһлыг ганады,
Мәгрибдән мәшригә ййылды ады.
Һөкмүнә мәмлөкәт кечәндән бәри,
Күндән-күнә артыд онун һүнәри.
Тахты учалмышды үлкәрә гәдәр,
О тахтда сайсызды мирвары, көһәр.
Тахтында гиймәтлән көһәрләр варды.
Кечәләр мәһтабдән артыг парлаарды.
Хосров өз тахтына отурду шир тәк,
Икидәләр сөйләди чох-чох мүбарәк.
Мөһрүндән шадланды үзү һәр ерин,
Яранмышлар она деди—афәрин.
Үзүнүн күнәши һәр ерә долду.
Хорасан күнәши ишыгы олду.
Шадлыг тәрәнәси, севинчли сәсләр
Мөрвәдәк ййылды та Баләк гәдәр.
Тахтына, тачына етишән заман
Ширинни гәмзәси башлады талан,
Нә гәми көнүдән атмаг олурду,
Нә дө гәм верәнә чатмаг олурду.
Чүнки Мәрийәм иди инди арланды,
Онун сайәсиндә газанды ады.
Доғрудур, шаһлыгы, хәзнәси варды,
Ширинсиз гәмәйиди, чох бигәрәрдим.
Демирәм шадланмыш, һеч олмурду шәһ,
Дейирәм күлмүрдү әсла үрәкдән.
Алыб сүтүл шәраб ичирди бә'зән,
Чама мей төкүрдү каһ көзләриндән.
Каһ дейирди: „Нәдир истәйин үрәк,
Шаһлыг я ашиглык, сөйлә бир көрәк?
Әшг илә һөкүмәт уймаз һеч заман,
Бунлардан бирини тутмады инсан.

Шир пәләнкә деди:—Мәсәлди, бишәк,
Я Зәнкәна кедәр, я доғар өшшәк.
Һәр икиси олса, шаһлыг һәм дә яр,
Үрәйи шаһлыгдан бир ләззәт аңлар.
Бәхтим йүз Хутәни вер дессә, енә
Верәрәм ярымни бирчә телнә.
Бир кечә ярымла ятмышдым багда.
Янғында дуриушду бәхтим аягда.
Бәхтим ятан заман тез мән ояндым,
Севкилисиз гәлыб оллара яндым.
Йүз мүкә олса ярсыз нә чыхар ондан,
Йүз күл топласам да олачаг тикан.
Мәмләкәт әлиһә чатмышдыр енә,
Инди чатмалыям ярын вәслинә.
Бир сәһәр сәристан олду мәскәним,
Орда сөрв голпарды гәлбими мәним.
Ағалымы апаран о көзәл чаны
Нечә гучағалыым, инди о һаны?
Һейһат, нечә-олду дағлар маралы?
Мәни гойду кетди гәлби яралы.
Һаны ени-ени мәчлис гураугун?
Севки чәһнәтиндә шад отурдугун?
Хошду пәриләрлә мәчлис гурауаг,
Көзәлләр шаһыны бәрк гучағламаг.
О аби-һәятдан ширин нә олду?
О ширин ләһчәди Ширин нә олду?
Һаны кейф мәчлис, һаны тәрәнә?
Сүбһәтән сөйләнгән көзәл фәсанә?
Һаны күл ярагы, һаны о шәкәр?
Һаны шәкәр сачан о тәзә күлләр?
О мейли-мәзәли нәзәнинләрдән
Янымда бирини көрмүрәм, нәдән?
Үз-үзә голардыг бә'зән күл кими,
Сач-сача бағлардыг бир сүнбүл кими.
Айылдарды мәни хумар көзләри,
Бә'зән гучағлардым о шух дилбәри.
Ширинлә өтдийини ширин һәсбәл
Бәлкә бир юхуимуш, бәлкә, бир хәл!

Мажэ дейирлэр ки, күнэш кими күл,
Чэмшиндин ериндэ гэм рэва дейил.
Көнүлдэ гэм наркэн күлмэк олармы?
Гэмлэ үрөклэрэ севикч доллармы?
Кимдэн фэряд эдиб истэйим көмөк?
О бир баһар иди, апарды күлөк.
Назаларла гэлбинэ олар сааларат,
Хаялым намордник эйлейир бир, бах.
Дүшмэни мөн этдим, хэзинэм артды.
Ярымдан айрылдым, кэдэр, гэм артды.
Арауа чатмамыш языг бир гушам,
Юм ювадан ипөк тора гонмушам.
Гэлбим күлүстанэ кетмэк араулар,
Эфсус, аягымда вар гызыл багалар.
Нэ белэ багалары ачмаг мүмкүндүр,
Нэ да бу багаларла учмаг мүмкүндүр.
Биринни гэминдэн хэстөлөнмишэм,
Мүмкүнүм бир элин гэмини чөкөм?
Йүз нэфэр көрөкдир оутусун мени,
Нечо йүз нэфэрин чөким гэмини?
Өзүмү йүклөдүм өшшөк йүкүлэ,
Күлүр бу ишимэ өшшөклэр белэ.
Чыхыб айла күнэш бирлэшдиндэн,
Ер үзү олмушдур бу гэдэр рөвшөн.
Үрөк бирлэшмэйиб өз истэйилэ,
Көндүм дагыныгдыр, нурсузам белэ.
Күл тэк улдузаларла бу баг долуадур.
Дагыныг дүшөрөк, сачмайырлар нур.
Гыгылчымдан шамын нуру чох олар,
Гыгылчым дагыныгдыр, шамда бирлик вар.
Тахт үчүн үрөйим дүшмүр көмөндэ,
Сыхмаг истөмүрөм көндүм мөн дэ.
Гара күн гэлбимэ бир кечэ кэлди,
Гыздырма чаным, бах нечэ кэлди!
Өгрөб ювасына сыгмайя сичан
Сүпүркэ баглады бир дэ далымдан.
Зончинин сифати гарадыр эслэн,
Хэстөлөнэн заман саралар бирдөй—

Бирдэн бирсэлэ деди:— Диггэт өт бир аз,
Дөвлэтлэ зарафат эйлэмөк олмэз.
Нөмкдарлыг наркэн бэхтин яр олар,
Чакан сэнэ гаршы нэфадар олар.
Дөвлөтдэн эл чөкмөк бир файдэ нермэз,
Дүшмөнчилик өтмэз дөвлэтэ неч кэс.
Насил олармы неч дөвлөтсиз мурад?
Зөманэ дөвлөтдэн тапмаз яхшы ад.
Дөвлэтлэ олмушдур араулар насил,
Гуш да тора кэлэр, дэн оlanda, бил.
Бугда эх ки, сэнэ дирилик верэр,
Бугда арасинда от да көйэрэр.
Нэр иши дөвлөтдир ишыгандыран,
Дөвлөтсиз оламагдан узаглаш нэр ан.
Үрэйиндэ бөйлэ чох сөз сөйлэрдн,
Сэбр олармы, варса мәнэббэт дэрдн!
Айрылыг гэминэ сэбр өтди инди,
Бу ишдэн ахырда өзү ссвинди.

ХОСРОВ КЕТДИКДЭН СОНРА ШИРИНИН АҺ-ЗАР ЭТМƏСИ

Сөз устаклыгында о зәһмәт чәккән
Дәфтәриндә бөйлә язмыш өшгдән:
Хосровдан аралы дүшүнчә Ширини,
Дәрди сонсуз олду, һосрәти дәрни.
Бадам көзләриндән күл сую ахам,
Бадам чичәйиндә изләр бурахды.
Кәснамиш гоюн тәк дүшәрәк дәрә,
Әл-аяг чалырам о гуру ердә.
Бәдәниндә тагәт алову сөндү,
Гәлби гарышгавын көзүнә дөндү.
Севки хирмәнини вермишди елә,
Доамушду этәйн көз яшларилә.
Йохду бир хәбәри ярын изиндән,
Көһһәр төкүүлүрдү көз дәнизиндән,
Кәһ сәрхошлар кими дүшүрдү ерә,
Кәһ һейрәт өдирди бу ситәмләрә.
Көзләриндән көһһәр сапынм үздү,
Киприйинә сап тәк көһһәрләр дүздү.

Бейнинин арзусу юхудан узаг,
Юхусуз көзүндө яндырды чыраг.
Сөйүд тэк эсирди уча бой Ширин,
Салырды нырхыны паргунун, этрин.
Гамланиб бир заман йыхылды ерө,
Сачаары бүрүдү ери анбарө.
Нэсрин дырнагыны үзө апарды,
Нэсринлө лалөдө ярпаг голпарды.
Каһ бадамдан гөндө су чилөйирди,
Фыядыгы иннабла каһ дишлөйирди.
Топ кими һөр яна гачырды бө'зөн.
Чөвкан тэк ериндө бүкүлүр бирдөн.
Нур күнбәди кими бир ағач битди,
Суда кафур кими эриди кетди.
Юхусуз көзүнө төкүрдү дузу,
Нэркиздөн лалөйө ахыдырды су.
Парлаг меһтаб кими бир тазө баһар,
Даягмышы чивө тэк гырылды зинһар.
Көңүл йолларында гэм шөбхун өтди,
Гөлб ордукаһына шикөстлик өтди.
Пусгудан чыхараг атланды меһнөт,
Һөдсиз итки верди дейүшдө тагөт.
Чийордәки дөвлөт, гөлбәки сәрвәт
Хөзинә-хөзинә олунду гарәт.
Дүшмөнинә тәслим олдугу заман
Чан султаны чыха билди арадан.
Бө'зөн үрөйинә гаргыш адирди,
Бө'зөн үрөйиндән дадө кедирди.
„Эй залым!—дейирди бәхтинә бө'зөн,—
Нә заман бундан нис бир иш көрмүсән?
Гөлбини истөйи кәлмишди, нечин
Әлиндән бурахдым ону, итирдин?
Гөфләтән аягын кирди хөзнөйө,
Ону элдән вердин наһагдан нийө?
Сөнө верилимшид сөвдийин чыраг,
Алдым о чырагы сөндүрдүн анчаг.
Дирилик суюну кәтирдин элө,
Кизләнди, бир удум ичмәдин белө.

Матбэхдэн сэнэ пай од оладу аячаг,
 Ондан да олмады бирчэ күнүн аг.
 О од сәэббинэ инди янырсан,
 Инди нә файдасы, олсан да пешмані*
 Көйләрин угурду мөләйи һәрден
 Дейирди:—Гәм ема, вәслә етәрсин!
 Каһ арзунун дивн эдирди тәлгин
 Ки, дурмадан шаһын дамынча кетсин.
 О көзәл олса да хейли пашиман,
 Дөзүрдү һәсрәтә Ширин һәр заман.
 Бир хейли ичнитди ону бу мөһнәт,
 Ишнини йолуну тапды нәһайәт.
 Зарын-зарыи галхды аяга,
 Хар олуб дүшмүшдү чүяки торпага.
 Банунун янына өйләди күзәр,
 Етирди Хосровдан Бануа хәбәр.
 Банунун гәлбиндә оялды риггәт,
 Верди Ширинә чох өйүд-һәсиһәт.
 Деди: „Бир нечә күн сәбр өйлә, чалыш,
 Неч кәс һәмншәлик дарда галмамыш.
 Күл кями тез ачыб, көрүмә ашкар,
 Ити ахан сулар тез көрпү йыхар.
 Топ кими йыхылыб галхсан яхшыдыр,
 Нәр йыхылаи бир күн галхачаг, ахыр.
 Тохум чүрүмәсә битмәз неч заман,
 Бир иш багланимаса, ачылмаз, инан.
 Арзу кеч етишсә хошдур, өй никар,
 Тез-тез ичән адам тез сәрхош олар.
 Сүр'әтлә йол кетмәк нәтичә вермәз,
 Йорулар сүр'әтлә йол кетсә нәр кәс.
 Алтмыш батман йүкү көтүрән өшшәк
 Алтмыш беш батмандан чәкинмәз, бишәк.
 Шимшәкләр чахдыран булут, көрүрсән,
 Бәрк ағлайыб сонра ачылыр бирдән.
 Бу күнки бәрклийә дөзәсэн кәрәк,
 Ким биләр ки, сабаһ нә көстәрәчәк!
 Хосровун йолунда чәкимсән әзаб,
 Бир чох чәтинлиһә кәтиримсән таб.

Зиялын йох, файда алмасан да сән,
 Дадмайыб ки, һәлә сәнин йәхниндәв*.
 Сәбр өтмәк вахтыдыр, тәләсмә бары,
 Чәтин ахар сулар үзү юхары.
 Бир күн ашагы ахар бу сулар,
 О заман оларсан сән дә бәхтияр*.
 Бу сөзләрдә Бану ону оутду,
 О да сәбр өдәрәк гәми унутду.
 Гүнәрии Шапур да кирди арая,
 Тәсәлли вердиләр бирлигдә ая.
 Чох сөз данышдылар, өйүд вердиләр,
 Хосровун адылаа севиндирдиләр.
 Бир заман сәбр өтди о кәдәрли гыз,
 Әһвалы пәришан, гәлби гәрәрсыз.

* Йәхн—бозбаш, пия.

МӘҢИН БАНУНУН ШИРИНӘ ВӘСИЙӘТ ӘДИБ ӨЛМӘСИ

Тәсәлли верирди Ширинә Бану.
Охшайырды ширин сөзләргә оңу.
Гуртаран заманда сәфасы өмрүн,
Ширини янына чагырды бир күн.
Хәзнә ачарыны она верәрәк,
Деди: „Сәндәи әввәл анан өлөчөк“.
Банунун вичуду сүстләшди артыг,
Оңу тәрк әйләди әски сагламлыг.
Хәстәлик инчитди оңу бир заман,
Чисми руһдан дойду, руһу дүнядан.
Дүня ширин чамдан айырды оңу,
Ширинә тапшырды о вар-йохуну.
Гаранлыгда батды күнәши бирдән,
Көчдү гара ерә шәһлыг әвиндән.
Бөйләдир нәсиби яранмышларын,
Хәзнә олур сону һәр ик баһарын.
Дашдан гайрылан бир шишә тәпчәмәз,
Дашларда сынмасын кечинчә бир аз.

Аман бу фәләкдән, мин оңу гурур,
Каһ шишә гайырыр, каһ оңу гырыр.
Бал арысы әввәл бал гайырды, бах,
Сонра өзү еди бала гонараг,
Бәдәнә күвәнмә, торпагдыр сону,
Өчәл бир ел кими гопарар оңу.
Башдан папаг рапан күләкдән, әлбәт,
От раһатлыг көрәр, сәрвләр зилләт.
Яшама өзүлү күләк бинада,
Ярамаз белә пуч әсас дүняда.
Бу инсаны боған тора инанма,
Ичи чүрүк гоздур, она алданма.
Довшан тәк, түлкү тәк алданма енә,
Довшан юхусуна, түлкү мәкринә.
Бир чох шир овлаян, чамавар йыхан
Түлкү һийләсинә олушдур гурбан.
Тәчрүбә көзүлә бахыб билдим ки,
Әл гашыммасыдыр дүнянын зөвги.
Әввәл гашынанда руһа хош кәлир,
Сонра әлләриндән алов йүксәлир.
Дүнянын чамы да бөйләдир ки, вар.
Әввәл сөрхош әдир, сонра да хумар.
Бурах гәми, гәмә дөймәз бу дүня,
Шадлыгындан да йох бир фәйда әсла.
Дүняны гаршына кәтирсән дә сән,
Бир гарындан артыг емәйәчәксән.
Я йүз хәзнән олсун я бир дирһәмин,
Бир гарынылыг пайдыр дүняда емия.
Чанын саг олдугча бу дүняда бил,
Вүчүд чәтинликдән йорулан дейил.
Мәчәз итирәрсә йолуну әкәр,
Саламәтлик әлә чох чәтин дүшәр.
Иштаһла олдугча емәк-ичмәйин,
Додагында күлүш олачаг ширин.
Мә'услуғ инсаны сардыгы заман
Узаг дүшәр инсан хиас йолундан.
Бу дүня дедийин—ачы, зәһримар,
Аз емәклә ондан гуртармаг олар.

Гурд төк бу гөбирдэ кэзмэ ейэрэк,
Емөкдэ белини гарышга төк чөк.
Аз емөкдөн кимсэ гыздырмаз, алчак
Чох емөкдөн күндэ йүзү өлүр, бах.
Нарамдыр элафи тарач өйлөмөк,
Бодэни дэрмана мөһтач өйлөмөк.
Чөрөк күлшөкөр төк ейилсэ өкөр,
Нэ көрөк вичуда даба күлшөкөр.
Ейилмөйөн һәр шей күл төк хош олар,
Едийин ганд олса энэ гохуяр.
Дүняны севмирсөн, ахтарма бары,
Севирсөнсэ бурах бу данаагары.
Кимин бу дүняда мәнзилн йохдур,
Олун галби гэмсиз, көзлэри тохдур.
Бу чөлдэ яшайн ким олса ачдыр,
Бир парча чөрөйө, суя мөһтачдыр.
Палчыгдан яранмыш, диатэнк олма, кэл,
Үрәйн дарлыгдан төрөнөр энкэл.
Дүня үчүн олса диатэнк бир инсан,
Дүня ар өйлөйөр онун адындан.
Рузин гәми чөкмө, өмүрүн узууну,
Рузини етирөн верер рузууну.
Бу гэдэр һийлөйлө фәләкин аячак
Әбләг бир аты вар: кечә-күндүз, бак.
Данма дөвр өдөн атларын фәләк
Гарасына минир, агдан дүшөрөк.
Атамызы алды бу гәм селләри,
Огул да атадыр, галармы дири.
Һиндунун ганыны төкөн бир нәфәр,
Интигам алмышса, ган һэдэр кедәр.
Нечә огулсан ки, һөрмәт өдирсән
Атаны өлдүрөн бир һиндуня сәл!
Охла бу фәләки, гой чыхсын чаны,
Нэ гэдэр гырмышдыр ата-бабаны.
Фәләйин кириши чәкилдикдә бәрк,
Олун овалары да көкәлмәйчәк.
Йолунда арсланлар ятан марала
Отлар да бир ғылынч олур аз гала.

Сәнин гәлбин ичә хатирчәм олар,
Архандан ел әсир, өндө гуя вар.
Бу сакин дәннзә бел баглама, дур,
Адәтинчә энә о инсан удур.
Һансы баһар вар ки, хәзан олмасын,
Агачы гурууб, күдү солмасын!
Ағыллы адамлар дүнядан гачыр,
Һәят шириндирсә өлүм ачдыр.
Кимин дәрдал олса һәятда чаны,
Чыраг кимн күләр өлүм заманы.
Ким дүня башыны кәсәрсә өкөр,
О күл төк кәсәнин әлиндән өпәр.
Әкәр ванз олса дейәр ки:—Сән ат,
Мән көтүрүм ону, беләдир һәят.
Заһид олса дейәри:—гой өлсүн йүзү,
Союб палтарынын кейинсин өзү.
Чох дүня дәрдинә галаңлар вардыр,
Бейлә адамлардан дүня безардыр.
Рузин гәми чөкмө бу дүняда сән,
Рузини стирәр рузини верән.
Дин гәми чөк, дүня бир гәмә дөймәз,
Бир кечәлик кәлин матәмә дөймәз.
Дүняда әбәди бир шей йох, инан,
Бир һәббәйә дөймәз бу бөйүк чаһан.
Әдәм төһфәсидир торпагда һәр нә,
Олар пак көһһәрин майәси тәминз.
Белә сөйләмишләр билинчи кәсләр,
Яхшы—пис өлүмдән сонра билинәр.
Орда чох арвады киши көрәрсән,
Бир чох кишиләри хәчаләт чәкән.
Хүдәвәндә, кәмин кирдаба дүшсә,
Әкәр аягыма бир даш илншә,
Әфв өт Низамини, багышла ону,
Раһатамгда кечсин өмүрүнү согу.

ШИРИНИН ТАХТА ЧЫХМАСЫ

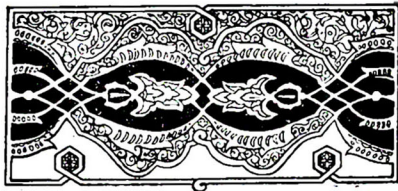
Ширинин элине етинчө шаһлыг,
 Нэр яна ййылды өлкөдөн ишыг.
 Эдалатла гылды рэиййэти шад,
 Мөһбуслаары өтди һөбсдөн азад.
 Зүлмдөн гуртарды бүтүн мээлуумлар,
 Залым гайдалардан галмады асар.
 Шөһөр гапысындан бир бач аамады.
 Неч бир экинчидөн хэрач алмады.
 Веркидөн гуртарды шөһөр, көндистан,
 Она дуа хошду, дүня малындан.
 Эдлиндөн достлашды көклик, гара гуш,
 Көрдүлөр гурд, гоюн һәмсөһбөт олмуш.
 Яхын, узаг олан бүтүн чөмаот
 Дедилөр: вар бунда сөха, эдалат.
 Боллуг олду, нэр шей мөһсул кэтирди.
 Бир бугда данәси йүз дән етирди.
 Падшаһын ниййэти хош олса экөр,
 Отдан күл еринэ көвһөрлөр битөр.
 Пис нәфсин агачы гуру будагдыр,
 Боллуг эдалатдән яраначагдыр,
 Өлкөдө гәһәтлик, боллуг олуркан
 О шаһын эдлиндөн верөчөк нишан,
 Пис ниййәтли, залым оланди бир шаһ,
 Ону нәзәриндөн салачаг алаһ.

Галмышды Хосровдан Ширин хәбәрсиз.
 Бу шаһлыг көнүгә ятмырды һәркиз.
 Варкән Кейхосров тәк дөвләти, вары,
 Чыхмырды башындан өшгин хумары.
 Нәр кечән карвандан тутурду хәбәр,
 Бәлкә о Хосровдан нишан верәләр.
 Эшитди, шаһ олмуш, артыг. бәхтияр,
 Енә элиндәдир бүтүн ихтияр.
 Хәзнә ачыб верди көвһөрдән шабаш,
 Достлуғун йолунда сачымады гаш-даш.

Мәрийәмдән көлирди көнүгә эләм,
 Чүнки гысганчыга һәрисди Мәрийәм.
 Билирди шаһ Румда әтмишдир йәмин,
 Артыг неч бир әшгә көнүл вермәсин.
 Бу ачы хәбәри дуюнча Ширин,
 Ағзында тәлх олду едийи ширин.
 Өзү өз әшгинә галмышды һейран,
 Гуртара билимрди гәм зинданындан.
 Там бир ил сүрдүйү шаһлыг боюнча
 Ондан ийчимәди бир гуш, гарынча.
 Гәлби көзү кими хумарды нәр ан,
 Иши сачлары тәк даим пәришан.
 Горхурду, фикринин дагыныг чагы
 Поза бу эдлиндән доган нөврагы.
 О көй сәрв көрмәди бир башга чара:
 Бурахсын тәхт илэ тачы ядлара.
 Хосровун дәрдинә версин көнүгүм,
 Онуң хәялиә кечирсин күнү.
 Артыг галмамышды руһунда тагәт.
 Үрәксиз әтмишди ону мөһәббәт.
 Шаһлыг әйләмәкдән усанды, дойду,
 Гуллардан бирини еринә гойду.

ШИРИНИН МЭДАИНЭ КЭЛМЭСИ

Күжүүн белинэ йаһар гоюлду,
 Шапур она багалы бир көлкө олду.
 Йола чыхан заман Ширин нәш'әсиз,
 Көтүрдү өзүлэ бир печә кәниз.
 Оналар толмушдулар Ширинэ йолдаш,
 Чәтинликдә көмәк, раһәтдә сирдаш.
 Чох ипәк көтүрүб, бир хейли дә пул,
 Дүәддиләр йола, һейванлары бол.
 Өкүз, гоюн, дөвә, ат гатар-гатар,
 Дәниз кими дашды, долду сәһралар.
 Ордан да тәләсик гәсринә кәлди,
 Ардыңча сүрүләр санки бир селди.
 Енә тәр мирвары сәдәфә кирди,
 Енә көвһәр даша пәнаһ кәтирди.
 Һиндиләр әлиһә дүшдү хәзинә,
 Гәм дашына дәйди бу шишә енә.
 Бу парлаг дүррдән о даш одланды,
 Мө'бәд очагы төк алышды янды.
 Ширинин ай үзү севинчли баһар.
 Ондан атәшкәдә олду лаләзар.

Шириндәки әшги һәрәретиндән
 О гәсрин һавасы ғылды дөһәсән.
 Шаһ әшитди Ширин яхына кәлмиш,
 Үмиди чанланды: „дүзәләчәк иш!“
 Мәрийәни горхусу кәтирди гәм,
 Чүпки кечә-күндүз бусурду Мәрийәм.
 Гәсрә кәтирмәйә рухсәти йохду,
 Яхына кетмәйә фүрсәти йохду.
 Узагдан тутурду о айдан сораг,
 Ордан әсән ели күдүрдү анчаг.
 Ядындан чыхмырды Ширин бирчә ая,
 Яхыб ғыврыларды санки бир илан.

ХОСРОВУН БӨНРАМ-ЧУБИНИН ӨЛҮМҮНДӨН ХӨӨР ТУТМАСЫ

Сүбхүн шаһншаһн тэхтинэ чыхды,
Зэичи гошунуу румлулар йыхды.
Бир Юсиф көрүндү элдэ нарынчы,
Зүлейха тэк сынды айын турунчу.
Фэлэх йол вермеди һийлэйэ артыг,
Олду үзү күлэр, аһны да ачыг.
Фирузэ күнбөддөн гапы ачылды,
Дүняя угурулу мүждө сачылды.
Фэряддан олмушду замана эймөн,
Ер үзү азалды чиркин эмэлдөн,
Мүбарэк бир күндө, ени бозөклө
Хосров өз тэхтини кечирди элө.
Шаһлыгын пәрдәси чох йүксәлирдн,
Уча, сыра таглар көйү дәлирдн.
Гаршысында Гейсәр, хагән һәм Фәгфур,
Бир ох мәнзилиндә даяныб дурур.
Һәр бучагда көзәл бир күрсү дурмуш,
Һәр бир күрсүдә дө бир шаһ отурмуш.
Аягда даянымыш сәф-сәф гошунлар,
Ерә көз тикмишдир һейрәтдөн онлар.

Башынын гәдрини билән һәр инсан
Баха билмәйирди шаһа горхулан.
Һәр кәмәр көвһәри кечәйә нуруду,
Бу нурдан күндүзүн көзләри корду.
Фил көвдәли гулаар кафтан кейәрәк,
Он мила мәсәфәдә дүзүлүшү тәк-тәк.
Онун горхусундан су оларды көз,
Чивәйә дөһәрдн дилдә ғызыл сөз.
Аглы, тәби, бәхти чаван, ләкәсиа,
Отурмушду тахта о Хосров Пәрвиз.
Тахтынын яһындә чәкәрәк һасар,
Чүт чәркә дурмушду сәдиғ гулаамлар.
Дурмуш ғызыл кәмәр гулаам дәстәси,
Дивар нахышы тәк чыхырдн сәси.
Тахты алтынды ер тутмушду арам,
Гайдайла һүзүра кәлир һәр адам.
Дөвләт гапылары ачылан заман
Севинчәк бир гәсид кирди гапыдан.
Ери өпүб деди: „Шаһым вар олсун!
Бу дүняда һөкмү бәргәрар олсун!
Ғызыл бәһрә алыб отур бу тахтда,
Бәһрамын нәсиби олду бир тахта.
Бәһрамын әвини тәрк әтди шадыг,
Шаһын бу дүшмәни йох олду артыг“.
Хосров деди: „Дүня фанидир, фани,
Бәһрам тәк әдәчәк һәр бир инсаны.
Замана бизләрә вуранда көтәк,
Гаравул чәкирдн Бәһрама фәләк.
Бәхтинын ағачы кәтирәндә бар,
Бәһрамын үзүңү өртдү тахталар.
Бир бу Бәһрам дейил, олса Бәһрам-кур,
Дүнядан нәсиби бир мөзар олур.
Бир Бәһрам-кур әкәр тәрк әтди тору,
Йүз Бәһрамын вардыр дүняда кору.
Бәһрам сәгкән дүня она көмәкди,
Онун шаһлыгына чох һәсрәт чәкди.
Һаны бәс о шир ки, икитайиндөн
Мәст олуб, мәнимлә дөйүшдү бирдөн.

Һаны о дүяны яндыран ғылымч!
 Каво драфшкнэ ган сачан ғылымч!
 Бир чох шир үрәкн ағыллы инсан
 Инсан һийләсинэ олмушдуур гурбан.
 Нечә чаван гурду гоча түлкүләр
 һийләкни торуна салмыш, мүхтәсәр.
 Түлкү шаһлыг өдир гурдалара, чүккү
 Балыгы гурд көрүр, тәләни түлкү.
 Бошбогаз мәкринә чох шаһлар уюр,
 Вахтсыз дүшмәнчилик әсасы гоюр.
 Пис нәтичә верир сонда хам тәдбир,
 Дөшүнү ипәк йох, оқлар бәзәйир.
 Папасыз әләйир күвәнмәк башы.
 Күчә күвәнмәмәк яхшыдыр, яхшы.
 Ягдан гүвәт алыб янса да чыраг,
 Чырагы сөндүрәр чох оlanda яг.
 Дузла агарса да хөрәйин үзү,
 Гайдасында кәрәк төкәсән дузу.
 Хурманы аз е ки, тикан олмасын.
 Кәлиб яхшы хөрәк яман олмасын.
 Лазым оланы е, өз гәдәриндә,
 һалаә олсун сәнә һарам шейләр дә.
 Бу дарвазада ки, мәзилә өтмисән,
 Кәдәрдә, шадлыгдә һүдүә кәлә сән.
 Дөвранындан чыхма һеч йүксәкәрә,
 Узат аягыны йорганә көрә.
 Ләһни атма сән чөлә дәннә тәк,
 Чалышма учмага өзүндән йүксәк.
 Өз ишинә көрә сөз даныш һәр ан,
 Бафта сарыярмы һәсир тохуян?
 Бу ағыллы сөзләр надир көһәрдир:
 „Һәлило—Һәлило, шәкәр—шәкәрдир!“
 Ени дөб кәтирмәк нә лазым әлә,
 Көһнә гайдалары совурма әлә.
 Гәдим гәндиаларә даш вурма, сагын,
 Етиһин малына һеч дурма яхын.
 Һәр тум әкән ондан көтүрәр бәһәр,
 Мәндән йох, тохумдәя кәлир бу хабәр.

Мәнәм-мәнәм дейиб чох ғылымч таһан
 Торпаглар алында ятмышдыр әл'ан.
 Санма ки, ган төкүб аслам ов удар,
 Кеч дә олса ону бир күн ган тутар.
 Бу әбләг ат минән ярым зәнчигә,
 Ала пардә кими ики рәнклигә
 Адаһма, хисләтдә пәләкдир, пәләк!
 Санла бир олармы өзү ики рән!
 Дөвләтлә зүлм олмәз бир ердә, әлбәт,
 Дөвләт залымлаарла кәстөрмәз үлфәт.
 Саманлыга дүшсә әкәр бир өшшәк,
 Әшшәк йох, самана кәрәк вай дейәк.
 Һалваә көз юман бир мылчәк һаны?
 Бир иңчирчин кимдир вуран гарғаны?
 Ядлар күмүшүлә өз бәзәмә сән,
 Динә рәхнә дүшәр, дешиләр кисән.
 Бу түнлүк базарда гоһма ки, әттар
 Болягы күпүнә нарынчы атар.
 Иш чәтинә дүшсә, сән олма сакит,
 Сакитлик көмәкдир зүлмә бил, әшит.
 Дейирәз ки, бир күн ағыллы бир кәс:
 —Мән дәһийәм дийә әлә йәйр сәс.
 Бир ушаг онунла кирсә саваша,
 Дуруб бөйүкләри басармыш даша.
 Сордулар:—Ушаглар сәни вураркән,
 Нечин өч алырсан сән гочаалардан?
 Күлүмсәйиб деди:—Күлмәсә гоча,
 Ушаг залым олмәз өмүр боюнча.
 Наразы оларса аягдан әләр,
 Галхыб аягларчыны башы дөйәрләр.
 Тәкәббүрлә бахма йохсула, зинһар,
 Онун да өзүнүн бир чәлалы вар.
 Яхшы адамларын көз юм әйбинә,
 Яхшы шей өйрәтмәз яман көз сәнә.
 Бу көз нөгсан көрүр һәр бир һүнәрдә,
 Бир ләкә ахтарыр о сәф көһәрдә.
 Көзләрин гарғанын көзүндә олсун,
 Чиркин аягына бахма товусун.

Йүз нөгсанын варкән динмә, сус, барм,
 Өзәкдә арама о нөгсанаары.
 Бир көзлә бахыркән өз әйбинә сән,
 Көзләрни йүз олур өзәкдә көрсән.
 Әвб арамагда, әй айна олан шәхс,
 Айнанын ишини сән көрмә әбәс.
 Айнада гейрәт вар, көр ки, кимсәнин
 Әйбини янында сөйләмәз санин.
 Үздә көрдүйүң далда дейәнләр
 Олулар гапгара көлкәдән бәтәр.
 Кичик санма ону ким дүшмәниндир,
 Нәрдн хам адамдан удамаг чәтиндир.
 Хәнчәрни үстүндә рәссамлар чәкән
 Гызыл довшанлара архаланма сән.
 Вурулан заманда онунала ширләр,
 Бир чох довшан ганы текәр о хәнчәр.
 Лал ахан сулардан көзлә өзүңү,
 Гоймаз ки, дөйәсән аман сөзүңү.
 Ода уйма үзү ишгиләндирәр,
 Вахт олар йүзләртә хырман яндырар.
 Аслан күлүшүнә әмин олма, бил,
 О гылымч кәстәрир сәнә, диш дейла.
 Иккиндәдән дейән гочаг адамлар
 Шир йыхыб сонрадан шир ады алар.
 Хосрову йыхмагчың, көрдүңмү, Бәһрам
 Хосровла нурушуб алды бөйүк нам.
 Өзүңдән алчагла чәкин говгадан,
 Йыхыб йыхыламагдан иччик оларсан.
 Бөйүклә вурушла инсан ад алар,
 Алчагла вурушан өзү алчалар.
 Нәһәнк вурушуна дәннә дә аздир,
 Хырда баыгларын ери даяздыр".
 Хосров бу барәдә әтдикчә сөнбәт,
 Бөйүкләр аглады, кәстәриб риггәт.
 Хосров тахтан өнди, артды гайгусу,
 Көзләриндән ахды күл рәнкли бир су.
 Дүз үч күя Бәһрамчың батды кәдәрә,
 Нә тәхтә тохунду, нә гәдәһләрә.

ХОСРОВУН МӘЧЛИС ГҮРМАСЫ

Мәчлис дөрдүнчү күн снә дүзәлди,
 Хош нәгмә сәсләри бирдән йүксәлди.
 Сәхавәтә кәлди о дәннәз әлләр,
 Даш-гашдан ер дөнүб олмушду Үлкәр.
 Мей төкдү сагиләр, сәрхош олду шаһ,
 Ширинни гәмнидән додагында әһ.
 Деди, Барбад кәлсин мәчлисә әл'ан,
 Ондан дәрләринә истәди дәрман.

БАРБӘДИН ОТУЗ НАВАСЫ

Барбәдин бүлбүл тәк йүксәлди сәси,
 Гошуладу сәсинә шүх кәмәнчәси.
 О чала билдийи йүз хош нәгмәдән
 Сечди отузуну, өзү бәйәнән
 Бу отуз нәгмә ки, Барбад чалырды,
 Каһ үрәк верирди, каһ чан алырды.

1-чи нәгмә

„Кәнчи-бад-авард“ лә мәчлиси ачды,
 Агзы һәр нәфәсдә дүррләр сачды.

2-чи нэгмэ

„Көнчи-кав“ башлады, вөчдө кэлди ер,
Эян олду өкүз, ахды хэзнэлэр.

3-чү нэгмэ

О „көнчи-сухтэ“ни охуйн заман
Мин хэзнэ яларды онун аһында.

4-чү нэгмэ

„Шадыван мирнары“ һей учалырган,
Мирвары сачырды додагларында.

5-чи нэгмэ

„Тэхти-Тагидис“э кэлэндэ нөвбэт,
Кейдэ гапысыны ачарды чэнкөт.

6-чы нэгмэ

„Нагусу өврөнки“ чалынан заман
Зэнк сәси чыхарды Хосров тахтында.

7-чи нэгмэ

„Ногтейн-кавус“дан гөнд версә эхәр,
Онун матаһында өпәрдн шәкәр.

8-чи нэгмэ

„Маһ-бэр куһан“и чаланда эли,
Айы куһан үстә гомрды дили.

9-чу нэгмэ

„Мүшк данә“ сини сәсләндирикән
Эв мүшкүн әтриндә олурду Хөтән.

10-чу нэгмэ

„Арайиши-хуршид“ салыркән һарай,
Бәзәйи кетмәздн күнәшин бир ай.

11-чи нэгмэ

„Нимруз“ нәгмәси башласа, бүтүн
Өзүндән кедәрдн агыл ярым күн.

12-чи нэгмэ

„Сәба дәр сәбә“ нәгмәси башласа эхәр.
Саралмыш багларда ачарды күлләр.

13-чү нэгмэ

„Гифан-Руму“ эхәр охуса боллу,
Рум, Зәнк хәзнәсинә ачарды Ноу.

14-чү нэгмэ

„Сәрвистан“ башлайыб өтәндә дил-дил,
Сәба сәрвистана кирмәздн бир ил.

15-чи нэгмэ

„Сәрви-сүһи“ сәси кәлчәк гулага.
Сәрв разы иди бир гул олмага.

16-чы нэгмэ

„Нушин бадә“ силсә көнүлдән губар,
Кечәрдн кечәдән галмыш о хумар.

17-чи нэгмэ

„Рамиши-чан“ыны охуйн заман
Зәманә вәдәрдн өзүнү гурбан.

18-чи нэгмэ

„Сәзи-новруз“ уну чаланда тамам
Тәлс дә вәдәрдн о күнү байрам.

19-чу нэгмэ

„Мүшкүһә“ нәгмәси мүшк төкәрдн,
Мүшкүн хош гохусу гәсрә чөкәрдн.

20-чи нэгмэ

„Мәһркан“ы чәлсә эхәр бу чалгы,
Халгы һейран вәдәр мәһрибанлыгы.

21-чи нэгмэ

О „Мөрвайи-ник“дән дәсә бир гәдәр.
Хош оларды бир ил кәлчәк күнләр.

22-чи нэгмэ

„Шөбдиэ“ нэгмэсини башлаанда, бах,
Дүня бүтүн кечэ галарам ояг.

23-чү нэгмэ

„Шэби-фөррух“ сәси кәлсә хәфифчә,
Олмазды һеч бундан угурул кечә.

24-чү нэгмэ

„Фөррух руз“ нэгмәси охунан дәмдә
Заман галиб чыхар, галамзды гәмдә.

25-чи нэгмэ

Башларкән „Гөнчәйи-кәбидәри“ дән
Кәкликләр ишвәни унудар һәмән.

26-чы нэгмэ

Савы башлаяркән „Нәхчирикәна“
Салар зөһрәләри тора, зиндана.

27-чи нэгмэ

„Кини-Сиявуша“ басанда аяг,
Сиявуш ганыйла долураду гулаг.

28-чи нэгмэ

„Кини-Ийрәч“ нә ачаңда мейдан,
Тәвәдән башлады гысаса чаһан.

29-чу нэгмэ

„Кейхосров“ нэгмәси галхаркән зилә,
Кейхосровун руһу кәлирди дилә.

30-чу нэгмэ

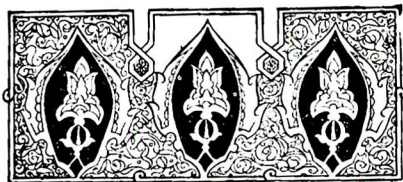
Сәсләнән заманда о „Баги-Ширин“
Тәлх, ачы мейвәләр олураду ширин.

Бөйлә көнүл ачан, шух нәгмәләрдән
Барбәд Пәрвиз үчүн чалырма шән-шән.
Бир-бириндән көзәл бу нәгмәләрә
„Әһсән, әһсән!“ деди Хосров йүз кәрә.

Хосровун бир белә әдәти варды:

„Әһсән!“ дейән заман гызыл пайларди.
Барбәдин чалдыгы һәр бир пәрдәйә
Шаһ зәнкин бир хәзнә верди һәдйәйә.
Һәр пәрдәдә Барбәд чалса бир мөгәм,
Шаһ хәләт верирди мирварм тамам.
Сөзә бах ки, саг ол дессә йохсула
Зәр хәләт саларды далайча йола.
Букүн нә гәдәр дә дессәләр әһсән,
Бир юн палтар белә көрмәйәчәксән.
Сән һүммәтли олуб башыны дик тут,
Һәр бир әфәрини, хәләти унут!
Гәлбини шад өлө тамаһдан әл чәк,
Мән кими гәтрә ол, яша дәннз тәк.
Бу гәдәр хәзнәни шаһа вериркән
Бир саман чөлү дә истәмәдим мән.
Йохсуллаг ичиндә сөзүм көйәрди,
Нә мән тәләб әтдим, нә дә о верди.
Бу етәр ки, дүня сөзүмлә доладу,
Дәрйәлар, мө'дәлләр мәнәмки оладу.
Низами, заһидлик хәләтини сән
Гызыл хәләтләрә әвәз өтмәвәсэн.
Бир бөйлә хәләтин шар икән, инан,
Сән бүтүн башлардан йүксәк дуурсаң.

ХОСРОВУН ШИРИНИ КЭТИРМЭК ҮЧҮН МƏРҲƏМДƏН ИЧАЗƏ ИСТƏМƏСИ

Көйүн яхасындан баханда гəмэр,
Ҳилал и өртүгə бүрүндү ерлэр.
Хосров һэрəмхана йолуну тутду,
Ширин һасрəтийлə чох ганалар уду.
МəрҲəмин янына кəлди мəст икən,
Она Иса кими дил ачды бирдэн.
Хосров сөһбəт ачды Шириндэн, лəди,
МəрҲəм бу сөзлөрдэн ачы гəм еди.
„Яхшыдыр Шириндэн оларкən узат,
Ярамы ачы дуз көйнəтмир; анчаг.
О языгдан белə дүшмən алыр кам,
Мəним сəбəбимə олур о, бəдиам.
Мəним кими сən дə кəстəриб гылыг,
Эйлəйдиң она бир мєһрибанлыг.
Ичазə вер о да олсун бир кəниз,
Гəсрдə галмасын ялгыз, кимсəси.
Мən онук үзүнə бахарсам эжэр,
Навалы көзлəрими яхсын атəшлэр“.

МəрҲəм чаваб верди: „Сən эй чəһанкир,
Чалалың, шөкəтин көйлəрдə кəзир.
Дуңя ки, дүшмənлик кəстəрмир сəнə,
Фəлəк баш гоймушдур сəнин сəчдəнə.
Тəр һалва олса да Шириния ады,
Мən ачы эйлəрəm о ширин дады.
Мən кими тəр һалва гаршында варкən,
Нə вахтачан дүйү гыздырачагсən?
Тикансыз хурманын башга дады вар,
Түстүсүз бир һалва чох ширин олар.
Бəбил саһирини алдадар белə,
Бирлəшим, дейирсən о чадукəрлə!
Миндэн чох эфсанə билиркən эзбэр,
Бирчə эфсун илə бизи мəһв эдэр.
Истəйир алдада, айры дүшəк биз,
О сəнə говуша, мən галам сəнсиз.
О эфсуна ули сəни өтмə мəни,
Мən чохдан билирəm о эфсанəни.
Арвад вар тəрс салар йүзү эланиялə,
Анчаг Үтаридə гурар мин һийлə.
Арвад сахсы үстə чəкиламиш күлдүр,
Байыры көзəдир, ичисə күлдүр.
Бир өлкə тапмасын көрə нəһайэт,
Гадыйнда, гылыңчда, атда сəдатəт.
Вəфа кишиликдир, арвадда олмаш,
Киши кими олсун арвад да, олмаш!
Чох тəдбир төкдүлэр кишилэр, фəгəт,
Бир арвад өтмəди дүзкүн һэрəкəт.
Сол бейүрдэн олмуш гадын дейирлэр,
Солдан саты уммаг олармы мəkəр?
О аллахсызы гой амасын дилиң,
Бəладэн башга шей олмаш һаслиң.
Ону гысгананда чəкəрсən дəрд сəв,
Эжэр гысганмасын онда намəрдсən.
Тəк долан, кейф влə, сүр дөвранымы,
Сүсən тəк азад ол, бəсəл чаныны“.
Бунлары сөйлəйиб, анд ичди сонра
Зирəк дүшүнчəйə, агла, ггура,

Тәхти-шаһишаһа, тәчи-Гейсәрә
Ки, Ширин кәләрсә бир күн бу ерә,
Бойума саларам гара кәндири,
Зүлмүндән өзүмү гоймарам дири.
Яхшыдыр ки, Ширин орда отурумш,
Хошдуар абаданлыг көрмәсә байгуш.
Мәрьәмни сөзүндән шаһ билди һеч вәгд
Күнү күнүсүйлә багламаз үңфөт.
Башга чүр башлады Хосров сөзүнү,
Мәрьәмә мөһрибан тутду өзүнү.
Шапур кәлиб мин чүр һиләә гурараг,
Етирәнди шаһа Шириндән сорат.
Кизлини апарарды чавабы енә,
Бу ганлар ичәндән о гәм ейәнә.
Бу оюна Ширин галымшды һейран,
Нечә сәбр әдир шаһ айрылыб ондан.
Дуйду вәфасызлыг йохдуар, нәһайәт,
Дәвләтә көрәдир белә мәсләһәт.

ХОСРОВУН ШАПУРУ ШИРИНҮЧҮН КӨНДӨРМӘСИ ВӘ ШИРИНИН ОНА АЧЫГЛАНМАСЫ

Бир күн шаһ Шапура деди: „Сөйлә мән
Нә гәдәр айрылым өз севкилимдән?
О айы бир кеча кет кәтир көрәк,
Сандыгъ сахлайым ону лә'а тәк.
Дәвләтин хәйрийчин ондан бир гәдәр
Узаг олмалыым, билмирсән мэкәр!
Горхурам Мәрьәмни сәбри гуртара,
Чәкә Иса кими өзүнү дара.
Даһа яхшыдыр ки, о ай сифәтлә
Пәриләр тәк кизли көрүшүм белә.
Әкәр о пәрини көрәрсә Мәрьәм
Чин атына минәр, яхшы билкәрәм.“
„Неч кейфини поэма, сөйладә нәггаш,—
Иши дүзәлтмәйә кедирәм бир баш“.

Гәсрә дәннә кими кетди чапарат,
Онуи һәр дамлассы шәкәрди аңчаг.
Нехайә айләди Ширинә әввәл,
Сонра деди: „Артыг заман чатмыш“, кәл,
Сәни овамагчыи шаһ мәгам күдүр,
Мәрьәмни учудан ғылынчы күтдүр.
Гейсәрлә вахтында багламыш илгар,
Онуичүн Мәрьәмә бу һөрмәти вар.
Кәл сәнилә кизли минәк атлары,
Йол тутат Хосровуи янына сары.
Хәлвәтдә Хосровла күн кечир, кейф чәк,
Бәләкә, дүшмәнини бәхти сөнәчәк“.
О ялгыз галымш ай, о ширин додаг
Өзүндән безкинди, Хосровдан узаг.
Шапура ачыгла деди: „Әй инсан,
Әй тапрудан узаг, өзүндән утан!
Бейними апардын, дур даһа бәсдир.
Бүтүн данышыгыи пучдуар, әбәсдир.
Раст кәлән иччини дешмәк олармы?
Һәр шейи демәйә әһтият вармы?
Һәр раст кәлән сую ичмәк ярамаз.
Һәр шейә бир паатар бичмәк ярамаз.
Мөрһәмәтли ишин ядыма кәлимир,
Инсафсыз ишини саярам бир-бир.
Аллаһ бу сөнәтдән тутсуи сәни кен,
Ағыл чәкиндирсин сәни бу ишдән.
Саадик шаһлыгымдан ираг мәни сән.
Инди дә чанымы тәрк әт дейирсән?
Аглым олмады, мән гәмләрә дүшдүм,
Гәдәнд гуруяраг яш ерә дүшдүм.
Мәнә һәсрәт чәкән көрсәйдин ону,
Сачла сүпүрәрдим һәр күн йолуну.
Палан гайырандан гачарса эшшәк,
Галхар тез аяга арпачы көрчәк.
Мән көһһәрәм, нечин кәрәк әксиләм?
Чагырмыламыш кедим, мөкәр мән еләм!
Йөһһәрим исланыр кичик һөвүздән.
Нечә мән горхмайым чошгун дәннәдән!

Бу виранэ галамыш, гэлби, дейирсэн,
 Гоюм эждаһайла бир мөһизидэ мөн!
 Йохса о дәржаһа бир ләлгәттим,
 Нечин о гапыя мән зорла кедим?
 Хар олуб, кәдәрдән, гәмдән ялараг
 Нечә дәрә дүшдүм бу гәфсә бах!
 Ядына салмады мәни вәфасыз,
 Көндөрмәди гуру салам да ялмиз.
 Кишилик силаһы тахараг өзүм,
 Бир аршың чаргатла нә гәдәр дөзүм!
 Бир гәлби яралы гадынам, анчаг,
 Нечә тачлы шаһла мән тутум аяг.
 Бир мәнә үз верән гәзая бахсан,
 Хәстәйәм, ерим даш, ярамда тыхан.
 Күл дәрмәйә кедиб, тикан дөрмишәм,
 Иш даһынча кедиб чафа көрмүшәм.
 Мән өз гүсүруму кизлин тутмарам,
 Халгада нә күнаһ вар, мән тахсыркарам.
 Бирики зәин әтдим чаным, дүнямдыр,
 Дүняны фәтһ әтди, инди чан алыр.
 Дилинә „од“ сөзү кәтирән инсан,
 Бу сөзлә агзыны яндырмаз, инан.
 Нәр бир тәрәзинни ики башы вар,
 Бири гызыл, бири арпа һесаплаар.
 О мәнә вердийи тәрәзинни, бах,
 Арпайнан долудур бир көзү анчаг.
 Нийләйлә гарышыг бу арпаны мән
 Емәкдән безмишәм; инсаф өйлә сән!
 Бу даш арасында бир кәлиңчәйәм,
 Кәчдән гайрылмышам, чох да инчәйәм.
 Кәч, кәлиң сарая, шаһа ярашмаз,
 Мум турун күл дейил, ондан кар ашмаз.
 Мән онун уgrundа чох иш көрмүшәм,
 Олаары кизләмәк оламушдур пешәм.
 О ган ичәндән сор, бир бу нә һалды,
 Бир од парчасыны үстүмә салады.
 Инди онун башга истәклиси вар,
 Мәһәббәттән ачмыш ени бир базар.

Үзүм дашдан олса, енә дә, инан,
 Ону көрсә бүтүн янар арындан.
 Даим ит тәк вәфа олса да пешәм,
 Мән ки, ит сүдүялә бәсләнмәмишәм.
 Ит олум (әтдисә о мәни бәднам),
 Онун һийләсини ит тәк говмасам.
 Бир гәлбин ки, артыг дәйәри итә,
 Туллаярәм кетсин о гәлби итә.
 Итә көнүл верән, мәни унудан
 Бир гәлби тәрк әтмәк яхшыдыр, инан!
 Доғмайды мәни һеч анам, өй каш!
 Доғса да атайды итләрә бир баш.
 Кәл әйри отураг, бир дүз данышаг,
 Ней пислик көрмүшәм мән ондан анчаг.
 Йүз маһны дүзәлтдим тәзә пәрдәдә,
 Дүз дейил, дедийи тәзә пәрдә дә.
 Абрым кетди, она әтмәди тәсир,
 Элә бил һеч бир иш үз вермәмишдир.
 Неч инсафы кәлмәз гуладурун белә
 Ки, мәним абрымы совурсун елә.
 Дөйүш мейданында элә гызышдыг,
 Бир ер галамышдыр сүһл үчүн артыг.
 Мәним гейрәтими о чәкмәйәндә,
 Э'тина әтмәрәм шаһлыга мән дә.
 Тәһгири белиндә агыр йүк оламуш,
 Гәминни әүләмәти чох бөйүк оламуш.
 Кет сөйлә севишсин, Мәрийәмдир яры,
 Көздән бурахмасын о бәхтияры.
 Тоғпага дүшмүшәм, унутсун мәни,
 Өлүб тәрк әдәрәк бу гәмханәни.
 Үрәйим кор икән көзлүйәм дедим,
 Ачы мейвәсини корлугун едим.
 Мән алдатса да вәчинә кәлимир,
 Чүнки севкисиндән көнлүм дигчәлимир.
 Дилим яралыдыр, чүнки мән ондаг
 Анчаг дил ярасы алдым һәр заман.
 Нейләйим о мәнә оламады һәмдәм,
 Кимсәдән яхшылыг мән көрмәмишәм.

Үрөйим дөйүндү, билдим эмане
Мөңө ени дәрдалар верачак ено.
Бу чохдан билинмиш мөшүр сымагдыр,
Галб дөйүнсө зиян тохуначгдыр.
Хабар верир көзүм, бах, сөйрийэрэк,
Көрсөн башыма нэлэр калачок?!
Бурдан кенар ерим бир чөңөт ола,
Ено бу гөрсөдөн чыкмарам ола.
Шанур дейил, кэлсә Гейсәрин гызы,
Говаларам бурдан о нәясым.
Нийлэ нә лазымдыр, сөрхөш дейиләм,
Нийлэйә алданан бир гуш дейиләм.
Мәни чох тәдбирсиз биләмәйин, етөр,
Мән биләни биламир Бабиладжидар.
Севкили бурдадыр, ордаки дейил,
Нал бурда атәшин ичиндәдир, бил.
Хосров Яох, Кейхосров ола да бишәки,
Айла вурушмага чыкмасын көрөк.
О сөрхөш нәркиздән даянсын кенар,
Олсун габагында бир итаәткар.
Мәни чошдурмагса мөгсәди әкәр,
Гызарам, әйиндә зиреф әрийәр.
Гәмзәмә дейэрәм сүбһ олчаг кедәр,
Бир ох вурар, аты галхыб рөгс әдәр.
Зүлфүмү нийлэйлә кендәриб ола,
Кәндир кечирэрәм сәбри бойнуна.
Мүшкәләр сәләрәм сачымдан ола,
Уд кими бу ода галанар о да.
Зүлфүмлә сәбрини алаарам онун,
Назла юхусуну чаларам онун.
Юхуда әмр өтсәм хәялә әкәр,
Ону бу торпага су кими чәкәр.
Хумар онун, дессәм бир чүт нәркизә,
Бу кечә атланар Хосров Шәбдизә.
Үрөйим долудур, гой аглайым мән,
Анасы өлмүшә өйрәтмә шивә.
Ону яд өдәндә көнлүм олур шад,
Мәни илләр бою өйләмәз о яд.

Севкимин гокусу ондан узагдыр,
Гәлбимин кедәри ондан ирагдыр.
Доймушдур әшгидән о намеһрибан,
Мәним кими олар о да бир заман.
Зәни әтмә, емәйә чох да мөһтачам,
Бир чөрәклә тохам, бирийлә ачам.
Галыб сәбр өйләрәм бурда о гәдәр,
Әшгин гапысындан бир күн о кирәр.
Үрәк кәмәндини атмарам она,
Нечин или салым одун бойнуна.
Рүтбәдә о көйдүр, мәнсә бир ерәм,
Бир дүшүн, көйлә ер олармы һәмдәм?
Нәр чинс өз чинсийлә учар көйләрдә,
Көйәрчин бир ердә, тәрлан бир ердә.
Күләйи торпага бәркитмәк олмаз,
Атәши дә суя тәрк әтмәк олмаз.
Вүсәлын көрмәдим, нәйләйәр һичран!
Горхунч кәләрми һеч өлүйә зиндан!
Сәрмайәси олан горхар, гәм чәкәр.
Йохсул йолкәсәндән өйләмәз һәзәр.
Өйлә гуш дейиләм тута нәр етән,
Өвчү гарагушдан хоф әтмәрәм мән.
Чин бүтханасындан кәлсә о әкәр,
Бир ширилики тапмаз, әли бош кедәр.
Әкәр һарын Шәбдиз чох гачагандыр,
Әлә биләмә Күләкүн кери галандыр.
Мәрийәм гәнд ағачы олубса таман,
Мәрийәм бәсләйәндир мәним дә хурман.
„Мәя шаһам, тачым вар“ сөйләсә көрчәк,
Мәним дә варымдыр шаһанә ләчәк.
Үрөйимдән чыкмаз бу ачы, бу кин,
Шириң чан чәкишсин, Мәрийәм кейф әтсин!
Биличи инсанлар бир мәсәл чәкәр,
Онлар бу мәсәли чох көзәл чәкәр:
„Бири ичнә кәздә—суда богүлду.
Бири сиркә кәздә—бала раст олдү.“
Нәр ердә дөш әти тапмагы олар?
Нәр ер буд дейил ки, бир боюн да вар!

Мән ашыг дейиңдим, бэхтимдән оладу.
Сәһн өтдим, пешманам, көңлүм йорулду.
Мән шухлаг элдим, о доғру санды,
Мән бир ялан дедим, о да инанды.
Гәлбим үзүлүшдүр белә севдәдан,
Анд ичим, алаһа анд олсун, инан.
Гаранлыг кечәдә өшсәм дә, нә гәм,
Сөзүмүн сапыны назик өшмишәм.
Нә вахтачан олум бир шө'әсиз шам,
Мән өләрәм әкәр ишгаванмасам.
Гартайыб нә яхшы, нә ялан дедим,
Әй таирым, биләрсән нәдир мәгсәдим!
Доғағым һәсрәти чәкәнинкидир,
Нәр узанан әлә һалва верилми.
Алыб апарынча хөзән күләйи,
Гой торпагда галсын баһар чичәйи.
Овда итләр тутса яхшыдыр епә,
Бир ем олмагандаса шир һийләсине.
Мән сәнә лазымам, мәрда ол, өзүң кәл,
Өзкәнин башына сән ачма энкәл.
Овда маһир олан бир икит аслан
Аяғылаа кедиб тутар овундан.
Тәлсә тәк аяғым бағандыр она,
Өзкәйлә кетмәрәм онун янына.
Йүкү яд чийинә һеч верәрләрми?
Зәңчири яд дишлә кәмирәрләрми?
Бәсдир, усанмышам тәдбир төкмәкдән,
Дүняда өзүмү гочалдыммы мән?
Гочайкән мей ичим? Сыңсын гәдәһим!
Күрд көчәндә дейәр: „Гой ахыр тиким!“
Авамалыгдан дүшдүм бу тора белә,
Оннан чыхмалыям мәрфиғтимлә.
Эшитмәмишсәһми чаудан буну:
„Нәр кәсин түстүсү биләир йолуну“.
Бу гәдәр әзийәт чәкдийим, инан,
Өз үрәймдәндир, һеч дейил ондан.
Нәр ердә кәнардан кәләр огрулар,
Мәһим өз өвимдә белә огрум вар.

Һийлә гура биләә гәлбинә инсан,
Гапы күдмәк олмәз өв огрусундан.
Лә'ән дашдан сечмәз кор дейиләм мән,
Сорушмәз нә үчүн кәнд көрүңкән?
Бир ялан үрәйин әлиңдә галдым,
Өзүм аяғыма бағтаны чалдым. . .
Бир үрәйим вар ки, йохдур иағары,
Бу гәлбә гой көңүл вермәйим бары.
Севкилим залымдыр, гәлбим ситәмкар,
Бундан да безарам, ондан да безар.
О назлы афәтлә бир күн олдум шад,
Сонра галдым белә үрәйи бәрбад.
Нәр кәс рузисинин гәминни чәкәр,
Мәнә бу һисмәти вермишдир гәдәр.
Нә вахтачан әдим кизлини аһ-зар,
Нә гәдәр сүрәчәк бу сызымтылар?
Ағзым сәбр өтмәкдән олмушдур ачы,
Кәлинчәк сәбр оту—бүтүн мөзәачы.
Хәзирәдән, өлкәмдән айры дүшсәм дә,
Азадыг мөһүрү вардыр кисәмлә.
Һөкм әдилмәз ики шәхсә дүняда,
Бирә тәмә'сизә, бири азада“.
Сонра лә'лә мөһүрү шәкәрә нурду,
Икинәлә, шәкәрлә белә букорду:
„Шаһ дессә ки ону дост тутурам мән;
Де ки, бир шей чыхмаз белә ишвәдән.
Дессә ки, о сүбһә әһтиячым вар,
Де ки, оял гаһма сәһәр кеч ачар.
Һачан етишәрәм, дессә Ширинә,
Мәрйәм оручуну сахла, де ена.
Әл вурарам дессә һалваһа һачан?
Де, сәрхош дад дуймаз ширин һалвадан.
Дессә, бир дә ону гучараммы мән?
Сейлә ки, әл көтүр белә истәкдән.
Дессә, шәкәр саңар бир дә о доғаг?
Де ки, онар сәндән узагдыр, узаг.
Сачыны, халыны тутарам дессә,
Де ки, яхшыча тут әлиңдән кәлсә!

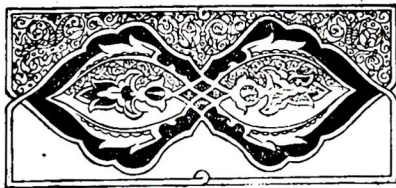
Үз гоймаг истәсә ай үзә әкәр,
Де, шаһ оларым һеч рүхә бәрабәр.
Чәндәдән топ гапмаг истәйән заман
Үзүмәки сачдан де, сәйәр чөвкән.
Дәсә хәндан алаһи чейнарәм; сөйлә,
Узгадан бахарсан агыз суйла.
Мәнә вермиш олса өлүм фарманы,
Өлүм фарманыдыр, сөйлә, һичраны.
Әкәр айрылыгы түгән өйләсә,
Де, ериндә отур, уйма һәнәсә!
Вусал үз көстәрсә, көрүб севиямә,
Ичәзәм олмамыш сөйләйиб диниә".
Гадым хисләтийлә белә бир гәдәр,
Тәһидил сөз дейиб көндәрдн хәбәр.
Ачыгла сынса да сүләһүн шишәсн,
Додагы верирди барышыг сәси.
Шапурун үстүнә һирсини салды,
Үрәк агрысынын йүкә азады.
Юмшаглыгла деди: "Сөз дейән киши,
Сөзүн ахар судур, билирсән иши.
Шаһа салам дессн бир заман әкәр,
Гой сифариш олсун мәнән бу сөзләр.
Де ки, Ширин дейир:—Эй намәрд инсан,
О ширин сөһбәти һара гоймусан?
Дейирдим ки, мәнән һеч дәнмәз үзүн,
Бир башга көзәлә бахмәз һеч көзүн.
Зәниими чыхардын ялана инди,
Дүшмәним гойнуңда кәдиб инсинди.
Ятмыш тәлә кими бир көмәйин йох,
Дөвран кими мәни истәмәйин йох.
Әзизәмсә, нәдән бөйлә хар олум.
Кәнизәм, азад өт, бәхтияр олум,
Хублар мәчлисиндә йолдашам сәнә,
Нечин әлааты тәк бахырсан мәнә?
Йол вериб төкүлән көз яшаврыма,
Сәни говдурарам өз диярыма.
Өз арзуңдан башга фикрин зармы һеч?
Бөйлә худпәсәндлик ярайры һеч?

Фикрин будур етсин арзун еринә,
Мейалин йох өзкәнин истәкләринә.
Тиканлы йолларда мәни араркан,
Нә гәдәр йәй гырдын, нә гәдәр камал.
Тикан ачысыны Ширин чәкәрди,
Хурма етишәндә, тикан баш верди.
Сән баг салаң заман гәмдән саралдым,
Баг мейвә верәндә, байырда галдым.
Нәлә бир одуна гызнымамышам,
Түстүңдән көзләрим кор олду тамам.
Бәсдир, зүлм әләдин гурутдун мәни,
Адалы-санлы олдун, унутдун мәни.
Адам йүксәләндә әддини позмаз,
Өзүңдән алчага диггәт өт бир аз.
Ишин бәд кәләндә мән сәнә достам,
Йүксәләндә мәнә көз юмма, достум!
Көмәксизкән, көнлүм көнлүнә ярды,
Иш башына кәлдин, сөвкин гуртарды?
Мәни өз әшгинәлә русвай әдиб сән,
Гүрүр көстәртсән сонралар нәдән?
Ядним тәләимә өлүм фарманы,
Талпырараг мәнә гәми, һичраны.
Бирчә тел галмышдыр чанымда алчаг,
Учу гәлбимдәдир, дәйсән голачаг.
Рума байраг санчдын, бу сәнә бәсдир,
Гылынчы Ширинә вурмаг әбәсдир.
Румун ки, нәгшинә олмушсан йолдаш,
Әрмән һалыасыңдан әл чәк, узаглаш.
Рум багыңдан чохлау күлләр дәрмисә,
Кәл әрмән багыны тәлан өтмә сән.
Гызма ки, гызгынылыг дөнәр атәш.
Оддан түстү галхар көйә һәмнәш.
Ички мәчлисиндә достун мин олар.
Бирини тап олсун сәкинәлә гәмхар.
Әшгиндән әләдин көнлүмү хәстә,
Тора салыб сонра кетдин аһәстә.
Зәманә йолуна сәпмә тиканы,
Дуз гоюб көйнәтмә көһнә яраны.

Шаһларын бээминдә юхун шириндир,
 Гәрибләре бахма, нә кәркиндир!
 Нә гәдәр ки, мәнә вардыр бу мөһнәт,
 Гой өз аллаһыма өдмә ибадәт.
 Торуна дүшмүш, бил, бу гушу снә,
 Ачыб бурахмысан чөлүн дүзүнә.
 Гайытма палчыга батдыгын йола,
 Ишинә ашиглаяр та һейран ола.
 Бу ситәман гәлби кәл одаама, ah!
 Галсын оддан өтрү гой бу атәшкан.
 Мәнә аловлаңыр өшгин һачагдыр,
 Бу одда өшг әни мәнә олачагдыр.
 Гөмин иңчудумда олуб бир илан,
 Нәр түк оламуш мәнә ити бир тикан.
 Кечә юхум йохдур, күнүз раһәтим,
 Сән дә атдын, нәдир бәс гәбаһәтим?
 Бөйлә яшайыша нечә сәбр өдмә?
 Чолагкән нә саяг мәнзилә етим?
 Мәним көз яшымә, аһыма бахсан,
 Чәһәлнәм гыгылчым, дамчыдыр үмман,
 Камим бу дәрјә одланды мәним,
 Чәһнәт, чәһәһнәмдир мәним мәскәним.
 Йохса чәһәһнәмин агзында һәрдем
 Дириләк суюну нечин кәзирәм?
 Дәһнә шаһининә кет сән ол асир,
 Чүнки чөл шаһини даһа вәһшидир.
 Налаым нечә сәнсиз оламын яман,
 Кириш аралыга узун бир һичран.
 Әвинин йолуну өртмүш торпаглар,
 Көз яшымдан башга мәним нәйим вар?
 Ишләрим галмышдыр сәнсиз натамам,
 Хам хәлә учундан олдум белә хам.
 Өлүм ятагында олса да бир шәхс
 Умудуну әсла һәятдан үзмә.
 Билийин йолуну агыл кәстәрәр,
 Өшг үчүн дейилдир бир белә дәфтәр.
 Өшг мейданында ачиз галаңлар
 Тез аглын атына олулар сувар.

Агыллылар дәрә тапырлар әләч,
 Дәлилар дава ялулар мөһтач.
 Өшгдә сәбр өтмәк хамлыгдан кәлир,
 Нәр өшгин бинасы сәбирсизликдир.
 Сәбр өтмәк узагдыр өшгин йолунда,
 Ашыг адланармы сәбр әдән инсан?
 Бөйлә әзийһәтдә галса да Ширин,
 Тәки Хосров әләм, кәдәр көрмәсин!
 Ширин сөзләрини тамам өйләди,
 Шапур ери өлүб бөйлә сөйләди:
 „Тәдбирин үстүндүр истәйимиздән,
 Доғру сөйләйирсән бу сөзләри сән“.
 Бу сөзләрдән сонра Шапурун өзү
 Өлчмәдән Ширинә демәдди сөзү.
 Нәр сөз дүшүнчәлә дейилсин кәрәк,
 Хәрчәлмәдән әввәл гызылы бир чәк.

ФЭРҲАД ВЭ ШИРИН МАЧӨРАСЫ

О пәри чилвәли, зәрли, инәклә,
О күмүш сырғалы, о даш үрәкли,
Мәскәни оламушкән гәмлә, гаялыг,
Сүдү хошлаарды һәр шейдән артыг.
Гаршысында олса мин чүрә не'мәт,
Сүдә көстәрәди снә дә рәгбәт.
Узагда олурду бүтүн мал-гара,
Сүд чох чәтинанкәлә кәлирди бура.
Чөлүн һәр яныны, булутлар кими,
Өртмүш ачы отлар зәһримар кими,
Зәһәрли биткидән хәбәрдар чобан
Сүрүнү узага сүрмүшдү ордан.
Сүд дүшән заманда көнлүнә, Ширин
Чарә арайырды бу чәтинликчин.
Узагдан кәтирмәк сүдү бу ерә
Бөйүк эәиййәтди хидмәтчиһәрә.
Кечә зүлфәләрини төкән заманда,
Айдан гулагына һалга таханда
Һалганын ичиндә бәнд оламуш үрәк
Ятмырди ериндә кечә сүбһәдәк.

Инди гаршысында отуруб Шапур,
Сөз дейир, көнлүнә бир һәмдәи олур.
О сәрвин гәлбиндә һәр нә гайгы вар,
Оламушду онлардан Шапур хәбәрдар.
Ширин өз дәрдини хәбәр вериркән,
Шапур авла кими ачылды бирдән.
Пәрийә һиндәли тәк сәчдә өйләди,
Ону тә'риф әдиб бөйлә сөйләди:
„Бурда Фәрһад адлы бир чаван вардыр,
Уста мүнәндисдир, чох сәнәткардыр.
Һәндәсә әлмини өйрәнимиш тәһиз,
Бәләндир онунчун Мәчәст, Игләндис.
Күдүнкәлә башлааркән сәнәткарлыга,
Ери гуш гайгырыб йүкләр балыга.
Гызыл бир рәңк алыр ишиндән күлләр.
Дашлаара дәмилә чия нәгши чәкәр.
Сәнәтинини сәси йымымыш Рума,
Тишәйлә мәрмәри дөндәрир муна.
Бөйлә бир устайла ишин дүзәләр,
Бу чешмә бир күлү, инан, йүз өйләр.
Уста олмаянда чәтин кәдәр иш,
Устаны тап, сонра бир ишә кириш.
Үзүк гайгырмагы биләр һәр стән,
Зәрдән, күмүшдән йох, мумдан нә килдәш.
Әмрини ерикә стирәрәм мән,
Фәрһады һүзура кәтирәрәм мән.
Биз Чиндә онулла яшыд оламушут,
Бир ердә охуюб яша долмушут.
Устамыз билирди һәр бир пешәни,
Мәнә гәләи верди, она тишәни“.
Шапур һекәйәни битирән заман
Ширин сүд гәминни чыхартды яддан.
Күнәшин күзкүсү көйдә күлүнчә,
Юмду көзләрини йүз көзлү кечә.
Шапур араяраг тапды Фәрһады.
Хәбәр верди она бу әһвалаты.
Ширинни гәсринә апарды ону,
Күрсүяә отуртду, алды көнлүнү.

Бөйүк даг көздөли, о даглар яран
Кэлэндэ чамаат галмышды һейран.
Көркөми бир бөйүк филә ошварды,
Онда ики филин гүвәти варды.
Она көзөтчиләр һөрмәт әтдиләр,
Лайыгил ер вериб раһат әтдиләр.
Пәрдәниң өнүндә дурумушау Фәрһад,
Бели бағлы иди, голлары аза.
Душунүб дейирди: һиләкәр фәләк
Көрәк инди бизә нә көстөрәчәк!
Гәфләтән дүзәлтди дүня бир шәбуһа,
Пәрдәниң далында гурду мин ою.
Додағлары шәкәр, күлүшү ширин,
Пәрдәниң ардындан сәсләнди Ширин.
Шәкәр ғыфыллары ягутдан ачды,
Шәкәрә ягутдан азугә сачды.
Онуң агачында етишән хурма
Олду хурмалара бир гулаг бурма.
Онуң сүд һагында ширин сөзләри
Һейрәтдә гоймушду балла шәкәри.
Шәкәр сәпиләндә додағларыннан,
Һәсәд апарырды она Хузістан.
Дейирләр ширинмиш диләниң дады,
Ширин гоюлмушду одур ки, ады.
О ширин диләндән буну дейим мән,
Ятармыш балығлар, гушлар сәсиндән.
Додағнын сөзү бир аби-һәят,
Онуң гаршысында гул олур набат.
Ачса бир мәчлисдә додағларынны,
Аларды һамынши ихтиярынмы.
Чатса гулагына онун биң сөзү,
Һушдан кедәрди, бил, Әфләтун өзү.
Әшидинчә Фәрһад онун сәсини,
Дуйду ки, итирив өз гүвәсини.
Дәриндән аһ чәкди о дәм бир кәрә,
Хәстә адам киңи йыхылды ерә.
Торпаг үзәриндә чох юварланды,
Илан тәк ғыврылды, алышды, янды.

Ширин көрдү олду Фәрһад бигәрар,
Тордан уммуш гуш тәх онун гәлби вар.
Она енә сөзлә аряды чара,
Сөзлә ону салды енидән тора.
Деди: „Гулаг ас, әй билинч устад!
Истәйини, доғруат әйлә мәни шад.
Бир вишт көр нәдир көнлүмдән кечән,
Бу дәрәли көнлүмә шадлығ котир сән.
Уста биликинлә, ити әлилә
Бу гәсри абад әт, кәл мәни динлә.
Көнлүм сүд истәйир, сүрүләр узаг,
Бир чарә ғыл буна, биз раһат олаг.
Бурдан та отлаға, сүрүләрә дөк,
Дашдан мөһкәм бир арх газылсын кәрәк.
Чобанлар сағсынлар сүдү отлағда,
Хидмәтчиләр ичсин ону отағда.“
Ширинни о ширин сөһбәтләриндән
Фәрһад мәст олумушду ону динләркән.
Әшидирди Ширин дедийи сөзү.
Анчаг аңламагдан ачизди өзү.
Дили сөз дәмәкдән ачиз галағар,
Бармағынны гойду көз үстә анчаг.
Сорушду сөһбәти бир әлағтыдан:
„Гәлби кордур,—деди,—сәрхошам, инан!
Дедийи нә иди, бир сиз сөйләйин,
Мәни араусундан акаһ әйләйин.“
Сөһбәти өшитмиш, дуймуш адамлар
Аңлатдылар она нә олумуш, нә вар.
Ширин нә истәйир, билинчә Фәрһад,
Разылығ көстәриб олду хейли шад.
Бу иши көрмәкчи чох тәләсирди,
Ширинни ишини гәлби әсирди.
Ордаң чөлә чыхды әлиндә тишә,
Ширинни әшгийлә башласын ишә.
Фәрһад күлүк чалды, даш гума дөндү,
Дағлар зәрбәсиндән бир муна дөндү.
Тишәни гарт даша һей ыра-ыра,
Дашларын бағрындан чәкирди мәчра.

Чапдыгы дашларын үч мисал гэдэр
 Лайинди ки, алсын чавахир, көвчөр.
 Гарт дашлар ичиндө бир ай кечмөдөн
 Дөрә кими бир арх яратды һәмән.
 Отлагдан башлаһыб сарая гэдэр,
 Баш-баша вермишди көзлә мәрмәрләр.
 Бир һовуз дүзәлтди ахырда көйчөк,
 Көвсәрин һовузу олмас ону тәк.
 Дашлары дүзмүшдү өйлә диггәтлә,
 Арая сыгмазды бир түк дә белә.
 Дөшәнмишди һовуз чох сәлиғәли,
 Дуюлурду бөйүк сәнәткар әли.
 Устанын элинә кечәнә гэдәр
 Адәтди ки, һәр иш чәтинә көрүләр.
 Поладдан даг оласа еңә дә, инан,
 Ону парча-парча дагыдар инсан.
 Нә чарә ки, инсан ачиз галараг,
 Бир әләч тапмайыр өлүмә аңчар.

ШИРИНИН ФӘРҖАДЫН ТАМАШАСЫНА КӘЛМӘСИ

Ширинә дедиләр: „Фәрһад бир ая,
 Тапшырдыгын архы чәкди сарая.
 Инди отлаглардан һәр ахшам, сәһәр
 Сүд ахар һовуза өзү тазә-тәр".
 Кәлди чөлә тәрәф о көзлә парн,
 Көрдү сүд архыны, һовзу, мәрмәри.
 Дүшүндү: бу архы, мәрмәр һовузу
 Инсан яратымыш, яранымыш өзү.
 Бу чәннәт, бу һовуз, бу сүд, бу дилбәр,
 Йох, инсан элиндән кәлмәз бу ишләри!
 Фәрһадын ишиндән кәлди һейрәтә,
 Сөйләди: „Эшг олсун бөйлә сәнәтә!"
 Бүтүн бу ишләри гуртаран заман,
 Ону әзиз тутду өз достларындан.

Деди: „Сэн устада неча һагг верим?
Шакирдинэ лайиг йохдур дэйэрим“.
Көһһөрдөн бир неча сырғасы варды,
Онуң һәр бир гашы күн тәк парларды.
Бир шөһөр харагы һәр бир данәси,
Бир тач гиймәтиндә һәр дүрр данәси.
Ачыб гулағындан чох үзәр истәди,
„Һәләлик буналары агар сат—дели,
Бундан яхшысыны тапанда, һөкмән,
Инан ки, чыхарам хәчаләтиндән“.
Фәрһад о хәзнәйә дейиб „афәрин!“
Алыб аяғына сачды Ширинин.
Ордаң тез чыхараг гачды чөлләрә,
Дәһнә тәк көз яшы ахытды сә.
Әшги ашкар олар, дөһә, горхараг,
Мәрдиклә кәзирди инсандан узаг.

ФӘРҲАДЫН ШИРИН ҮЧҮН АН-ЗАР ӘТМӘСИ

Фәрһад ки, Ширинә үрәк бағлады,
Көһлүндә мәнәббәт яман ағлады.
Чох чәттиң кечирди онуң рүзкары,
Галәмашыды әлдә бир ихтияры.
Нә тагәти варды һичран дәмнинә,
Нә дә гатлашырды сәбриң гәминә.
Гәлбинин телләри һей сызлайырды,
Саяки үрәйиндә ней сызлайырды.
Ишниндә рәвнәг йох, битмиши сөзү,
Бәдәни тагәтсиз, юхусуз көзү.
Див тәк инсанлардан гачаг кәзирди,
Хәстә адам кими начаг кәзирди.
Үз гойду чөлләрә, гачды дағларә,
Кәлмишди әлиндән дағлар да зара.
Бир күл будагы тәк бою ғырыгды,
Күл кими көйнәй чырыг-чырыгды.

Наләдән дөңмүшдү шейда булбүлә,
 Гәлбиндәки дүйүм бир гөңчә күлә.
 Нә дүңяда варды гәминә гәмхар,
 Нә севки дәрдинә бир чарә ғылар.
 Тикан йыгмаг үчүн о ики гатды.
 Аягдан тикан тәк мыхлар чыхартды.
 Нә тикан өлдүрүб ону бир кәрә.
 Нәһайәт вериди эзийәтләрә.
 Нә өшгин ғылынчы кәсип башыны,
 Гуртарырды онун о көз яшыны.
 Әлиндән алмышды ағлыны һичран,
 Узагды сәбр әдиб раһәт олмагдан.
 Лаләзар үзүнә төкүб ганлы иш,
 Ганлы көз яшындан вериди шабаш.
 Бир ан кәсинакирди онун нәләси,
 Көйү титрәдирди яныгы сәси.
 Нә су, нә дайәнин адыны билән
 Көрпә кими сусуз өдирди шивән.
 Бүтүн арамны севки алмышды,
 Едди эндамыны ода салмышды.
 Гәлбинин одундан бейни янырды,
 Бир кур чыраг кими аловланырды.
 Йүз ердән алмышды гәлби яраны,
 Өдүмүн ардыңча кәзирди чаны.
 Балайә, мөһнәтә олиушду нишан,
 Сайсыз ишкәнчәдән көнүл пәришан.
 Ширинин өшгиндән өйлә ағлады,
 Сәси ағач-ағач ахды чағлады.
 Үрәк кетмиш әлдән, көнүл гәрарсыз,
 Гәлбинин ардыңча кедирди яңыз.
 Див дәмйрдән горхар, чаду испәндәдән,
 Фәрһад да үркүрлү достдан, дүшмәндән.
 Гәм она муһисди, о да гәмлә шад,
 Хәрәбәдә олан хәзнә тәк абад.
 Илан дашдан горхар, гүрд дәйәнәкдән,
 О гәмдән горкурду һуша кәлиркән.
 Көзләри яшылайды, үрәйи налан,
 Чийәри янымышды кәдәр одундан.

Өлөчсүз дәрдинин дөрманы йохду,
Бу гэмләр ичиндә һәяны йохду.
Белә хәстәликдә яһныз галараг,
Дүшмүшдү йолдашдан, танышдан узаг.
Өйлә бүрүмүшдү ышг ону, һейһат,
Тамам унутмүшдү өзүнү Фәрһад.
Нә верә билирди гәминдән хәбәр,
Нә дә сифаришчин варды бир кәфәр.
Бир тоз кәлсә әкәр Шириндән, бешәк
Көзүнә чәкәрди ону сүрмә тәк.
Ширинин йолунда битсә бир тикан,
Басарды багрына ону дурмадан.
Даны инсанлардан узагды көзү,
Шириндән савайы йохду бир сөзү.
Һәр дәфә дилинә кәләндә о ад,
Өпәрди торпагы йүз дәфә Фәрһад.
Сарайына тәрәф бахдыгы заман
О, палтар еринә парчаларды чан.
Вәһши атлар кими чәлдә гачараг,
Вәһшиләрлә мунис олмүшдү анчаг.
Заманә торуна дүшән һейванлар
Ону дөрд яһында гурмүшдү һасар.
Сүпүрүб ерини тәһизләрдиләр,
Әлиндән өпәрәк әзизләрдиләр.
Бә'зән чейранларла ыдәрди сөһбәт,
Бә'зән маралларла багларды үлфәт.
Кәһ силәр маралын ахан яшыны,
Кәһ да сыгалларды ширин башыны.
Бә'зән вәһшиләрлә һәмдәм оларды,
Бә'зән гарагушла ганад чаларды.
Күндүз чейранларла мөһрибан йолдаш,
Кечә мараллара бир яһын сирдаш.
Чәрх тәк кечә-күндүз һей фырланарды,
Ач-сусуз галараг гәмдән яһарды.
Өзүндән бихәбәр кедәрди йолу,
Билмәзди һәрәдәыр сагы я солу.
Өнүнә чыхсайды әкәр йүз дивар,
Көрмәзди башына дәйинчә онлар.

Бир ох шыгысайды көзүнө сары,
 Енө гапанмазды көз гапагалары.
 Йолда гаршысына чыксайды гуя,
 Йыхылар, көрмөздү өнүндө сую.
 Чандан эл чокмишиди, көнүдө кэдэр,
 Нэр янда йолдашды она балалар.
 Кечалар аһ чөкөр, афсус өдөрдү,
 Варды йүз нөсрөтү, йүз агыр дөрдү.
 Гырымышы көнүгүн голу-ганады,
 Даши парчаларды онун фөрдү.
 Сахлайыб көнүдө бир мөһөббөтү,
 Атмышы кэнара кейфи, ишрөтү.
 Үрөйинө ятан о сонсуз гөми
 Дөрд көзлө көзөрдү, олсун нөмдөми.
 Көз яшыйла ююб даим үзүнү,
 Көзүндө кээриди өз уладузуну.
 Ятмаг истөйөндө ятмырды енө,
 Багланмасын гапы достун үзүнө.
 Үрөйиндө анчаг Ширинди нэр ая,
 Чыхмышды варлыгы өз хатырында.
 Көнүдө галмамыш мөникдөн нишан,
 Чүнки салмыш орда башгасы мөкан.
 Өзөкнин нэгшини тутурау мүдам,
 Одур ки, өз нэгши дөмүшдү тамам.
 Өзүлүндөн чыхыб запалы бөдбөхт
 Сөһәр-ахшам гачар, алмазды раһат.
 Достуяла бир тэндө тутмагчыи гэрар,
 Истөйирди олсун тәниндән кәнар.
 Билимрди, чан учмуш, бошалмыш гөфәс,
 Шаһ мейдана кетмиш, өвдө йох бир кәс.
 О ширин хәяла баганыды нэр ая,
 Фәрг өдө билимрди өзүнү ондан
 Нур көрсө, од көрсө, о аглар хәяла,
 О һичран биләрдү, я бир хош үсәл.
 На чыхса гаршыя она инанар,
 „Оларам,—дейирди,— бир күн бәхтияр“.
 Кимсә мөһәббәтдән пислик көзләмәз,
 Варса да өзүнә көтүрмәз һеч кәс.

Яхшы я пис олса һәр бир һадисә,
 Она үмид баглар, кәләр һәвәсә.
 Нәр һәфтә Ширинә кәләрди гонаг,
 Гәнаәтләнерди кәндән баһараг.
 Енә үз тутарды чөлләрә сары,
 Агларды тәзәдән анараг яры.
 Даг кечиси кими кәләрәк ахшам,
 Бир аз сүд ичәрди һовуздан мүдам.
 Бир смәйи йохду о сүдәдн гейри,
 О һовуз башыйды кәзинти ери.
 Кечә айрылмазды һеч бу һовуздан,
 Кәзәрди әтрафы дүз сабаһатан.
 Бу сөз дастан оладу дилләрә дүшдү.
 Дастанын сөһбәти әләрә дүшдү.

ФӘРҲАДЫН ЭШГИНДӘН ХОСРОВУН ХӘБЭР ТУТМАСЫ

Сарайын эһлиндән кәлиб бир нәфәр
 Шаһа эһвалагы тез верди хәбәр,
 „Ширинин эшгиндән,—сөйләди,—һейһат,
 Элдә дастан олуш сәнәткар Фәрһад.
 Сөвдәсына дүшмүш о көзәл бүтүн,
 Аяг ялып кәзир чөлләри бүтүн.
 Онун эшгиндә ки, күнәшдир үзү.
 На кечәси вардыр, нә дә күнәдүзү.
 Дейир ки:—„Ширинин ашыгыям мән;
 Бөйлә хәбәр верир ону һәр көрән.
 Нә гочадан горхур, нә дә чавандан,
 Нә охдан чәкинир, нә дә ки, гандан.
 Зәни өтмә Ширини алмагчыи яһир,
 Эшгини шөһрәтиндән аңчаг хошланир.
 О күмүш гәмәтә өйлә пургундур,
 Ширинчин өзүнү тамам унудур.
 Верәр сарайына һәр һәфтә салам,
 Ондан разы галар алында пәям“.

Хосров өшндөндө бу никаһети,
Оянды енидэн өз мәнәббәти.
Пәһләван үз-үзө чүт кәлә, хошдур,
Чүт бүлбүл охуя бир кула, хошдур.
Оланда бир шейә ики мүшәри,
Әлбәт о шейин дә артар дәһәри.
Бу ишдән доғрусу чоһ севинди шаһ
Ки, бир изыг оладу онула һәмрәһ.
Бир яндан да гейрәт тә'сир өмдирди,
Чүнки о гейрәтли үстүн кедирди.
Билмирди ки, нечә версин гәрәри,
Палчыга батмышды чүт аялгары.
Бөдән хәстә олса беләдир сону,
Сөрв олса да азар ятырар ону.
Нейләйәр өзүнә өзү хәстәнин?
Хәстә олар фикри, сөзү хәстәнин.
Бөдән саглам олса, саф олар сөз дә,
Сүст адам сүст олар, бөдөндә, сөздә.
Һәким хәстәләрә өйләйәр эләч,
Хәстәләнсә олар өзкәйә мөһтач.
Отуруб бир нечә яхын адамла,
Чарә ахтарырды шаһ бу әһвалә:
„Нечә хиләс олум бөйлә дөлидән?
Бу зәрлә нә саяг нәрд ойнайым мән?
Бөйлә кетсә ишим хараб олачаг,
Ганыны төкүмү, сучсузлур анчаг.
Бу шаһлыг өтдийим хейли мүддәтдә
Истәдим әнкәлсиз олум ишрәтдә.
Инди верди о ай байрамдан хәбәр,
Бу дөлини өтди мәнә мүйәссәр“.
Ағыллылар бөйлә вердиләр чаваб:
„Әй падшаһ, кейфини өйләмә хараб.
Таचाы башлар сәнә өдир итәст,
Шаһлар торпагына анд ичир, әлбәт.
Сәнин өмрүн кими узундур әләм,
Бәхтин вар, варын вар, сәнинчүн нә гәм!
Истәсен бу дәли олсун дәстхир,
Она дәмир дейли, вур гызыл зәңгир.“

Дөлинин дәрманы гызылдыр, гызыл,
Гызылла дәрдинә онун чарә гыл.
Әввәл чагыр ону йүз мин үмид вер,
Башына гызыл сәп, сәханәт көстәр.
Яр нәдир, диндән дә чәкәр конәлуңу,
Бу шириң Шириндән айырар ону.
Бә'ян көз гызыладан кор олар һәмән,
Гылыңчаг гызылла дүшәр кәсәрдәң.
Әкәр бөйлә тәдбир олса хейирсиз,
Ону даш чапмага көндәрәрсиниз.
Тәлси дөнүччә дөнәр һәятм,
Дашларын ичкндә сөнәр һәятм“.

ХОСРОВУН ФӘРҲАДЫ ЧАҒЫРМАСЫ

Шаһ динләди бир-бир һәр данышаны,
Өмр өтди:--Чагырын о даг чапаны.
Чыхды гапычылар, бир аң кечмәдән
Кәтирдиләр ону сарая һәмән.
Гапыдан даг кими кирди ичәри,
Һәр янында сарай хидмәтчиләри.
Нә Хосрова бахды, нә дә ки, тахта,
Шир тәк пәңчә гоюб дурду габагдә.
Өйлә мөст олаушлу Ширин гәминдән,
Әсла хоф өтмирди шаһ көркәминдән.
Шаһ әмр өтди, ону әзиләсиниләр,
Сәпсикиләр башына мирвары, көвһәр.
О фил көвдәлийә әйләш, дейәрәк,
Шабашлар сәпдиләр һей әтәк-әтәк.
Фәрһадын көнүлдә бир көвһәр варды,
Онунчүн гызылла даш барабарды.
Көрәндә ки, гызыл өтмәди тә'сир,
Хосров сөз көвһәри хәрчәләди бир-бир.
Хосров нә нүктәни өйләсәйди яд,
Нүктәйлә чавабы верирди Фәрһад.

ХОСРОВУН ФЭРҲАДЛА ДЕИШМӨСИ

Хосров сорду: „Сөйлә һардансан, чаван?“
 Ферһад чаваб берди: „Дост диярындаан“.
 Деги: „О диярда һансы сәһәт җар?“
 Деги: „Гәми алыб, чаны сатырлар“.
 Деги: „Чан сатмагда нә файда җардыр?“
 Деги: „Ашыгларда бу гайда җардыр“.
 Деги: „Гәлбәндириң чәкдигиң бу гәм?“
 Деги: „Гәлб нәдир ки, чандак ашыгәм“.
 Деги: „Әзиздирми әшги Шириниң?“
 Деги: „Оку чандак биләрәм ширин“.
 Деги: „Аһ тәк ону кечә көрүрсән?“
 Деги: „Юхум кәлсә; ятыраммы мөһ?“
 Деги: „Гәлбин ону уңудар һачан?“
 Деги: „Торпагларда ятдыгым заман“.
 Деги: „Көрсән ону әдиркән хурам?“
 Деги: „Бу башыммы ерә атарам“.
 Деги: „Яралаһа көзүңү әкәр?“
 Деги: „О бирини верәрәм келәр“.
 Деги: „Бир башгасы она версә дил?“
 Деги: „Даш да оһса дәмир ейәр биһ“.
 Деги: „Әһли она етишмәз ахыр?“
 Деги: „Аһы кендән көрмәк яхшыдыр“.
 Деги: „Вар-йохуну истәсә бирдән?“
 Деги: „Яһарараг тез верәрәм мән“.
 Деги: „Кеч, сөйләсә башдан күләндам?“
 Деги: „Вериб башы борчдан чыхарам“.
 Деги: „Бу достлугу ядындан чыхар“.
 Деги: „Бөйлә бир иш көрәми достлар?“
 Деги: „Архайың ол, бу хәл хамдыр“.
 Деги: „Архайыңлыг мәнә һарамдыр“.
 Деги: „Кәл әл көтүр, кет сәбрә гатлаш“.
 Деги: „Һеч чан үчүн сәбр әдәрки бәш?“
 Деги: „Сәбр әдәнки көмәһиң чоһдур“.
 Деги: „Гәлб сәбр әдәр, мөндә о йохдур“.
 Деги: „Һансы гәмдир инчәдир сәһи?“
 Деги: „Һиччан гәми горхуdur мән“.

Деги: „Истәрмисән дүһәдә һәмдәм?“
 Деги: „Өзүмү дә һеч истәмирәм“.
 Деги: „Сән Шириниң әшгиндән әл чәк!“
 Деги: „Ширин чансыз оһмаз өмр әтмәк“.
 Деги: „О мәһимдир, чәкмә адыны“.
 Деги: „Бир Ферһадын көр фәрядыны“.
 Деги: „Бирдән она салсам мән нәзәр?“
 Деги: „Бир аһымдан ер күлә дөһәр“.
 Шаһ чаваб таһмады Ферһада артыг,
 Мәсләһәт билди ки, битсин данышыг.
 Нәзәрәтә деги: „Бах бу күнчәһ
 Бөйлә һазыр чаваб көрмәһишәм мән.
 Мадам ки, ғызыладан гәчдә, чәкиндә,
 Дәшлә сымаярыг биз ону инди“.
 Сонра ғылыңч кими сөзүңү чады,
 Алмаз күлүңкүң дашлыгә салды.
 „Бизим йолумузда, деги, бир даг җар,
 Ордаң чәтиһликлә кечир адаһлар.
 Даглары сән ярыб йол салмаһысан,
 Олсун кедиш-кәлиш бир гәдәр асан.
 Һеч бир кәсин иши дейил бу тәдбир,
 Һамы дейир анчаг сәһни ишиндир.
 Ширин һүрмәтинә, Ширин әшгинә,
 Анд олсун (яхшы анд ичәди мән сәһәл)
 Мәһим истәһимә кәл әйлә әләч,
 О даглыг ерләрдән кениш бир йол ач.
 Яхшылыг көрәрсән мөндән, мүхтәсәр,
 Һәр нә арузу оһса еринә етәр.
 Барикаһың олар мәһим гәһримдә,
 Учалар мәртәбән мәһим әһримдә“.
 Дәмир голлу Ферһад деги: „Мән вараң,
 Йолундан әһкәли мән галдырарам.
 Анчаг бир шәртим вар, иши битирсәм,
 Шаһны дедийкиң сонә стирсәм,
 Шаһ да онда мәһи разы өдәрәк,
 О ширин шәһәрдән әл чәксия көрәк“.
 Шаһ һирсәнди, бу сөз ғыздырды ону.
 Истәди Ферһадын вурсун бойнуңу.

Сонра деди: „Хосров горхаг дейиладир,
Газылачаг дашдыр, торпаг дейиладир.
Торпаг олса белә нечә газачаг,
Нара дашыначаг бир белә торпаг?“
Чошараг сөйләди: „Шәртдир шәртимиш,
Бу шәртдән дөнәрсәк, мәрд деймәк биз.
Бир гол ачыб көстәр өз сәнәтини,
Биз дә сейр ыләйәк мәһәртини“.
Фәрһад бу сөзләрдән һайчанланараг,
Деди:—„Әй адил шаһ, һардадыр о даг?“.
Хосров нишан верди она узагы,
Инди адланыр о—Бисүтун дагы.
О дагын һәр яны мөһкәм дашларды,
Үзүнүн бәрклийи кендән ашкарды.
Шаһын вә'дәсиндән үмидләнерәк,
Даг чапан кедирди елдән йүйүрәк.
Сарайдан ох кими чыхыб бу заман,
Кетди Бисүтуна о даиямадан.
Даг башыны ер төк бир анда алды,
Белани баглайыб күлүнкү чалды.
Дагын дүз еригдән йонуб бир гәдәр,
Чәкди көзәл-көзәл надир шәкилләр.
Ширинини шәклини яратды гәшәнк,
Элә бил ки, чәкди бир Мәни Әржәнк.
Ити күлүнкүнүн учулла сонра
Хосровла Шәбдизин чәкди дивара.
О шәклин өнүндә о даглар чапан,
Эшитмиш оларсан нечә верди чан!
Биләрсән ки, Хосров поэду илгары,
Фәрһады мәһв этди бир гоча гары.
Гуйруг тәлә гурду, көрдүмү, гурда,
Мәһфәәтли чыхды һийләкәр бурда.
Пий гуйругдан көрдү өйлә һийлә, фәни,
Гуйругун үстүндә пий эритмә сән.
Зәманә бир гоча диши гоюндур,
Уйма гуйругуна баша оюндур.
Тәлени гуйругсуз бир улауз икан,
Гуйруг төк арха я нечин дүшүрсән?

ФӘРҖАДЫН ДАГ ЧАПАРАГ АҒЛАМАСЫ

Бисүтунда шәкли гуртарды Фәрһад,
Көнүндә бир һәсрәт, дияндә фәрһад.
Гәлбиндә Ширинин айрылыг дагы,
Фәрһад кечә-күндүз чапырды дагы.
Дагларын багрынн вуруб сөкүрдү,
Гочаман дашлары гырыб төкүрдү.
Фәрһад гарт дашлара ыләдикчә күч,
Элә бил гаядан гопурду бир бүрч.
Бир даг гопарыды зәрбәси һәр аң,
Көрәнләр галырды ишинә һейран.
Аламас киприйилә деширди ягут,
Дейирди даглара әтмәдән сүкут:
„Әй даг, нечин белә мәрд даиямысан?
Чаванмәрдлик көстәр, тез ол, парчалам!
Мөндән өтрү дагыт бу даш-дивары,
Ярам агырдырса, йүнкүл ол бары,
Йохса, шаһид олсун сөзүнә чанан,
О вахта гәдәр ки, тәнимдә ыар чан.
Сәни ничитмәкдән керн дурмарам,
Дөйүшәрәм бил ки, сәнилә мүдам“.
Шимшәк һидәәтийлә ярырды дашы,
Бу әфсанәләрди онун йолдашы.
Ашаман гәман чөлдән чәклиб күнәш,
Дагларын башында янычча атәш,
Гара аг үстүнә нахыш салырды,
Солтан кизләнирди, байраг галырды.
О шәкли янында кәлиб дурарды,
Бахыб, дашда санки көвһәр арарды.
Өпәрди шәклини аягларындан,
Тәбиәтәк гәлбиндән галларды фәган:
„Рәссамлар көзүнүн мөһрабы сәсан,
Гәлби дәрәһиләрә дәрман верәнсән!
Сән өй күмүш бәдән, даш үрәк дилбәр,
Эшгийн йолунда оладум дәрбәдәр.“

Сән көһәр тәк дашда аягы багам,
 Мән көһәр тәк дашдан үрәйи дагам".
 Шәклин габагында агаарды зар-зар,
 Сокра дейәрди ки: "Әф эт әй никар!"
 Ордан гәм йүкүнү алып даалма,
 Паришан чыхарды дагын яалма.
 О ердән Ширинин гәсринә бахар,
 Дейәрди: "Эшит, әй күл бәдәнди яр!
 Бу гәлби янымша көстәр бир ишыг,
 Бу Йоргун һейкәлә ол бир ярашыг.
 Бу һәсрәт галмышын истәйини вер,
 Үмидсиз көнлүмүн диләйини вер.
 Билирәм ядына дүшмүрәм, йәгин,
 Чүнки мандән яхшы ярын вар сәния.
 Сәни севән бирчә мәнәм ки, һәр күн
 Фәрид әйләйирәм вүсәлын үчүн.
 Нә гәдәр ки, гәлбин Хосровла шаддыр,
 Мәним тәк бир гәриб көнлүнә яддыр.
 Хосровун өшгийлә үрәйи бирсән,
 Унутурсан анчаг бу ашиги сән.
 Анчаг языг Фәриад Ширин чаныны
 Газанмагчыи верир ширин чаныны.
 Әй айым, кәмирәм мән хатиринә,
 Нәччән, Әмрәдән сопра да ено.
 Мән сәния өшгиндән, әй ишыгы шам,
 Бу пис күнә галыб бейлә олмушам.
 Дашдан ярадылмыш дар магарара
 Бир вүчүдүм вар, дашдандыр о да.
 Бу кор бәхтим мәнә вермәйир амам,
 Бәдбәхтлик япышмыш мәним яхамдан.
 Үзүм дейилдирсә дашдан, дәмирдән,
 Нечин даш-дәмирдән вофа умум мән!
 Гәлбини сындырма, буна нә һачәт,
 Гәриби илан тәк дашлама, рәһм өт!
 Сәнә һәр тәрәфдән гурбан тапылар,
 О көзләрин кими чан аланын вар.
 Бир мәнәм галмышам сүрдән узаг,
 Гурбанлыга белә ярамырам, бах!

Дөзөрәм өшгінә мән яна-яна,
Чох давамсыз олуур нура парвана.
Сәнә янашмагда бир аз горхараг,
Сәндән узаг кәзир даим бу торпаг.
Анд верирәм, әй яр, етәр бу зилләт,
Өлдүрсән, гоярсан бойнума миннәт.
Бу гәм багчасындан кәл мәни гуртар,
Бейлә яшамасдан сөйлә нә чыхар?
Улдузум батайды мән догуланда,
Олмасын мәним тәк бир догулан да.
Элә бил ки, анам гаргайыб мәнә:—
„Бүтүн истәдийин яд олсун сәнә“.
Зәманә гылынчы зәһмәт верәнсә,
Бахмайыр бир көзлә нечин һәр кәсә.
Сәнин дырнагыны кәсирсә аячаг,
Мәним әлләримнә дограйыр, бир бах!
Нечин өз дөшүндән бу гоча дөвран
Сәнә сүд ичирир, мәнә гызыл ган?
Анайын сүдүнә анд верирәм мән,
Дүзәлтдийим архдан сүдү ичиркән,
Сүдлү шәкәринлә мәни яда сал,
Шәкәрли сүд өдәр тәшнәни хошһал.
Бир сүдлә ярдым өт сән бу чобана,
Мән бир сүдәмәрәм, сән дә бир ана.
О архдан ичәркән сүдү һәр сәһәр,
Сүдәмәр ушаг тәк олма бихәбәр.
Шәрбәт вермәсән дә хәял чамындан,
Адылла шириндир агзым һәр заман.
Сәндән башга вардыр нә яр, нә гәмхар,
Гәмхарсыз бурахма мәни, әй никар!
Чагыр бу тәшнәни, башла бир сөзә,
Гаранлыг кечәни чыхар күндүзә.
Вермәйә шәйи вар бу йохсулуң да,
Чанымдан кечәрәм сәнин йолунда.
Йохсул дөләтләндир, онунчуң һәр вахт
Маясыз көтүрәр бир чох мәнфәәт.
Дәрдимин дәрманы, көнлүмү гырма!
Гәлбим сәни истәр, ону сындырма!

Гариб олан да көзэллениндө,
Елз гариблери буракма келдө.
Гариблер дәрдиндөн йохдур хабарин,
Горх ки, калар бир күн гариб күнлэрин.
Көңүлдө яшамаг һавәси варды,
Чаванлыгла галбим чох бәхтиярды.
Инди нә кәңлик вар, нә дө һавәсим,
Бир бала өвдир бу чан гәфәсим.
Дүшүнүрдүм олар о мәним ярым,
Догрулар мәним дө бир арзуларым.
Бир кечә юхудая оясан әкәр,
Гулагына мәним бу нәләм етәр.
Әфсус, йолдашларым вәфасы буаур,
Яман күнә гәдәр сәнә дост олу.
Ялгыз гояр сәни дар күндә, инан,
Әл тут дөсән, тутар аягларындан.
Ганым ичмә ки, ганлар ичмишәм,
Гарибәм, йолунда чандан кечмишәм.
Нейләмишәм, мәнә ки багламысан,
Демәсән, оларам даһа парижан.
Олдум хәялынын пәрәстишкары,
Баһга күнаһым вар, сән аилат бары?
Сәни севән яра кәстәр бир вәфә,
Явыгам, чәкдирмә бу гәдәр чәфә.
Эй азад сәрв. әйәр олсам күлән дө,
Сөйүд тәк башыны әй бу күләкдө.
Мән гарз торпагам, сән хәзнә, һәр каһ,
Әйлә бу торпагы бир азиярәткәһ.
Эй шам, истәмирсән пий кими яным,
Сәнин чырагында һәр күн одланым,
Кандарындан узаг өлдүрүб бары,
Гойма ки, мән чәким бу әзаблары.
Сакит бир галаям, дөрд яным кечә,
Исһаг гушларыдыр йолдашым тәкчә.
Фәган әйләйирәм сүбһәдәк, өшит,
Мән кими зарымаз раһиб вә заһид.
Көрәйдин бир мәни фәган салаанда,
Кечәләр сүбһәдәк ояг галаанда.

Үрәйин даш дейилә, полатадандырса,
Йәнә рәһм әдәрсән дүшдүйүм яса.
Көңүлүм әзийәтдән бир динчәләмәди,
Әшгилә дограндым, рәһмин кәләмәди.
Хәстә өкүз кими йыхылымышам мән.
Әшшәйини мәнән узаг сүрүрсән.
Кәл, өз гурбанына бахмадан кетмә,
Алмысан гәлбини, даһа зүлм өтмә!
Бу иш һәгигәтдир, бир хәлә дейилә,
Ишнә ярарам, бир күн мән дө бил.
Даг мәним элиндә ачиз галырман,
Мән сәнин элиндә олмушам саман.
Даглардан үстүндүр мәним гүвәтим,
Ордулары позар мәним гүдрәтим.
Һейван өлдүрмәкчин гылынчы чәксәм,
Шәбдиз, Хосров дурмаз өнүмдә бир дәм.
Пәрвиз, Ширин, Фәрһад бу сөзләрин бах,
Һәрәсинин вардыр беш һәрфи аңчаг.
Һәр үч адым һәрфи бәрәбәр икән,
Пәрвиз уаур бүтүн оюнда нәдән!
Мән галиб дө олсам, мәглүб да һәр аң,
Инан ки, үстүнем енә дүшмәндан.
Аңчаг билирәм ки, бәхтим дөңәкдир,
Мәни дүшмән тәлә мәһв әдәчәкдир.
Йолулуй үстүндә вардыр йүз әнкәл,
Догруламаз көңүлдә тутдугум әмәл.
Шаһ олса да енә һеч кимсә зинһар,
Бир хошбөхт дүшмәнә олмасын дүчар.
Горхурам, бу вуруш угурусуз ола,
Мәрч дүшмән уда, мәнә гәм гала.
Бу дагла вуруша мәни көндәрсән
Истәйир ки, бурда һәләк олум мән.
Бөйлә чәтин ишдә өлмәк асандыр,
Чаным бир гүссәдир, гүссәм дө чандыр.
Бу өшгин зилләти вар, сөйлә, кимдә,
Умудум дашдадыр, даш үрәйимдә.
Даш үрәкли олмаг чәтин дейилдир,
Аңчаг өйлә йох ки, утансын дәмир.

Эшгийн сары мум тэк мэни яндырм,
Дэрднн үрэйимн аловландырм.
Нэ гызылым вардыр, нэ күмүшүм вар,
Төкэм аягына һей халвар-халвар.
Саралмыш үзүмэ яшлар төкүлүмүш,
Бэ'ээн гызыл кимн, бэ'ээн дэ күмүш.
Эшгинэлэ, вй дүнэ нурландыран шам,
Раһэтнн кетмишдир, бидар олмушам.
Олг олан заман гэм смэк ишим,
Даһа яман олур, ятсам, кэрдншим.
Кечэли-күндүзлү битмэйир аһым,
Йохдур сөндөн өзкэ яхшы пэнаһым.
Кэл, мэрданэ өднм сөнэ чан нисар,
Див дейилэм гачым нисандан хонар.
Дашдан нисан йонан бир адам белэ,
Иисанын гейдинэ галмазмы, сөйлэ?
Мэним даш йондугум бэлли бир ишдир,
Анчаг сифетимдэ даш битмэйишдир.
Кимнн ки, алынынн айнасы бэркдир,
Дүнйэдэ хош күнү о кирэчэкдир.
Бэишфэлэр кимн утанчаг олан
Нэ мүкафат көрэр гара торпагдан?
Нэр кэс нэркнэ кимн олса утанмаз,
Башы тачлы олар, даим кейфи саз.
Дүнйэдэ мэн кимн завалы ханы?
Итирмишэм бүтүн досту, ашнаны.
Нэ бир достум вар ки, йыхылан заман
„Галх аяга!“ дейиб тутсун голуудан.
Нэ дэ өз тайфамдан адамларым вар,
Өлөндө еримн раһатайлар.
Гэм-гүссэ ичиндэ мэн тэк галмышам,
Сөнсөн сөчдөжәһым нэр сөлэр-ахшам.
Йүз ил бир гуюдэ эйлөшсэм эхэр,
Енэ үзэримдэ өз аһым кэээр.
Көксэм дагы-дашы йүз ил дэ мэн тэк,
Архача өз көлкэм анчаг көлөчөк.
Көр нэ ит чанлыям, бу дэрлэ белэ,
Көлөк тутмуш кимн гачырам чөлэ.

Итин дэ ери вар. мэн ерснэм бах,
От гэдэр севмэйир мэни бу торпаг.
Дагылыгдэ пэлэнкээр тапыр бир пэнаһ,
Бөйүк дэрялардэ ерлэшир тимсаһ.
Дарыхмыш гэлбимэ йохдур бир арам,
Нэ ердэ, нэ дашдэ раһатаанырам.
Ер үстүндэ йохдур раһат һэнтым,
Бэлкэ ер алтында динчлэйэ чатым.
Ювасыз олмасын бир кимсэ, һейһат!
Нэ лазымдыр белэ ачы бир һэят!
Өлүм ели говур жына мэни,
Сөнв өтднм, торпагым чөкнр бэдэни.
Сэн варсан өзүмү саймырам адам,
Бу кэнд саникидир, бурда мэн ядам.
Сан дэ варсан, мэн дэ, нечэ сөйлөйим,
Бу худпэрэстлнйэ разы олар ким?
Кетмэк истэйирэм, фөгэт нэ чара,
Түстү ййылымышдыр бүтүн йоллара.
Бу йоллардэ өйлэ олмушам биһал,
Өлүм көлөчөкдир, етмэдэн нүсэл.
Атым йүйүрмөкдэ хейли гочагдыр,
Билмирам ки, һарда даячагдыр.
Мэн олмадыгымчын гэмлэрдэн азад,
Дүнйэдэ һеч кэси истэмнрэм шад.
Бу эглин дүррүнү дешэн кишилэр,
Билмирсэмнн, көңүл, нэ сөйлөмишлэр?
„Тэбиэтчэ эхэр султ олса бир кэс,
Кимсэнин чаныны о саг истэмэз“.
Эшг илэ оларым рөвшөн мөскөннм?
Бу түкэлэрнн гэдэр дэрднм вар мэним.
Бах, бейним, нлийим бөйлэ ягсызакан,
Дэрднмдир чыраг тэк мэни яндыран.
Бирчэ күл галмышдыр бу дэрлэ мөндө,
Од кнэлэмэк олар бу күл бэдэндэ.
Мэн бир торпагам ки, титрэдир күлөк,
Галмышам нэш'эсиэ, күчдэн дүшэрэк.
Эхэр дөмсө керн бир дэ иттидар,
Мэн онун энгншннэ оларам дивар.

Паркарда кизлэнэн нөгтэ тэк, мүдэм,
 О сурэт өгүндэ донуб агларам.
 Чакарэм дөврэмэ дашдан бир һасар,
 Дэймэсин көзүмэ башга нисанлар.
 Башга бир сурэтэ көнүл вермэрэм,
 Бэсдир бу сурэтдэн чөкдийим элэм".
 Бөйлэ данышарды, көзлэриндэ яш,
 Олурду муниси о сурэтлн даш.
 Өйлэ ки, кечэни кейлэр ударды,
 Күндүзүн гошуну байраг тутарды.
 Фэрһад көзлэрини юммамыш һэлэ,
 Енэ күлүнкүнү аларды элэ.
 Кечэ сүбһэ кими эдэрдн фэряд,
 Күндүз даш чанарды о языг Фэрһад.
 Күлүнкү даш төкүр, додагы көвһэр,
 Даша гарыштырды ледийн сөзлэр.
 „Хэстэ Фэрһад" ады кэзди дүнаны,
 Диалэрдэ долашды онун дастаны.
 Даш йонанлар кэлиб яд өлкэлэрдэн,
 Нейрэт өдирдилэр ону көрүркэн.
 Онун ишлэрини көрөндэ һэр кэс
 Дүшүмүрдү нисан бөйлэ ишлэмэз!

ШИРИНИН ФЭРҺАДЫН ЯНЫНА КЕТМЭСИ

Бир күн дөрд яяында досту, йолдашы!
 Өйлэшмишди Ширин, ачыды гашы.
 Яхшыдан, ямандан ксдирди сөһбэт,
 һэр тэрэфдэ шадыг, һэр янда ишрэт.
 Бири хош күнлэри өйлэйирди яд,
 Ону хатырлайыб олурду диалшад.
 Бири кэлэчөкдэн сөһбэт ачараг,
 Дөйирди:— „Бундан да хош күн олачаг".
 Чох сөз данышдылар, һаг-һесабы йох,
 Намысыны десэм, узун олар чох.

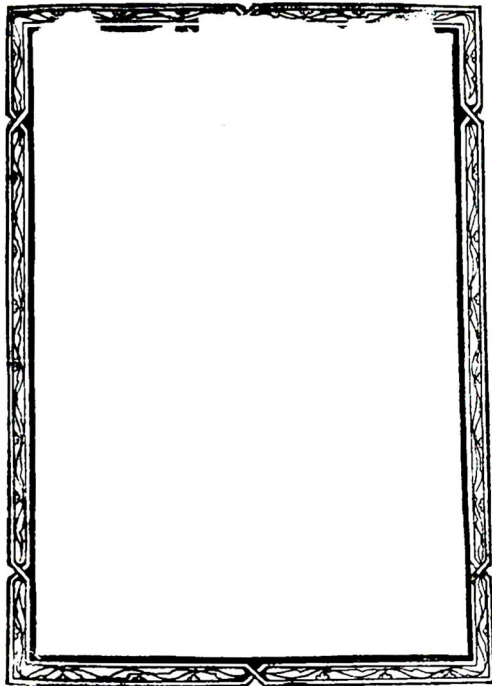

Данышдыгча кетди, узанды сөһбөт,
Бисүтүна кэлиб чыхды нэһайот.
Ширин күлө-күлө деди: „Бу ердэн
Бисүтүна тэрәф кедэчэйм мэн.
Көрүм дэмир голлу гөһрөман Фәрһад
Нечә ярыр дашы элиндә полад.
Бәлкә о даш, дэмир гыгылачымындан
Бу гэлбим исиниб овуна бир ан“.
Өмр өтди:—Дурмасын, тез хидмәтчиләэр
Сәба еришлийә гойсунлар йәһэр.
Бу заман орада йох иди Күлкүн,
Бир башга ат дүшдү растына о күн.
Баһар кими шухду, мээзалийди о,
Ярашыгда Йәгма көзәлийдн о.
Көзләри сүзкүндү, чамвалы көйчәк,
Дүзәлди йолуна о үзү чичәк.
О тәрәвәт сачан, бәдәни назик,
Ат үстә галхарды гуш кими чәвик.
Өйлә алышмышды о ширин дәнән,
Йәһэрә сычарды онча аддымдан.
Аты күләкләрә мыхлар чаларды,
Ерә фәләк кими пәркар саларды.
Мишк, нәсрин сачан о күмүш дагы,
Өйлә агыр дага етчәк аягы,
Үзүнүн шәфәги дашлара дүшдү,
Дашлард бир гырымызы лә лә дөнмүшдү.
Чагырды:—Даг чапан, кәл бир габага,—
Даг кими атыны сүрдү о дага.
Фәрһад дүшүнәрәк о лә'л додагы,
Гоча кәнканлар тәк чапырды дагы.
Дашлара дәйсә лә бу йәчдә башы,
Енә йорулмадан гырырды дашы.
Фәрһадын о ердә гырымгы гая
Неч бир тәрәзийлә кәлмәз аран.
Ярырды күлүнкәл дашы, торпагы,
Өзүнүн гәми бир Дәмавәнд дагы.
Дашдан чыхдыгыйчы онун истәйи,
Дашлары ярмагды аңчаг диләйи.

Лә'л тәк ганылла дашы юрам,
Дашларын ичиндә сәнки лә'л варды.
Ширини лә'лини көрдүйү заман
Элә бил лә'л тапды о гарт дашлардан.
Гәлбиндән чох гызды элиндә дәмйр,
Дашлар юмшалырды элиндә бир-бир.
Торпаг төк газарды дашлары Фәрһад,
Даш вуруб дөшүнә вәдәри фәрһад.
О бүтүн өшгиндән гәлби дөнүрәү,
Бүтү варкән нейчин о бүт йонурду?
Бир гәдәһ сүд варды Шириндә, ону
Вериб: „Сағлыгыма ич—деди,—буну!“
Фәрһад сүдү алды онун элиндән,
Шәкәр кими чәкди башына бирдән.
Янында олсайды сагкән Ширин,
Сүд дейил, зәһәр дә оларды ширин.
Ашиг икәст оланды, бу мейдән ичиб,
Саги деди: „Кедим, артыг нахт кечиб“.
Ширини бәзәйи үстүндә гат-гат,
Ону кәздирмәкдән йорулмушду ат.
Ат дейил, алтында олса гызыл даг,
О күмүш дагындан оларды ахсаг.
Сөйләйирләр, о ат кәзиб, нәһайәт,
О хәзнә алтында олмушду сәгәт.
Бурда, ашиг көрдү, тутмаса әкәр,
Мә'шугә сә алдан торпага дүшәр.
Атылла галдырды о шәһсувары,
Иши асанлатды онун голлары.
Ширини гәсринә апарды раһәт,
Бир түкү көрмәди онун эзийәт.
Ширини гәсринә гояраг енә,
Гайытды ишинә, көһнә мәскәнә.
Енә дәмйр алыб дашлара чалды,
Дағларын гойнуна вәлвәлә салды.
Гәлбиндә даг дәрди, дырманды даға,
Дәрдиндән башыны чалды торпага.
Көй от көрүнүшдү дағда чейрана,
Кәлди шоранлыгдан о гәбристина.

ШИРИНЛА ФӘРҖАДЫН КӨРҮШҮНДӨН ХОСРОВУН ХӘБӘР ТУТМАСЫ

О дүня башчысы—Хосров бир тәһәр,
Һәр заман Шириндән тутарды хәбәр.
Хәбәр верәкләри артыгды миндән,
Бир шей өйрәкирди о һәр бириндән.
О ай әл вурсайды әкәр бурнуна,
Тезликлә сәрдн бу хәбәр она.
Фәрһадны янына келәндә Ширин,
О дагы зиярәт әдәндә Ширин,
Тез буну Хосрова хәбәр вердиләр.
Ки, „Фәрһад янына келәндә дилбәр
Фәрһадны гүвәси бирә йүз артды,
Һәр вуранда дагдан бир даг гопартды.
Ширини көрәли хейли шад олуш.
Дашларын сәртлийи голуна долмуш.
Зәрбәләр вуранда көрмүшүк ону,
Сүтунсуз өдәчәк о Бисүтуну.
Эшгдән артмышдыр гүвәти гат-гат,
Гоймушдур аләми күлүнкүнә мат.
Ағыллы оларса бир түлкү, инан,
Дөйүшәр, чанавар олса да дүшман.
Тәрәзидә арпа чох олса әкәр,
Тәрәзи гызылдан тез үз дөндәрәр.
Бир ай да бу күчдә галарса Фәрһад,
Дагы дәлиб кечәр, олар көнлү шад“.
Хосров бу хәбәрдән аһ чәкди дәрня,
Горхду ки, чыхачаг элиндән Ширин.
Мүдрик гочалардан сорду мәсләһәт:
„Бу ишдә мән нечә адим һәрәжәт?“
Ағыллы гочалар дедиләр ки: „Сәя
Әкәр истәйирсән үстүн кәләсән,
Бир гасид көндәр ки, Фәрһадә десии:
„Нә дурмусан гафил, өлмүшдүр Ширин!“
Бәлкә бөйлә хәбәр она етиркән
Фәрһадны элләри союя ишдән“.

Кэзиб бир чэрэячи адам таппаалар,
Үзү гырыш-гырыш, өзү дө илбар.
Үзү гессаб кими ган-ган дейириди,
Норфат кими агзы ян-ян дейириди.
Ярамаз сөзлөрдөн чох тә'лим вериб,
Гызыл ва'д өтдиләр, гымыч кестәриб.
Бисүтуна тәрәф йола салдылар,
Йол кестәрдиләр ки, олсун күнәһкар.
О һәссыз көзө көрүндү Фәрһад,
Дагда иш башында элиндә поляд.
Даш үрәкли киши она янашды:
Яландан гәмләниб она сөз ачды:
„Эй гафил, өй надан, нә ишдәсэн сәи?
Өмрү кечирирсән гәфләтә нәдән?“
Фәрһад чаваб верди: „О севкилимчин
Бөйлә зәһмәт мәнә көрүнмүр чәтин.
Нә севкили! Дили ширия шәкәрди,
О йүз чана дәйән назлы дилбәрдир*.
Ачы дилли киши көрдү ки, Ширин
Мәзмуну олмушдур ширин сөһбәтин.
Нәсрәтлә аһ чәкиб, сөйләди: „Эй дил,
Ширин өлмүш һәлә биләййир Фәрһад.
Һайыф о сәрвәдән, көз баха-баха,
Өлүм эли салды ону торпага.
Ая гәдәр сачды торпагы элбәр,
Көз яшы сәпдиләр йола колонлар.
Гәми күскүн өтди бүтүн гәлбәлри,
Торпага тапшырыб дөндүләр кери“.
Һәр сөзө бир хәнчәр бағлайырды о,
Яландан аһ чәкиб ағлайырды о.
Гасид: „Һайыф о хал, о сач!“—дәйәркән,
Әфсус, лал олмады дили бу сөздән.
Бөйлә алчаглыга вичдан уярым,
Аг ялан данышыб чана гиярмы?
Фәрһад бу сөзләргә асычна гулаг,
Саяки даг башында йыхылды бир даг.
Союг бир аһ гопду чийәрдәриндән,
Дәлди чийәркени бир ох, дөйәсән.

Зарыраг деди: „Һайыф зәһмәтим,
Раһәтсиз һәятим, мин эзийһәтим!
Йүз гоюн көрсә дө, енә чанавар
Сүрүдән йохсулуи пайыны чалар.
Күләб чәкән дейиб күлә чох көзәл:
„Сонда вердийини әввәл алма, кәл!“
Уча бойлу сәрним ерә кирмишкән,
Мән торпаг текмәйим башыма нәдән!
Күл ярпагы дүшмүш өз будагындан,
Бу баг оласынымы көнүмә зиндан.
Нечә булут кими өтмәйим хүруш,
Баһарын кәклиин чәмәндән учмуш.
Оласыны күндүзүм кечә нә саяг.
Сөнимүш бу дүняя нур сачал чыраг.
Чырагым сөнимүшдүр, союгдур аһым,
Груб өтди айым, о сон пәнаһым.
Ширинә әдәмдә говушарам мән,
Әдәм диярына тез гошарам мән“.
Үзүдүчә эли о дилдарындан,
„Ширин! Ширин!“—дейиб языг верди чам.
Зәманә инсана бөйлә тор гурур,
Гәм верир чан алыр, адәти булур.
Ишә олаянда бир башга тәдбир,
Бәлә һәр тәрәфдән гапыны кәсир.
Һәр күл будагына элини нурсан,
Башына даш ягар күл будагындан.
Үрәйи шадлыгдан галар бир кәрә,
Шәкәри агзында дөнәр зәһәрә.
Талә сәнә өйлә зәрбәләр вурур,
Дүнядан көчкәйә олурсан мәчбур.
Өмрүң аты бөйлә үзү дөнәкдир.
Һәр чаван бу ата, бил, минәчәкдир.
Бу дүнядан көчүб кедән инсанлар
Бу эалим дүнядан яха гуртарар.
Иса кими кирәр әлә бир дөйрә,
Көрүнмәз, дүзүлсә чыраг һәр ерә.
Дүня див кимидир, дивдән дө ачгаг,
Хош диллә, хош үзәл олар гуртармаг.

Чоһөнәм олмасын сәһә хисләтин,
Бөһиштә олсун я да сөзүн, сөһбәтин.
Хасиййәтин әкәр хош олса, инан,
Һәм бурда, һәм орда хошбәхт оларсан.
Әй көзүм бу гәдәр гафил олма кәл,
Бу фани дүнядан сән дә көтүр әл.
Гара торпаг сәһә оландә гәмхәр,
Фәләйин кәрдиши сәһи унудәр.
Әлән ил өмр үчүн торпаг мөһрәйлә
Һоггабазлыг өтмәк нечиндир, сөйлә?
Әлән мин ил белә яшасан, артыг,
Данми дейилдир, күзәнмә язгы!
Бәрк олмаячгасан, сәһ ки, бу дашдан,
Бах гума дөндәрир ону да заман.
Бу ер бир нәт'дир, үстүндә ганлар,
Бу ганлардан башга онун нәһи вар?
Бу чөл торпагына чох ган ахмышдыр,
Санма бир Саявуш ердән галхмышдыр.
Һәр хәррә кәтирсә ел, әй гәлби шад,
Я бир Фиридундур я да Кейгубад.
Дүня үзәриндә бир гәреш һаны,
Орда төкүлмәсин инсаннн һаны?
Ким билир, чох яшлы бу сонсуз алам
Нә гәдәр кейф көрүш, нә гәдәр әләм!
Һәр йүз илдән кәләр бир сии дөвран,
Кәләр бир тәзәси о гуртарыран.
Ики—үч дөвраны бир адым көрмәз,
Дүня гоймур ону таныя бир кәс.
Бу дөвранда беш күн өмрүн вар анчаг,
Бурда нә көз көрәр, нә динлар гулаг.
Һәр дөврдә олмуш зүлүм, әдәләт,
Биләнләр сирр тәк сахламыш фәгәт.
Әкәр истәмирсән гаплайыб ери,
Күндән-күнә артсын зүлүмн гәдәри,
О заман сиррини бу заманонин
Башга зәманәйә дәмәкдән чәкин!
Кечә-күндүз ала бир'ата бәһәзәр,
Чилувуну вермә она, мүхтәсәр!

Йүз бичилийн ола, йүзфәнинн ола,
О һарынлыгындан айрыламаз әсла.
Бу дүняны чох-чох гайнатды фәләк,
Хам гәдм сәһә дә сагрым дәри тәк.
Бу гумарханая бир йилә дингәт,
Чох варынны гоймуш варына һәсрәт.
Он дөрдүк әй олса ерин кәлини,
Гочадыр, вер елә кетсин әлини.
О ел ки, дейиләр голарар туфан,
Бунун төлагынн верәр о заман.
Әсәсә дә о күләк, әсмәсә дә кәл,
Бу торпаг үстүндә яндырма мәш'әл.
Бир овуч торпагда, әй овуч торпаг,
Әлиндә мәш'әл дөһсә он барнаг,
Бир көрән олмайыш бу кинли дүня
Кәсимиш бармага бир торпаг гоя.
Сәһ бу торпагдасан, одур ки, белә
Доладур вүчудун сынныг-сөкүклә.
Чох асан оларды дәмдан йыхылмаг,
Дүшәндә гол-тычын сынмаса анчаг.
Көрмүрсән бәдәни зәиф олан кәс
Юхуда һундүрдән дүшәр, инчимәз.
Бу доггуз турунчдан көрдүймүзү.
Турунчлар күкүртдән көрмәмиш, дүзү.
Турунчдан гачмасан Юсиф тәк әкәр,
Зүлейха нарынн тәк, сәһи тез кәсәр.
Сәһәр сәрхош олуб бир даш ат, зинһар,
Нарынчдан, турунчдан дүняны гуртәр!
Доггуз баш иләнән олмагынн хиләс,
Бу доггуз гапылы әвә гыфла ас!
Нәфәсдир бизләрә яшаркән көмәк.
Ону әләмишик хәзан ели тәк.
Өмрүмүзүн күнү сайылыр бир-бир,
Эшгиз кечән күн өлүм дәмәкдир.
Эшгин йолларында әввәл Фәрһад ол,
Сомра өлүмүнчүн севиниб шад ол!
Кәсиб гайырарды Фәрһад һәр заман
Күлүнкүнә сапы нар агачында.

Чүпки мөһкәм олур яш нар будагы,
Фәрһад ондан тутуб чапарды дагы.
Дөһүһән гәлбинн сөзләр ганатды,
Дагларын башына күлүнкү атды.
Күлүнкүн дәстәси санчылады ерә,
Нәм торпаг чан верир көйәртиларә.
Дейирләр о дәстә бир агач олду,
Онуң һәр будагы нарларла доладу.
Инди о нарлардан бирини тапсан,
Һәр чөтин дәрдинә олар о, дәрман.
Низамн көрмәмиш олса да ону,
Сөйләйир китабдан охулуугуны.

ХОСРОВУН ШИРИНӘ КИНАЙӘЛИ МӘКТУБ ЯЗМАСЫ

Һекайәчи дейир, о бәдбәхт адам
Ширинин өшгиндән өлдүкдә накам,
Ширинин үрәйи гәмләрлә доладу,
Чүпки багчасындан бир гуш йох олду.
Баһар булуту тәк чатылды гашы.
О азад сәрв үчүн төкдү көз яшы.
Һөрмәтлә басдырды әнзә Фәрһады,
Әли бош гайытды, гәлби ганады.
Гәбринин үстүндә тикди мәгбәрә,
Зиярәтә кәлди вәләр бу ерә.
Хосрова һәр яндан етишди хәбәр:
„Йолдаки тикандан гәлмаммыш әсәр“.
Шаһ өз өтдийиндән тез пешман олду,
Әмәлинин дәрди гәлбинә доладу.
Гәлби раһәтсәзды, әһвалы хараб,
Нечә верәчәкдир бу зүлмә чаваб?
Яманлыг өйләсә өзкәйә һәр кәс,
Чыхар гаршысыка, һәдәрә кетмәз.

Ону кечә-күндүз иччидирди гәм,
Чәзәсынын чәкди, беләдир вәзәм.
Кагыза инчи тәк сөзләри дүзән
Шахси катибини чагырды бирдән.
Деди: „Гәнди, күлү гат бир-биринә.
Бир ширин мәктуб яз диалбәр Ширинә“.
Таһрия тә’рифлә сөзү башлады,
Ширин кәлмәләрлә чох нахышлады:
„Көзә ишыг верир таһрийн ады,
Онда нур аамышдыр хиләт бүняды.
Инсанн вә чинни өйләмиш ашкар,
О чәкмиш ерләрә, көйләрә һасар.
Фәләйи дөндәрир ерин башына,
Әдир фәләкәләрә ери ашина“.
Бу тә’рифдән сонра, мәтәбә кечди.
Ширинчин ән ширин сөзләри сечди:
„О шәкәр күлүшлү, шәкәр мээзәли
Ширин, бу вәлләрин надир көзәли,
Бир гәбрин үстүндә ашитдим ағлар.
Матәмә бүрүмүш көнлүнү бир яр.
Сонра гәбрин үстә фәряда кәлмиш,
Ағлая-ағлая гәсрә йөнәлмиш.
Гара сачларынын салмыш үзүнә,
Чивә ишлар долмуш нәркис көзүнә.
Фәрһадын гәминдән бүкүлүмүш бәли,
Көйәриш янагы, сусталмыш әли.
Ясәмән үзүнә бәнәфшә сачыр,
Хурма додаглары яралы, ганчыр.
Дишләрийлә дидир додагларынын,
Лалә дырмагыяла янагларынын.
Айык үзәриндән өртүйү атымыш,
Төкүб гара зүлфү, матәмә батмыш.
Дунынн яндырыр фәряд сәсийлә,
Достлары яд өдир өз нәгмәсийлә.
Севкилинин шәрти бейлә кәрәкдир,
Бу достлауг һәр заман сөйләнәчәкдир.
Даг йыхан һаммала үрәйи янымыш,
Дизки-дизини кәзиб дагы доланмыш.“

Агламаг кэрәкдир гәрби өлмүшө,
Агласын Фәрһада дүни һәмишө.
Бөйлә бир ашиги гәм өлдүрдү, бах,
Биз нечә инсаныг ибрәт алмасаг.
Онун дәрәләрийлә нә ишимиз вар,
Мин бир дәрә алышыг сәндәд, әй иккар.
Көзәллик вар икән гой олмасын хал,
Бәдирләнимиш ай вар, гой сыңсын һиләл.
Фәрһад өлдү кетди, саг олсун Ширин,
Сары күл солдуса, вар олсун нәсрин".
Катиб мәктубуну языб битирчәк,
Шаһа тәгдим өтди, ери өпәрәк.
Хосров тез мәктубу гәсидә верди,
Чапарак Ширинә гәсидә етирди.
Шаһын мәктубуну Ширин көрүркән,
Үзү ая дөндү севиндийнән.
Үч ериндән өлүб ачды мәктубу,
Диггәтлә охуду, көрсүн нәдир бу.
Мүшк илә сүсләнимиш чийәрләр көрдү,
Зәһәрлә гарышыг шәкәрләр көрдү.
Бир ипәк парчайды, ичиндә ләл,
Хурмайды, ичиндә йүз ачы тикан.
Үзү ипәкдәдә бу киһиләрин,
Зәһәрли шәрбәтди, шәкәрдән ширин.
Нә шәрбәт ичмәйә бир сәбри варды,
Нә кошуб гызмаға бир ери варды.
Ону чох инчитиди тәһәли сөзләр,
Яхшыдыр ки, уду еңә бир тәһәр.

МӘРҖӘМИН ӨЛҮМҮ МҮНӘСИБӘТИЛӘ ШИРИНИН ХОСРОВА МӘКТУБА

Дүнянын ишини яхшы дүшүн сән,
Нә эксән, ону да сән бичәкәксән.
Яхшы иш дә көрсән, пис иш дә, ияң,
Унутмаз онлары бу гоча дөвран.

Куя Фәрһад үчүн шаһ гәмкин олуб,
Ширинә язаркән бир ачы мәктуб.
МәрҖәмин шаһлыгы сона етишди,
Аллаһ тәгдирийлә олан бир ишди.
Дейрләр ки, Ширин бир ачы дәрман
Верәрәк өтмишди МәрҖәми чандан.
Бу зәһәр сөзүңә өтмә в'тибар,
Ширин һиммәтийлә өтди ону хар.
Һияданләр һиммәтәлә иш көрсә әкәр,
Гурумш будагдан яш ярпаг төкәр.
Айдан топ гайырыб шәбәдәбизлар
Һиммәтин күчүйлә оюн чыхардар.
МәрҖәм оручуну МәрҖәм тутараг,
Шаһын шәкәриндән дүшдү чох ираг.
Арвад доган кими "МәрҖәм әлийлә"
МәрҖәмдән гуртарды Хосров да белә.
МәрҖәмин вүчүдү көчдү аламдән,
МәрҖәм ағачы тәк шаһ чыхды гәмдән.
Адына әдәрәк һөрмәт, өһтирам,
Бир ай яс сахлады онунчүн тамам.
Бир ай һөрмәт үчүн чыхмады тәхтә,
Гара паатар кейди о гара бәхтә.
Ширинә чатынча бу тәзә хәбәр.
Һәм севинч кәтирди, һәм дә гәм, кәдәр.
Бир яндан шад олуб деди: "Өлүмү
Гуртарды һәсәддә бу пак көнлүмү".
Бир яндан гәмләниб чәкирди аһлар,
Дүшүнүрдү: "Бундан мәниһини дә вар".
Хосров хәтиринә гәсриндә бир ай
Ишрәт дүзәлтмәди о ишыгы ай.
Чыхды бир ай сонра ярадан тикан,
Дүня азд олду гәм губарындан.
Енидән арузус галахды аяга,
Шаһын мәктубуна чаваб язмага.
Үрәйиндә олан сөзләри тамам,
Ачыгындан тум тәк сонди бу ахшам.
Катиб гәләмини әлиңә алды,
Кағызда сөзләри тәртибә салды.

Ширик кэлмэлери һей дүзө-дүзө,
Аллаһын адыһа башлады сөзө:
„Үэр истәһәләрини сүчүндә кечәи
Халигин адыһа башлайырам мән.
Эйтиячы йохкән бир ан да бизә,
Одур сәһман верән дүшүнмәнизә.
Чисм дейһа, одур чисми ярадан,
Мүнәччиләр гаалмыш бу ишә һейран.
Ердән көйә кими, күнәшдән ая
Битмәз сәхавәти, һеч кәлмәз сая.
Бир мизд истәмәдән рузи бәхш әдәр,
Дашлар ягут олур истәсә әкәр.
Учан гушдан тутмуш гарынчаңдәк,
Һеч кәсә әбәди гәм вермәз, кәрчәк.
Не'мәт вердийи вахт кечәр күнәһдан,
Әлиһдән япышар галаңда һейран.
Онуң не'мәтинә олуркән аси,
„Айһа!“ дейә верәр гулаг бурмасы.
Бүтүн яранмышлар, бир диггәт әйлә,
Аңчаг тәғйир тапыр онуң һөкмүйлә.
Раһатлыг, әзийһәт будур гисмәтин,
Бә'зән йохсул әдәр, бә'зән дә әзкин.
Бу дүнянын вардыр икнчә рәнки,
Бә'зән румлу олур, бә'зән дә әзкин.
Бә'зән әүлм әвини тәз бәрбад әдәр,
Бунуң кәдәрийлә ону шад әдәр.
Лаһурул тәк сөйлә Туслуя сән дә:
„Итин байрамдыр әшшәк әләнә“.
Һәр раст кәлән гисмәт шадлыг олмаз, билә,
Һәр ерә салынан боз киһм дейлә.
Бөйлә рузи верир о пәрвәрдигар,
Бу рузи кәһ дәрман, кәһ дә дәрә олар.
Һәр бир ишә дөзәр ағыллы инсан,
Истәр күл олсун о, истәрсә тикән.
О гочаман падшаһ, дүня күнәши
Өртүб чадырыһа бәнатүнәши.
Бүтүн бу дүня олмуш һөкмүдәр,
Һәм өзү башчыдыр, һәм дә тачы вар.

Онуң варлыгыһа бәһишт хош олур,
Онуң бағчасында туба бир отлур.
Онуңдур бу дүня ердән аячан,
Һәр бир шей онуңчуң әһидыр, әһи.
Биләр кечә-күндүз ики рәнклидир,
Кәһ шәрбәт пайлайыр, кәһ эһәр верир.
Бу кениш дүняда чох чичәк солур,
Бә'зән яс гурулур, бә'зән той олур.
Шаһын кәлинини алдыса торпаг,
Кәлиһләри чохдур, нәдән горхачаг!
Фәләк ону алды, она әһидыр:
Бөйлә достлаулардан шаһ тәз доһандыр.
Ондан иһшы йохса шаһын һәмдәми,
Тәз доһи бир көнлүк бундан нә гәми?
Башга күлүстана әдәр тамаша,
Ондан яһшысыһа ятар баш-баша.
Һайһыф о бүтә ки, гаһмады кетди,
Ердә галаһлар өз кейһини өтди.
Әй гәлби назик шаһ, инчимә бундан,
Хошдур олса хәзнә торпагда нәһан.
Гәм чәкмәк чәгиндир, гәм әйләмә сән,
Әһләзәр әйләйир торпаг да гәмдән.
Гәмдән инчийәрләр тәз нәзәнинләр,
Назик тәбиәтчин ярамаз кәдәр.
Яһшысы будур ки, Мәрийәми бурах.
Исайә дәнсә дә, гайытмаячаг.
Нәзәнинини ери олдуғча тахта,
Вида өтмәк олмаз, о тача, тахта.
Ган ағлама, бәсдир, кейһинә башла,
Гәмә тутуларсан, бу гәми бошла.
О гурбаным оладу, сән олма гурбая,
Бүрүмә гәмләрә, олма пәришан.
О өлү, һейләйәк, тәки сән яша,
Һәр кәс өз өмрүнү вурачаг баша.
Бошла бу нәләни, әзийһәт етәр,
Өлүләр, мә'лумдур, сәкитлик севәр.
Иһсаным вүчуду пуч олса артыг,
Орда нә йохсуллуғ, нә һөкмүдарлығ.

Гуруни чешмэйчин ялма бир белэ,
 Дичлэдэн эскилсин бурах бир килэ.
 Чэмшид чамыны ая, гэм вахты дейилэ,
 Олмасын Багдада бир көһнэ ээнбил.
 Онсуз ояг гэлбин уюсун бир аз,
 Көздөн узаг олан көнүлдэ гамамз.
 Бир сэрв йох олдуса дүня багындаа,
 Сэн өбөди яша, дүняа чаксан.
 Гэм емэ, күл, сеини, сагсан нэ гэдэр,
 Башындан бир түкү салмасын еллэр.
 Варлыг (сэндон узаг) кетсэ дэ элдэн,
 Нэр бир шей вар олар, чүнки варсан сөн.
 Гиймэтан дүррсэн, дүрр тэк кэрэк,
 Аэ'лсөн, яхшыдыр аэ'а оларса тэк.
 Күнөш кими тэк ол, актарма бир эш,
 Чэмшидин дининдэ тэк олур күнөш.
 Экэр чүт яшарса гушлар нэр заман,
 Сэн симерү гушусан, ялгыз оларсан.
 О көвһөр кетдисэ, гэмланмэ дэрин,
 Сэн ки, бир мө'дэнсэн, битмэз көвһэрин.
 Тайы тапылманы бир баш яхшыдыр,
 Надир көвһөр кими бир даш яхшыдыр.
 Бир чейран йох олду, сэрб эт, гэм емэ,
 Чөлдэ чейран чохаур, тапылмаз демэ.
 Йох олду хырмандан шаһын бир дэни,
 Она гурбан олсун көйүн хирмэни.
 Экэр күл йох олду, тиканда нэ вар?
 Енэ күллэр ачар, кэлэр илк баһар.
 Бир бүт кэср олдуса, Кэсра саг олсун,
 Мэрийэмчин гэм емэ, Иса саг олсун".
 Мөктүб язылараг сона етиркэн
 Ширин динчэмириди севиндийиндэн.
 Бир парча тел гойду бүкдү мөктүбу,
 О вахт көзөллөрдө бир гайдайды бу.
 Мөктүбу багдайыб эдэблэ ено,
 Катиб тэгдим этди ону Ширинэ.
 О шүмал бойлу сэрв мөктүбу алды,
 Хосровун үстүнэ тез йола салды.

Мөктүбу ачарга шаһ охуяркан,
 О ширин сөзлөрдөн шаһ олду һейран.
 Деди: „Бу һэрб дейил, чапабдыр мөһө,
 Кэсэк гайтарарлар даш көндэрэнэ.
 Мэним мөктүбуа чапабдыр ачыг,
 Лазым олан сөзү өштиним артыг.
 Енидэн Шириндэн истэди шөкэр,
 Чүнки гамамшыды милчөкдэн эсэр.
 Мэрийэм өлдү кетди, башлады күндүз,
 Хурма түмсүз олду, шам да түстүсүз.
 Элэ ки, бэзмдэн эл үздү Мэрийэм,
 „Мэрийэм бэзми“ кими шаһ олду хүррэм.
 Дүшмөн олмаһанда ишлэр дүз кедэр,
 Бир аз су да атсан кифайэт өдэр.
 Ялгы сөз көндөрдн Ширинэ сөвгат,
 Дөмирэ яг гатды олсун бир полад.
 Итааткар көзөл аады форманы,
 Этди хөстөлэр тэк гобул дөрманы.
 Зани эдирди, Хосров көзлэйэр эдэб,
 Ону яхшылыгла айлэйэр тэлаб.
 Адамлар көндөриб кэсдирэр кобин,
 Бир көһнэ тэк кедэр сарая Ширин.
 Ниддэтэ кэлдири бу нидэн бир аз,
 Ачыглааныб, сонра айлэйирди наз.
 Көрүрдү һүсүнүз чох мүштэри нар,
 Алычы чохааса гиймөт дэ артар.
 Мүштэри үзүндэн мал тапар рөвач,
 Көз олмаса шама олмэз аһтиляч.
 Сөнэ файда верер, бу фикри атма,
 Мал истэмэйонэ малыны сатма.
 Баглама дүканы алычы варкэн,
 Бөхтин мөнфөсти бундадыр, инан.
 Тэ'сир өлөмириди Ширинэ һийлэ,
 Азалмириди назы түк гэдэр белэ.
 О наздан, гэмзэдэн йоруларга шаһ
 Бир башга чарэйэ кэтирди пөһаһ.
 Истэди яр тапсын о өзү үчүн,
 Чолаг өшшөһини йоргайла сүрсүн.

Баш гошуб башласын гейри бир ишэ.
Бир башга шей өтсин өзүнэ пемэ.
Чох сораг адирди, кэзирди мүдам,
Ишини бош тутмаз һеч зирэк адам.

ХОСРОВУН КЕЙФ МЭЧЛИСИ ДҮЗЭЛТМƏСИ

Өзэлдэн дөвр адэн бу дүня, һэлэ
Хосров кими бир шаһ көрмөмиш белэ.
Һүзуруна гəбул башлаян заман
Өнүндэ дуарды беш чэркэ инсан.
Варамлар дуарды биринчи сəфдэ,
Йохсуллар икинчи арха тэрəфдэ.
Үчүнчү сырада, элил, нахошлар,
Бир аягы корда гары, ихтияр.
Дөрдүнчү сырада дуарды дустаг,
Аягда экинчи гычырдаяраг.
Бешинчи сырада гатил, күнаһкар,
Бир эһвал сорушуб данышмаздылар.
Үмидсиз олмасын, дейэ, күнаһкар,
Өнүндэ эфэ эми асдырардылар.
Көзөтчи дейирди һамыя бирдэн:
„Арханда даянан чэркəйэ бах сэн“.
Йохсулу көрүлдү варлы оланлар,
Чох шүкүр адирди бу һала онлар.
Йохсулун көзүнэ хэстэ дэяндэ,
Дейәрди: „Шүкүр олсун, азар йох мəндэ“.

Дустаг көрөн хэстэ оларды чох шад,
 Дейрдин: „Шүкүр олсун, яшарам азад“.
 Гатилэ дэйэндэ душтагыи көзү,
 Хостбахт көрүнүрдү өзүнэ өзү.
 Гатил көрөндө ки, вар ничат йолу,
 Енэ шүкр өдирди, күлүрдү көнлү.
 Сайсыз тэшэкүрлэ, бөйүк үмидлэ
 Хосровун гапысы абадды белэ.
 Хосров буйруг верди, дүзөлдн ишрэт,
 Бу ишдэ талсэлэ өтди рэгабэт.
 Дөрд бир дөврөсіндэ Тагдис-тахтыи
 Шаһлар сөздөдөйдн һей ынгин-йыгым.
 Көйүн улдузлары дэстэ-бэ-дэстэ
 Дүзүлүмшдү Көля тахтыныи үстэ,
 Айын мисмарындан Кейвана гэдэр
 О тахт үзэриндэ дүзүлүмшдүлэр.
 Бүтүн сөйярэлэр, сабит улдузлар
 О тахтын үстүндэ тутмушду гэрар.
 Нэр тэрэфдэ яныр көвһэрин үзү,
 Онлар хэбэр верир кеча-күндүзү.
 Нэр нүчүм эминдэн хэбэрдар олан
 О тахтдан билирди, нэдири асиман.
 Хосровун тахтына ким бахса бир ан
 Кейхосров чамыны көрөрдн эян.
 О тахт, тахт дейилди, бир асиманды,
 Нэ шаһ, шаһ дейилди, саһибгыранды.
 Дейрдин, бу филдир тахтда отурмуш,
 Дейрдин, бу ширдир овлагда дурмуш.
 Онун һөкмүндөйдн ерлэрлэ көйлэр,
 Сүрфөси улдуздан торпага гэдэр.
 Бурда лэззәтсизди ирәмин дады,
 Гапыда һөлгөйдн фәләкһин ады.
 Бөйүклүк истәсән, сәхавәтһн ол,
 Кисәни баглама, хәрч өлө бол-бол.
 Варды чәтинликлэ пул версә, экәр,
 Ишини сонунда фәләкәт көрәр.
 Дүняныи ишини шадымгла кечир,
 Алыб хәрәчһин хәрч өйлә бир-бир.

Нечә алырсанса, өйлә дэ вер сән,
 Истәсән, һеч алма, кеч вердийндин.
 Кимсә тәкбашына дүняны удамаз,
 Ялгыз бир инсанһин шаһлыгы тутмаз.
 Ағыллылар билир, тәк есә һәр кәс,
 Тәкликдэ дэ өләр, досташна көрмәз.
 Чай суу олса да сән ичмә ялгыз,
 Дәниз тәк оларсан ачы, гылыгысыз.
 Өзүңү дүняда шам тәк доландыр,
 Өзәкһин ишйични өзүңү яндыр.
 Гарун бу дүнядан нэ апарды, бах,
 Дүняһын нәйи вар, бурда галачаг.
 Зәһмәтлә газанмаг бөйүк иш дейил,
 Өлиндән кедәндэ агыр олу, бил.
 Газанмаг чәтиндир, итирмәк агыр,
 Өли бош доланмаг даһа яхшыдыр.
 Чәмишидән артыгды Пәрвиз чәлаам,
 Күнәш тәк сәпирди дөвләти, малы.
 Нэр хәзнә верәндэ үзү күләрди,
 Зәр өнүндэ торпаг, торпагы зәрди.
 Күндэ ики дэфә сүфрә ачарды,
 Нэр нэ арзуласан сүфрәдэ варды.
 Бир миһ мөсәфәдә сүфрә сәрәди,
 Миһчәк истәйәнә бир фил верәди.
 Сүфрәдә һалвалар дурурду чин-чин,
 Гонаг билмәздн ки, һансындан есин.
 Мал, гоюн, гуш, балыг, хәйир, бәрәкәт,
 Сайһыи билирәм, сән тәсәввүр әт.
 Мәчлисдән галханда әтир һәр иһа,
 Сәба гавтарарды борчу рейһана.
 Уд, әнбәр яһанда, орда һәр мөчмәр
 Тутурду һиндиһтан хәрәчһи гэдәр.
 Хүсуси хөрәйи мәчлисә кәлсә,
 Хузиһтан кәләрди ондан һәвәсә.
 Тәр кәбаб сйәрди дуранда сәһәр,
 Оһа чох гиймәтһн дүрр сүртәрдиләр.
 О дүррү аляркән һиндһи тачирдән,
 Дүз он батһан гызыл вермишди бирдән.

Дейирлөр рутубат хэсталикләри
 О дүррә сагалыб, гайдыр керн.
 Багдад рейһаны тәк әтирди, көйчәк,
 Еничә догулмуш көйкөзлү, гәшәк
 Дайчаны айырыб өз анисындаң,
 Гоюнун сүдүйлә бәсләмиш чобан.
 Күмүшдән бир тәндир дүзәлдәрдиләр,
 Хәрчи бир өлкәнин хәрәчи гәдәр.
 Беш он батман мүшкү, уду йыгараг,
 Орда яхарлар һей галаг-галаг.
 Кабабы бу гайда биширәрдиләр,
 Аллаһын вер күнү, һәр күн, һәр сәһәр.
 Мин сәди йүз мисгал ғызылдан сүфрә
 Һәр күн салынарды онунчуи ерә.
 Пүстә ейән кими хөрәкдән анчаг
 Бир азча ейәр, чох тез дояраг.
 Бахыб сарайына бөйүк һөкмүдар
 Көрсәйди, бир кәсин әһтичә вар,
 Тәндири, сүфрәни верәрди она,
 Онуи гәм-түссәси етәрди сона.
 Нурдан ашбазларә әһсән, йүз әһсән,
 Әйлә чөрәк верир шаһ тәндиридән!
 Чыхарынча өркән лагүвәрд көйләр
 Сүбһүн тәндиридән сары бир сәһәр,
 Тәндири, сүфрәни гуарды енә,
 Енә башларды көһнә кейфинә.
 Белә гәрибәйди онун пешәси,
 Һеч әксик олмазды кейфи, пәш'әси.
 Элә ки, вахт кәлди, шаһлыг да кетди,
 Әзәмәт, дәбдәбә ону тәрк әтди.
 Һөрмәт истәйирсән хошбәхтә долан,
 Хошбәхт олуи кәсәс онларла инсан.
 Сүнбүл едийиндән татар чейраны,
 Мүшкүнүи гохусу басар дүнианы.
 Чөр-чөп едийиндән башга чейранлар,
 Оялардан мүшк йох, болуи тоз чыхар.
 Гәбри нурла долсун, рәһмәтлик атам
 Нәсиһәт верәрди бу сәгә мүдәм:

„Бәдбәхт адамлардан кәнара чәкил,
 Хошбәхтләр янында сән әйлә мәнил.
 Истәсән ки, кечән нура боиясын,
 Янан мәш'әлә тут, гой шаһын янсын.
 Бөйүк мирварылар гиймәтликәр, бах,
 Чүнки бөйүкләрә олулар анчаг“.

ИСФАҢАНЫ ШӘКӘРИН ӘҢВАЛАТЫ

Шаһлар гайдасынча бир көзәл сабаһ
 Ишрәт мәчәлисиндә әйләшмишди шаһ.
 Әлини өпмәкчин кәлимишди шаһлар,
 Һазырды мәчәлисдә ә'ян вә күбар.
 Исфәһандан Рейә, Чиндән Румадәк
 Топланмышды бура шаһлар кәләрәк.
 Орда Хүтән шаһы, бурда Зәкибар,
 Хосров шәрәфинә ией галдырдылар.
 Һәрләнди мәчәлиси күлкүн гәдәһләр,
 Артымг утанмагдан галмады әсәр.
 Һәя пәрдәсини Хосров атараг,
 Сөйләди: „Сөнбәти ачыг данышаг.
 Мәнә лайыг көзәл, дейин, һарда вар?
 Һансы өлкәдәдир бөйлә бир никар?“
 — „Ләтифлик Румадыр,—сөйләди бири—,
 Ләтафәт хәзәдир, Рум онун ери“.
 Бири деди: „Хүтән көзәлләр юрду,
 Бу ер көзәллийин күлүнү вурду“.
 Бири деди: „О ер Эрмәнистандыр,
 О ерин көзәли диладә дастандыр“.
 Бири деди: „Кишмир маралларындан
 Тапан оламашдыр һәлә бир нөгсан“.
 Бири деди: „Шаһым лүтф әтсә әхәр,
 Исфәһанда вардыр бир назлы Шәкәр.“

Ширин сөһбәтләри гәлби шад әдир,
Хуәистан шәкәри ондан дәд әдир.
Йүз күлүш кизләниши ал додагында,
Шәкәри гул әтмиш бал додагында.
Сәрви һейран әтмиш бүтүн чәмәни,
Ясәмәндан агдыр күмүш бәдәни.
Агәминн янында хурма нә шәйдир,
Гапысында шәкәр нөкәрәлик әдир.
Мави көзләри вар, көл кими сәсәви,
О көзләри көрүб ятмышды нәркис.
Нигабы көтүрсә үзүндән һәмән,
Йүз Юсиф сәсләһәр гуя дибиндән.
Бөйүклә, кичиклә доланыр ачыг,
Бундан башга йохдур бир әйби артыг.
Тутмаз күләк кими бир ердә арам,
Лалә тәк һәр кәслә о галдырыр чам.
Һәр кәсә мөһрибан, һәр кәсә муһис,
Чок адам олмушдур йолунда мүфлис.
Ким гойнуна алас ону бир кечә,
Унутмаз о дөми инан өлүнчә".
Бу тә'риф Хосровун хошунә кәлди,
Эшиг чоша кәлди, кейфи кәкәлди.
Истәди шаһ ниши өйлә етирсини,
Бу йолла Ширини әлз кәтирсини.
Бу гәнд ширинисини апарсын о гәнд,
Бу бәнди бағлады, ачыласын о бәнд.
Көһнәри көһнәрләр гиймәтдән салар,
Ипәйи инәкләр һөрмәтдән салар.
Мөгсәди алверди, базары шәкәр,
Шәкәрдә дә вардыр шириндән эсәр.
Нә тәрк өйләйирди шәкәр көнлүнү,
Нә лайиғ билирди чагырсын ону.
Бир ил сәбр эләди, дурду бу саяг,
Бир кимсә билмәди бу сирри анчаг.
Бир ил сонра галуды гуламаарыйла,
Исфәһан тәрәфә дүзәлди йол.
О өлкәйә чатды, дүшәркә салды,
Рум тәк абад көрдү, чок һейран галды.

О ерин тайфасы кейфчилиди тамам.
Ишрәтди һәр янда, һәр сәһәр, ахшам.
Кейфә башлаяраг мей ичирди шаһ.
Урайнидә Шәкәр, дилиндә дә аһ.
Кизалинчә сорурду онун ерини,
Әвинин сәмтини, күчләрини.
Бир гулама кетди бир кечә кизали,
Шәкәр базарында кәмә етмәкчин.
Шәкәри әвинә етишди заман
Гәсри-Ширин оладу дөнүб Исфәһан.
Олса Ширин гәсри, Шәкәр мөһләси,
Өйлә дөвран дуяр хошбәхтлик сәси.
Гапыны явашча Хосров чалырман,
Бир сырғалы гулам чыхды гапыдан.
Бу көзәл чаваны көрүнчә гулам,
Аналды ки, шаһдыр кәлән бу адам.
Хосрову ай кими атдан дүшүрдү,
Шәбдизин бир анда отлага сүрдү.
Гонагы һөрмәтлә өзә апарды,
Гуламда бир Зүһал вугары варды.
Бүсәт ачадыраг Хосров отурау,
Гызыл хәрч әдәрәк хош мәчлис гурду.
Ичазә верди ки, гой кәлсин Шәкәр,
Башлансын хош сөзләр, ширин сөһбәтләр.
Күләб долу чамла кәлди о нигар,
Агзы шәкәр долу, көзләри хумар.
Онун ады Шәкәр, дады шәкәрдә,
Данышса дилиндән набат төкәрди.
Сачындак кәлирди әнбар гохусу,
Гәнд кими күлүшү чаплар огрусу.
Өлүшү Висә тәк дүня фитнәси,
Ширин данышыгы Висә дайәси.
Чин, Рум көзәлләри янында кәниз,
Өйлә көзәлләри тапмазсан һәр киз.
Дөнмүшдү новруза гаранлыг кечә,
Мәчлис бәзәнирди онлар күлүнчә.
Шәрәбә долдурду гәдәһи әнвәл,
Бир хәлвәт өз ола, бир белә көзәл!

Санма мей сүзүрдү гөдөһө күнөш,
 Гуру су ичинэ төкүрдү атөш.
 Элинде күлабим төлхи кедирди,
 Шаһ шириндиклэ тэгдим өдирди.
 Отурмушду Хосров элинде сагэр,
 Башлады нөгмәни айызул Шәкәр.
 Юху зинданына дүшсүн дейә, шаһ,
 Гөдөһи далбадал верирди о маһ.
 Шәраб өйләйникә онлара тә'сир,
 Мөчлисн тәрк өтди мүтрүбләр бир-бир.
 Үзүрлү бөһанә кәтириб, сонра
 Шәкәр шаһ янындан чыхды кәнара.
 Варды Шәкәр бойлу бир көзәл кәниз,
 Шәкәр кими зирәк, гәшәнк, әйибсиз.
 Өз зинәтләринки кейдирди она,
 Кечә йола салды шаһын янына.
 Хосров назонини көрүңчә һаман,
 Шәкәрин һайфыни алды балындан.
 Кечә гучаглады, камына чатды,
 Ону шәкәр санды, гәндә охшатды.
 О гәдәр ширинди сәһәр инан шам,
 Сәрхош олдуғуҗуи Хосров дүшдү һам.
 Хосровун ишинә гыз һейран галды,
 Шаһын көзәллийи көнләүчү чалды.
 Шаһын көзәллийи олмушду дастан,
 Бир сөзүйлә инсан чыхарды йолдан.
 Бой-бухундан она чатан олмазды,
 Көркәми мәрданә, гәмәти сазды.
 Мәгән бадам кими тава вә тәрди,
 Сүмүйү ширинди, бир нейшәкәрд.
 Ишрәтдә дүшсәйди аты чәтинә,
 Азы отуз ағач сүрәрди сәнә.
 Аз ичсә ичкини, сәнә гырх батман
 Ичәрди бир күндә күлкүн шәрабдан.
 Субһ оландә галхды ериндән кәниз,
 Деди: «Шаһым, кедим, изин верия сиз».
 Гызын етишәркәи дили Шәкәрә,
 Көрдүҗүнү деди о шух дилбәрә.

Кечә көрдүҗүндән өтди хәбәрдар.
 О кизини сирраары өтди ашкар.
 Шәкәр бир элинә шам алды чыхды,
 Шәкәр, шам бир ердә бир ярашыгды.
 Шаһ эини өтди булар кечәки дилбәр,
 Элинде шам кәләи Шәкәрдир, шәкәр.
 Хосров сорушду: «Әй гонаг сахлаи,
 Мән тәк бири сәнә олмушму мейман?»
 Шәкәр чаваб верди: «Әй нурул чыраг,
 Бу дүняда йохдур сән кими гонаг.
 Нади́р көзәллийи, гәшәнк үзүн вар,
 Ши́рин данышыгыи яғлы сөзүн вар.
 Гәзәбләнкә, дейки, вар сәндә нөгсан,
 Яман гоһу кәлир дузулу ағзындан.
 Дуз инсандә, бәлли, хош ий төрәдәр,
 Дузалуикәи, гоһурсан нечин бу гәдәр?»
 Шаһ деди: «Әй сүсән, буна чарә де!»
 Деди: «Сарымсагла бир ил сүсән е»
 Шаһ о бүтханадан кедәндән сонра
 Бир ил эмәл өтди тапшырыглаара.
 Бу сөзүн үстүндән бир ил кечәндә,
 Шаһ башга һал дуйду сәнә бәзәндә.
 Нарын дөвран аты рамагы көстәрди,
 Сарымсаг үстүндә сүсән көйәрди.
 Кечән илки кими аяга дурду,
 Енә дә Шәкәрин бир базар гурду.
 Кечән илки кими ширинди Шәкәр,
 Шәкәр тапан, әлбат, ширинлик көрәр.
 Кейфин бир заманы мөчлис гызараг,
 Орталыга кәлди өпүш, ойнамаг.
 Шәкәр кәнизини яхын верәрәк,
 Ону шаһа гошду, өзү галды тәк.
 Чейнәмиши мәзәни шаһ ейрди тәк,
 Дадсыз палтаваны шәкәр биләрәк.
 Өйлә ки, кечәнин рәнки саралды,
 О бал додаглыдан шаһ хәбәр алды:
 «Сәнә раст кәлибми мәним тәк гонаг?»
 Көрүрсәми белә һәвәсли гучаг?»

Шаһа бөйлө деди о шух ишвәкар:
 „Билдир раст кәлмишди сән кими бир яр,
 Агымдан пис гоху кәлирдан анчаг.
 Сәи хош гохулусан, әй нурду чыраг!“
 Деди: „Яд әйбини яхшы көрүрсән,
 Өз көзәллийнәдә әйбини көр сәи“.
 Шәкәр хәбәр алды: „Әйбим һансыдыр,
 Ондан көзәллийим яман ад алыр?“
 Хосров чаваб берди: „Будур о нөгсәи:
 Адамлардан бир ан узаг олмурсан.
 Исфәһанда адын чыкxанда бәри
 һәмдәм өйләйирсән раст кәләнләри.
 һәр кәсә уюрсан зәманә кими,
 Гачырсаң ишыга парванә кими.
 Бәзәкли бир гушсан сәи, әй нәгши-чин,
 һәр күн бир будага гонурсан нечин?
 Назик гынын нардыр, тәссүф, фәгәт,
 һәр күн бир гылынчла өдирсән үлфәт“.
 „Әй чаванмәрд—дейә сәсләнди Шәкәр,
 Санна бу шәкәрдән ладмыш бир нәфәр.
 О сиррләр өртәнә өдирәм гәсәм,
 Нә гәдәр ки, сагам өз мөһрүмдәйәм.
 Нә мәнимлә бири кечә бирләшнб,
 Нә дүнидә бири дүррүмү дешнб.
 Мәним кәнимизмдир о сән көрәнләр,
 Хәлвәтдә сәнинлә ишрәт сүрәнләр.
 Әввәлчә кәләрдин янына өзүм,
 Мей тәк мәст өдәрди сәни һәр сөзүм.
 Әввәлчә мей ичәр, шәһәзнәрдик биз,
 Сонра гучагына кирәрди кәниз.
 Гучагына кирән о шух гәмзәкар
 һәр заман олурду башга бир никар“.
 Дияләйән заманда шаһ бу дастаны,
 Шәһадәт верирди буна өз чаны.
 Таирымни мөһрү бир дүрр үстә олса,
 Демәк дешиләмиш о дүрр әсла.

ХОСРОВУН ШӘКӘРИ АЛАМАСЫ

Од кими яванда шәрг үфүгләри,
 Су кими тәрк втид Хосров о ери.
 Йыгды Исфәһанын бөйүкләрини,
 Соруду онлардан о шух пәрини.
 Исфәһанын әһли та бир агыздан:
 „Исмәтләндир,—деди,—о афәти чан.
 Өз тайы ичиндә галымышдыр Шәкәр,
 Әл дәймәмиш күлдүр, икан, о дилбәр.
 Малым сахлайыб бағам һәмишә,
 Бир нечә кәнизи салымышдыр ишә.
 Аты һәр кәс үчүн һазыр дурса да,
 Низәси итидир, даян узагда“.
 Гарылар да дейиб хош хисләтини,
 Тәсдиг өйләдиләр бәкарәтини.
 Хосров өшидәндә бу гәдәр сөзү,
 Гызын дедийнә инанды өзү.
 Севинди бу ишә һейрәт өдәрәк:
 „Шәкәрә дәймәйиб бу гәдәр милчәк“.
 Әлчи көндәрәрәк алды Шәкәри,
 О кечә гоһинуа салды Шәкәри.
 Шәкәрин о тазә дүррүнү дешди,
 Лә'ә үзүклә ягут кәлди бирләшди.
 Мәдәинә тәрәф йола дүзәлди,
 Шәкәр дә онула бәрәбәр кәлди.
 Шәкәр сәбәбинә алчалды Ширин,
 Шәкәр дә өзүнү салырды ширин.
 Шаһ доян заманда Шәкәрдән ешә,
 Үз гоһду Ширинин о бал шәһриә.
 Шәкәр шаһ гәсриндә ялгыз галыркан,
 Ширин хурмасындан ейирди тикан.
 Ширинин әшгийәлә һей чәкәрәк аһ,
 Суда шәкәр кими әрийирди шаһ.
 Ширин һәсрәтиндән шаһ олмушду шам,
 Япырды оларда һей сәһәр, ахшам.
 Мумун кейфи ялыз балла хошланар,
 Балдан айрылса мум, шам олар янар.

Бир кэсин агзыдан чыкса ширин чан,
Нэ чыхар агзына шэкэр гоймагдан.
Ширинни ерини шэкэр тутармы?
Ширинсиз шэкэрин бир дагы вармы?
Чэмэнлэр бош галар, Яэгин, нэспринсиз,
Шэкэр ачы дадар, инан, ширинсиз.
Шэкэр, ширин бирдир сөйлэмэ даяи,
Ширин чандан олур, шэкэр гамышдан.
Ширинни бал шамы парлаан заман
Мангалда уд нлэ шэкэрдир янан.
Чамында бир дамаа дад вар шэкэрин,
Ову да шириндэн борч алмыш, Яэгин.
Шириндэн чэкинмэз бөйүк адамлар,
Ушагы, тутини шэкэр алдадар.
Инсана ширин су хош кэлэр, лакин,
Шэкэр тез эрийэр су дэйэн тэкин.
Дарыхмыш гэлбине деди:—„Эй үрэк,
Шэкэр тэк гэлбини кэл сыхма көрэк.
Мөним кими шаһла бу хислэт нэдир?
Ширине, Шэкэрэ этмисэн асир.
Бэ'зэн дейирсэн ки Шэкэрдэн эл чэк,
О мэрэз кэтирэр, истидир, керчэк.
Каһ дейирсэн, һалва тез үрэк вурар,
Ширин һалваларда белэ адат вар.
Ширин шэкэр сани сэрхөш эдирсэ,
Кэлирсэн онунчун нечин һөвөсө?“
Гэлбийлэ далашан заманда, шаһы
Тез барышдырарды эшгин падашаһы.
Шаһ гэлбиндэн сорду, утанди, чашды,
Гэлби Ширини ичин она йолдашды.
Шэкэрлэ Ширинни фэрги эняидар,
Шэкэр чан еридир, Ширинсэ чандыр.
Ширин—кэчавөдэ отурмүш пэри,
Шэкэр онун ипэк, зэр пэрдэлэри.
Бу фэрги дуялар чох яхшы биалр,
Ширин олдугундан Шэкэр эзиндир.
Үрөйи дейирди, тез кэлсин Ширини,
Йохдур бир файдасы мөвө Шэкэрини.

Бува чатмазса да сафамыгда биллур,
Биллур гуру, анчаг буалар яш олур.
Йох, кечэ билмөрэм,—деди,—Шириндэн,
Нэ лавым өзүмлә вурешурам мэн?
Башымда фырланса дэйирман дашы,
Шириндир көндүмүн энэ йолдашы.
Башына доланнам, дөймөрэм ондан,
Бир башым вар, вердим йолунда гурбан.
Бир дэ,—деди,—буналар чох кам хөялдыр,
Сэбр этмэсэн экэр, бу иш маһалдыр.
Ширинни һаггында сэбр этмэк көрэк,
Шириниә алданма көрпө ушаг тэк.
Арзууну көзүңә мил чэк, кор өлө,
Мөгсөдө этмэсэн бу тэләсмөклө.
Ширин дэ, Шэкэр дэ өз чамымдадыр,
Нечин ачы эдим күнүмү, ахыр?!
Бу гэдэр һәмдәмлә йохдур һәмдөним,
Кэмичи чохса да гэрг олур кэмим.
Дүшмөк истәмэсэн көлкө тэк ерө,
Сэн бир-бир аяг гой чых пиллэлэрэ.
Кам ардынча олма чох да һөвөскар,
Тапмаһи заманда олмаясан хар.
Бир шей тапан заман аз олсун нэфсин,
Онда гат-гат олар гэлэбэн, Яэгин.
Мәрә олмаг яхшыдыр дүняда һәр ан,
Мәрдликлэ чатар арзуа инсан.
Кэрэк сэбр әйләйм, догру йол буаду.
Арвада алчаламаг арвадалыг олур.
Киши арвад сифэт олмасын кэрэк,
Гадынчың агламаз киши гадын тэк.
Мәнә үстүн кэлир бир көрпө чейран,
Нечө адландырым өзүмү аслаң.
Юну гырхыламыш бир гоюн да олсам,
Өзкө юнунда йох, өз юнумдаһи.
Фил тэк кизлэдэрэк сирри һәр кәсдән
Пилэ кими ятдым ипәкимдә мән.
О һадир көзөлдө өйлө һаз варды,
Кейхосров да кәлсә мөглүб оларды.

Күрд үрөйи алса, синэни арар.
 Ээнин верэрсэн, хэзэни арар.
 Гэлбини ганатса таун, ери вар,
 Тамаһкардым, тамаһ таун догуар.
 Мо'шугадан афа кэл умма һаркыз,
 Биширэрми табиб хэстэйэ пэһрия?
 Өвлө хала салыр эдэси мөни,
 Дейирэм, вур өлдүр белэ биттөөни.
 Мөн нэ нахта кими ондан утаным?
 Ону инчидэрэм, инчийэр чапым.
 Киландаки гадын нэ деди, өшит:
 „Я гадына дэймэ я яхшы инчит“.
 Гадыны һеч вурма, олса эдэбсиз,
 Элэ вур, галхмасын ериндэн һаркыз.
 Шаһын гэлби дэрдэ тапмады чара,
 Дост тапмады ачсын сирри онлаара.
 Эвдэ олар гэлбин мээрөми, бэлли,
 Яд гэлбиндэн олмаз гэлбэ тэсэлли.
 Истэйирсэн өнин саламат гала,
 Элэ яд адамы бурахма эсла.
 Эи яхшы достуна сирр верэн заман
 Зөни өлө гаршында дурмушлур дүшман.
 Дейилмөйөн сөзү демэ эгяра,
 Дейил тэк эгяра, һэгта достлаара.
 Сиррини билмэсин өвдэ диварлар,
 Дивар далайда да чүки гулаг вар.
 Кизлэйэ билмэсэн сирри гоһумдан,
 Ону гэлбинэ до бурахма бир ая.
 Дейилмөйөн сирри кэтирмэ дилэ,
 Оун барэсиндо дүшүмэ белэ.
 Элэ пэрдэ сахла бу мөчлисдэ сөи,
 Дарга гылынчына раст кэлмөйөсөн.
 Чөлдэ охунмаян бир нэгмэ, дүшүн,
 Шаһын мөчлисинэ лрармы бу күн?
 Йолдашын агылым я ахмаг олса,
 Оя гыфылсыз шей тапшырма эсла.
 Һеч отуруб, дурма пис достла, чэкии,
 Шөнинэ оксикалик кэтирэр сөни.

Алаг өкөн заман өлө ердо өк
 Ки, һөгин билэсэн о бар верэчөк.
 Агзында о гэдэр сахла ки, сөзү
 Яхшы ад газансын дейэни өзү.
 Раст кэлсө йүз көзөл, ишвэли чанал,
 Бирчө чиркин олса, сан горун ондал.
 Дүшмэнин көзүлэ сөнөтинэ бах,
 Онда яхшы-писи көрөрсөн алчаг.
 Эй шад күнлэриндэ йүз палтар тикөн,
 Бир кейнэк парчала яхшы адчын сөи!

ШИРИНИН ЯЛЫЗ ГАЛЫБ АҺ-ЗАР ЭТМƏСИ

Хосров билирди ки, һәр заман Шапуру
Ширинин дәрдини яхшы овулур.
Сәбәб олсуи, дейә, Ширин аһына,
Шапуру чагырды өз дәркахына.
Ширин өз гәсриндә галаи заман тәк,
Көзүндән яш төкдү парлаг лә'л тәк.
Бир кечә гәлбини чох сыхды кәдәр,
Кечәси олмушду илә бәрәбәр.
Кечә гаранлыгды, дагын үстүлә
Санки гара гарга гонмушду энә.
Даг асылмыш кими ганадаларындан,
Агыр тәрпәнирди о гарга яман.
Буз кими союгду кечәнин үзү,
Санки бу кечәнин йохду күндүзү.
Көзләриндән матәм даман бир кечә,
Хәстә кечәсиндән яман бир кечә.
Сәһәр гушу энә чакламыш дара,
Батмышды һәр тәрәф гаранлыглар.
Тәблечи элини вурмушду илан,
Улдуз аягына батмышды тикан.
Кешикчинин эли гаалмышды бом-бом,
Зәвк чалаи хәстәйди, пасибан сәрхош.

Ачыглы көй ерә салмышды өртүк,
Көй—гәзәбни ғылыч, зәманә бир түк.
Той әдиб күнәшлә ай ятлыгындан,
Сүбһүн доғмасына йохду һеч күман.
Гойнуна алмышды кечә көйләри,
Унутмушду күнәш күн доған ери.
Чәкүб улдузалары күрт дүшүб гаалмыш,
Шимал көзәлләри юхуи даалмыш.
Ер шаһлыг чәтрини башына гоймуш,
Асудә олмушду һәр балыг. һәр гуш.
Кечәнин көз төкән бу зүлмәтләри
Дагыныг салмышды Дүбб-Әкбәри.
Дүня аягында бир гара зәңбир,
Гүтүб төк көй дуруб ону сейр әдир.
Дүняныи хиләтәдән йохду хәбәри,
Санки дайышмышды дүняныи ери.
Асиман башыны әйиб дәниз тәк,
Башына сәпирди дүрр әтәк-әтәк.
Дүрр огурланда көйләрин көзү,
Бирдән гыр күпүнә дүшүшүдү өзү.
Дөвраныи түстүлү од отагында,
Асиман гаалмышды гыр чанагында.
Йол үстә саманды санки кәңкәшан,
Алтында бир суйду онун асиман.
Бир оуч арпая бәнзәрди үлкәр
Ки, фалчы гарылар әлә тәрпәдәр.
Нә Зәнд охумага мөбиндә дил вар,
Нә ганад чаламага майилди гушлар.
Ганады сынмышды нәсри-таирин,
Нәсри-ваге кими гаалмышды мискин.
Улдуз парламасын, дейә, көйләрдә,
Чомаглы зәңгиләр варды һәр ердә.
Дуа гарынын артыг сөнмүш чырагы,
Кәлиб хорузууу чаалмышды ягы.
Дейирләр кечә, див йол кәсән заман
Хорузалар ғышгырар: „Ай алаһ аман!“
Бу кечә кечәйди, йүз дивни варды,
Хорузалар сәсини учалтмазаларды.

Ширинин юхусу чэклиб дара,
Чырагы кечэ ток олушду гара.
Ялгызалыгдан өйлэ кэлишди тэнкэ,
Көдөрдэн, аламла кирирди чэнкэ.
Догру дейирлэр ки, хостэ олана
Кечэлэр кэсилер бир дүстатхала.
Кечэкин мэрээн чан чэкишмөдир,
Көр хэстэйэ бахан нэ чөкөчөдир!
Ширин дил ачараг дейир: „Эй фалак,
Бу кечадир Йохса бала, де көрөк!
Кечэ дейил, бу бир эф'и иландыр.
Балка бир зэнчидир, адам удандыр.
Аглайырам, чүнки бу гара зэнки
Зэнкилэр ток күлмүр, ачылмыр рэнки.
Эй лачиварди көй, нэ олушсэ сэнэ,
Бу кечэ уймадын өз адотина?
Гэлбимин түстүсү Йолу кэсдим?
Аягың нэлэмдэн де, шиккөстдими?
Нэ бу гараналыгдан мэнэ нар аман,
Нэ сөһөр нурундан көрүңүр нишан.
Эй кечэ, чыхмага Йохдур бир Йолум.
Сэкин динин варса, мэн динсиз олум!
Эй кечэ, сэн мөрд ол, иагара дуа ол,
Я тез мөни өлдүр, я тез күндүз ол!
Ериндэ дурухдун булут ток нөдөн?
Гымыңч үзөринэ кетмирсен ки сэн?
Тутаг, төбил дөйөн эли багылдыр,
Үлкөрин аягы ачыгдыр, ахыр!
Мөн бир шамам, кечэ галарам ояг,
Шам кими дурмадан сызлаарам аячар.
Шам кими янмага чох нэвэсим вар,
Шам янан заманда чүнки хош олар.
Эй гуш, дилин варса, оху, юбанма,
Эй сүбһ, агзын варса бир кул, даянма.
Эй сабаһын гушу, кафир дейилсэн,
Нийэ башламырсан тэкбирини сэн?
Од дейилсэн эжэр, ей сабаһ бир див,
Дашсыз вэ дөмирсиз чыхмырсан нечий?“

Гэлби пөрванэ ток гэмал доланды,
Бирдэн сүбһүн шамы алышды, яланды.
Сүбһүн мүлкү көзөл бир өлкөдир бил,
О ердэ һэр истэк тез олур һасил!
Бир чыгыр тапарса хэзэнэйэ һэр кэс,
Сүбһ оламаса ону һеч ача билмээ.
Сүбһ ачылар һэр бир арзу, һэр һасар;
Һэр ишэ тапылар бу заман ачар.
Оянан заманда чанамалар сөһөр,
Дилләрдэ тэсбирин күлү көйөһөр.
Һэр кимин дилиндэ азча гүввөт вар,
Сүбһ икэн алаһа дуаң башлар.
Дуа охуярса дили олан гуш,
Нечэ дуа өтсин дили гурумуш?
Ибадэт олуған о йүксөк мөкан,
Динсизин дэ дилин алаһың, икан!

ШИРИНИН АЛАҺА ЯЛВАРМАСЫ

Тапды Ширин сүбһүн кимиясынын,
Чинэ ток дөйишди өз адасыны.
Сабриндэн хорузлар ганадландылар,
Дедилэр, сөбр эдэн дилэйэ чатар.
Ширин ерэ сүртдү о кул үзүңү,
Зарыйыб танрыя деди сөзүңү:
„Эй танры, кечэми күндүзэ дөндөр,
Мэнэ күндүз кими галибийһэт вер!
Сүбһэ үмидим Йох, кечэмдир зүмөт,
Үзүмү күнөш ток бу кечэ аг эт!
Шир кими эрлери өлдүрэр гэмим,
Гой гэмэ шадлыг ток мэн галиб кэлим.
Һеч тагөтим Йохдур бу дар зиндана,
Ле'а ток чыхар мөни дашдан бир яна.
Һэр кэсин дәрдинэ чатырсан, алаһ,
Мэнэ дэ бир сәнсэн бу күндэ пәнаһ.

Бу дарди чакмаёйё йох манда тагёт,
 Көмөк аяла, бәсдир бир бунча зиләт!
 Сәни анд верирәм стим яшына,
 Мәзлүм гочаларын дәрди башына.
 Мискин гәрибләрнин ятдыгы ера,
 Гуя динбидәки ач әсирләре,
 „Адиә аллаһ“ дейә чагыранлара.
 Әфвәләр диләйән чох күнәһкара,
 Үрәйн фәтһ өдән саф һәгигәтә,
 Руһу чанландыран бөйүк айтәтә,
 Мө'мин гулларынын саф ниййәтинә,
 Пейгәмбәрләрнин гүдсиййәтинә,
 Халга әл ачмаян мөһтача, хара,
 Ганына буланмыш яралыла,
 Әвиндән дәрбәдәр, мин чан өшгинә,
 Карвандан айрылмыш инсан өшгинә,
 Иак дәрә алаңларын хош тәкрярына,
 Яныгы гәлбләрнин аһу-зарына,
 Агалай көзләрдән ахан рейһана,
 Сабаһлар охунан бөйүк гурана,
 Халайгидән кизлин шәфгәт өшгинә,
 О сайсыз-һесабысыз не'мәт өшгинә,
 Гоча бир раһибин саф имамына,
 Яхшылыг вәнин өз вичданына,
 Сәнә бәндә олан бу инсанлара,
 Күнаһы олмаян мә'сум чанлара,
 Сәнин байәндиин һәр бир тәтәтә,
 Гәбул айләндиин һәр бир дә'вәтә,
 Әрши өтүб кечән о сон фәряда,
 Шәрһә сыгышмаян о бөйүк ада,
 Бу ганлы гәлбими, әй пәрвәрдикар!
 Бу гәм кирдабындан, туфандан гуртар!
 Бир дил олса әкәр һәр түкүм бу ан,
 Тә'рифинин сәси кәләр онлардан.
 Ятмышам, дилсизәм сәнә гаршы мән,
 Этмәдик бириин йүз тәшәккүрдән.
 Сән әлә вардыгсан, билинмәз хиссән,
 Башгалары йохдур, варсан бирчә сән.

Вәһдәт пәрдәсиндә олмусан нәһан,
 Олмушдур галында фәләк гәһрәман.
 Сәнин гүдәртинин сону, әввәли
 Нәлә олмаммышдыр кимсәйә балан.
 Сәнин дәрһаһына бир йол вар анчаг:
 О да горху дуймаг, умуд багламаг.
 Яратдын фәләки, ачдын дөвраны,
 Сән вердин дүняны, рузини, чаны.
 Чан да алсан әкәр, рузи дә версэн,
 Сән билән яхшыдыр, өзүн биләрсән!
 Сәнин көмәйинлә яшарам белә,
 Бу көмәк үстүндән бир көмәк әлә!
 Башыма кәтирсән әкәр бир гәза,
 Әйлә өт көнлүмдә догсун бир риза.
 Истәр һәят олсун, истәрсә өлүм,
 Гәбул олунмушдур вердини һөкүм,
 Лакин мән хәстәйәм, кәдәрим чохдур.
 Агыр әзаб вермә, тагәтмин йохдур.
 Әмәлләрим лайиг дейнәдир сәнә,
 Сән ки, бачарырсан, өзүн өтсәнә!
 Көрдүйүм не'мәтләр бүтүн сәниндир,
 Бир дә не'мәтинлә мәнн севиндир.
 Мән сәндән бу сирри кизләйим нәдән?
 Сән ки, һәр әсрары яхшы биләрсән!
 Ялварды тапрыя о тәмиз үрәк,
 Дүшдү торпаглара өз көз яшы тәк.
 Сыхшымыш көнлүңү ачды ярадан,
 Дәмир, ачарымы чыхарды дашдан.
 Бәхтинин гөңчәси ачылды һәмән,
 Шириндилли Ширин гуртарды гәмдән.
 Додагындан гопан о ялварышлар
 Хосровун гәлбини өтди тар-мар.

ХОСРОВУН ОВ БӘҖАНӘСИҖЛӘ ШИРИНИН ГӘСРИНӘ ТӘРӘФ КЕТМӘСИ

Гызыл байрагылы асанда алам,
Дагыламыш гошула гачыб кетди гәм.
Ова һәвәсләнди Хосров бу заман,
Артыг шикайәти йохду бахтында.
Ширинин үзү тәк угуру күндә,
Хосров чөлә чыхды бир ат белиндә.
Сәсләнди нагара, шәйпур дәриндә,
Санки ер ойнады көй тәк ериндә.
Байрагчылар тутула уңа байрагы,
Икидәр атланды белдә ярагы.
Онларын башында Хосров шаһсувар,
Янында пияда шаһлар, ә'яләр.
Янында Чин шаһы пияда кедир,
Гейсәр сәркәрдәси йүз хидмәт өдир.
Гашлары ачыгды, белдә кәмәри,
Кейгубад тачыны гоймушду әйри.
Күнәш йәһәринә өртүк чәкирди,
Ай үзәкисинә санки әсирди.
Айын үзәриндә парча булут төк
Байраг учалымыгды башында йүксәк.
Гызыл кәмәрләрдә ятан гылыччылар
Чәкмиш чевәрсинә гызылдан һасар.

Гылыч чохлугундан шаһын янына
Кимсә доланмазды гыйыб, чанына.
Мешә тәк кечилмәз охлар, гылыччылар
Йыртчы ширләрин багрынн ярар.
Һача диш низәләр күлүб кедирди,
Узәгдан фәләки тәһид өдирди.
Үстүндә гызылагуш гара бир чәтир
Гара һасар үстәдә бурча бәзәйир.
Булуудан бир ийнә айрыласа әжәр
Онуи гылыччынын учуна дүшәр.
Чавушларыи „Гачын! Йол верин!“ сәси
Говмушду һәр ердән бәднәзәр кәси.
Ерә, даша дәйән ат дырнаглары
Дөйүб дүзәлтишди о торпаглары.
Ер дәмиз йүкүндән әймиш белини,
Һавалар тутмурула инсан селини.
Сайсыз едәк чәкән сарай ушагы
Йүз-йүз лолдурмушду солу вә сагы.
Тәбил фил үстүндә чәкирди нә'рә,
Сәсләрдә долмушду бүтүн даг-дәрә.
Чыналы зәңкәләрин богазларындан
Зәр бухурданаардан сачырды рейһан.
Күч нуруб йүз әли сәгга голуна,
Күл сую сәпирди шаһын йолуна.
Бир янда йүз әли мангал дашыян
Хош ий чыхардырды оддан, аловдан.
Мин гызыл кәмәрни гул варды орда,
Гызыл сәпмишдиләр бүтүн йолларда.
Шаһын ат сүрдүйү ерләрдә кәрәк
Гызыл сәпмәйәди йола хәзәл тәк.
О йоллардан кечиб кәдән һәр гәриб
Вилсин ки, бу йолда шаһ ат сәйирдиб.
Шәһәрдән чәләлә чыхдыгы заман
Хосрову пишваза кәлмишди дөвран.
Гошун низамлаян дүшмүшдү дара,
Билмирдә кедәчәк шаһәншаһ һара.
Үз тутуб буярду бирдән чаһанкир:
„Бир нечә күн овда галмаг кәрәкдир“.

Аңчаг оһвалаты билирди Шапур,
 Билирди шаһ ову бәһанә тутур,
 Күл үзүлүнүн өшгн яндырыр ону,
 Одур ки, чөлләрә салмыш гомуну.
 Лачын тәбилчийи чалынан заман.
 Гахды өз ериндән ов гушу һәмән.
 Йүңкүл ганад лачын көйә гахды дик,
 Нә бир турач гахды, нә дә бир көкәмик.
 Бир һәфтә дурмады раһат гара гуш,
 Бир олаға дөндү һәр эниш, Йохуш.
 Овлайырды һәр күн дурмадан Хосров,
 Дүшүңүрдү һәр ан башга чүр бир ов.
 Бир башга овлаға кечиб һәр сәһәр,
 Овлая-овлая йол кедирдиләр.
 Ов заманы Хосров һеч дуйдурмадан
 Гәср-Ширин тәрәф олушуду рәван.
 Гәсрә чатыб дүшүдү, аты бурахды,
 Элә бил бир мейдан бадәйә ахды.
 Бу кечә дүняя сачырды әнбәр,
 Гышын союгуйду, әсирди елләр.
 Шахтанын күчүңдән гызмышды һәр ян,
 Гылынч яранырды ипәк сулардан.
 Мө'әдил олса да бу иглим бир аз,
 Союг габагында икидик олмаз.
 Шаһ буйруг верди ки, яндырылсын од,
 Батманлаарла әнбәр, хырманлаарла уд.
 Сечмә уд агачы яныр говрулуур,
 Навадан ахырды доғрудан кағур.
 Шаһ Йоргунду. она ер дүзәлганләр,
 Юхлады ахшамдан сабаһа гәдәр.
 Күнәш гаранымдан чыхыб кәлинчә,
 Күндүзүн әшгиндән чан верди кечә.
 Фәләк йорулушуду бир фил саягы,
 Көйәртмишди ону кечә инагы.
 Шәфәг тәбилләри кирди мейдана,
 Чәртиб боядылар ону ал-тана.
 Хосров өз ериндән гахды севинчәк,
 Ишрәтә башлады шәрәб ичәрәк.

Сагинин элиндән мей алды ичди,
 Мейдән вәздә колди, һей алды ичди.
 Тә'сир өйләдикчә она түнд шәрәб,
 Ширин һәсрәтийлә чәкди изтираб.
 Шәбдизә атланды сәрхәш һалында,
 Ширини тутушуду о хәялында.
 Гәлби сәрхәшлүгдан севинчәлә долду,
 Далынча кәлирдн нечә хас гулу.
 Ширинә тез хәбәр верди кәлиләр:
 „Хосров ялғыз кәлиб, бах, әй бикәбәри!“
 Бу шир кәлишиндән дәйишди Ширин,
 Деи: „Нечә галым мән ондан кизлини?“
 Бәднамалыгдан горхду исмәтләи Ширин,
 Бу вахтсыз кәлишдән олду чох гәмкин.
 Әмр өтди, бир анда бағланды һасар,
 Гапыда гоюлду гаравулчулар.
 Кәлизә, гулама әмр өтди бир-бир,
 Шаһы гәбул үчүн көрсүнләр тәдбир.
 Әмр өтди гызылдан шабаш сәпсинләр,
 Шаһын йолларына даш-гаш сәпсинләр.
 Шаһын йолларыны, көндәриб адам,
 Халчайла, паләзлә бәзәтди тамам.
 Гиймәтләи шейләрәлә бәзәнди һәр ян,
 Йола күләб сәпди өзү яныркан.
 Булутлар алтында күнәшди Ширин,
 Яры кечәләрә бир әшди Ширин.
 Бир ай кими чыхды о гәсрин үстә,
 Көзү йолда гахды, гулагы сәсдә.
 Һәр ох киприйини өтди бир низә,
 Гандан көзәтчиләр дүздүрдү көзә.
 Йоллардан гахларкан тутия тозу,
 Парлада дашдаки чәшмәнин көзү.
 Чыхды тоз ичиндән о парлаг сәһәр,
 Палачыг әв күлшәнә дөндү сәрасәр.
 О мәш'әлин нуру һәр яны алды,
 Ширинин бармагы додагда гахды.
 Бир сәрв отурушуду йәһәрдә, бахсан,
 Шумшад әрийәрди утандыгында.

Даш-гашла бэвэриниш һәмәйна, гуршаг,
 Көзүңүң үстүндә шаһанә папаг.
 Бир тәзә күл кими чөһрайы сифәт,
 Дөврәси мүшкәдән чәкилә бир хәт.
 Әһиндә нәркисдән бир дәстә варды,
 Өз көзләри кими оңлар хумарды.
 Аты көкләк кими сәкдйи һиндә,
 Үзүрдү күл үзү тәрләз ичиндә.
 Аамыш дөврәсини гуллар һәләг тәк,
 Тутмуш әлләриндә һәрә бир чичәк.
 Шириң көрдү белә сәрхош кәлир шаһ,
 Тагәтдән дүшәрәк чәкди дәрин аһ.
 Биһуш олуб галды өйлә бир заман,
 Айылыгыда сәзә галмышды һейран.
 „Бу иши ачмага һаны ачарым?“
 Бу гәмдә ким олар мәним гәмхарым?“
 Бу сөзләрдән сонра о навалы дилбәр
 Дуа өйләйәрәк сусду бир гәдәр.
 Дүшүндү: „Хәстәйәм чохдан, өй үрәк,
 Бу дәрдин дәрманы нәдир, де көрәк?“
 Шаһы рәдд өтмәйә галмалды сәбәб,
 Синәсиндә гуш тәк чырпынырды гәлб.
 Сөзүн алмазыйла ягуту дещир,
 Дейирди гәлбинә буңлары бир-бир:
 „Отагыма ону гоймасам әкәр,
 Айрылыг ярасы мәни мәһв өдәр.
 Түндүкү атараг бир аз юмшалсам,
 Висә тәк дүняда оларам бәднам.
 Чалышарам хәтә оламасын ашкәр,
 Әкәр бачармасам, нә эләчим вар?“
 Шаһ кәләндә бүтүн көзәтчи гулам
 Йоллара зәр, ипәк сәрдиаләр тамам.
 Әкмәдийини шейи верирләр сәнә,
 Көр нә ишләр көрүр фәләк, эманәл!
 Ипәкләр үстүндән сүрүрәк аты,
 Шаһ гәсрин янында көрдү бусаты.
 Гәсрин гапысыны көрәндә баглы,
 Буна һейрәт өтди, шашырды аглы.

Нә керн дөһмәйә бир үзү варды,
 Нә гапы гырмага бир сөзү варды.
 Бир гуламдан сорду: „О күмүш бәдәи
 Гапысында бизи сахлады нәдән?
 Нә ачылыг көрдү мәндән ки, Шириң
 Гапысыны белә баглады гәсрин?
 Кет сөйлә шаһәншаһ дейил, гул кәлиб,
 Сәнә миннәти вар, узаг йол кәлиб.
 Янына кәлимишдир бир гәриб гонаг,
 Кәлсин я кәлмәсин, буюрсун ачгаг.
 Гонаг севән идин һәмәшә ки, сән,
 Гапыны багладын гонага нәдән?
 Ач! Шаһам, һөкмүмә бахыр бир әләм,
 Үзәр истәмәк үчүн өзүм кәлимишәм.
 Сәнә гаршы, өзүн яхшы билирсән,
 Неч бир пис фикирдә оламашам мән.
 Кәл белә башлама, ол мәнә дәмсәз,
 Үзүңү көрмәмиш гайытмаг олмаз.
 Истәмирсән бурда чох галым әкәр
 Сәни аягүстү көрсәм бу етәр“.
 Бөйлә зарыяраг сөйләйирди шаһ,
 Шириң өшитдикчә чәкирди миң аһ.
 Иш билән бир кәиз чагырды сонра.
 Деди: „Хидмәт үчүн тез йоллан ора,
 Ал ипәк чадыры, көрүрсән одур,
 Бу гәср әйванынын габагында гур.
 Ичкин тәһзилә дашдан тикандан,
 Еринә сәп чохлу мүшк. зә'фәран.
 Гаш-дашлы халы сәр бу торпаглара,
 Бу гызыл күрсүңү апар гой ора.
 Чадырын өнүңү галдыр бир гәдәр.
 Сонра шаһәншаһа вер бөйлә хәбәр:
 —Гәсрин көзәли йок, бу дамын гулу,
 Гәлби шаһа гаршы һәвәслә долу
 Дейир:—Гонагымса, өйләмәсин илә,
 Көстәрдийини ердә отурсун бир аз.
 Мәсәһәт буудр ки, сәбр өтсин бу күш,
 Оңучу дүзәлиш чадыра дүшсүн.

Эйвана чыгарам хидмэт өтмөйө,
То, пагы өпөрөк һөрмөт өтмөйө.
Нә сөзүмүз варса дейрәк ордан,
Ишләре тапарыг сонра бир сәһман".
О иш билән кәниа чыхды гапыдан,
Фикриндә Ширинни вердийи фарман.
Зәрбафла һәр ери бәзәди, сонра
Дүшүрүб кәтирди шаһи чадыра.
Ширини басмышды бир һәя төри
Ки, шаһа һөрмәтдән галмасын кери.
Гызыллар сәпмәйә хитам верәрәк,
Шәрбатдән, шәкәрдән дүзәлтди емәк.
Күлаблы, әтирли көзәл шәрбатдән
Кәнизләре вериб кәндәрди һәмәй,
Саһмака гояраг ишләри белә,
Сонра мәшгул оладу өз бәзәйилә.
Онуи ай сифәти мин бәзәк алды,
Күнәшин үстүнә бир көлкә салды.
Кейинди наркүлү рәккинә ипәк,
Атды сачларыны дала кәмәнд тәк.
Чийинидә бурулмуш сачындан кәмәнд,
Һәр телинә өтмиш бир дүнианы бәнд.
Ал ипәк үстүндә гызыма һәмәйиди,
Вермишди Ширинә бир башга шәкиа.
Башына гоймушду чинаи саягы
Надир көһәрләрдән чутгу габагы.
Әтирли сач кими рүбәнди алды,
Ай кими парлаян үзүнә салды.
Һәрәкәти тавус, көркәми һумай,
Сүзәдү кәклик кими о ишыгы ай.
Көнүл овламагчын әдирди пәрваз,
Көрүб ашигини өйләйирди наз.
Саллана-саллана кәлди өйванә,
Шаһи көрчәк тә'зим өйләди она.
Гулагындан ачыб гиймәтли дашлар,
Шәбдзини налына өйләди нисар.
Йүз дәнә хош сулу мирвары бир баш
Хосровун башына өйләди шабаш.

ХОСРОВУН ШИРИНИ ДАНЫШ- ДЫРМАСЫ

О ай сүфәтанин Хосров көрәрәкән
Эти өз гәлбини о сәрвә чәмән.
Гәсрин өйванында көрүнән мөләк
Бәһишт гапысыны багламышды бәрк.
Хосрову сарытды о бирдән бирә,
Аз галды күрсүдән шаһ дүшсүн ерә.
Чәлд галкыб тохтагагы верди өзүнә,
Ери өлдү, сонра отурду енә.
Үзәр үчүн Ширинә Хосров дил ачды,
Соргуларла она шәкәрләр сачды:
„Һәмишә тәзә ол, өй сәрвә-азад!
Башын кей, үзүн ал, гәлбин олсун шад!
Дүня сүбһ үзүндән күлүш өйрәнди,
Фәләкләрә дүшән сәнини көлкәнди.
Көнүл тәзәланди бу шад көрүшдән,
Утандырдыи мәни һөрмәтинлә сән.
Йолуму өтмисән мәңзиләни тәки,
Дөшәмисән ерә хәзи, ипәйи.
Над кими о көһәр сыргаларындан
Шәбдзини налына лә'л салмысан.
Йолума бу гәдәр көһәр төкмүсән,
Үзүм лә'лә дөнүб хәчәләтимдән.
Үзүнлә ки, шадам, бу мәнә бәсдир,
Көһәрләр сачмагын мәңгә әбәсдир.
Сән сүдлә бал кими гарышдын мәнә,
Һеч бир сөзүм йохду хидмәтләринә.
Гапыны үзүмә багладын нечин?
Янылдыммы, йохса беләдир, йә'гин
Мәни алачалтымсан, көзәл, ер кими,
Өзүн учалмысан, бах, көйләр кими,
Демирәм ки, сәндән мән артыгам, йох,
Белә фикирләрдән узагам чох-чох.
Мән сәнә гонагам, гонага бөйлә
Гапыны багламаг олармы, сөйлә?

Сэндэн башга чаным, чаһаным зарым,
Бир гонагаа бөйлө рафтар ярарым?
Гонагаа эйләшән човмәрд кимсалар
Гонага даһа чох һөрмәт кестәрәр.
Айсан я һурисән сән, өй пәри-наз,
Нәдәндир янына бир кәлмәк олмәз?"

ШИРИНИН ХОСРОВА ЧАВАБ ВЕРМӘСИ

Шаһа чаваб верди о ләлә сифәт:
„Җәмһиәлики галсын әлинде дөвләт!
Җылычын әләсин фәләки дустар!
Шир гәлбин, фил көвдән данм олсун саг!
Буйругундан чыхан ярамаз бәшлар
Зүлүм зәнчириндән олмасын кәнар.
Сәни истәйәнләр, көзүнә күлсүн,
Истәмәйән көзләр ерә төкүлсүн!
Тә'и өтмә ки, тахты гурмушам йүксәк,
Йүксәкдә отурсун кәнизин кәрәк.
Эшгинә байрагам мән кәмлү хәстә,
Яхшыдыр асылас байраг баш үстә.
Мән сәнин тәзунам, чыктым бу ерә,
Җалһамалыдыр сәнин тәзун һүндүрә.
Шаһлыг ызылмышдыр сәнин бахтына,
Одур ки, чыкмысан шаһлыг тахтына.
Мән сәнин әшгиндән, көрүрсән, һәр ан
Дамда һинду кими әдирәм фәган.
Түрк чаһанкиринә кешик чәкәрәк,
Дамында һиндулар даяясын кәрәк.
Җара көзлү түркәм бу дам үстә мән,
Аг һинду адыны алмышам сәндән.
Айын үстүндә дә салсам гәрәрһаһ,
Бир ачиз гудунам, сән бир шаһәншаһ.
„Изәстән оланлар, — сәйәәдин мәнә, —
Бағламаз гапыны гонаг үзүнә“.

Сэн гонаг дейласэн, ов шаһинисэн,
Инди даг кэклий кечир көнлүндэн.
Өжэр бир гонагсан, бу ер, бу һөрмөт,
Сэнэ кэниз кими өдирэм хидмэт.
Я гәбул өтсөлэр, я рәдә өтсөлэр,
Кэрәк динмәйсән, гонагсан әкәр.
Еридир, гапыны багламышам мән,
Чүнки көрүшүмә сәрхош кәлмисән.
Сэн сәрхош кәлмисән, мән бурада тәк,
Көрөмдә хәлайыг нә сөйләйбәчәк?
Кэрәк сән бир нечә гоча тапайдын,
Оллар кәлиб иши өдәйди аядын.
Хосровун гәсринә алайдын мән,
Апарыб өвинә салайдын мән.
Атлы көндөрәйдин, кәсдириб кәбин,
Бунлара лайыгдир Шириң тәк кәлин.
Сән: „Бу иш һийләйлә дүзәләр“ дедин,
Мәнн мазә кими өмәк истәдин.
Истәдин сәрхош тәк саласан тора,
Күл кими ийләйиб атасан сора.
Шаһлар сарайында йыртма пәрдәләр.
Сәнә Исфәһанда өтдийни етәр.
Сән Шәкәрлә белә кейф мәчлисн сүр,
Ширинлә йох, Шириң ондан күчлүдүр.
Шәкәр бәсдир сәнә шабаш үчүн, ал,
Ширинсә бир балдыр, һәм дә ки, һәм бал.
Әшгийнн гапысы ики лайды, бах,
Бир багланмышдыр үзүнә анчаг.
Ихийди ганады көзәл тавусун,
Гырдылар бирини, гой белә олсун!
Бир үрәкдә олмаз ики севкили,
Ики үрәкләниң дүз олмаз дили.
Ики бүрчлү олса үтарид яра,
Сән Күнәшсән, онун бирчә бүрчү ара.
Додагларындан ат кетсин бу Шириң,
Агзы яра олур ширин ейәни.
Мөндән нә әшгимдән сән биниязсан,
Мәнимлә ойнады бир әшгибазсан.

Мәзлүм Ширинә кәл сән вурма хәңчәр,
Румдан кәтирдийин о нигә етәр.
Бир топа гане ол, даян әр кими,
Он топла ойнама һиндулар-кими.
Он топлу фикрини верәр он яна,
Бир топлу тез салар иши саймана.
Мөним бир гилбәм вар, о сәния үзүм,
Сәнии мәндән башга варымдыр йүзүм.
Бир көзәл үзүңү итирдин әкәр,
Аалмыш әтрафын минләрә диалбәр.
Чейранларла долмуш о һәрәмхана,
Мән лязыг чейраны кәтирмә чана.
Шаһын сарайындан дүшүңә узаг,
Мә'бәд гуясуяда олуңча дустаг.
Өз гәмли өвнәм дөңрәм һәмән,
Көһәр исмәтиңи горуярам мән.
Килабыда белә тәмизлик ки, вар,
Бир торпаг олас да баша ыкырлар.
Гушлар, балаглар да кечә динчәлир,
Мән кечә ятырам, истәйин нәдир?
Мән торуна дүшмүш бир лязыг гушам,
Гапыны баглайыб дама гонмушам.
Туту тәк ишншиб дәмир гәфсә,
Үңга тәк узагам бурда һәр кәсә.
Сәнии ерин сарай, мөнимки бу дам,
Сәнии ерин чәһнәт, мәнсә дустагам.
Ярая алышдым тиканымда мән,
Гой нә мәһәм олсун, нә дә бир күлшәм.
Ики күнлүк өмүр тез кечәр кәдәр,
Истәрсә кош олсун, истәр гәм, кәдәр.
Һамы кечмәлидир бу йолдан, анчаг,
Чәтиндир сарайдан көчүб айрылмаг.
Һамайыл баглады фәләкә Ширини,
Ону рам әйләмәс сәнии сөзләри.
Асланы маралла олмас овламаг,
Ширинәм, дейиләм сүдәһәр ушаг.
Мән көрпә дейиләм, аглаян заман
Бир хурма көстәриб тез аладаласан.

Чох олса хирмәни әкәр итабы,
Бир арпачым чәкәр бир ил һесабы.
Зөһрә тәк әргәну чаланда мүдам,
Әввәл иңчидәрәм, сонра охшарам.
Од кини ахырда олсам да бир нур,
Әввәл түстүм чыхар, адәтим буаур.
Од сачар көй әввәл сонра верәр су,
Тәшнәләрин дә, бах, адәтидир бу.
Анд олсун хурмая тикан берәнә,
Тикансыз бир хурма вериәрәм сәнә.
Токумсуз хурманын гидасы олмас,
Кечәсиз бир айны зиясы олмас.
Чох шәраб тапарсан, бөйүкдүр аләм,
Анчаг ачы олар, мән ки, ширинәм.
Бу дүняда сәнә чох олар һәмдәм,
Анчаг сүмүк олар, мән ки, илийәм.
Сән мөним өшгимдә нә көрдүн, анчаг
Бөйүкүк, мал, чәләл, шаһлыг тәмтараг.
Һансы бир вахт мәни яд әйләмисән?
Һансы күндә мәни шад әйләмисән?
Мөнимчин яханы чырдыгын вармы?
Мөнимчин көнлүңү гырдыгын вармы?
Һансы бир гәсидин мәктүб кәтирди?
Кечә сәндән мәнә салам етирди?
Достаарла мей ичиб сән оландә шад,
Шаһур гәләм чалды, даг чапды Фәрһад".

ХОСРОВУН ШИРИНӘ ЧАВАБЫ

Чох меһрибанлыгга деди чаһанкир:
„Әй чәмән үзү сәв, бу сөзләр нәдир?
Ийнаб о сәвниәлә бир йолдаш олсун,
Гәнд гой иннабынла бир сирдаш олсун.
Гейрисн өлмәсин күл додагындан,
Өзкә узаг олсун аг бухагындан.

Гөзөбүн олса да халис бир зөһәр,
Йолукда вар опун балдан тешмэләр.
Сормурам ки, печни чыхдын юхары?
Чыхмисан, кәл эзәб артырма бары.
О уча сөрвинни бою гәшәңкдир,
Даһа да йүксәлмәк нәйә корәкдир?
Көзүмдән сәлдиним шабша бир бах,
Етирчәк ора һансы манчанга?
Бир мил учалыгда гәсрә, көрүрсән,
Бир фил учалыгда яш төкмүшәм мән.
Бир Гарун хәзнәси әдиб садага,
Нийә Гарун кими салдын торпага?
Көнүл бурда икән һара кедим мән?
Раһат олармы баш, аврылса бәдән?
Гапынын һалгасы олсайдым, инан,
Өпәрдим фәләк тәк сәнин гапындан.
Гапы һалгасы тәк мүти оларам.
Йох, күл тәк гапында дүшүб галарам.
Кәл мәнә вермә сән бу гәдәр чәфа,
Әндимә һәр заман өйләрәм вафа.
Күһәһим варса да сән рәһи әт өй маһ,
Гәдһимдән адәтдир инсанда күһәһ.
Чох да ачыгланма, ол бир аз арам,
Һарнылыг өйләмә, мән оlanda рам.
Кәл чобаныг өйлә, олма чана вар,
Башы бөйүклүкдән сөйлә нә чыхар?
Бәдхасийәт олма, Ноһә кәл бир аз,
Бөйүкләри белә алчатмаг олмаз.
Торпаг кими мәнә атым кандара,
Кәл гошма белә тез хәкәндазлара.
Мәнә, фитнә кими, Ноһдан дур, демә,
Сән сәбәб оларсан сонра фитнәмә.
Бу зүлмү өйләмә, әвәз көрәрсән,
Мәнәдән оламаса да бу зоманәдән.
Һәр кәлән хәрәһи тез смәк олмаз,
Һәр әлдән кәлән өйләмәк олмаз.
Әлдә ити гылыңч варынса әкәр,
Бу, ган ахытмага дәһилдир мәкәр?

Мән өз әмәлимдән олдум белә хәр,
Бу кор бәхтимдәдир бүтүн күһәһләр.
Чох вахтсыз күрәдәм мәнни тәбилим,
Тез динди хөрүзүм, гысадыр дилим.
Йохса бу човгунда мән янмаз идим,
Бу күһәһрә гәлиб утанмаз идим.
Бурда шаһлыг йохдур, өшг ады вардыр,
Һәр өшгин бир чүрә фәрияди вардыр.
Нә гәдәр истәсән наз өйлә өй яр,
Анчаг гошма мәнә гапындан кәнар.
Әкәр солтан кими наз өйләйирсән,
Сәнә гул олмага бах һазырам мән,
Гулагындан тутуб сатсан да әкәр,
Бу гулун сәнә дә итәт өйләр.
Көзүмү чыхарсан, бир сөз демәрәм,
О бирини вериб һеч гәм смәрәм.
„Гулунам“ дейәрәк ганымы ичән,
Нейләрәм, көрәсән, шаһ олса бирдән!
Әлиндә кечсә дә башым хәнчәрә,
Енә дә дөһмәрәм сәндән бир кәрә.
Мәнни әзиз чаным, һаятымсан сән,
Һеч ким дә билмәсә сән ки, биһирсән.
Һәр заман фикримдә чамалын сәнин,
Көзләримдә дурур хәялын сәнин.
Башгасы дәдсәйди бу шәрәбәти, бил,
Эл ичиндә чоһдан олушду хәчил.
Гәмдән палтарымы йартырдым кизили,
Еяндан тикирдим сәнә, чоһ чәтин.
Дейрдим гошунун дөһмәсин үзү,
Бирдән гаралмасын шаһлыг күндүзү.
Үзүнүн өшгийлә ринд олмамышам,
Ки, тәһбураа кәлим янына мүдам.
Сәһиб олсам да мән бүтүн дияра?
Эшгбазлыг һара, бу шаһлыг һара?
Зүлфүнүн адыны өшидән заман
Һазырдым кечмәйә тахт-тачымыдан.
Бәдәни олса да башгасыйлаа шад,
Гәлиб хәялынчың әкирдн фәрияд.

Өйрилик суюла касам доамады,
Доғрулугдан башга ишим олмады.
Экэр башга Йолаа кетдимсә бир аз,
Чаванлыг беләдир, даяламаг оламаз”.

ШИРИНИН ХОСРОВА ЧАВАБАҢ

Тавуса бәһәйән о афәти-чан
Ачды гәм йүкүнү лә’л сандыгындан.
Бағлы мәрчанларым бирдән гопарды,
Ипәкдән базәкли сөзләр чыхарды:
„Дурдугча бу дүня, бу шанлы дөвран,
Бу кечә, бу күндүз, бу ер, асман,
Олсун әлләриндә зоманә оisir,
Эв дүня һакимин, бөйүк чаһанкир!
Гаршында фәрраш тәк дурсун улдузалар,
Олсун бәхтиярлыг янында сәрдар.
Хосровдан гәлбимдә мин бир дағым вар,
Шаһлыгдан данышма кәл, өй һөкүмдар!
Енә дәм вурурсан шаһлыгындан сән,
Залымлыг Йолундан әл чәкәмәнсән
О шаһлыг гүрүрүн инди дә дурур,
Эшгиндән узагдыр, әфсус, бу гүрүр.
Әһтиачын йохдур өшгимә артыг,
Кәл я шаһлыг әлә я өшгәбазлыг.
Истидә лазымсә сәрин бир күләк,
Ашиг көңүлдә дә дәрә олсун кәрәк.
Эшгә көңүл иерән аһу-зар өйләр,
Наләсиз ашиги өшг инкар өйләр.
Эшг тәкәббүрлә дүшмәндир һәр ан,
Эшглә ойнамаг ямандыр, яман.
Мән күлләр үстүндә учан бир гушам.
Яйын истисини—һеч дуймамышам.
Бир слан күлүйдүм, бир көзәл мәләк
Ғалмышам шишәдә инди күләб тәк.

Гарлаа, сүдәә юдум додагымы мән,
Күл кими көвәрдим сәрин чешмәдән.
Өзүмү даш гәсрә, бу гәбрә салдым,
Сәникчин сәбр әдиб, бу гәдәр галдым.
Исти ғызлы кими әритди мәни,
Дондурау союглуг бу шух бәдәни.
Нә иши поэмага игтидарым вар,
Нә дә ки, тапырам өзүмә гәмхар.
Һәр заман өзүмә билдим сәни яр,
Һәр ердә саймышам сәни вәфадар.
Сәни мәни ядына бирчә салмадын,
„Севклим, нечәсән?“ хәбәр алмадын.
Горхум йох, тәрк этсәм бүкүп дүняны,
Чүнки ғылынчына тапшырдым чаны.
Ерә әйһәндә тәрәзи көзү,
Ер дашдан тез биләр һесабы өзү.
Бир ердә дулардым олсайды тәдбир,
Бүтүн чәдикләрим өз әмәлимдир.
Әлимдән бир айры иш кәлмәсә дә,
Бу яралы гәлбим динчәләсә дә,
Фәряд әйләйәрәм чәкиләр юхум,
Ахыр нишанәйә дүз кәләр охум.
Нечин мәним кими бир сәрв-азад
Ғалсын бу мейһәтдә кәдәрәм, наһад.
Һәлә көзәллиһим солуб кетмәйиб,
Вашымдаки шухлуг һәлә битмәйиб,
Һәлә һиндуларым атәшпәрәстдир,
Сәркәш түркләр кими көзләрим мәстдир.
Һәлә гөңчә күлүм ачылмамышдыр,
Һәлә дешилмәмиш бу дүррүм гәлыр.
Һәлә додагымыда аби-һәйт вар,
Һәлә суюм кәңчәлик архындан ахар.
Тәрәзәдә мән кими көзәл тапылмаз,
Кичик кәнизимдир гүрүр илә наз.
Нәфәсимдән алыр рейһанлар әтри,
Шәхәр диванәдир, бил, мәнән өтрү.
Чырағлар нурумун пәрванәсидир,
Тәзә әй һүснүмүн диванәсидир.

Эгигин башына ла'лим даш салыб,
Күллэр рөвнәгини үзүмдән алыб.
Турунч бухагымдан сөйләсәм әкәр,
Багдадын нарынчы башымы әйәр.
Алма янагым шаһа версәм мән,
Исфәһан алмасы чыкмаз сәбәтдән.
Бир дүр чыхарарсам дишдән, додагдан,
Бир үрәк аларам, бәхш әдиб йүз чән.
Мәнимлә фәхр өдәр күчәдә һәр есләп,
Мәндән өйрәнишидир ериши чейран.
Марал көзләримә чох һәсрәт чәкәр,
Сачар киприйиндән тирях йох, әһһәр.
Әкәр чейран мәңә бир салса нәвәр,
Бойнумун хәрчини дәрһал көтүрәр.
Руму фәтһ өдөрәм өз назымла мәп.
Узагдан мәст олуер әтримдән Хүтәп.
Баһары бармагла верәрләр нишай,
Йүз баһар утанар бир бармагымдан.
Меһтабыл кечәләр ләтәфәтиһлә,
Ярамаз әлиһә су төксүн белә.
Ягүт додагларым шәрәб ичиркән
Гәдәһ рүшвәт алар шәкәр ләбимдән.
Гәмзәйлә чән алаң түркәмә белә,
Көнүл дә алырам өпүшләримә.
Мән һеч бир көзәли салмырам сая,
Мән көзәллә чыкмаз кимсә даһия.
Салсам ай үзүмә мишк эңичири,
Әсир өйләйәрәм йүзләрчә шири.
Лә'л додагым төксә бирдән шәкәри,
Мәглүб өйләйәрәм чох икидәри.
Шәкәр дишләримә „бачымсан!“ дейир.
Вәфа пейманымын һәм'ерликидир.
Бир дүня назым вар, йүз дүня һәям.
Ачыга бир, рәһмә йүз йол ачышсам.
Лә'л додагым даһи шәкәр төкәндир,
Сачларымын учу ерләрлә тәндир.
Хош: мәзәйлә чачы шәрәб доладурсам,
Гат-гат шәкәр алар әлиһдән бадам.

Әкәр алмам инди олуб күмүш нар,
Йүз ашиг өлдүрәр, ариф алдадар.
Үзүм нурландырса дүняны бир аз,
Әргүһана гиймәт верән тапылмаз.
О гәдәр ловгадыр бу сөркөш нәркня,
Һәр адам ганына эл ыурмаз һәр кнз.
Башымда вар һәлә чох-чох фитнәләр,
Чох чанлар өтмишәм мән бурда һәдәр.
Кет, ганлы әлиһи ачмайым сәнә,
Бойнумда чох ган вар, бу бәсдир мәңә.
Кет яраланмышам, дүз кет, амандыр,
Әйри кедәкләрин сону ямандыр.
Сән даш үрәклисән, мән бир дәмиз чав,
О гәлбә башга чән ярашмаз, ниян!*

ХОСРОВУН ШИРИНӘ ЧАВАБЫ

Хосров снә деди: „Исәф вәз бир,
Бөйлә даһишмагла күнүмүз кедир.
Мәнимлә көзәллик бәһси ачма сән,
Йүз дәфә артыгсан дедикләриндән.
Сән өз сурәтини айһада көрдүн,
Көзүмдә дуурсан ондан да үстүн.
„Диһарам“ дейһәндә сәнә, әй никвар,
Ону дейән агзым шәкәрлә долар.
Әкәр күнәш дессәм, дейһи бу ялан,
Авын рөвнәгини сән сындырмысан.
Даһдан чыхан заман ягүтун сәнин,
Үрәйи тәнкиши о күн шәкәрин.
Сәнин күмүш нарын битәндән бәри,
Чәмәндә бүкүләд сәрини диһләри
Хурма додагларын битән кечәдән
Хурманын тумуну ыргдылар һәмән.
Ирәмә ыфылдыр сәнин чамалын,
Ирәм тәк узагдыр одур вүсәлын.

Ай олмушдур сәкин һүсүнә вургун,
Шәкәр голу бағлы бир ачы гулун.
Күл үзүн шәкәрлә ятарса, әй яр.
Әшидиб набатын агзы суланар.
Батын сәһбәтини ачарса сүфрә,
Бир тәзә чан вәрәр мум сурәтләрә.
Сәдәф арзусуяла агзыны ачсан,
Дүррләр галачаг дишинә һейран.
Бир өлкәйә сатсан ярым түкүмү,
Аларам, вәрәрем шаһлыг мүлкүмү.
Һүсүн көйдә ая чәкдирәрсә аһ,
Өйүнмә, өйүнмәк күнаһдыр, күнаһ.
Көзәллиһ бахма, әй көзәл, бил ки,
Бәд нәзәр яралар һәр көзәллиһи.
Гаршында дуруркән мәним кими шаһ,
Кәл ғанымы төкмә, мәндә йох күнаһ.
Шаһсанса әслинин һаны нишаны?
Әкәр ширинсәнсә, шәкәрин һаны?
Даваны ат, сүлһә ачыласын ғой йол,
Үрәкдән дүшмәнсән, үдәнсә дост ол!
Пис демәдим, пис сөз дейилдир пешәм,
Дедимсә бир сөзә мин үзәр истәрәм.
Көзәлләр олса да әкәр бәдрәфтар,
Яхшылыг да сәна онларда олар.
Бөйүкләр нә гәдәр түнд олса, сәнә
Бир рәһм әйләйәрләр кичикләринә.
Кәл көһнә достуна зүлм әйләмә сан,
Ачығлы да олсан бир рәһмдиләсән.
Одудан ел кими нечин ғачырсан?
Торпағам, абырмы төкмә бир даян.
Сәнә ләяғәтин әяндир артыг,
Кестәрмәдин нийә бир мөһрибанлыг?
Һәр бир ағыллыя мә'лумдур, мә'лум:
Мүстәһәг даима олмушдур мөһрум.
Нә гәдәр ғәлбин вәр, дилбәрим сәнсән,
Чаны һеч демирәм, чөһәрим сәнсән.
Гырмаг истәсән дә чанын бәндики,
Нечә гырым ғәлбин вәр кәмәдинди.

Бу чәфа атыным сүрдүйүм бәсдир,
Бу торпаға, ғана саламаг әбәсдир.
Сәни ширин билир һәр яхыи, узаг,
Зәһәрлән дә ачы чавабына бах!
Бөйлә ачы сөзү чох әшитмишәм,
Сәндән ачы смәк олмушдур пешәм.
Бә'ән мөһкәмләдәр әсасы рәһнә,
Бә'ән дә бәхт вәрәр бәдбәхтлик сәнә.
Угурул шәй дейил зүлм әйләмәк, бил,
Бу бирчә кечәдир, дейил ки, бир ил.
Ғәлбими шад вәл, ғәлмәл кәлимишәм,
Сәни дейиб, көзү нәмәл кәлимишәм.
Даяныб оларам мән бурда бир шам,
Ахтарар Ширини чүнки чох адам.
Бах шамын көзләри яшла долмушдур,
Йохса Ширинниә һасрәт олмушдур.
Шәкәр ғамышында о дүйүн нәдир?
О да ширин үчүн мәкәр тәһнәдир?
Хурманын бағрына батыр тиканлар,
Онда да ширинә мәкәр әшг вәр?
Ширин олмасайды дөшдә сүд әкәр,
Раһатыг тапмазды онда көрпәләр.
Онлар да өзүнү сәни әдир ширин,
Онлар да шириндир, бах, сәя дә Ширин".

ШИРИНИН ХОСРОВА ЧАВАБЫ

О катан кеймиш ай башлады сөзә,
Шәкәр хәзнәсини чыхарды үзә.
Көһнәр сандығындан ғыфлы ачды,
Хурманын үстүнә ғанд тозу сачды.
Ай кими йүксәкдә тутду тачыны,
Салды ай үзүнә мишки сачыны.
Сәрвә өйрәтди ки, нәдир еримәк,
Ғәнчә тәк ғыварылды, алышды күл тәк.

Хидмэт көстөрмөкчин эйилди ерө,
Хам көрпичлэр дөндү тээз анбара.
Гуллуг өйлөмөкдөн гуртаран заман
Көнүл овламага башлады чанан.
Өвөөлчө сөйлөди: „Эй һөрмөтлн шаб,
Алам байрагына олуб гөрөркай.
Чиндөн Рума гэдэр дейлиир намын,
Гэдрхан гулуиур, Гейсэр гуламын.
Гулун яныз о Чин хаганы дейил,
Нечаси гул олур һөкмүндө һәр ил.
Яглы, ширин олса палдава экэр,
Она тамаһ салаар, һәр көрөн ейэр.
Мән ягы гуртарыш бир палдавалям,
Ширинилийим кетмиш, галамыш маям.
О күндөн ки, кәддим бу ер үзүнө
Чандаан багланмышам хумар көзүнө.
Нә башга бирини көнүл ахтарар,
Нә үзүндөн башга сөчдөкаһым вар.
Сөндөн көрмөмишөм бир меһрибанлыг,
Көрмүшөм, тәкәббур, чәфа, яманлыг.
Шәхси арзуларын далынча кетмәк,
Гейринин үзүнә галы бәркитмәк,
Бу, сенки дейилдир, шәһвәтдир анчаг;
Сән һара өшг һара, бир диггәтлә бах.
Мәнә фил көрөкдир, салам дәрбәдәр,
Сән шаһсан, пияда сәнә нейләйәр?
Нә заман чейрана шир гонаг олуш?
Бир сөрчөдөн нечә дояр гара гуш?
Сән бир сарвәси, мән дө чөр-чөп, дәйәрсиз,
Ахыр бир торпагдан көйөрмишик биз.
Мангалда бир удла үзөрлик бирдир.
Бүхура түстү, күл барабәр кәлир.
Дузул кабаб көрәк сәнин суфранә,
Әзиимиш милчәкдән нә чыхар сәнә?
Дилин чох яндырыр ити одалары,
Чалыш өз газанын яныасын бары.
Балыглы һовуза сел кими кәлсәи,
Көнәүндә арзуила гайыдарсан сән.

Сәнин туфанындан горуначагам,
Истәрсә кет бурдан, истәр гал мүдаш.
Айын галасындан кәмәндини чәк,
Ора йол тапмазсан, узагдыр фәләк.
Оюнбазлыг илә фәләк тутулмаз,
Айы әфсун илә овламыг олмаз.
Дешимәмиш дүррү дешмәк истәсән,
Дәниз гулагына сөзүнү де сән.
Сәһв атын: кенишдир рузи һасары,
Кизилндә галмышдыр чәһнәтти бары.
Мән бир суям, адым аб-һәятдыр,
Сән бир одсан, о да кәччлик адланыр.
Истәмирәм од, су бир ерә кәлсин,
Оналардан дүняда фитнә йүксәлсин.
Яхшысы будур ки, нә гэдәр сагам,
Мәндөн кен гачана яхын дурмаям.
Шөкәрин янына кет, овуя енә,
Тохунма Ширинин бал ләбләринә.
Додала һеч бир кәс өлмәз шөкәри,
Диш көрөкдир әссин өйлә көһләри.
Өтмәк ләззәт верир һәр дәм Ширини,
Чүнки вардыр онун ләбиндә ширини.
Ширинә шөкәрдән дәм вурма, бир бах,
Гәссабдан гәсәббаф дурур чох узаг.
Ики чүрә олур бил манчанаглаар,
Бирин ипәк атар, бирини даш атар.
Ширини азәлтмәз дады шөкәрини,
Шөкәр базарыны сындырар Ширини.
Мөчәзин тәләх икән ишләтдин бир фәидә,
Шөкәрдән гайырдыи өзүнә күлгәндә.
Шөкәри, Ширини чүт истәйирсән
Я маһи кәл овла, я маһини сән.
Ширинин гәсриндә дурдугун етәр,
Шөкәр күчәсини ахтар бир гәдәр.
Чийәримдән ахыб төкүдән бу ган
Мәнә кәз ачмага вермәйир аман.
Шаһа ситайишдә чох гүсурум вар,
Мәндөн бачарыглы бир кәниз ахтар.

Мени чыгар артыг өз яддашындан,
Телни ғырыламаса, яхшы чалырсаң.
Әсирлө ачыглы данышма бейлә,
Яванлар гой ясыни, сөзүнү сөйлә.
Гәм йүкүндән азад бир үрәйин цар,
Наш'адән дейирсән бош-бош астаналар.
Нечин гәдәһиндән гаи ичмә көрәк?
Нәфәсдән көкәлим нечин гоюя тәк?
Сәндән ярымадым, нәйләйим, әй shah!
Аллаһ вар, ишләри дүзәлдәр алаһ.
Бу виранә чөлдә ялгыз галарам,
Чарчы архасынча чарчы салаарам.
Ширинлә нә оюн дүзәлдән Пәринә,
Орда шабаш сәпди бурда икән биз.
Бәсдир тора дүшдүм, бир йол, хам олдум,
Һәм гиймәтдән дүшдүм, һәм бәднам олдум.
Бир гиймәти йокдур инди адымын,
Гапысы багланар арсыз адымын.
Рәгиб бу ишими көрүб шад олу,
Хәзнәнин гапысы багланса хошдур.
Ширин олдугуму билир һәр адам,
Одур ки, гапымы бәрк багламышам.
Гапыны ачмасам енә дә, инан,
Сәнә ип атардым бу сачларымдан.
Мей тәк сәни төкмөк истәсәм чама,
Сачыма баглайыб чәкәрдим дама.
Аягын бу индән үзүлүб анчаг,
Кәндирбаз дейилсән, нә чәрә ылаг.
Бәсдир, синәмдә вар сәндән чох дагым,
Сәниң чырагында янмасын ягым.
Гәлбимин дәрдини чох баян өтдим,
Һәр нахтын хош олсун, мән даһа кетдим*.
Буну дейиб о сәрв чатды гашыны,
Галхараг дик тутду мәгрүр башыны.
Галдырыб чырпаркән әтәкләрини,
Гәнд тутду дүнианын һәр бир ерини.
Көзәлләрдә олан адәт саягы,
Сачыны баглайыб ачды бухагы.

Чамалыны өртмөк бәһанәсилә
Ону көстәрмәйә тапды вәсилә.
Катан кейдирдин иһсринә бә'зән,
Лалә өрпәйини чәкирдн һәрдән.
Бә'зән чүтгүсуну дүзәлдәб енә
Сачыны төкүрдү о ая үзүнә.
Чох үзүн чәкирди бәзәк вурмагы.
Гылычч үстүндәйди санки аягы.
Халхал зәңчирини дүзәлдәркән о,
Зәңчирә дүшүрдү синдән Хосров.
Сачыны өдирди каһ кәмәр каһ таң.
Бу кәмәрә, таңа шаһ галды мөһтаң.
Айын кәрдәкинә доларкән өрпәк,
Салырды кәмәндә шаһы о мөләк.
Һалванын одуну азалтды никар,
Гызгыя од һалваны чүнки яндырар.
Үзүнә вуриушду, сәди чүр бәзәк,
Көзәлдән көзәлди, гәшәнкдән гәшәнк.
Шухулугла чевирди үзүнү шаһдан,
Гаралды, күнәшсиз галды асман.
Сачыны һөрмәкчин һей тәрпәнирдн,
Сагрысы, балдыры сикәләкирдн.
Сачы бир адама раст олан кими,
Ериндә чалырды бир илан кими.
Биллур кими бойну боюн багы тәк
Гара сачларылаа өдирди һөнәк.
О биллур кәрдәнә ким олсайды бәнд,
Сачындан саларды бойнуна кәмәнд.
Дамын күшәсиндән кетди диларам,
Кәдинчә Хосровда галмады арам.
Ялварыб анд верди ширин чанына,
Гайтарды ону шаһ өз айванына.
Әйләшди, көзүндән сачды мирварм,
Од салды аләмә о көз яшлары.
Нә һийләси варды ишләтди онун,
Гәлб огурламагчыни гурду мин әфсун.
Ашиги сүсләдән бүтүн әмәлләр
Зирәк мәшүгәнин әлиндән кәләр.

ХОСРОВУН ШИРИНӨ ЧАВАБЫ

Көрү ки, наз өдир о зүлфү сийл,
Гылымч ойнатмагдан эл көтүрдү шаһ.
Шикайәти атды Хосров наһайәт,
Ширинлардөн өтмөк олмаз шикайәт.
Шаһ деди: „Эй көзүм, нурулу чырағым,
Эй һумалы багчам, тавусу бағым.
Эй тахтым, өй тачым, ишвали чанан,
Аягдан салансан, әдәдән тутансан.
Эй назлы дилбәрим, бир гаршыя чых,
Сәнилә сөрхөшәм, сәнилә айыг.
Бурдан башга ер йох, салым рәхтими,
Сәндән яхшы тач йох гурум тәхтими.
Тутаг ки, әзийәт көрмүсән мәндән,
Нәдәдир ганыма гәсә өтмисән сән?
Белә чәтинликлә кәлирсән әлә,
Өдүрмә, теләкликә, бир аз сәбр вәл!
Әкинчи Нәмруда демәйиб әбәс:
„Бичәндә теләсмә. әкәндә теләс!“
Нә истәйирсән әл бу үзүр, бу чан,
Истәр байрамлыг өт, истәрсә гурбан.
Наз өйләмә, соңра күч олар нияз,
Мәһрибанлыг өйлә, бәсдир бунча наз.
Гәлбимдә сөнмәсин гой соң умудлар.
Сазларын тәк гырма көнүмү, өй яр!
Гәм һәддини ашды, гәмхар йох анчаг,
Умудум сәндәдир, сән дә ки, узаг.
О гәмләр ки, тутар көнүдә гәрар,
Дәрд билән достлара сөйләмәк олар.
Гайгысыз бир көнүл сирр аңлаармы?
Һәмаһәнк олмаян сазлар уярмы?
Һейваньы бойнундан кәл бу зәнки әл,
Инди асанлыгла бир аз нәфәс әл.
Бизим кимиләри олуб нә гәдәр,
Бир соруш онлара һейләйиб гәдәр.
Асиманла гәбрин дарвасазындан
„Кеч“ дәйиб кечәркән кечикәр инсан.

Эй көнүл овалаян, бәсдир очулуг,
Сәбрим артыг битди, кестәр бир гылыг.
Вахтдыр, достум, дүзәт ишини бары,
Вахтдыр кәл башымдан чыхар хумары.
Бөйлә гаш-габагы даяндын бәсдир,
Шаһы таг алтында гоймаг бәсдир.
Фәрхари фәғфүра бағладын стәр,
Мулян көрүсүнү гырдым, нә сөмәр?
Сәнә галамайыб ки, әләмин гәми,
Гәми бошла, кәлди севинмәк әми.
Булулу күнләрдә гәм чәкмәк олар,
Шаһлыг өйлә, бу күн нурулу күнәш вар.
Әзилишин бир дә әзәрләрми һеч?
Бағлы бир әсирлә ойнама, ваз кеч.
Барыш заманында дөйүш башлаян
Һеч агыалы адам сайылмаз, инан!
Дөйүшә башлаян агыалы кәсләр
Сүлһ үчүн дә даим сахлаяр бир ер.
Бәсдир иурушдугун, сүлһә мейл сал,
Түнд олудугун стәр, бир аз да юмшал.
Достларын үзүнә мәчлисә парлаат,
Көз вә көнүл күлсүн, хош олсун һәят.
Мейвә дәрмәк үчүн кәлдим бостана,
Гоһаг өтмә мәни чөпә, тикана.
Бу бостанда кәздән, додагдан мүдәм,
Бә'зән шәкәр бәхш эт, бә'зән дә бадам.
Бу бостанда мәнә кестәрмә гылымч,
Бухагдан турунч вер, мәмәдән нарыч.
Ачыг низәсини, тә'нә охуну
Атма, дава дейми, кәл бошла буну.
Эй чейран сағрылы, бир өзүнә бах,
Пәләнк хисләт олсун вәйшиләр, бурах.
О наз өйванындан өн кәл ашага,
Өз өндирдийини салама аяга.
Назәвин кәклийн вардырса, ә'ән
Сәнин пусғундадыр шаһ йох, бир төрәән.
Бир күн гучагыма дүшәрсән ахыр,
Әлиме кечәрсән кәлиб сән ахыр.

Нейлэйирсэ мэнэ кечэ хоялыи,
 Ону көрөр мөндөн зүлүфүн, о халым.
 Иши сөнө дүшөн нэдөндир бөйлө,
 Бөхт кими гапында даянымыш сөйлө?
 Нэ синөндө бир аз мөһрибанлыг вар,
 Нэ көһнө сөһбәти көндүн хатырлар.
 Ай достум, теләсмө, һәр кәс бу судан
 Палазыны чәкиб чыхардар, инан.
 Сәни нәмөһрибан көрөндө өзүм,
 Гайытмаг Йолуна тикниди көзүм.
 Истәсэн һесабы башга чүрә чәк,
 Йолу яхын өйлө, кәлим көрүшәк.
 Ниһал гашлаарында ач дүйүмләрүи,
 Эздән хознәйә йыг дүррү, көвһәри.
 Өз әһниә мөһи бурахмайырсан,
 Саг ол, мән дә йола дүшәрәм ә'ан.
 Бу кәлдийим йолла дөнәрәм керүи,
 Енә диндирәрәм көһнә телләрүи.
 Унударам сәһи, ерин галса бош,
 Бир башга сагийлә оларам сәрхош.
 Доладуруб бәдәһи өкә шөрбәтдән,
 Башга һалвалардан дәд аларам мән.
 Шириндән гәлбими союдуб тамам,
 Бир шөкәр күлүшлү шөкәр тапарам.
 Ширинин ачысы яда дүшәндә
 Ачы мей ичәрәм онуна мән дә.
 Үрөйим бу ердән гайыдачагдыр,
 Сөз кәдәкдир, амма, мәнзил узагдыр**

ШИРИНИН ХОСРОВА ЧАВАБЫ

Хәллүх көзәлиһини бәзәһи дилдар
 Ери өпүб деди: „Сәһ әй һөкүмдар!
 Һәмишә арауна чатасан сәһи,
 Шаһлыгын, дөвләтһи тутсун өлкәһи.

Сәһсиз едди өлкә нура батмасыи,
 Бәд нәзәрин тозу сәһә чатмасыи.
 Шаһлыгда мин әрзуи етсәһи еринә,
 Шаһлыг өйләйәсән мин илләр енә.
 Ким мей ичсә сәһи кәтириб дилә,
 Гучагында олсун, мән олсам белә.
 Зәһәрли бир шөкәр сәлдийин бәсдир,
 Әфсун охумуша, әфсун әбәсдир.
 Ниһлән сөзләрдән, әчәб, нә чыхар?
 Үрәк буландыран сөһбәтдә нә вар?
 Бир зорли чәтирәсә ова кәлимсәһи,
 Ширинин бойнуна миннәт гойма сәһи.
 Бир мәзлүмә белә ришхәнд өйләмә,
 Бу шаһа ярашмаз, кәл фәнд өйләмә.
 Ов көпәкләрнәһи бир ит гошмусан,
 Чәйран овламагы санырсан асан!
 Мөһрү гирылмамыш мән кими хознә
 Тезми әлә кәләр, дейирсән енә?
 Бөйлә оюнбазлыг сәһдә чох вардыр,
 Сөйләдийин бош-бош данышыглардыр.
 Тә'сир эдән олса бир сөзүн, бары,
 Күл ачса да олмас сөйүдүн бары.
 Бир чәйсән, билмирәм һардадыр сонун,
 Бир дәннәсән, сирри билинмәз онун.
 Мән бир кәләм, сүюм көз габагында,
 Үрәйимдәкидир дил—додагында.
 Сәдәф кими дүррү кизлиһи сахланы
 Үрәкдә дәннәз тәк кин олар, инан!
 Бир яглы тикәдир, зәһи етдән Ширини,
 Ону рам өйләйәр ширин сөзләрини.
 Нечә гулаг асым шөкәр дилинә?
 Мән шөкәр сатырам ашиг өлиһә.
 Бир ити дилиһи вар, башга шейһи йох,
 Мәһим чийәһими яндырмысан чох.
 Нә гәдәр шаһлыгдан данышчагасан?
 Сөзүңү өлчүсүз дейирсән яман.
 Ачы сөз дейиләр тәлх мәчәз олар,
 Каһдә һәр кәһһи әждаһасы вар.

Мэн сөзү өлчөмөмүш демөрөм, асла,
Сэн дэ сөйлөйөндө, сөйлө гыясла.
Мэн бир айна олсам, сэн да бир ханчар,
Бизим ишлөрүмиз чэтин дүзэлэр.
Яхшы-яман сөзлөр чох олса да, бах,
Фэргн түк гэдэрдир арада анчаг.
Нөгсана көз юмуб камала бахан
Даним хошбэхтидир чаһаным, инан!
Ар, намус дүняда нэдир, даш ва баш,
Шийэйэ даш нурма, даян бир: яваш!
Нечин данышырсан бир бунча бош-бош,
Йэгин сэн сэрхошсан, сөзүн дэ сэрхош!
Агылаы адамын сөйлөдиклэри
Ер алтына дүшсө итмэз дэйэри.
Сөз дейән дүшүнүб сөйлөсө эхэр,
Пис сөх дэ сөйлөсө, снэ хош хэлэр.
Нэр бир сөзэ эяр, өлчү кэрэкдир,
Наггалыг йүкүнү чэкөн өшшөкдир.
Дедийин йүз сөздөн бирини, ая,
Бир мүтрүб сөйлөрми бүтүн ордуя?
Эхэр баш агрытмаг ниййэтиндэсэн,
Башла, бир-бир сөйлө, гулаг асым мэн.
Истэсэн, көндөриб кизли сифарыш,
Дүзөлдэрсэн белэ йүзлэр илэ иш.
Мэн кими кэлини салыб һасара,
Дүнядан той этмэк умурсан, сонра?
Бу мирвары кими көз яшыма бах,
Мирвары танамла ойнама, анчаг.
Бу эңбар гохулу аһыма бах бир,
Эңбар боюнбагым ган ичиндэдир.
Лабим нар дэнэси, хырдадыр догру,
Нарымы бостандан апармыш огру.
Фындаг дырнагымы ғыра билэрсэн,
Иннаб додагыма эл апарма сэн.
Мүбарэк үзүйэм, кэчаводэйэм,
Горунмаг яхшыдыр мэнимчин нэр дэм.
Көзлөрүмдэн сагын, аэча үз көстэр,
Нэр гэмзэмдэ ятыр бир ити ханчар.

Бил ки, нэр түкүмүн дибиндэ эл'ан,
Ятмышдыр ғыр рэнклан, гара бир илан.
Мэнн хош нэфосни иситмэз бир аз,
Гэндилла бузлары олламаг олмаз.
Гуюя дүшмөнөм о индэн тутуб,
Ова мейл ятмэрэм йолу уунудуб.
Тез-тез азыр йолу сэндэки үрөк,
Она аһдан бир зэнк баглансын кэрэк.
Көрмөмисэн мэкэр кедэндэ карван,
Зэнк гаравул чэкир, гопарыр фоган.
Чыхмайынча сөһэр карвандан аһаз,
Бойнуна зэнк асыб хоруз банламаз.
Аты лиялыш сүрдүн, эйри отурдун,
Гара ат ерино алавы вурдун.
Аты һиндустана сүрүрдүн яваш.
Йолу азыб кетдин Бабила бир баш.
Дэрия кедэркэн Шөддэ етишдин,
Күл истэркэн лалэ дүзүнэ дүшдүн.
Ширинэ мин чүрө сөз дүррү сачдын,
Анчаг оручуну шакэрлэ ачдын.
Сэнэ мэн яр олдум, сэн өзкөсинэ,
Элэйсэ, нэ үчүн вурулдун мэнэ?
Сэндэн өштитишэм чохла аһ-зар,
Кэл дэрдли көнүмү этмэ белэ хар.
Көндөн говуамушу нөйлэйирсэн, кет,
Карвандан айрылан йоргуну тэрк өт!
Атасыз, аһасыз өвлэд кимийэм
Бурда етим кими, бир яд кимийэм.
Вөһши инсан кими дүшдүн бу чөлэ,
Айда бир гарышга көрмүрэм белэ.
Сэндэн бу дүняда алмамышам кам.
Мәләмәт охуна нишан олушам.
Бир чейраны салдын бу даш зиндана,
Бу гөбрэ бир даш да көлнб гойсана!
Онун алты-үстү даш олса эхэр,
Нэ гэдэр өйбим ыр, тамамэн өртэр.
Бу йүкү мэндэн ал бир мэрдлик көстэр,
Күл сачма, йолумдан тиканлары дэр.

Белә тоз галдырыб күл вурма, бәсдир,
Дуз ейиб габыны сындырма, бәсдир.
Бәсдир хи, угрунда бичарә олдум,
Юрдумдан, элимдән аварә олдум.
О күндөн шалдыгы сән мөндән өтдин,
Ширини Шәһруdda бурахыб кетдин.
Көр, мән ләзг һара, Мәдинә һара,
Нейләйим алымма язымышларә?
Өзү ки ми йүксәк бирини тап сән,
Мән ки ми мәзлумдан нә көрәчкән?
Су чыхан ери тап, орда гуя газ,
О ерә нештәр нур, ган олсун бир аз.
Достлауг бинасны өтдин тар-мар,
Ендән тикмәйин нә мә'насы вар?
Тәзәйкән бир килим союгса әкәр,
Көһизләндә нечә истилик верәр?
Әввәл әйри битән бир чаван будаг
Зәни өтмә гочалса дүзкүн алачаг.
Чох зәһмәт чәкмисэн, тәшәккүрүм вар,
Кәрәм ейләмисән, сән, әй шәһсувар.
Ярамаз сазишә анчаг бу кечә,
Гырма үмидини, чыхар нәтичә.
Газандаки һалә бишмәйиб, хамдыр,
Һалә һазыр дейил, иш натамамдыр.
Сән буйруг вермәкдән бу кечә ол чәк,
Сәрхошу чәтиндир гонаг ейләмәк.
Иш бишән заманда бир дөфә анчаг,
Чагырарам сәни, бәлкә дә, гонаг.
Дүняда һәр шейин өз заманы вар,
Вахтында тапылар хәзнәйә ачар.
Вахтсыз баналаянда коруз көрүрсән,
Айрылар бир анда башы бөдәндән".

ХОСРОВУН ШИРИНӘ ЧАВАБЫ

Хосров көрдү Ширин ондан узагдыр,
Бу нәз отагыннан чыкманчагдыр.
Бир хәлиш әйләди ено. Йүз әфсун,
Бабила нейләйәр, миң әфсун олсун?
Ялавараг деди: „Әй чан чөһәрим!
Көзүмү чырагы, дүррүм, көвһәрим!
Сән әй чаван бәхтим, мүгәддәратым,
Үрәйимин чаны, руһум, һәятым.
Нә гәдәр фәләк тәк зүли әдәчәксән?
Ягмасан да-бәри, курулда бир сән.
Ишвәнлә ашиги бир аз шад әлә,
Мүбарәк өлмүшү кәл азад әлә.
Гәзәбдән көриүрсән өз әйбини сән.
Мәним нөгсанымдан һей сөйләйирсән.
Корлар корлугуну көрмәйән ки ми,
Ортаг төкүрсән мәним әйбим.
Дә'л додагларындан бөйлә даш атма,
Йыхымсан, бир даһа нуруб ганатма.
Мәни һәлак әдир чәкдийим бу гәм,
Мәнә белә бахма, агыр хәстәйәм.
Кечә, чивә гарлар төкүлүр бол-бол,
Буз меһрибанлыгдан әл чәк, атәш ол!
Әйлә өтмә ки, мән гызышым гардап,
Бу гар суя дөңсә пис олар аман!
Гәй бир бу кечәлик гапындан кириң,
Сәнин кандарына өйләйим тә'зим.
Гаршында отурум мән диз чөкәрәк,
Һеч кәсә бахмайыб, сәни көрүм тәк.
Гәсриңә лайигдир әл бир адаи,
Тикилә көзләри өвиңә мүдам.
Көзү пәнчәрәдән айрылмаялар
Дүшмәниңдир, санма онлары сән яр.
Ким истәсә артсын сәнин чәлләми,
Олур яхын достун, олур һалалыи.
Пахыялыг өйләсә һүснүнә һәр кәс,
Олун йодашлыгы торпага дәймәз

Ганга богазымы ислатма, мэлэк,
Гапыда сахама мөни халга төк.
Мэнэ азаб верма, чэкдийини бил,
Бура ки, чөһнөтдир, чөһөннөм дейил.
Чөһнөтсөй, етишимш яхшы барын вар,
Нэлэ көрүмөйиб кимсэё оһлар.
О беһишт гөсринин гапысыны ач,
Мейвани пуч өтмө, өй бары агач!
Гапыны ач мэнэ, кэл бурах кини,
Унутма сөн көһнө хидмәтләрини.
Гапыны ачмаг да мүмкүн олмаса,
Бу гәриба бурда бир күн олмаса,
Күнөш чамалындан бу өрпәйи ач,
Күнөш олмамшдыр өрпәйә мөһтач.
Дәлиһәмсә, алаһ һушуму сәнсэн,
Илк севким сәндәдир, кәл гачма мәндән.
Сөн верәрсән, версән, шөфаны, өй яр,
Ягут додагларын, әһбәр сачын вар.
О бал додагыны кизләйиб снә,
Ары тәк динини узатма мәна.
Бейлә юмшагыла сәртәик нә көрәк?
Гагум ола билмәз, инан, кирпи тәк.
Бир иш көр ки, сәндән көндүм хош олсун,
Сәни көрән көнүл нәш'әйлә долсун.
Тоза булашмышса гәдәмим әкәр,
Көндүмү ачмагчын үзүнү көстәр.
Гәлбин дүзәлмәзсә мөһимлә, чанан,
Үзәрү чәтин олар, бу ишин, инан!
Хосровун башына төкмө дашлары.
Фәрһад кими чөкмө даг-даша сары.
Һәр ким асимана атарса дашы,
Зәрәр чәкәчөкдир йәгин өз башы.
Башы яраласан тәнә ахар гаһ,
Бойуну сындырар ширлә вурушан.
Мәһрибаныг өлө диләваз кими,
Мәһимлә ойнама оюнбаз кими.
Зәни өтмө, һәр ашиг мей нәдир билир,
Һәр йыхылан адам сәрхош дейилдир.

Каһ сүһл башлайырсан, каһ да бу чәши,
Аллаһ багышласын бу ики рәнки.
Я гара ол, я аг, нәдир бу гылыг?
Хисәтдә илан ол, я да ки, балаг.
Мәһимлә өтдийин нә әләвтдир?
Йохса мә'шугларда бу бир әдәтдир?
Мәһи иңчидирсән, сәжит олум мән,
Дәһна тәк чошурам мәһсә еһидә.
Мән сәнә дейирәм, кәл яхылашаг,
Ип тохуян кими кедирсән узаг.
Гәлбимә яралар вурмагдан әл чәк,
Бу полад, даш дейил, үрәкдир, үрәк.
Мәһи вйәһимсән дүшмәнләрә кам,
Доста яхшы дейил дост олас бәднам.
Догру сөзүм кими бир вә'дә вер кәл,
Бу догру ишимә төрөтмә әһкәл.
Сән разы олма ки, севинсин дүшман,
Хәләвтдә яндырсан, үздә хош долан.
Говҗая мейл өтмө, бәсдир бу гәдәр,
Ширинийә дуз гатсан ачы дад верәр.
Ягы ол, шириндир чүнки сәнә яр,
Яг нә ширинлик яхшы уюшар.
Булулда ай кими кәзирдим сәни,
Сусуз булут кими көрдүм синәни.
Аләмә нур сачан бир кур чырагды,
Әлә көтүрәндә әһими яхдн.
Узагдан баханда бир гөңчә күлдүн,
Яхында од олдуң, гәлбә төкүлдүн.
Чох да ачыгланма, бәрк саваш олар,
Торпаг бәркийәндә кәлиб даш олар.
Зәни өтмә һәр гылыңч дәйсә, яралар,
Әдәки он бармаг дейил барабар.
Бурдан гайыдарам, истәсәм, әлбәт.
Сәндән яхшысылаа әдәрәм үлфәт.
Кечмишин борчуну верирәм анчаг,
О көһнә сөһбәтә өтмишәм марәг*.

ШИРИНИН ХОСРОВА ЧАВАБЫ

Ширик ачды енэ күл додагыны,
Көстөрдн бәһрәли хурма багыны.
Лә'ли үзәриндә мәрчаны ачды,
Көһнөрлөри дүздү, мирвары сачды,
Сөйләди: „Падишаһ, яр олсун бахтың,
Сәнилә бәзәниш о тачын, тахтың.
Дүшмәнләрә гаршы, көрүм ки, сәниң
Байрагың дик олсун, гылыңчың кәскиң.
Шөрәфин, шөһрәтин тутмуш һәр яны,
О голунчун нәдир фәлэк каманы?
Ярындан, достундан разы гал һәр ая,
Бу гоча рузкара сән бир даягсан“.
Сопра атәш кими бирдән дәйишди,
Деди: „Икид Хосров, бу иш нә ишди?
Сән шаһсан, кет, шаһа севки ярашмаз,
Мөчәзи сенкидән һеч вахт кар ашмаз.
Кимин ки, дүняда бир мәшугу вар,
О адам һәгиги бир ашиг олар.
Мәни Фәрһад үчүн өтмә мазәммәт,
О гәриб өлмүшү һөрмәтлә яд өт!
О меһрибанлыгла Фәрһад, инан ки,
Ахирәт гардашың олмушдур саниң.
Бир гуру сәсини өшидән Фәрһад
Әйри бахшамышды мәнә бир саат.
Ширикн өйләмишкән күнүнү гара,
Ширинчә янырды уд төк олдара!
Ону һәр бир дәрәдә гатлашан көрдүм,
Сәндән нә бир әсәр, нә нишан көрдүм.
Мәнимчин үстүндә күл олан тикан
Яхшыдыр мейвәсиз сөрв агачындан.
Гой башымың алты олсун бир дәмбир,
Ганлы зәр кәмәри көндүм истәмир.
Әлими яндыран күмүшдән мәнә,
Голумда мис голбаг яхшыдыр енә.
Әшямы яндыран бир шамдан, ахыр,
Кечәми нурадан чыраг яхшыдыр.

Ашиг дөниә кими даш гучагаалар.
Мәнимсә даг кими башында даш вар.
Дашда дәмбир кими галымышам душтаг,
Севинчдән, шадлыгдан, достлардан узаг.
Әли бош олмасын дәрден инсанлар.
Сөрхөшлүг, дәмлик биркә пис олар.
Мән һәми сәрхөшәм һәм дә, дәмликәм,
Ярамаз бир кәсәлә достлуг өйләйм.
Кәл Фәрһад бәһсинә сән чәк бир гәләм,
Ирад өдәмләрә лайыг дейләм.
Әлә бил, ел әсди, чөшдү бир туфан,
Бир ярнаг апарды сәниң багындан.
Мәни юрдсуз гойду мөһнәт сәлләри,
Сән йыг палтарыны, бурдан дән кери.
Гызыгын од ичиндә галдым наәләч!
Сән мөндән ибрәт ал, даянма, тәз гәч!
Һава кафур кими гар әләйир бах,
Тәвччүблү дейди биз союг олсаг,
Булут кәдәриндән сра дуз төхүр,
Говгалы Шириндән артыг әл көтүр,
Яраса төк олма кечәйә ашиг,
Түләк тәрлан кими ишыг сев, ишыг.
Мөндән өшитдийин о әфсанәләр,
Көрдүйүн үлфәтләр оладу дәрбәдәр.
Галмады илгәрдән бир „шәир“ дә төк,
Әрәбчә билмәсән, бир арпа дәмәк.
Әрәбчә билмәйән түрк дейләм мән,
Наз-гәмәз дә колир мәним олимдән.
Мәним астанамә фәлэк көз тикир,
Гызырмылыг сачымың көһнә ишидир.
Көнлүн уча билмәз гуш олса енә,
Нәфәсин сүбһ олса етишмәз мәнә.
Йүз Юсиф юхусу әзбәрин олса,
Енә дә һамансан, өшшәк вә Иса.
Булут төк бир әлә нурушардын сән,
Күн кими чүт гылыңч вурмагың нәдән?
Дейләмиң бир гулдан, шаһ оладу инди,
Әлиндәки баата низәйә дөндү.

Кет, кет, бу гэлбимэ кирэ билмээсэн,
Нэ гэдэр агласан, сызласан да сэн.
Зорла, нийлэ нлэ кэб өтмэ, язгыг,
Неч кэс ейэ билмээ гисмэтдэн артыг.
Эзийтэ көрмөмүш сызлама, ялма,
Сакит ол, яландан белэ назланма.
Налаа е тэрлэн тэк, налаа ов ара,
Бонзэмэ леш үстэ гонан гушлара.
Мөнхи нэр оюнуу шириндир, ширин,
Одур ки, адымы гоймушлар Ширин.
Мей ток агладырам бэ'зэн бирини,
Ширинийлэ бэслэрэм бир дикэрини.
Күлабам, тэлх олсам зэрэри Йохдур,
Ачы күлабларын гиймэти чохдур.
Өлдүрүү мейэм, мэндэн кен долан,
Ийимдэн иллэрлэ сэрхош оларсан.
Адым ки, Шириндир, сөзлэрим эхэр
Ачы олса белэ, бундан нэ зэрэр?
Көр ики ширинлик неч хош оларым?
Гозсуз лэлэ, тумсуз бир хурма вармы?
Кирпиникдэн дейил сөрт олсам да мэн.
Сэртликдэ юмшагыг кизэлээр бэ'зэн.
Көвнөр дашда олар, хурма тиканда,
Хэзинэ чох олар учуг меканда.
Нэр бир дөрдө гатлаш, мөһкөм дурараг,
Көзлө ки, басмасын Йүк сонн, анчаг.
Яхшы мөсөл чөкди о мүдүк адам,
О, көйүн сиррини билдирди тамам.
Эшшэк эзийтэ дөзэрсэ эхэр,
Нэр бир этэн ушаг үстүнэ минэр.
Овламагдан галса бир түлөк тэрлэн,
Мин тэпик эйчэк сэрчөдөн нэр ан.
Дэвэ узаг дүшсэ, айрылса гатар,
Бир сичан да олар она'чиловдар.
Ширлэр давасына кирэн бир гоцаг
Кэрэк шир дишини көстөрсин анчаг.
Көпөклэрдэ лахин белэ адот вар:
Эввалчэ диш гычыб сонра айрылар".

Ширин сөзлэрини сөйлэйиб она,
Деди ки: "Нүшяра, агылаа чана,
Фирузэ күлшэнэ анд ичирэм мэн,
Нурлу, парлаг күнэ анд ичирэм мэн,
Анд олсун чэкиэтдэ нэгшэ-никара,
Торпаг форманында язылаанлара,
Анд олсун өлүмсүз эбидийтэ,
Анд олсун даима айыг хилгэтэ,
Анд олсун бэдэнэ гига верэнэ,
Анд олсун чанлара сэфэ верэнэ.
Нэр чонди ки, шаһсан, кабинсиз энэ
Етишэ билмээсэн истэклэринэ".
Бу сөзлэ чевирди үзүнү шаһдан,
Талдыгы хэзүнни итирди һаман.

ХОСРОВУН ГЭСР-ШИРИНДӨН ГҮЙЫТМАСЫ

Элэ ки, Хүтэни долашды чейран,
Мүшк көбэйиндэн дүзэлтди гайтан.
Додалары сүллү көрпө чейранлар
О яшыл чэмэндэ тутдулар гэрар.
Яралы чейран тэк шаһ даянмышды,
Чейран көзлү яры ачыгланмышды.
Яз булууду кими һава агырды,
Нэр яндан гар кэлир, ягыш ягырды.
Гарын һейбэтиндэн даглар чөкүрдү,
Союг үрөклэрэ галай төкүрдү.
Күмүш кими яган гар лопасындан
Күмүш оладу үстү Шэбдизин һаман.
Шаһ нэ гэдэр дейиб, төкдүсэ тэдбир,
О мүшкин сачлыа этмэди тә'сир.
Чох нэлэ эйләди, рәһм өдэ Ширин,
Файдасы олмади бу нүктөлэрини.
Шаһ өз һаләсини артыран заман
Ширинни чавабы дейирди ган-ган.

Геранлыг кечәдән кечдн бир гәдәр,
 Шаһ гайытды ордин гәлбиндә кәдәр.
 Хәстә адам кини аты сүрүрдү,
 Көзләриндән галлы яш сүзүлдүрдү.
 Гәлбн яралыйды, көзү никаран,
 Тәгәтсиз адам тәк кәдирдн Йолдан.
 Нә аты сүрмәйә аягы варды,
 Нә әли Шәбдизә гәмчн вурарды.
 Йол азугәсиди ахан яшлары,
 Күл үзүндә варды сайсыз мирвары.
 „Нә олар,—дейирди о синәсн даг,—
 Йолума чыхайды я гуу, я даг.
 Олар ләнкидәйди Йолумдан мәни,
 Атыб кетмәйәйдим мән бу мәскәни“.
 Нирсиндән омурду әлини бә'зән,
 Бә'зән дә силирди яшы көзүндән.
 Гошунун янына кәлди үмидсиз,
 Күнәш тәк яхырды гәлбини бир һисс.
 Ай ярыб булуту көйдә көрүндү,
 Бир анда һәр тәрәф нура бүрүмдү.
 Шаһ фәләк тәк уча чадрына чатды,
 Чадрынын учуну юхары атды.
 Көрүнмүр көзүнә дүня бу кечә,
 Гәлбини дидирди ачы дүшүнчә.
 Раһатлыг өтмәйә Йохду һеч мейли,
 Дизиндә галмышды башы әйли.
 Кетди нәдим, вәзир, чадыр бошалды,
 Ахырда бир Шапур бир Хосров галды.
 Нәш'әләвсин, дейә, шаһ яваш-яваш,
 Нәхышлар чәкирди о уста нәггаш.
 Янар атәшинә чиләйирди су,
 Күлүрдү ки, кетсин шаһын гайгусу.
 Дейирди ки: „Ширин чох мәрһибандыр,
 Ачысы дилдәдир, нирсн яландыр.
 Ширин чәкиширсә сәнилә бир аз,
 Биһирсән ки, хурма тикансыз олмаз.
 Ширин ачыгысы, чох өтмә мараг,
 Шириндән төрәйән сәфрадыр алчәг.

Дәрди Ширин чәшә, сән сәбир кәстәр,
 Мә'лумдур ки, ширин һәрарәт вәрәр“.
 Хосров көрәндә ки, Шапурла тәкдир,
 Ачыб дәрләрнин сөйләди бир-бир:
 „Көрдүн ки, башыма нә кәлди бүкүн,
 Русвай өтди мәни о афәт бүтүн.
 О алаһдан горхмаз нә оюн гурду,
 Нә һәя билирди, нә дә горхурду.
 Нарван папагымы гойдум габага,
 Сәрв тәк даяндым галхыб аяга.
 Балтаны галдырды, вурду нарвана,
 Сөрвин будагыны төкдү һәр яна.
 Нә нәвазишларим гыздырды ону,
 Нә сөзүм юмшалтды о сәрт конәуну.
 Дили бир хәнчәрди, бир ити охду,
 Онун күнаһлары үзүндән чохду.
 Доғрудур, яр яра әзийһәт вәрәр,
 Ачы тикан белә, санчмаз бу гәдәр.
 Әзийһәт вермәйи биһирәм мән дә,
 Мәним дә чаным вар иччик бәдәндә.
 Кузәнин һәм сую, һәм дә сәси вәр,
 Суюну азалтсан назы аз олар.
 Баһил һарутуса онун чамалы,
 Баш чадукәрдирсә о гара хаалы,
 Ширинин ишләри соютду мәни,
 Тәрк өтдим әфсуну, о әфсанәни.
 Тәһәммүлә сығмаз онун гомләри
 Чәкмишәм, биһирәм бу әләмләри.
 Ушагым чиксини дәйәси биләр,
 Гоншу гоншусуну таныр муктәсәр.
 О мәнә оламушдур бир кизли дүшман,
 Кизлиндә киң бәсләр, үздә мәрһибан.
 Дүнән хәһиш өтдим ондан о ки, вәр,
 О гәбул өтмәди, дейилди һушяр.
 Һәр нә сөзүм варды төкдүм дил, дедим,
 Бир ай өшитмәди, мән бир ил дедим.
 Геранлыг дүшәндә ишыг вермәди,
 Бәһими сындырды, сарыг вермәди.

Догрудур, аусалы хошдур, шириндир,
 Дуняда эн ширин ене Шириндир.
 Бу харалыга дөймөз онун аусалы,
 Гэм сөмөйө дөймөз надир чөмөмү.
 Фил кечсин үстүндөн тапдалаыраг,
 Хөсис адамлара эл ачма анчаг.
 Аман истейинче гурбагалардан,
 Яхшыдыр балыг төк тез гөргө олаасан.
 Дагдан дырнагынала даш гопар, амма,
 Дөйөрсиз адамдан бир дилөк умма.
 Дуру суда һәр кәс дүрр тапар, анчаг
 Торпагда дүрр кәзән торпаг тапачаг.
 Хырда дашдан өтрү нә мө'дән газым,
 Ягсыз чыраг кими сөнмөк нә лазым.
 Бир кәсәк үстүнә гушу гонмаян
 Бир чананә уймаг әбәсдир, инан.
 Намуслу яр кәрәк, һәр дәрәдән һаалы,
 Тавусун йолдашы, тавус олмайы".
 Сиррини Шапура ачандан сора,
 Дирсәкләниб дурду Хосров бир ара.

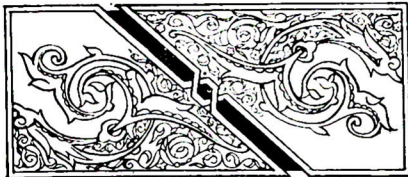
ШАПУРУН ХОСРОВА ЧАВАБЫ

Шапур өлдү ери тә'зим өйләди,
 Шаһи тәскин үчүн белә сөйләди:
 „Ширин түнд олдуса, сән ол бир ипәк,
 Шаһым, күзәшт әтсин мәрә адам кәрәк.
 Сәндә чанавар йох, шир хисләти вар,
 Оларым бир марал сәнә барабар?
 Шир кими һүчүм әт, ширә раст кәлсән,
 Ит көрән заманда кәл баш гопма сән.
 Ашигләр дапасы шымшәк төк олар,
 Наз нә вәһшәтин тәфәвүтү вар.
 Үзү вар истисә Ширин бу гәдәр,
 Мәшһүрдүр ки, ширин һәрәрәт верәр.

Бу төк Ширин дейил, һеч тә'нә зурма,
 Һеч тумсуз оларым, бир дүшүл, хурма.
 Ширинин сөзүндән дөмсә дө башым,
 Атира севдасынм о гәләм гашым.
 Ширин бу сәфраны өзү дуймушду,
 О гәндия алтына сиркә гоймушду.
 Ширинси, туршусу бирдирсә һәр ан,
 Нә сәфрандан эл чәк, нә о севдадан.
 Көзәлләр түнд олур фәләк кими бил,
 Оилардаки түндәүк тәзчүб дейил.
 Көзәлләр тез дойса, демә бу писдир,
 Ит кәрәк ит олсун, шир дө кәрәк шир.
 Адәтдир ки, шәвә дүрр нә олар,
 Гызыл кәзнәләрә дөмирдир ачар.
 Көзәлини зүмүндән инчимәк олмаз,
 Адәтдир мө'шүгә өтсин кәрәк наз.
 Бүтүн көзәлләрдә вардыр бу адәт,
 Кәлини рәнкисиз, һейснә көрүмәз, әлбәт.
 һансы күл чәкмәмиш әзиййәт хардан,
 һансы хәтт алмамыш яра һәркардан.
 Сәркәшлик көзәлә адәтдир адәт,
 Су иланы буран галар сәләмәт.
 Ниһат таппаг үчүн гәм сәләриндән,
 Даг кими мөһкәм дүр өз ериндә сән.
 Саман төк ойнаса күләкдә һәр кәс,
 Бир даг олса белә, самана дөймәз.
 Бәхтиярдыр сонда камә ирәнләр,
 Хам оладуча яхшы гоһуяр әнбәр.
 Ширинә ярамаз һүчүм әдилсин,
 Ая эл узатмаг чотиндир, чәтин.
 Ахыр арваддыр о, гапыны аурсан,
 Пәнчәрәдән кәләр меһтаб төк, инан!
 Нә билдирсән Ширин гәмдән узагдыр?
 Иман, узаг дейил, сәбрә гоһагдыр.
 Чәфа дагындан бир даш гопса әкәр,
 Сәнә дөймәз, онун башына дүшәр.
 Вәһшәтин тиканы санчылар ене
 Сәнин әтәйинә, онун гәлбизә.

Бу кеча сәбр ыйла, олма бигәрар,
 Кеча һамиләдир, көрәк нә доғар.
 Бир гайдада галмаз тале һәр заман,
 Сулар ахыб кетмәз даим бир ардаман.
 Ил бою камияб олмаз инсанлар,
 Ба'зән эзиз олар, ба'зән хар олар.
 Бәхт өз сайһиниә ыйласә чох каз,
 Олуи азабындан чәкинмәк олмаз.
 Пәркар һансы сәмтә долаисә әкәр,
 Фырланыб-фырланыб ериңә дөңәр.
 Җам дайча өйрәдән юмшаг давраһар,
 Мүланманк севәр чох һарын атлар.
 О ерә чатдырар сәбир инсаны,
 Нә заман истәсә минәр дайчань.
 Сәбр өтмәклә киши зиндандан чыхар,
 Сәбр илә ачылар бағам гапылар.
 Иш чәтинләшәндә сәбр ачар бағь,
 Кечә ардында вар сүбһүн чырағь.
 Кечәр бу чәтинлик, мән умудварам,
 Истәйикә етәр, шаһ олар арам*.
 Шаһь бу вә'дәйлә ыйләйирди шад,
 Хәрәбә бир көнлү өдирди абад.
 Шаһ үчүн дөвләтдән дүәәлдирди хал,
 Улдузалар кечәндә ачырды бир фал.

ХОСРОВ КЕДӘНДӘН СОНРА ШИРИНИН ПЕШИМАН ОЛМАСЫ

Бу сөзләри дейән мүдрүк ихтияр
 Бу саяг ыйләди бизи хәбәрдар.
 Шаһ кетди, о дилбәр галымшды ялғыз,
 Даш гәлбә даш вуруб, оладу амансыз.
 Киприйндән ахыр даянмадан яш,
 Ноһә сөйләйирди, төкүрдү ган яш.
 Нәләйлә нәсрини ыйләди күлрәнк,
 Салды ай үзүнә сачыны гәшәнк.
 Ярымчан гуш кими сәндәләйирди,
 Нәркисдән сәмәнә дүрр әләйирди.
 Сөрхөш нәркисләрә киприк чалырды,
 Инядым гәлбиндән ғысас алырды.
 Яныглы аһындан һава сусады,
 Ахды көз яшлары ери сулады.
 Нә әли варды ки, гәми сахлаасын,
 Нә һалы варды ки, гәлби тохтасын.
 Тагәтсиз үрәйи шура кәлиркән,
 Утанды тутдугу габа ишләрдән.

Күлкүнө атаянды, нәфәси тәнкди.
 Көз яшы күл рәнкли, ат да күлрәнкли.
 Атыны тәрләдиб кедәндә снә,
 Санки су чымышды одун үстүнә.
 Йол дарды гашынын пәркары кими,
 Кечә гаранлыгды сачлары кими.
 Аты дар йолларда сүрүб кедирди,
 Гәлби гаранлыгды дуа өдирди.
 Ат вериб күчүнү ити аяга,
 Кечирди лачивәрә чәрхән габага.
 Оглан палтарында сәфәр өдирди,
 Шәбдизни изини тутуб кедирди.
 Күлкүн баш алдыгча кениш чәлләрә,
 Ширин галлы яшаар төкүрдү ерә.
 Кәлиб дүшәркәйә чатдыгы заман
 Шаһын дәркәһына ялашды һаман.
 Көрү ки, ятмышдыр кешикчи гулам,
 Ачыб һәмәйили сәрһәнкләр тамам.
 Чәкмишди һамысы меһтаб әфюну,
 Бир позан йох иди сәрхош юкуну.
 Даяныб бахмәгдәя позулау Ширин,
 Билмәди нейләсин, аһ чәкди дәрин.
 Шаһын дәркәһындан баханда Шапур
 Көрү ки, бир атлы ахлашыр, будур.
 Шапурун әфсуслу сөвләри бу дәм,
 Хосрову вермишди юкун мөһнәм.
 Олтмадан әсла уюмушаары,
 Шапур дүшүб кетди Ширинә сары.
 Деди: „Кимсән бурда, әй пәри, сәслән?
 Пәри дейилсәнсә, бәс нә кәзирсән?
 Шир бу ерә кәлсә, инан, түк сары,
 Гарынчя дөнәр бурда иланлар“.
 О дилбәр Шапуру таныды көрөк,
 Күлкүндән сычрады ерә чейран тәк.
 Тәччүбдә галды Шапур бу ишдән,
 Яхынашды көрсүн кимдир бу кәян.
 Саташанда көзү о шух дилбәрә,
 Папагыны атды, йыхылды ерә.

Сөйләди: „Нә эчәб, әй пәри сима!
 Аяг тозун бизә оладу тутия?“
 О көзәл, Шапура—нияз әйләди,
 Бир гадым диләйлә тә’риф сөйләди.
 Әлиндән япышыб чәкди бир яна,
 Әз һекайәсини данышды она.
 Деди шухлуғундан, нашылыгындан,
 Нечә утанымышдыр, оламушдур пешман,
 Нечә хоруз кими вахтсыз банламыш,
 Нечә өз сәһниги дуюб аламыш.
 Сонра деди: „Хосров узашды, кетди,
 Бу кедиш гәлбими гәмханә этди.
 Чарәсиз галарак одларә дүшдүм,
 Агыл мәнзиландиң авара дүшдүм.
 Икидлик көстәрдим ачизлиймән,
 Чейран чәтин вахта шир олур бә’зән
 Мәни салмайбымыш нәзәрдән аллаһ,
 Мәнә раст кәлмәди бу йолда бәдхәһ.
 Әз аразумла кәлдим бөйлә бикхәтәр,
 Доғрулуғла кәлән йолу дүз кәләр.
 Сән ки, мөһрәм оладуң әввәлдән мәнә,
 Кәләчәк күнүмү тапшырдым сәнә.
 Ики диләйим нар, она гулаг ас,
 Еринә стирсән һеч дәрдим олмаз.
 Бириси будур ки, шаһ кейф әдәндә,
 „Нуша-нуш“ сәсләри ахыб кедәндә,
 Мәни бир күшәдә кизлиндә сахла,
 Сиррини фаш өтмә, көзлә марағла.
 Истәйирәм шаһы кейф әдән көрүм,
 Чаналары охшаян үзү, шән көрүм.
 Икичч диләйим будур, шаһәншаһ
 Гөй кабинәлә мәни әйләсин нихәһ.
 Әкәр көрәчәксән иши юбанма,
 Кечә гаранлыгкән башла, даянма!
 Йох габула өтмәсән сәни тәрк әдим,
 Баш алыб тәләсик әвимә кедим“.
 Ширинни ишини биләндә Шапур,
 Анд ичди, өдәрәм, доғру сөз будур.

Күлкүнү Шабдиз тэк төйлөйө салды,
 Ширини Пөрвиз тэк айвана алды.
 Шаһын ики ердө баркаһы варды,
 Бээкдөн улдуз тэк яныб парларды.
 Бири көз өңүндө өйш-нирәтчини,
 Бири дө кизиндө иштирәтчини.
 Шапур тез апарды о шух дилдары,
 Ятагчың дүзәлмиш чадыра сары.
 Әлиндән япышыб салды ичәри,
 Гапыны баглайыб гайытды кери.
 Гәлби шад йоланды шаһын ягына,
 Мүнтәзир даянды шаһ фарманына.
 Каһ кәбир күлшәнин дөрд бир яныны,
 Каһ да яндырылды сөнөн шамыны.

ХОСРОВУН ЮХУ КӨРМӘСИ ВӘ ШАПУРУН БУ ЮХУНУ ЙОЗМАСЫ

Дадлы юхусундан шаһ бирдән галхды,
 Көйдәки ай кими алың парлагды.
 Деди: „Сағ ол, Шапур, мән юхлайыркан,
 Сәи тәлени кими ояг галмысан.
 Сәнин игбалына юху көрмүшәм,
 Көңлүмдә галмайыб нә бир дәрә, нә гәм.
 Юхуда нә көрдүм: сәфали бир бағ,
 Парданса әлиме кечди бир чырағ.
 Бағ, доғрудан, нә бағ, бир чәңнәт кими,
 Новруз күләйийди онун нәсимн.
 Нәр бир тәрәф рейһан, көзәл мейвәли,
 Үрәйә дәрманды, руһа тәсәлли.
 Ағачлар баш чәкмиш уча көйләрә,
 Санки ашиг-мәшуг кәлимиш бир ерә.
 Нәр мейвәли ағач бир чәңкәт күлү,
 Нәр бир сых будагы бир тутти дил.
 Севкили үзүндә тәзә хәдә тәки,
 Бәләфшә бәзәмиш күлү, чичәйи.
 Йүз ачы көрдүмсә Шириндән әкәр,
 Багдаки юхуда кетди сәрәсәр.

О багда тапдыгым ишыгам чыраг
 Нурлу бир шам кими янырды парлаг.
 Бу меһтаба, шама, төкөрөк тәдбир,
 Кәл мәним юхуму сән ыйла тәбир".
 Юхуну йозмага дил ачды Шапур,
 Дели: „Артыг олсун көзләриндә нур,
 Бу гаранлыг кечә бир күндүз олар.
 О бал додаг кәләр, юхун дүз олар.
 Бунун мүждәсийчин кәл шәраб ичәк.
 Ерләрә лә'адән бир палтар бичәк.
 Көһнә шәраб олсун, еп-ени нәркис.
 Кәл бәзәйәк сабаһ бир ени мәчлис.
 Мәширигдән хәстәрчәк күнәш үзүңү,
 Дәниздән галдырчаг кафур тозуңу,
 Кафур ийли мейн төкүб чамалара,
 Бу гәм дәрисындан чыхаг хәнара".
 Ләлә төк гызарды шаһ нәш'әсиндән,
 Нәркис кими юмду көзүңү бирдән.

ХОСРОВУН ОВЛАГДА МӘЧЛИС ДҮЗӘЛТМӘСИ

Күнәшин бешийи дүшөркән йола,
 Чәмшид бәзәйини кейинди дүня,
 Мәширигдән бир оғру чыхды, учалды,
 Сүбһин кәлининдән бәзәйи чалды.
 Гушлары үркүтәү ериндән бу һал,
 Көзәлләр тәрпәнди, сәсләнди халхал.
 Дада юхусундан галхды шәһрияр,
 Дүңәнки юхудан олдү бәхтияр.
 Тез адам чагырды, буйруг верди шаһ,
 Гурулсун дагалардан бөйүк барикаһ.
 Барикаһын башы дәйди көйләрә,
 Бәднәзәр хар олүб күмүлдү ерә.
 Дүз алтмыш ағачды ени-үзүңү,
 Чамәат гул кими сармышды ону.
 Султани һәмәйил тахан һәр сәрһәнк
 Бәзәрди дәркахы гызыл һейкәл төк.
 Байраг готазы төк әйиб папагы,
 Дәйләмиләр кәсди тез солу, сагы.

Дөһлэндә дурмушду гап-гара гуаллар,
Исфәһанә бағлы санки Зәнкибар.
Нәбәшин гуаллары, Чин көзәлләри,
Кечәйлә ай кими олуш һәр бири.
Тахтын аягында, ғылыч агзында
Сәба йол тапмазды кечсин бу заман.
Узаныш чадырны ипләри бир мил,
Гапынын агзында дурмушду чох фил.
Кирдә чадырлар да өртүшдү дүзү,
Гамашырды айны, күнәшин көзү.
Чадырдан бириндә отурмушду шаһ,
Обириндә Ширин чәкмәдәйди аһ.
Ерә шаһа лайыг зәрбаф салдылар,
Мин зинәт алырды ондан һәр рузкар.
Торпагындан күлөк хәзнәләр сачар,
Ел кәтирән хәзнә бу имиш ашкар.
Чарчы топламышды бүтүн һәмдәми,
Ора бурамышды бир намәһрәми.
Шаһын һәрәминдә йохду һеч бир кәс,
Бир һәрәм гуаллары, лал кими динмәз.
Мүдрик нәдимләрдән бир кечә нәфәр
Күрсүчүн үстүндә әйләшмишдиләр.
Һәр яна, ашагы һәм дә юхары,
Гоюлду ягутдан ногул габлары.
Һәр гулун әлиндә ишләмиш зәрдән
Гаш-дашлы бир турунч варды әнбәрдән.
Юмшаг ғызыл, бармаг араларындан
Чыхырды шаһ ону сыхдыгы заман.
Саги әлиндә чам, чам ичиндә мей,
Нәгмәләр сәсләнир, сәсләнирди һей.
Дүняны бүрүйүб асман кими,
Барбад кәтиришиди фәганә сини.
Нәгмәйлә достлара сәфа верирди,
Мизрабла гәлбләрә шәфа верирди.
Галкыб учалдыгча удун нәгмәси,
Һәр тели верирди бир Давуд сәси.
Нәгмәләр гәманни дилшад әдирги,
Иса нәфәси тәк ахыб кедирди.

Мангала дөнимүшдү әлиндәки уд,
Көнүлләр янырды онда санки уд.
О шәкәр төкүрдү чапан әлийлә,
Юкуя кедирди исбағлар белә.
Бурдугча бәрбәтин гуагларыны,
Бәрбәт учалдырды аһы-зарыны.
Мизраб вуран заман ипәк телләрә,
Нәгмәлә бүрүндү бүтүн чөл, дәрә.
Никиса ады бир чалгычы варды,
Хәс нәдимләрдәндә, чох пүрвүгарды.
Күндә бир һавадан дәм вуран фәләк
Ону яратмышды бу дүняда тәк.
Рудан мөваун сәси чыхаран устәд,
Нәгмәдә тәгтини әтмишди ичәд.
Әллә ширин-ширин һава чалырды,
Гуш дәрдиндән ерә ганад салырды.
Зәһрә доланырды фәләк башына,
О гәдәр кәлирди нәгмә хошуна.
Зәһрәдән өзүнү үстүн тутарды,
Барбадә бир анчаг о барабарды.
О мәчәлидә ишрәт, башлаян заман
Чалдылар чәпк илә бәрбәти һаман.
Ахыркән бәрбәтин, чәнкин нәгмәси,
Рәнк, гоһу тәк бирди онларын сәси.
Һәр ким гуаг версә, көнлү хошалыр,
Бири үрәк верир, бири һуш алыр.
Чалдылар, һәр гәлбә мин нәлә долду,
Гуламләр һүзүрдә әдәбсиз олду.
Шаһ әмр өтди бирдән бүтүн гуламләр
Кәклик тәк кетдиәләр, оладлар кәнар.
Чалгычылар галды, бир Шапур, бир шаһ.
Һамы чыхды кетди, бошалды баркаһ.
Барбад үчтеллини чалырды чох хош,
Айыгкән һәр кәси әдирди сәрхош.
Никиса чәпкйәлә әдирди битаб,
Әргәнун телинә вурурду мизраб.
Чаныны вермишди чаланләра шаһ,
Дейирди сизиндир бу гәлб, бу баркаһ.

Фырланан хэрхайдан күн чэкилхрэн,
Көзөл пэри кими ай догду бирдэн.
Ширин олан ерин этрафында төк
Долаанырам Шапур бир порванэ төк.
Пэрдэнин учуну галдырыб чанай
Деди: „Кэлсин бири чалгычмылардан.
Бу дэрхайдэ кэлсин чанкал отурсун,
Налымла аһонкдар бир мизэрб вурсун.
Сазыны налыма уйгун өйлэсин,
Мэн хэр нэ сөйлэсэм, ону сөйлэсин!“
Шапур Никисаны эдэрэк балы,
Отуртду мөчлисдэн бир аз аралы.
Никисая деди: „Бу нөгмэлэрэ
Ери вардыр экэр ғысанса Зөһрө.
Бу мөһрөм чадыра көз тикмэдэн сэн,
Ондан шаһа лайнг нөгмэлэр өйрөн.
Бу киэлин чадырдан иһам аларсан,
Нэр нэ сөйлэсэлэр ону чаларсан“.
Бир тэрэфдэ Барбэд, сэрхош бир бүлбүл,
Никиса элдэ чэнк, олумушду бир күл.
Энбэр ийли шамлар янырды парлаг,
Ондан бир чэннотди, түстүдэн бир баг.
Зил пэрдэдэн галхан нөгмөлэр көзөл,
Чэнкин этэйиндэ навланыр гээл.
Сазын ипэк тели хош аваз алмыш,
Чэнкин гулагына һалгалар салмыш.
Шаһы жүтүрмүшдү дэрин бир мараг,
Көрсөн чалгычы нэлэр чалачаг?
О чадыр көзэли ачды көнүңү
Чалгычы деди:—Горхма, чал буну!

ШИРИНИН ДИЛИНДЭН НИКИСАНЫН ГЭЗЭЛ ОХУМАСЫ

Никиса, нечэ ки, демишди Ширин,
Бир гээл охууду раст үстө һээн:
„Эй бэхтимин көзү, ятма бир заман,
Бэлкэ сөздөттөн тапасан нишан.

Сэбрин дағындан чых, үмид сәһәри,
Ишылат гэлбим, гов бу гэмләри!
Эй бэхт, бир нечэ күн кэл мәнә ярол,
Баглы бәндими ач, мәнә ачар ол!
Эй бэхт, тутгун олма, мөһәрәт көстәр,
Бурах ачизәйи, бачарсан экәр.
Эй дост, һиммәт өйлә, әл галдыр бары,
Гачсын табагындан гәм гошуналары.
Үрәк од ичиндә, чикәр долу ган,
Рәһм өтмәк истәсән, чатмышдыр заман.
Бундан даһа дүшкүн бир ачиз олмаз,
Бундан даһа язгы кимсәсиз олмаз.
Әлә су төкмәйә ярамасам да,
Гоя биләрәм ки, кабабы ода.
Күләб пайламага лайнг дейилсәм,
Шишә ачмагы ки, ахыр биләрәм.
Нахыш салмасам да палтара экәр,
Үзөрлик яндырмаг элимдән кэләр.
Тикә билмәсәм дә ипәк палтары,
Этәйиндән тозу чырпарам бары.
Мәни көлкө кими салма торпага,
Аглайыб дүшмүшәм өзүм аяга.
Сәнин кими ая лазымдыр Үлкар,
Гаданы амага бир Зөһрә истәр.
Кәлиб сарайында галарам мүдам,
Шаһлыг идиам Яох, кәниз оларам.
Налымы сорурсан, нэ сөйләйим мән?
Сән өзүң ки, мөндән яхшы биләрсән.
Нечә олар, дүшүн, гәм чәкән гәрб?
Нейәлсин ишиндә ачиз, мөзтәриб?
Ашиглыкдә күл төк Яыртдым пәрәмәи,
Көрмәдән бурахыб кетдим аләми.
Торпаг төк охлара мән һөдәф олуам,
Тәзә ләлә кими кәңч икән солдуам.
Бир үмидлә вердим дүняны елә,
Бир әһдин үстүндә олушам белә.
Нэ бир архам вар ки, һавадар ола,
Нэ бир бәхтим вар ки, она ар ола.

Суда чыпаг батан бөйлө демишдир:
„Өлдө бахт олмаг ено бир ишдир“,
Ялгыз отурмушам, сызлайыр ярам,
Истәйни будурса, разы оларам.
Мәним истәдийим кәлмәсә элө,
Гатлашыб дурарам, сән шадлагы вәлө.
Йохса мән ачмым, яхынлашыркән
Уд кими алышдым додагларымдан.
Бир бөйүк шадлыгдыр мәнә бу янгым,
Белә янмаг кошдур бил ашыгларчын.
Мән буйруг нермирәм сәнә, өзүн бил.
Истәсәи көзүмдән бу яшлары сил!“

ХОСРОВУН ДИЛИНДӘН БАРБӘДИН ГӘЗӘЛ ОХУМАСЫ

Битди Никисаянн ширин нәгмәси,
Барбәдин сөтәйн учалтды сәси.
Үзәр истәйән кими һәзин авазла
Ушнаг пәрдәсиндә сәсәләнди назла:
„Бир сәһәр мей ичиб галхдым аяга,
Мәст икән раст кәлдин көзәл бир бага.
О багда бир чичәк әтирли, әлван,
Гарга чәнкинәйдәи, ярнаглары ган.
Йүз тиканы парды күз ярнагында,
Йүз хәзнә дустагды һәр будагында.
Үзүмә баглады гапыны көзәл,
О баг ғыфылына дәймәмишди әл.
О надир көзәлин варлыгы чанды,
Һәр чүрә мейвәси көзә әланды.
Вардыса орада дүрлү-дүрлү бар,
Башымда галан шей олду бир хумар.
Көнлүмдә ерләшәи о пәри нумар.
Көнлүмү пәри тәк өтди пәришан.
Бейним хәстәләнмиш ояг галмагдан,
Хәялы көзүмдән чәкиамир бир ан.

Ятанда бейним аловландырыр,
Пәри тәк гәлбимә кирир, ядырыр.
Дүшүб дәли гәлбим бир яман дәрә,
Ахтарыр пәрини виранәләрдә.
Онунчун хәзнә тәк пәри—фүсункар
О виранәликдә тутмушдур гәрар.
Виранәдән чыхса бу хәзнә әкәр,
Таһымда ер тутар о надир көһәр.
Ятмыш көзәләрдәки наза анд олсун
Ки, гәмзәйлә әдәр чадуя әфсун.
Думан тәк ғыврылан сачына гәсәм,
Онун атәшилә янмышдыр синәм.
Анд олсун халхадан учалан сәсә,
Йүз иллик өлүкү салар һовәсә.
Мирвары дүзүлүш ипәк ишинә,
Ягут додагына, илчи дишинә.
О әүлфә ки, әнбәр салар тачына,
Ширмайы сагрыда ғыврым сачына.
Әсла бач алмаян гәшәнк назына,
Үзәрнә, сөзүрә хош авазына.
О әйри гашаларын тагына гәсәм
Ки, ону тугра тәк чәкмишдир гәләм.
Анд олсун тохунуб бири-биринә,
Һарту бәнд өдән киприкләринә.
Анд олсун о көзә, рәдд әйләйәркән,
Енә кәнар гоймаз мәни көзүндән.
Анд олсун ишыглы о янаглара,
Мейтаб нуру һара, бах онлар һара!
Тәл'ә кәмәнди тәк ғыврылан һәрдәм,
Боюн бәрәбәри сачына гәсәм.
Илан овсунлаян телинә гәсәм,
Инчә кәрдәкинә, белинә гәсәм.
О мүшк тәк һара, арпа халына,
Зәнкибар гошуналу Чин чамалына.
Анд олсун нәркисдән хумар көзүнә,
Сүнбүл сачларына, баһар үзүнә.
Горхум будур мәндән иячийә, десәм,
О ягут ғыфыллы иячийә гәсәм!

Отуз ики дэна лә'лә анд олсун,
 О ягут гыфыла, белә, анд олсун.
 О ашыг өлдүрән бадам көзүнчү
 О ширин күлүшү иннаба йәмин.
 О аг чәмәдәки гуял гәсәм,
 Ондан бир су ичән биямәз кәдәр, гәм.
 Һалга бухагына анд олсун, чанан,
 Күнәшдән салланмыш сүдүр саңасан.
 Гәсәм гойнундаки о бир чүт нара,
 Кирдәлини вермиш нарынч оялара.
 Күмүш бармаглара өдирәм йәмин,
 Гагум көрсә өләр һасәддән йәгин.
 Анд олсун о зариф биләкләрә ки,
 Дурмушдур чивәдә бир күмүш тәки.
 О күмүш тәнино, инчә белино,
 Күмүш ки, дөймәмиш инсан элино.
 Күмүш балдырына чатышмыр сөзүм,
 Та'риф өтсәм кечә ятмарам өзүм.
 Көздән дә дөйөрли аяг тозуна,
 Нә яхшы анд ичдим, гурбан көзүнә!
 Таленим яр олса, етишсәм она,
 Чанымда ер вардыр өйлә чанана.
 Нә гәдәр ки, сагам кетмәз элимдән,
 Дүния шаһ олсам, она гулам мән"

ШИРИНИН ДИЛИНДӨН НИКИСАНЫН ГӘЗӘЛ ОХУМАСЫ

Барбад ләгмәсини битирди, дурау,
 Никиса мизрабы телләрә вурду.
 Чалдыгы пәрдәнин ады һасарды,
 О пәрдәдән белә бикир чыхарды:
 „Гәлбим торпаг олду, өй сәрв, сәнә,
 Сәбр тәк үстүмә көлкә сәрсәнә,
 Сән бу гара илдән нечин гачырсан?
 Мән тәк бойну баглы ташмасаң, инан.

Ловгаандымса мән бир әмир кими,
 Бойну баглы кәлдим бир әсир кими.
 Мәни өз венио гоймадын, демә,
 Асиман сыгармы о виранәмә?
 Гарынча ювасы филә ярармы?
 Миладжәдә Симургун гүвәти вармы?
 Гуял сыгармы кениш каннат?
 Бешити гаварармы кичик от, һабат?
 Гапычлы лайиғ олмаса бир баш,
 Вериләрим ондан шаһлара шабаш?
 Бахма дүнән сәни чана кәтирдим,
 Инди бу чаным сәнә етирдим.
 Хаһиш өйләмәйә йох мәнәдә тагәт,
 Қараминдән умар көнләм шәфаәт.
 Қуһаһым бөйүкдүр, лакин мән энә
 Үзр үчүн тапарсам әкәр бәһанә,
 Өпәрәм торпагы, дилим долу аһ,
 Әфә әдәрсән мәни, әлбәттә, өй шаһ!
 Үзүмү сүртәрәм торпаглара мән,
 Та абыр чыхынча үзүмә ердән.
 Кәлиб ялварарам сәнә о гәдәр,
 Игбалың әфимә фарман көндәрәр.
 Шаһ таленәмәси белә көстәрәр:
 Пейкаһрин тален ай элинәдир.
 Мәнсә ай тәдә'ли пейк олдуғумдан
 Пейк тәк йолдаям, будур һәр заман.
 Сәнә сөйләмәкчин, өй назлы дилдар,
 Бу гайнар гәлбимдә кизлиң сөзүм вар.
 Сифариш кәтиримш бир гасидәм мән:
 Кәтирдим борчуну кизли хәзнәмдән.
 Ағзым хырдалыгдан наз өтди, өй яр,
 Кәлимиш һүзуруна инди қуһаһкар.
 Дилимдән аловла бир дил йүксәлди,
 Будур ики лә'лим онуңла кәлди.
 Боюн гачырмышды сачым әмириндән,
 Кетмәйинлә она вердин чәза сән.
 Көвләрим түрк кими дар олду әкәр,
 Инди һинду кими үзрә кәлмишләр.

Яя, кириш көрдүсө бу гашларымдан,
Охла, сөндө дө вар өйлө бир камин.
Гэмзөм сөркөш вахты бир ох атды, бах,
Айыг вахты кэди сөндө анчаг.
Сөни көрөн сачым олдуса маччун,
Вурмушам зөңчирө, гоё сакит олсун.
Башымы мөш'өл тэк гапындан салдым,
Шам кими чанымы башыма алдым.
Хөттин ган төкмөйи өтсө ихтияр,
Хөтдөн нөттө кими чыхмарам хөяр.
Э'тина өтмөсө вүсалайн мәнө,
Көз яшы төкөрөм этэкляринө.
Енө додагаларын ган ичсө экөр,
Мирвэры дишлэрим онлары кэсөр.
Бары дэрилэммиш бир багам, зөңкин,
Гапысы бэллэйдир, ачары кизляин.
Сөндөн башгасына етишмөз бу нар,
Ишвэмин суяндан мөст олуб галар.
Додагындан башга һеч кимсө, инан,
Мөним бадамымдан тапмаз бир нишам.
Башыма даш вурсан, эйлэсэн битаб,
Сөндөн башгасына чатмаз бу иннаб.
Бир сөндөн башгасы пүстөмчин яна,
Пүстө агзы кими күлэрөм она.
Көрсөм турунчума майил һэр кими,
Тикан үстө галар турунчалар кими.
Дөрмөк истэйэркөн мөним хурмамы,
Анчаг тикан көрэр элмидөн һамы.
Ким мөним алмама мейлини сөлө,
Ушаг тэк товларам мум алмаларал.
Ай гагхса юхары, күн дүшсө ерө,
Бу бар гисмәт олмаз өзкө эллэрө".

ХОСРОВУН ДИЛИНДЭН БАРБЭДИН ГЭЗЭЛ ОХУМАСЫ

Никиса даянды, сусла авазы,
О яндан сәсләнди Барбэдин сазы.
Ирагамылар кими йүксәлди сәси,
Ахытды телләрдән ираг нэгмәси:
„Гулагыма чатды бир дост һавасы,
Хөялыма дүшдү ярын сөндасы.
Бизни арха һардан кәлимишдир бу су?
Һансы элиң белә хошдур гогусу?
Йохса тәрк эдәндө күнөш элини,
Чөмишдү күлзэрыма сөпмиш телини.
Сөрв'баш галдырды, йохсә, көйләрдән,
Ондан олдум белә башы уча мән!
Мәйяр пәнчәрәмдән ай дүшдү енө,
Кечә гәрг олмушдур нурлар ичинө.
Йохса бөһиштәндир әсән бу елләр,
Шадлыг әсәр әтди бизә бу гәдәр.
Көрүнүр гонмушдур гола аг тәрлан,
Кечә тәһизләнди гара гаргадан.
Бәлкә бизимләдир һәят верән су,
Кетдикчә чанланыр һәят арзусу.
Тәзә шам яндырды, йохсә, бахтымыз,
Янды пәрванә, гәм галды ганадәсз.
Ширин додагындан бал төкдү йәгин,
Бөйлә һәр тәрәфдән йүксәлди эһини.
О өз овчусуна наз өдән чейран,
Гуртара билмәди чаныны тордан.
Тордан чөтин чыхар артыг йорулуб,
О заман һарынды, инди рам олуб.
Бир белә рәйһандан әл чәкмәк олар?
Дүнән пәрдәдәйди, бу күнсә хумар.
Эй бәхт, о яра дө:—Артыг өй һикар,
Бәсдир бу айрылыг, бәхтими гайтар!
Көзәлликдән башга зийнәтин чохдур,
Сөзүм мәрә сөзүдүр, ялань йохдур.
Арпа әкмиш икән мән бугда дәрдим,
Сөнә арпа вердим, бугда көстәрдим.

Бахма ачыгандым тэрсайнимдэн мэн,
Көндүм сәнииләдир, өзүн билирсән.
Огру олса да бир мәрдаһи дэ вар,
Белә бир огруну элсиз гоймәзалар.
Шаһлыгдан гәлбимдә бир фәрһим йох,
Анчаг бу дүняда дәрдин, гәһим чох.
Бәхтим нанкор чыхды, умудум солду,
Рүһүм эләмәрин тапдагы оладу.
Гәлбим ган аглайыр, һаггы нар бир аз.
Һансы залымдыр ки, гәһмдән агламаз?
Айрылыг горхусу үрәйимдәдир,
Дәһидән горхмаян, бир сөйлә кимдир?
Гәлбим мәһним дейла зүлфүндән кәнар,
Одур багламышам зүлфүнә, әй яр!
Додагыһла хәлвәт һесаб чәкәрәм,
Гәлбимин дәрдини ачыб төкәрәм.
Сәндән әһр әйләмәк, мәндән итәәт,
Фәрман вермәк олур көзәлдә адәт.
Әкәр өз яһына бурахагасан,
Нечин күл ериңә сәпирсән тикан?
Ичи мәһһәм долу о додаглары
Вер мәнә, гуртармаз онларын бары.
О аби-һәятдан нә олар бир аз,
Лүтф әт мән йохсула, горхма гуртармаз!"

ШИРИНИН ДИЛИНДӨН НИКИСАНЫН ГӘЗӘЛ ОХУМАСЫ

Барбад бөйлә көзәл һавә чалдыса,
Оннан яхшы чалды енә Никиса.
Новруз күлү кими ачылды әввәл.
Новруз пәрдәсиндә охуду гәзәл:
„Сәни көрән көзүм нә бәхтиярдыр,
Астанаң мәһимчин бир ләләзардыр.
Хәялын көндүмә бир пасибандыр,
Аһгыһның тозу мәнә дәрмандыр.

Сәниилә шад олур мәһним дамагым,
Сәндән ишыг алыр мәһним чырагым.
Сәһ мәһним көзүмсән, көзүмә чыраг,
Сәһ олдуң көзүмү нурландыран бах.
Ишыгы аламышдыр күнәш үзүндән,
Лә'һидән вермишсән дады дуза сәһ.
Улдузалар нур алды көзәлһинидән,
Аләһи мат гойдун бу сурәтлә сәһ.
Ичдийин нә мейдир, дөһмүсән яза,
О мей сәһә дүшүр, ич, башла Һазә!
Һүснүң бир кәһчәкдир, көрәрсә һәр кәс,
Бу тоза кәһчәкдән чан әсиркәмәз.
Бир күзәкү көтүрсән әһна әкәр,
Өз өшгиндән гәлбин яһыб аһ чәкәр.
О чин аһнасыңдан көтүр көзүңү,
Өзүңә чох бахан өйәр өзүңү.
Һәр заман еһи бир һахыш әкс әдән
Аһна я бахма кәл, ондан айрыл сәһ.
Сәһин аһнан олсун мәһним көзәләрим,
Онда аһчаг сәһи, сәһи көстәрим.
Аһд олсун таһрия, уча көйләрсә,
Сәһсиз ширин өмрүм дөнүр зәһәрә.
Мәһдә бир зәһәр вар сәһдә әләһи,
Сәһин күңүн хошдур, мәһимки ачы.
Бир мискинни атдын, гойдун бу һалә,
Чох мәрһәмәтләсән, кәләмә завалә!
Мән күман өдирдәм пис күнә дүшсәм.
Оларсан көмәһим, мән чәкхәрәм гәһ.
Иһди сәрхош олуб белә дүшүркән,
Гычымы багладын, тутдун әһидән.
Севкиһни белә мәһв әтдин етәр,
Севкиһ өлдүрмәк мәрдаһкдир мәкәр?
Һәр саат сәһнәмә тикан вүрурсан,
Вүрмә, охша бары нурдуган заман.
Бир дилсиз дәрдини кәтир дилиңә,
Бир көз учуһла бах бу севкиһинә.
Һапына кәләмишәм әһтиячың вар,
Дар күндә инсаным үзү бәрк олар.

Йохса нэ һэддм вар, полад һасардам
Күлөкдө чыхардам чырагы асам!
Бир заман йүксөждөн сөздө өдөрдим,
Енэ кәнизинәм, гәлбимдә дөрдим.
Кәл ганымы төкмө, бир төк бүтпөрөст
Инан ки, Кә'бәйә нөгсән кәтирмәэ.
Инди ки, үзүндөн айырдм мөни,
Узагдан сейр әдим гой о күлшәни.
Хәялыла яшар кәңчлийм, билсән,
Саярам күнләри бу умудла мән.
Кәләчәкми бир күн, гучагында сән
Чәнк чаларкән мәнә мей нәрәчәксән!
Сачыны охшайыб кечә өпәрәк,
Өләрәм өнүдә сәһәр шамы төк!
Ләбин шәрабындан мөст олсам әкәр,
Айыларам әсла та һөшрә гәдәр.
Үзүмү сүртәрәм аягларына,
Чатарам өмрүмүн илк баһарына.
Сәнә гул олмагдыр мөним ниййәтим,
Артыг һичранына йохдур тагитим.
Вердим сәнә бәхтин ихтиарыны,
Я өлдүр, я дирилт бу дилдарыны.
Сәнин габагында өләрсәм инан,
Яхшыдыр айрылыб төк яшамагдан".

ХОСРОВУН ДИЛИНДӨН БАРБӨДИН ГӨЗӘЛ ОХУМАСЫ

Никисаның сөзү сона етиркән,
Барбөдин сәтайы сәсләнди бирдән.
Исфәһан пәрдәси башлады нәва,
Охуду өшг илә бир көзәл һавә:
„Дейсәң күйиңдә мәнә, әй мөлөк.
Бир кечи аягы атышыдыр фәлөк.

Кәссән гоюн кими башымы енә
Ит кими кәләрәм сәнин күйиңә.
Аалырсан гәлбимн ал кет, нә зәрәр,
Үрәксиздә олмәз нә гом, нә кәдәр.
Бу үрәк йүкүңү чәкмәсә бәдән,
Һәм дә азад олар дилбәр гәминдән.
Гулулуг вәләмәкчин хәстә ярамь?
Бу хәстә гәлбимин лүзүмү вармы?
Чох чалышдым алым бу гәлбн сәндән,
Сәндән һеч бир хош күн көрмәишәм мән.
Нә сәнин ишиндә айрылмаг мүмкүн,
Нә гәлбимдән кедир бу агыр йүкүн.
Анд олсун о чана, йүз мәнә дәйәр,
Сәнсиз чаным ганда богулур, етар.
О чейран овлаян көзләрин чаны,
Көзүмә тоз төкүр көзүн чейраны.
Күнәшдән айрылан бир зәррә кими
Сәндән айрылмышам, әшит дәрдимн?
Бир балыг төк айры дүшдүм дөниздән,
Яагыз вә хәстәйәм сәндән айры мән.
Булулда сахладын әй төк бәс дейил?
Бу башым, бу ғылыңч, о тач, өзүн бил.
Һүснүңүн әлиндә рә'й тазаланды.
Бир еки ферман вер, көнлүм усанды.
Ерин көзүм оладу илләрлә анчаг
Вүсәл кечәсиндән о ғысадыр бах!
Әкәр додагыма күлүш бәхш өтсән,
Бир өлү дирилтдин, күман әйлә сән.
Донмушу бүсәнә исит, аман вер,
Өлүйә әтринлә һәят вә чан вер.
Угурулудур мәнә үзүңү көрмәк,
Сәсини өшитсәм олар мүбарәк.
Достлара верәрәм ханыманым,
Бир әтрин дирилдәр мөним чанымы,
Пис кәздән кизләнгән аби-һәят төк
Мәндән яйынмысан, бу нәйә кәрәк?
Бүтүн яранмышы хәлг өдән алаһ,
Онундур бу бәдән, бу чан, бу дәрках,

О, үрөк яндыран үзүңдө бир күн,
Дөңдөрү күндүзгө кечени бүтүн".
Барбалда сэнати көрдүйү заман
Шиярин көрдү, йохдур сенкиден аман.
Тэнкимш гэлбинден бир аһ чокорок,
Никисайо деди: "Буну чал көрөк,
Өйдө бир нава чал, шаһ азысы Йолу,
Олмасын сөзлөри шикайат долу".

ШИРИНИН ДИЛИНДӨН НИКИСАНЫН ГӨЗӨЛ ОХУМАСЫ

Никиса охуду чадукур кими,
„Рәһави“ үстүндө көклөдү сими:
„Кәл ярынга барыш сән, әй ситәмкөр,
Дүнән кечди кетди, бу күн дө кечер.
Дүйүмү ач кетсин, чох багам олма,
Өмүр чох тэләсир, аман йоруума!
Нә гәдәр ки, шаһсан, достлауг өт шүар,
Дүңдә һеч шейә йохдур ө'тибар.
Дүңя беш күнүкдүр, әнин өтмә чохдур.
Ондан бөрк япышма, мә'насы йохдур.
Әли, аатмыш илик өмүрүн вар анчаг,
Нә ләзым бу чана йүз дүйүм урмаг.
Бахмасан, союяр гызышмаз тава,
Чох ит ейәләнәр бишмиш пилова.
Дурма, шәраб ичкә бу хош кечә, кәл!
Сабаһ чалышарыг, кәлмәсә эчәл.
Сабаһа чох да сән умуд баглама,
Иши лап бу кечә дүзәлт, сахлама.
Чох оюнлар чыхыр гоча дүңдә,
Дүңя көрмәмисән, әй яр, нә фәйда!
Баһарын вар бу күн, е мейвәсиндән,
Һәр күн новруз олмәз, мөкәр билимсән!
Инсан ийләмәсә бир күлү, әй яр,
Кәләр хәзән фәсли еләр апарар.

Яхшы олур күлдән күләб аласан,
Күл солар кечиксә о күләбтутан.
Бир ердә ки, сахсы ериндәдир зәр
Мәним кими мисә ким гиймәт верәр?
Бир гәтрә су һара, бир үмәһ һара?
Күнәш олан ердә әй кәлмәз кара.
Базарын рәвачдыр яхшы ишләрә,
Касадымга гойма достуну белә.
Пәсмәндә мал ал ки, бәлкә дө бир күн
Базар рәвач тапды, сатылды бүтүн.
Бүтөв шей яхшыдыр, бәлли, һәмшә,
Сыныг салхаглар да яраяр ишә.
Дүзәдүр, никкәләмәр баһа кедәрләр,
Гызыл тозуну да һесаб ыдарләр.
Мән өшгин гулуям, сән мәнә ейә,
Даһа сатма мәни, әйбим вар, дейә.
Йкичә араум вар өмүрүмдә анчаг,
Әввәл сәнин вәслин, сонра яшамаг.
Бирчә сифаришин мәним бәсимдир,
Бирдән о да олмәз, сонра ким билир!
Фәрдә әйләйирәм өшгинә мүдам,
Хәлвәтдә ичмишәм, сәрхош олмушам.
Мән сәнин кәлкәнәм, йүз гылынч дәйсә,
Айрылыб кетмәрәм снә һеч кәсә.
Башым кәсилинчә дөнмәрәм сәндән,
Ганым төхүлсә дө айрыларам мән.
Нә гәдәр һәмдәним хәяын олсун?
Нә гәдәр һәр гәним чамалын олсун?
Нә бәрклик өтдимсә бу вахта гәдәр,
Сәс кими пәрдәдә гамагын етәр.
Инди горхум йохдур ган пәрдәсиндән,
Пәрдәдән чыхарам шимшәк кими мән.
Чырагын ягданы гәйналатан
Олур ону иуру көзләрдән ниһан.
Ятырарам сәни мей ичиб һәр аң,
Хош олар: мән сәрхош, сән дө ятасан!
Тутия ерикә тозуну алаам,
Кәһ өпүб дәрдини гәлбимә салаам.

Зүлфүгү сачымла мөһкөм багларам,
Өшгүндөн каф күлөр, каф да агларам.
Ууһүндөн гэлбэ вурарам нишан,
Өл-этэк дө тутмаз һеч хәбәр ондан.
Элэ гучагларам сәни ки, өй ир,
Көйгәйини дө олмаз бундан хәбәрдар.
Кечә оюнбазы иши битирсә,
Мән дө көрүмәрәм артыг һеч кәсә.
Өлүмдөн кәләрсә белә иш әкәр,
Һәр бир тиканымдан бир чичәк төрәр.
Әй таңры, көмәк әт галиб кәлим мән,
Мәни мәрһум өтмә белә зәһәрлән!
Бу кәзәл нәгъәни өшдәндә шаһ
Палтарыны чырды, чәкди дәрнәк аһ.
Сөйләди өй Бәрбәд, ярдым өт, аман!
Гойма, бәдәнимдән пәрвәз әдир чан!

ХОСРОВУН ДИЛИНДӘН БАРБӘДИН ГӘЗӘЛ ОХУМАСЫ

Никиса од салды шаһын конлуна,
Бәрбәдин сәтайы су төкдү она.
Элэ усталыгла бир һавә чалды,
Никисаның чәнки лап һейран галды.
Бу ачы көндүгү шаһын олбә-әл,
„Зирәфкән“ үстүндә сәсләнди гәзәл:
„Мән ки, һәр күнаһа йүз үзәр истәрәм,
Белә күнаһкары әфв өт, өй сәнәм!
Һөкүмүндөн чыхдымса мән бир күн, әкәр,
Чох пешиманлыг чәкдим, иңдим чох зәһәр.
Тутаг ки, өтдиим тамам күнаһдыр,
Бунунчун көз яшым, бах, үзрәһәдир.
Иңдиим бәдәдән пешман олушам,
Өз мәкримә иңди мән тутулушам.
Һәяссыз олдумса, әфв өт, амандыр!
Юху уз галдыгым сәнә әяндир

Бундан соңра гулам, башым сәниңдир,
Дүшүб астанана оларам һәсир.
Сәнә ер өйләрәм бу саг көзүмдә,
Торпагыны өпәр бу сол көзүм дө.
Әкәр чан демәсәм сәнә үрәкдән,
Ит нәдир, итдән дө пис мәхлауғам мән.
Бир салам истәрәдим сәндән һәятдә,
Гапыны багладың сәндү һәят дө.
Гулағым мәрһумса иңди саламдан,
Адыны салмарам дилимдән бир ан.
Мән бу гыздырмада фәган өтмирәм,
Өһвалымы сорсан иолар, өй сәнәм!
Мәни йолухмагын хам бир хәялдыр,
Анчаг һеч олмаса ядына сал бир.
Кәлмәкчин гәлбинни йох һәйчәны,
Үрәйин олса да, мәндә бәхт һаны?
— Гәһимдән гәһлисән,— дейирсән, анчаг
Сормурсан нечәдир бу алчаг торпаг.
Истәйирсән олсун бу гәлбим хәрәб,
Сәниналә разыям, бах, будур чаваб!
Истәдийин гәдәр наз өйлә, дилбәр,
Чаным та чыхынча назыны чәкәр.
Ашигин эләмлә гәлби уюшар,
Сән мәшугсан, гәмлә нә алверни вар?
Уюшсан да әкәр, уюшмасан да,
Гәһиндә ялмагдыр гәсдин чаһанда.
Гисмәтим олмаса вусалыни, сәнә
Сән өз нуруну йә дүня үзүнә.
Эшгиниң учундан чан версәм дө мән,
Яша бу һәятдә, хәтәр көрмә сән.
Мән чапан өмрүмдән көрмәсәм бәһәр,
Сән арауна етиш, һүснүлә, дилбәр!
Мән вар олсам да я вар олмасам да,
Тәки сән өмр өлө, яша дүнядә.
Сәнинчнин гой мәнә бәдбәхт десиналар,
Сәни хошбәхт әтсәм, мәнимчнин етәр.
Мәним күнүм, рузум кетдисә елә,
Сән даһа хошбәхт ол мәс'уд өмр өлә!“

Барбад гуру рудда, дедийим кими,
 Көзөл һава чалды, иналтди сини.
 Ширинин үрәйи җәд одаланды,
 Әганини чыраты яг кими ялды.
 Элә фәрјад өтди о сөрви-азада,
 Шаһ да о фәрјаддан җәләди фәрјад.
 Ширинин сәсини җшидәндә шаһ
 Ширина сәс вериб чәкди дәрри аһ.
 Эшидиб Ширинин бу нәләсини,
 Уйдурурду она шаһ өз сәсини.
 Дага өз сиррини сөйләсә бир кәс,
 Дағлардан гайыдар еңә җйни сәс.
 Нәгмәни учалтды о тәрәфдә маһ,
 Көйиҗйни чырды бу тәрәфдә шаһ,
 Ики севкилдән фәрјад учалды,
 Артыг чалгычылар кәрәксиз галды.
 Хосров буюрду ки, Шапур, даянма,
 Чадыры тез бошалт, артыг юбанма!
 Чадыра үз гойду сонра тәләсик
 Бир көрсүн ки, кимдир охуян көкәли.
 Чадырдаки сәсдән шаһ чүшә кәлди,
 Сәбирсиз, гәрәрсиз ора йөнәлди.
 Бу заман кәләрәк агылаы Шапур,
 Әлиндән тутараг деди ки:—Отур!
 Шаһда галмамышды артыг ихтияр,
 Отурду ериндә бөйүк һөкмдар.
 Деди: „Үрәк яхан бу сәс киминдир?
 Бу сирри ач мәнә, мәнә севиндир!“

ШИРИНИН ЧАДЫРДАН ЧЫХМАСЫ

Хосров илә Шапур данышан заман
 Көрдүләр гәрг оладу бир нура чаһан.
 Чадырдан көрүндү бир нәзәри дилбәр,
 Булутдан чыхмышды җәд бил гәмәр.
 Сәрхош әйяр кими көстәриб үләт,
 Шаһа сәчдә өтди о көзәл афәт.
 Шаһ мә'шугәсини аягда көрчәк,
 Башынын дүррүнү торпагда көрчәк,
 Башында ер верди о шух марала,
 Кәрәк шаһын тачы башында ола.
 Әвәз верди онун хидмәтләринә,
 Бирә он гат дәсәм, аз олар еңә.
 Мәһрибанлыг өтди, өлдү торпагы,
 Сонра мейл өтди ки, өпсүн додагы.
 Хосровун үрәйи атәшләниркән,
 Ширинин сифәти туршаалды бирдән.
 Шаһ һейран галмышды, бу күл рәяк сифәт
 Нечин тез тутулду, нәдир бу иләт?
 Шапур хәләвәт деди: „Бөйүк һөкмдар,
 Ай тутулду әкәр, буна һаггы вар.“

Чүпки бу күнөчөп о гэлб парадан
 Яхшы ад сахламыш элдэ һэр заман.
 Ийди горхур ки, шаһ көрүб вусалы,
 Ай үзүнө яра хәчәләт халы".
 Шаһ бахды хош барлы агаһ тохмуна,
 Көрдү ки, пейвәндсиз әл етмәз она.
 Анд ичди, әһд өтди, сөз нерди, һәркис
 Она әл вурмасын әсла кабинисиз.
 Йыгсын бу дүнянын бөйүкләрини,
 Кабинә бәнд өтсин о дилбәрини.
 Лакин бу тәдбирә чох заман кәрәк,
 Ийдилик чамыма мей төксүн ичәк.
 Алнымыз ачылсын, шад олаг бир аз.
 Белә хош кечәни бош гоймаг олмаз.
 Шири шаһ әһдини өшитчәк, һәмән
 Көтүрдү үлкәри айын үзүндән.
 Догаглары гачды, диши көрүндү
 Сачынын һәр телә рәггәсә дөндү.
 Гызыл бәзәкләрни сәсиндән, куя,
 Охуюб, чаланлар кетди юхуя.
 Шәрәб тәк гызарды о күл додаглар,
 Намы бир гуртумдаң олмушду хумар.
 Шадамыгдан, нәш'адән нә галаар баги,
 Ай чапгычы олса, күнөш дә саги?
 Кизли нийвәтләрдән галдылар узаг,
 Үрәк хумар оладу сәрхошланараг.
 Бал кими өпүшдән дәззәт чәкәрәк,
 Димаг унутмушду шәһвәти керчәк.
 Хош әтир гогусу, көзәл үз ола,
 Гәлб она уймазми, дәрди йүз ола!
 Онлар бу оюндан лап йоргут дүшдү,
 Од суя, су ода санки говушдү.
 Бу һәвәс артыран, ишләр, гәмәзәләр
 Аһәңрүбә кими өдирди әсәр.
 Анчаг әһд олушду, бөйүкдү илгар,
 Онлар бу илгары сындырмадылар.
 Достувану гәлбини элдә көрүркән,
 Шаһ күл тәк ачылды севиндигийндән.

Көнүңү яшыйла овутуда шам тәк,
 Ая улауз сачды о әтәк-әтәк.
 Киприклә көзүңү тикмишди ая,
 Шаһын сачы салмыш ай үзрә сая.
 Каһ сүңбүл сачыны сарыр башына,
 Каһ сүртүр көзүңү ал гүмашына.
 Бә'ән әл вурудау күмүш нарына,
 Чивә тәк әсирди бахыб ярына.
 Гыярым сачларыны бә'ән ачырды,
 Кечәдән ай үстә мүшк сачырды.
 Башындан чаргаты бә'ән ачараг,
 Ширинин башына гоюрду папаг.
 Белинә долайыр каһ сачларыны,
 Каһ әмир ләбини ширин барыны.
 Бә'ән әл вурудау о, әгиг күлә,
 Бә'ән чәнәсини амырды әлә.
 Бә'ән голбагыны алыр әлиндән,
 Вәзбәнди голуна сарырды бә'ән.
 Бә'ән дә халхалы тез көтүрәрәк,
 Бойнуна салырды күмүш һалга тәк.
 Бә'ән янар шамы ортая гоюр,
 Онда өз гәлбини һалыны дуюр.
 Бә'ән сөйләйирди:—Чаным да сәнсән.
 Бә'ән сөйләйирди:—Бу мәнәм, о сән.
 О, гәлб әсир әдән һийлә гурмады,
 Нәфсини сахлады, әһди гырмады.
 Һәр бири олушду гызмыш бирәр шир,
 Анчаг олмадылар шәһвәтә әсир.
 Дүррүнә олушду сәдәф горуғчу,
 Дәймәсин о дүррә алмазын учу.
 О шәрбәт бусәләр сәсләнгән заман,
 Әргәнүк сәсини унутду дөвран.
 Сәһәрин тәбили чалана гәдәр
 Каһи киләләниб, каһ нәз өтдиләр.
 Бөйә кейф өтдиләр бир һәфтә таман,
 Ишләри үз иди, нәз иди мүдам.
 Күңдүз кейф мәчәксин, шәрәб, чаагы, сәс,
 Нәш'әсиз кечмириди орда бир нәфәс.

Кечә башлайырды гәнаәт нәрди,
Һәр бир ширия өпүш она бир зәрди.
Еддинчи кечәдә түкәнди тагәт,
Арау бир дәлийдә, сәрхошау шәһәт.
Шаһ буйруг верди ки, о ай бу ердә
Кетснә өз бүрчүнә һәлә кечәйкән.
Она гошуң гошду улдулар гәдәр,
Онуң һесабын бир аллаһ биләр!
Отурсун ортада, йүз тәмтәрағла
Гызыл кәчавәдә салынча йола.
Чадырдан гайытды гәсринә, Ширин,
Өз бүрчүнә дөнән, нуру ай тәкин.
Дашлар арасына кирди о күмүш,
Дүня галды ондан әлини үзүш.
Гызыл әлкәнини галдырды фәләк,
Күмүш кәмиләр дә йох оладу тәк-тәк.
Шаһ дүшәркәсиндән йола дүзәди,
Өз гошуңларыйла пайтахта кәлди.
Ағзындан кетмәмиш шәрабың дады,
Шәһәрә кәлиңчә шадлыг башлады.
Парлаг симасынын гара гашлары
Бәхшишлә бәзәди бүтүн дияры.
Сәхавәтәли әдәр кишини дөвләт,
Ер зәнкин олмаса бар вермәз әлбәт.
Дәнизләр олмаса, яғмаз булутдан,
Ягышлар яғмаса яранмаз үмман.
Чиби бош оlandан бир бач алынмаз,
Көһнә харабадан хәрәч алынмаз.
Шаһ деди: «Бир кечә гой мүнәччимләр
Яхшыя, ямана бахсын бир гәдәр.
Гаранлыг кечәйә көз кәздирәрәк,
Бир күн сечсинләр ки, олсун мүбарәк.
Ай кәчавәсини салыб о күнә,
Бәлкә дә кәтирәк күнәш бүрчүнә».
Мүнәччимләр хейли өлчүб бичдиләр,
Той үчүн угурулу бир күн сечдиләр.

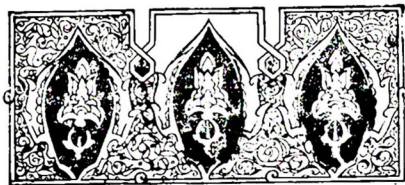
ХОСРОВУН ШИРИНИ МӘДАИНӘ КӘТИРМӘСИ

Фирузә көйләрә ишыг сачылды,
Сүбһүн кәлинини бәхти ачылады.
Дүня паатарыны йыртмады артыг,
Аләмин кәлини көрүндү ачыг.
Бир бәзәк дүзәлтди Хосров кәлиничин,
Күнәш бәзәйини гатлады чин-чин.
Мин баш чаван дөвә, гара көзлү нәр,
Түкәри гырымызы, халхаллары зәр.
Мин дөнә көйләк ат, үстү ярағлы,
Саф гызыл йәһәрли, дәмиз дырнағлы.
Мин баш гара рәңкли, улдуз көз гатыр,
Дөврән, йолларында йорулур, ятыр.
Мәмәләри нар тәк мин көзәл пәри,
Бүтпәрәст чырағы, гәшәкк үзәлри.
Мин ипәк көйнәкли, ай үзлү гочаг,
Гулагда һалгалар, башда зәр папаг.
Мин сандыг, мин хәзнә ичи чавахир,
Шаһа лайыг совғат дүзүлдү бир-бир.
Гызыл, ипәк долу мәфрәши, таһы,
Беш йүздән дә чоҳду тайларын сайы.

Ок кэчавэ варды тавус гушу тэк
 Нэрсиндэ бир гыз кэклик тэк кэйчэк,
 Бир кэчавэ варды Ширинчин айры,
 Гызылданды онун ичи, байыры.
 Та Кэсрадан тутмуш Бисгүнүтан
 Гызыл готаз атла долмушду нэр ян.
 Низэлэр позмушду ер аһонкин,
 Байраглар дэйишди кёйүн рэнкин.
 Парлаг кэчавэлэр, тэхтирэванлар
 Ичиндэ кезэллэр, икид чаванлар.
 Йола шабаш сәпсн кезэллэр енэ
 Рүбәнд салмышдылар ай үзәриннэ.
 Үрәк әсир өдән нэ гэдәр кезәл,
 Чейран кез, мүшк хал, ай үз, күмүш әл.
 Нэр сөрв бойлуун башында дурап
 Ираглылар кими кезәл чуттулар.
 Көһләмләр белиндэ гызлар кедирди,
 Сачларыны онлар гамчы өдирди.
 Сачлара дүзүмүш гызыл чәркәләр,
 Гызыл чәркәләрдә мирвариләр тәр.
 Белә бир чәлалә, бу дөбдөбәйлә,
 Бәднәзәр дэйиәсин, бу чанлы селә.
 Мин ишвә гатарак нэрә назына,
 Чыхдылар Ширинин пишеазына.
 Йол бою зәр сәлиб, көвһәр төкәрәк,
 Назла кәтирилди о ширин мэләк.
 Кәлиб чатан заман о Мәданнэ,
 Хәзнәйә дөймүшдү торпаглар енэ.
 Бир илк баһар кими Ширин кечиркән,
 Шаһ шабаш сәпирди йола бир әлдән.
 Шаһ пул сәпдийчин һей йыгын-йыгын,
 Инди дэ үстүндә пул вар балыгын.
 Чәмшид өлкәсинә кәләндә мәнһәш,
 Нәмәл бүрчүндәйди, әлә бил, күнәш,
 Хосров әмр өтди ки, мө'бидләр кәлсин,
 Мүдрикләр топлансын, мәчлис дүзәлсин.
 Шаһ деди Ширинин һекәйәсини,
 Һәм һейран галды, кәсди сәсини.

Шаһ деди: „Шириндир сәвканим мәним,
 Ола һөрмәт өтсин бачарса һәр ким.
 Мәнә меһрибандыр, өзү тәр-тәмиә,
 Белә ким яшайыр, азад, ләкәсинә.
 Гой һөрәмин олсун сарайда галсын,
 Онунла фәхр әдим, башым учалсын.
 Мейлә күл бир ердә кошдур тутса чам.
 Нэр гуш өз чүтүйлә тез тапар арам.
 Әкүз чүт олмаса котанда әкәр,
 Тәк өкүзәл, сөйлә ери ким сүрәр?“
 Дедиләр афәрин бу ишә, әһсән!
 Әлидән тутарак Ширинин падшаһ
 Әмр өтди мө'бидә, кәсилсин пикаһ.
 Лазыми һазырым көрүб кәлиңчил,
 Мө'бид гайдасыйла кәсиди кәбин.
 Әдинчә Ширини шаһ өз кәлини,
 һөрәмә көндәрдә о һазәнини.

ХОСРОВАА ШИРИНИН ТОЮ

Сөвдөт бир күлү бәсләрсә эхәр,
Бәсләдийн күлә һөвәскал истәр.
Әвәлчә тикәрәк тәлә бир папаг,
Шаһ башына гояр вахтында аячаг.
Гөввас дәрләрәдән дүррү чыхарар,
Тахар өз тачына сонра һөкмүдар.
Ширин ки, олмушду, тәзә шавыл бал,
Хосрову сәсләди: „Бу бәдәни ала!
Ич, сәнә нуш олсун, гәм чәкмә бир ан.
Шириндән башгасы чыхсын ядындан!“
Ләкин бир тәрәфдән Хосрова кишәли
Сифариш кәндәрди: „Бәсдир, ичмәсин!“
Деди,—бу кечәлик чамы тәрк өлө,
Ишрәт мәчәлсини гураг мәнимлә.
Ичкийә мейли вар, Шириндән әл чәк,
Ики сәрхошлуга дөзмәз бир үрәк.
Һәр кәсин башыны гыздырса шәрәб,
Аламаз дузалудур я шитдир кабаб.
Әкәр әли чатса өз истәйинә,
Дейәр ки:—Сәрхошдум, биләмәдм енә.

Бир сәрхош әйләсә йүз бикри гарәт,
Айылчаг унудар, бөйләдир адәт.
Чох сәрхош тифылы өзү ачар шад,
Айылаб огрудан әйләйәр фәряд.
Ширинин сөзүнү Хосров хошлады,
Деди: „Сөз сәнигидир!“—мейи бошлады.
Анчаг кейф күнүндә гәм чәкмәк оламаз;
Чалгылар чалынды, галхды хош аваз.
Никиса охуяр, Барбәд чалырды,
Зөһрә бу сәсләрдән ибрәт алырды.
Бә'зән „руд“ дейирди:—Саги, мей хәтир,
Эшг олсун бу кейфә, сән бир чам етир.
Шәрәб сәсләнирди Барбәдә бә'зән:
—Чал, хош олсун илин кечән илиндән.
Ширинин адына чамы долдурур,
Шаһ ара вермәдән далбадал нурур.
Шаадылга кәсәләр доллуруб ичди,
Бу тәһәр кечәдән бир хейли кечди.
Бир заман кәлди ки, мәчәлис битәрәк,
Бай кәлини янына кедәйди кәрәк.
Шаһ сәрхош олмушду, нушсузду тамам,
Апарырды ону бир нечә адам.
Ширин хәбәр тутду, шаһ сәрхош олмуш,
Нә голуңда күч вар, нә башында һуш.
Ширинликлә гачды кизләнди һәмән,
Көндәрди янына бир ширин бәдән.
Хосроваа зәрафат әйләди дилдар,
Сәрхошлаа әдәрләр бах белә рафтәр.
Анасы яшында бир гары варды,
Ширин „ана“ дейә һей чагырарды.
Нә дейим, бир гурду, әйиндә күркү,
Чаван гурд дейилди, бир гоча түлкү.
Әмчәкләри санки сусуз бир мотал,
Дизиндә тагәт йох, бәдәниндә һал.
Әһриликдә белә бөйүк бир камаң,
Дәрсә көн кими, әйбәчәр нисан.
Үзү һинд гозу тәк лап гырыш-гырыш,
Бир зәһәр тулугу, галыб гартымыш.

Агзъ бир табагды, додаглары вэл,
Орду көһнэ гзбир, бир көсөйдү эл.
Гашынын түклэри агзына эйимш,
Көлкөдэ галмышды бүтүн додаг, диш.
Нэ бурун, үзүндэ чадыр гурарды,
Агзында диш дейил, зырыхлар варды.
Киприклар төкүлүб бэрэмишди көз,
Бир чанам ифритди, сөйлэйим бир сөз,
Шириң бээк журду бир гэдэр она,
Кэлин ток көндөрдү шаһын янына.
Истади сынасын шаһы о чанан,
Фэрг өдэ билэрми айы булутдан.
Пордөний янындан гары көрүндү,
Илан ток гыврылды, сонра сүрүндү.
О гэдэр арыгды, санки чансызды,
Агзында диши йох, үзү гансызды.
Сэрхош шаһын һалы чох яман иди,
Көзүндэ асман рисман иди.
Енэ бахан заман фэрг эдирди ки,
Бу саяг еримэз баһар көклийи.
Камаң гашларындан кириши салады,
Күман эдирди ки, көк чейран чалды.
Ова бахды көрдү самана дөймэз,
Чөкдийи зэймэтлэр кетмишдир эбэс.
Дөвлэт гушу дейил гарга вурмушдур,
Ай ериндэ эф'и юва гурмушдур.
Дүшүндү бу нэбир, эчэб бу нэ һал!
Бу сэрхошлугурму, йохса бир хаял?
Бу әйри бел гоча Шириң омады;
Нэ шириң, өлдүрдү мәни турш дады.
Анчаг үстүн кэлди мейин хумары,
Зөни өтди Шириңдир йөндөмсиз гары.
Сэрхошлуг заманы үлфөт эдиркэл,
Гоча бир чам кими дүшдү элиндэн.
Гырылды онаарың арзу шынсези,
Позулду бир анда шаһын нэш'эси.
Күчлэ һарай салды о гоча арвад,
—Сэн аңаның чаны, өлдүм дада чат!

Гарыныи сәсини өшитди Шириң,
Гәт өтди һай версин, дада етиссин.
Чыхды орталыга едди парадан,
Намхуда үз нэ үз, бэдән нэ бэдән!
Шәкәр дейимми, йох, нәчидир шәкәр.
Габагында набат олушдур нөкәр.
Сәрвин балы олса бир сәрвә дейәрдим,
Ай ипәк кейсәйди, ай сөйләйәрдим.
Бир айды, бир айды, күнәшдән көзәл.
Бир күлүд, баһара гоймәзды мәһәл.
Бир бүтәд, ситанш һалаады она,
Нагд беһишт дейәрдин чәһнәт гойнува.
Бир чандан йогрулмуш, беһишт шәрбәти,
Буза азымышды тәмә' ниййәти.
Һәр көрән үрәйи өйләйирди бәнд,
Хырманаарла күлдү, халварларла гөнд.
Лайигди охшасын ону хошбахтлар,
Бир отирли күлдү, бир тәзә баһар.
Хәчәләт чәкирди ондан мүштәри,
Бәндди еришинә даг көкликләри.
Даш кизләтмишдиләр мим ток ләбләри,
Гайтармасын кимсә сөзүнү керн.
Әтри тәрзидә агырды чандан,
Сачы да олушду тәрәзи тутан.
Бәднәзәр көз юммуш онун халына,
Көзләр вурлушду күл чамалына.
Чәкиләң заманда гара халалары,
Каһ арпа гаһарды, каһ даш юхары.
Эшгән ярымш лә'л додаг, дүрр диш,
Нэ диши ләб көрмүш, нэ ләби бир диш.
Зәрифлик багында үзү бир нәсим,
Мобум бир нөгтәдә агзъ да бир мим.
Ай кими үзүнү бүрүмүшдү сач,
Төкүлүш чийини о гулач-гулач.
Назы Түркүстаның гәлбини чалды,
Өпүшү Хуастан хәрәчы аалды.
Тәзә күл, кимийди о гәшәнк үзү,
Бахыб тәр төкүрдү күләбин өзү.

Бадани гагум тэк юмшаг, зериф, аг,
Гагум гуйругу тэк зерифди бармаг.
Бадани йогрулмуш сүддөн, шөкөрдөн,
Сүддөн да аг иди табшир бадан.
Эндамы аз гала ахыб кедирди,
Ойнаг гара сачы парваз өлирди.
Гулагына чатмыш гашынын тагы,
Даирэ вурмушду күмүш бухагы.
Үрөклэр овланы бир назы парды,
О хумар көзлэри карван вурарды.
Шэраб тэк силарди үрөкдөн гөми,
Кейфа дөндөрирди бүтүн алэми.
Бир күлү, дейим, я ки бир шөкөр,
Йох, йох, онун өзү өзүнэ бөзөт.
Шаһ көнүл овлаан айы көрүркөн,
Чин вурмуш ай көрдү сапасан бирдөн.
О айы көрүнчө өзүндөн чыхды,
Ону бу сөрхөшлүг ятага йыхды.
Сәһөр адэтинчэ оянан замаң
Тикансыз хурманы көрдү нахәһан.
Көзэлэ вурулду онун үройи,
Исти тэндир көрүб ялды чөрэйи.
Кетди тэлх шэрабын ачы бухары,
Ширинини өпүшү гырды хумары.
Әлиядэ мей чамы, янында чанан,
Гойнунда ачмышды күлдэн бир хырман,
Доламышш бойнуна зил гара сачлар,
Сөйкөмишш дөшүнэ бир чүт күмүш нар.
Бәһәшфэ лаләйялэ чөкир муначат,
Шөкөр сөйлөйирди:—Иши аз узат!
Бурут кедан замаң ай габагындай,
Шаһын сәбри битди, деди эл'аман.
Агыл көзэл көрсө галары табы?
Манини алдадар чинли шэрабы.
Хүзистана калди хачэ сөрхөшкан
Чох набат көтүрдү, гәнд алды ордан.
Нэ о мейдән көзэл башга мей варды,
Нэ да белэ сүбһ тэк бир сүбһ оларды.

Әввэл күл топлады, бүрүндү күлэ,
О күл үзө бахды һей күлө-күлэ.
Сонра да өшг үчүн төкөрэк тэдбир,
Тазэ мейвэлэрэ эл атды бир-бир.
Әл атыр алмая, бә'ээн да күлэ,
Каһ нарла ойнайыр, каһ да нәркислэ.
Әлиндон чыхырды бә'ээн о шаһын,
Гонурду дөшүнэ бир көклик тәкйи.
Бә'ээн чырпынараг галхырды енэ,
Көйөрчини гонурду тэрлан дөшүнэ.
Диши марал, бир бах, ширлэ күлэшир,
Галиб калди она ахыр эрэк шир.
Хәзнәдар, билинчэ, ягугла бирдән
Гопарды мөһрүнү эгиг үстүндән.
Ширинини гәлбиндән дәрди чыхарды,
Тоз гонмамыш күлдән о тоз гопарды.
Көрдү о һасарда күмүш гыфыл нар.
Дирлих сую тэк мөһүр вурмушлар.
Нэ дуймуш мәзлумун аяг сәсини,
Нэ көрмүш залымнын ган пәнчәсини.
О гонча пейканла тез бирләширди,
Пейканынын учу ла'ли дөширди.
Санки шаһ Хызр иди, зүлмәт да кечэ,
Балыгы бурахды сую кизличэ.
Хосровун фил тахты олды ширмаһы,
Һесаба кәлмәзди эшгин күнаһы.
Достлуг һесабында зәрбэ кечәрэк
Бири о, алтымыша нурду катиб тэк.
Демирәм һадәфә охлар атырды,
Бәлкэ тумсуз хурма сүдэ батырды.
Бир бел дикәринэ олмушду чәибәр,
Чан-чана чатмышды орда, мүхтәсәр.
Күмүш рәнкли чама күл сую дамды,
Шәкәри эридән мәгз бадамды.
Сәдәф мәрчанлыгды бешик гурмушду,
Олда су эһд эдиб биркә дурмушду.
Олда су бирләшди, тез гарышараг,
Ал рәнклэ, чивәйлэ бәзәнди отаг.

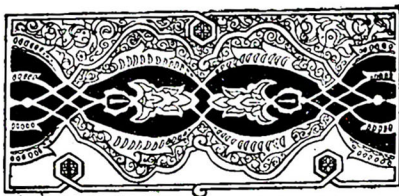
Ятмадылар бүтүн бир кечә-күндүз,
 Дешидилэр ягуту инчийла сөзсүз.
 Бәнәфшә гол үстә, нәсрин гучагда,
 Нушсуз узандылар бир күн ятагда.
 Тавус кими ятды ики нөвчаван,
 Балли көзәл олур тапсуз ятыркан.
 Элә ки, галхдылар ширин юхудан
 Тәвәдән олдулар алаһа шүкран.
 Сонра ююндулар, олдулар тәминз,
 Ибадәт әтдиләр таңрыя сәссиз.
 Бир ай позумады тоюн әһнәки,
 Өз ериндә галды бәзәйи, рәңки.
 Нүмәйла, Сәмәнтүрк, Нүмаюн бүтүн.
 Хына гоймушдулар һамысы о күн.
 Хәлвәтә йыгараг бир күн оналары,
 Хосров кейиндирди кәлин палтары.
 Онлара ярашан бәзәк дә верди.
 Көһнәр, гызыл, гаш-даш, иләк дә верди.
 Шапура тапшырды шаһ Нүмаюну.
 Она бир әвәдди, гайтарды буну.
 Никисайә деди Нүмәйла сәкин,
 Этди Сәмәнтүркү Барбәдә кәлин.
 Мешинбануун да әлини бүтүн
 Шапура верди ки, һакимлик сүрсүн.
 Шапурун әлино кечинчә дөләт,
 Тикдирди орада чохлау имарәт.
 Дизакнаки дурур бу күн дә белә,
 Тикилиши, дейирләр, Шапур әлилә.
 Ондан сонра Хосров бәхтияр олу,
 Нәр заман тәлеи она яр олу.
 Доғрумуш бир арзу, шаһлыг, чаванлыг,
 Даһа бундан яхшы нә лазым артыг!
 Кечә-күндүз ички, чалгы вә сөнбәт,
 Дүняны ейрди, чәкмирди хифәт.
 Дүняда е, яша, сев бу әләми,
 Нәйинә лазымдыр дүнянын гәми!
 Дүня бәхш әдирди, дүня ейрди,
 Әвәдир пис күнә бу кейф дейирди.

Бир нечә ил сонра ачылды көзү,
 Бу кейфчил һаятдан утанды өзү.
 Чан сағамыг варкан, чаванлыг варкан,
 Шириг бир дад кәләр бүтүн һаятдан.
 Гочалыг, хәстәлик бирләшсә анчаг,
 Сөнәр мөһкәм олса нә гәдәр чыраг.
 Кәзәтчи оландә үзүнә сағгал,
 Чаванлыг көзүндән түк чәкәр дәрһал.
 Варлыгга йохлугун арасы түкдүр,
 О да бир аг түкдүр, гәми бөйүкдүр.
 Гара түкларыно дән дүшән заман,
 Верәр дүшкүнлүкдән хәбәр бү нишан.
 Ясәмән ятыңча юхуда раһәт,
 Верәр өз әүлфүнә бәнәфшә зинәт.
 Сәһәрин күл үзү күләнә гәдәр
 Гаранлыг кечәләр һөкмүнү сүрәр.
 Нә гәдәр яғмайыб бағчалара гар,
 Бағмын бағчаным да мин сәфасы вар.
 Кафур сәпән заман гар биткиләрә,
 Санки өлүм чәкәр бүтүн һәр ерә.
 Чейран тутан тазы элдән дүшүркән,
 Она айыб тутар һәр йолдан кечән.
 Түркүн охсуз галса әлиндә каман,
 Фәргә олмаз гоча бир дәф чаландан.
 Бугда аг ун олса бирчә ил галар,
 Сонра ачылашар, чохлау гурт салар.
 Палтар ююлмагдан агарса әкәр,
 Она гайчы агзы, инан, тез дәйәр.
 Газанын көпүйү әкәр төкүлә,
 Мәтбәх башдан-баша буланар күлә.
 Мәтбәхли гарыя сөйлә: – Әй чаван,
 Чох дүшүнмә, вардыр өндә дәйирман.
 Мәтбәхдә адыны гойсалар әнбәр,
 Дәйирмана кетсән кафура дөнәр.
 Дәйирман тозуна булашымыш инсан
 Силкинсә о тоздан галамаз бир нишан.
 Бу дүнянын тозу гонса үстүнә,
 Йүз дәннәлә юсан ююлмаз ена.

Сөйлә, кәңчлик нәдир, башым севдасы,
 О севдадан кәлир башым һәр ясы.
 Һаким олан заман шәһрә гочалыг,
 Чаванлыг севдасы галарымы артыг?
 Чаваным тәлә тәк чаһанкири вар,
 Инсан гочаланда бәхт дә гочалар.
 Нейләйим,—сорушду гочадан чаван,—
 Яр мәнән гачмасын, мән гочалырман?
 Гоча чаваб верди:—кәләндә о күн,
 Көнәр гачагагсан ярдан сән өзүн.
 Бир баша ки, чивә төкә фәләкләр,
 О, күмүш бүтләрдән чивә тәк үркәр.
 Өмрүн ярысында мәрә тапар камал,
 Айым ортасында бәдр олар һиләл.
 Гара түк үрәкдән һәр дәрди силәр,
 Гаралар көзүндә олмаз гәм, кәдәр.
 Даним зәңчиләрдән узаг гачар гәм,
 Неч бир зәңчи билмәз нә шейдир әләм.
 Һиндистан йолунда фәрраш олараг
 Гаралыг дәрмандыр көзләрә анчаг.
 Эй баш, гафил олма, совушду заман,
 Сүбһүн кешикчиси кирди гапыдан.
 Кичкаһында сәнин аг бир кәфән вар,
 Гәфләт һамбыгыны гулагдан чыхар.
 Бәһәфшә саггалы ясәмән олду,
 Гочалды мәнним тәк Хосров Йорулду.
 Хосров дәнмәсә дә өз илгарындан,
 Горхулурду ону вәфасыз дөвран.
 Нәрд атарды бә'зән тахтында Пәрвиз,
 Бәхти тәк чапарды бә'зән дә Шәбдиз.
 Каһ Барбәд чалырды, динләйирди шаһ,
 Каһ гучур Ширини, олурду күмраһ.
 О тәхт, Барбәд, Шәбдиз, исмәтли Ширин
 Әлиһә етинчә Хосров Пәрвизини,
 Кечмишдәки юху ядына дүшдү,
 Абад үрәйинин ганы уюшду.
 Билирди бу суда, торпагда олан
 Хәрабәйә дөнәр, кәдәр бир замә

Ай бәдр олуп галхар, бүрүнәр нура,
 Завала уграяр кет-кәдә сонра.
 Мейвә кал олдугда бөйүйәр артар,
 Етишән заманда, ерә дүшәр бар.

ШИРИНИН ХОСРОВА ӨЙҮД ВЕРМЭСИ

Бир күн шаһ Ширинлэ мэлчис гурмушау,
Сөнбөт эдалэтдэн биликдэн дүшлү.
Ширин ери өлүб деди: "Эй мэлч,
Бу кейфдэн эл чэк, көр нэдири билч.
Сэн чох кам алмысан гоча дүндян,
Сэрбэст яшамысан бир хейли заман.
Дүнияны не'мэтлэ өтмисэн абад,
Инди о, зүлм илэ олсунму барбад?
Эвэлчэ сүд вериб сонра дагыдан
Инаё охшама, бөйүк һөкмүран!
Бод дуадан сагын, меһрибан даныш,
Пусгуда дурмасын Яолунда гаргыш.
Бирдэн гоча гары, чаван аһ чэкэр,
Һөдөфэ ох вурар, кэлиб, бир сэлэр.
Онда кимсэ дуймаз бил аһ-зарыны,
Елэ вермиш олар гаргыш варыны.
Шаһларын элиндо чох айна, бахсан,
Гараалыб кетмишдир мээлүм аһындыан.
Йолдан үз дөндөрсө бир күн бэхт экэр,
Шаһын көрдү" чч кедэчэк һөдөр.

Мейвәли бағларда саралан ярпаг,
Хөван еллериндэн кәтирәр сораг.
Сиздән узаг олсун, сөнәркән чыраг,
Көзүнә басарлар эввэлчэ бир даг.
Селләэр сәсләимәдән чайын дашында,
Буулутлар курлаяр дағлар башында.
Кешимиш ләкәлрини вурарса долу,
Алар кешимиш ийи бүтүн саг-солу.
Әйри битсә экәр эввәлдән чалаг,
Ону од дүзәлдәр, дүзәлтсә анчаг.
Дүняда зүлм өтмәк гочағалыг дейил,
Рәиййәт бәсләмәк чох яхшыдыр, бил.
Горхурам дүз чыха, чох да мәсләмиш,
Севилмәйән бир шаһ бөйлә сөйләмиш:
„Әкәр чох яшаса көһнә бир дөвләт,
Рәиййәтә бахмаз, көстәрмәз рәгбәт.
Мәндән яхшы, дейәр, вардыр даһа ким,
Дүняда тәк галар бир бөйлә һаким.
Күвәнәр өзүнә, өз чәләлына,
Бахмаз рәиййәтә, галмаз һалына.
Бу заман чыхараг бир ени инсан
Зүлмә дүшмән олар, халга меһрибан.
Хейрхаһлыг әдәр о илдән, илә,
Шаһлыга башлаяр әл бирлиһилә“.
Сәнин ағлын да вар, шаһлыгың да вар,
Сәнин һөкүмүндәдир, ағлар, гаралар.
Ахирәтдә ара өзүнә ничат,
Әлдән кедәчәкдир көрдүйүн бүсәт.
Гызыл, күмүш йыган бир хәсис адам
Өз фикрини чәкәр һәр сәһәр, ахшам.
О чанындан ираг, шаһлара бах сон,
Ким бир шей апарды о малдан, мүлкдән.
Варыны вермәсән пис чыхар адын,
Вердийин һәр парча олар имдадын.
Дараны, Чәмшинди ядына салсан,
Көрөрсән нә өтмиш бу гоча дөврән.
Элә өмүр сүр ки, доггуз пәрдәдә
Сәнә ашкар олсун доггуз пәрдә дә“.

Хосров көрдү Ширин белә йолларла
Истәйир ки, мәлик яхшы ад ала.
Янына чагырды Бүзүркүмиди,
Она ер көстәриб: „Кәл отур!— деди.
Эй умуд мәнбә, гәфләт ярамаз,
Раһатсыз көнлүмә умуд вер бир аз.
Сөйлә көрүм, нәдир илк ярадылыш?
Бу мәним агымчыи пәрәли галмыш“.
Бүзүркүмид деди: „Кәндәи говуладуг,
Биринчи пәрәдәи биз кәнар оладуг.
Керидә галмышлар буну нә билер,
Биринчини билән о биринчидир“.
Бир даһа сорушду ондан чаһанкир:
„Бир чох шейләр вар ки, бейянимизир.
Нәдир бу фәләкләр, нәдир бу әсрар?
Ичиндә һәйт вар, чөлүндә нә вар?“
Бүзүрк чаһаб верди: „Узага кетмә,
Белә нүктәләрә һеч мараг өтмә.
Фәләкләрини чөлү узагададыр чох,
Бир аллаһдан башта ону билән йох.
Бу ердә көрдүйүн шейләр нә ки, вар,
Онарын һаггында данышмаг олар.
Көзә көрүмәйән шейләрдән, фәтәт,
Данышмагчыи йохдур мәндә чәсарәт.
Сирри яваш дейән агыллы инсан
Өртүлү данышар о асиманди.
Илсанын үзүнә баглыдыр фәләк,
Өртүлү данышар, бир әфсунчу тәк“.
Енә Хосров деди: „Бу улдуз чирми
Нәһә минмиш, сөйлә, бир кәс билirmi?
Әшитдим дүнядыр парлаг улдузлар,
Һәр биринин ери, асиманы вар“.
Бүзүрк деди: „Мән дә әшитдим буну,
Сүбүт өдән йохдур доғрулуғуну.
Чоһлары бу ишә мейлини вермиш,
Рәсәд көстәрди ки, маһалдыр бу иш“.
Деди: „Биз буря кәлмишик нәдән?
Һара кетмәлиик, һарданыг де сәи!“

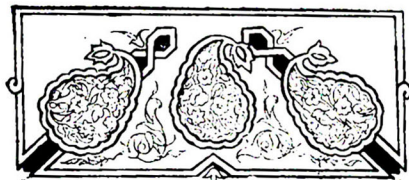
Бүзүрк чаһаб верди: „Ачылмаз бу сирр,
Гой пәрәдә галсын бу мәсләһәтдир.
Олдуғумуз ердән узагадыр о ер,
Ким йолу көрмәмиш, мәнзил көстәрәр?
Бу йол бағларындан гуртаран заман
Өзүн биләрсән ки, нәсән, һардасан“.
Деди: „Эй инчиләр яғдыран үмман,
Дәһиз тәк марағлы, инчи тәк сафсан!
Ятмыш йолдашаардан галхмады бири,
Бири данышмады көрдүйү сирри.
Дәдиләр, фәрг әтмәз, күндүз, кечә кәл,
Бир аһлатмадылар аһчаг нечә кәл!“
Бүзүрк деди: „О сәс гәлбин сәсидир,
Ахирәт, дүнянын нәтичәсидир.
Әлә нәгмәләрчин дейилдир бу сәз,
Сәсини һа галдыр, бу саза уймаз.
Атәши үфүрсән алымшыб ялар,
Суя бассан сөнәр, бөйүк һөкмүдар!“
О бәхтияр шаһа хош кәлди мисал,
Бу дәфә сорушду чәтин бир суал:
„Дүня бәдән кими ейирсә чаны,
Юхуда чан нечин тапыр инсаны?
Әкәр бәдән өлүр, чан галырса саг,
Чанлар һара кедир, сөйлә бир гочаг!“
Бүзүрк деди: „Суал, чәтин суалдыр,
Чәсәдсиз чан көрмәк, бу чох маһалдыр!
Әкәр чәсәд йохса, чан әлбәт олмаз,
Әкәр пәркар йохса, һәрәкәт олмаз.
Бәдән пәркарындан айрылан чанлар
Фәләк дөвранына оларлар пәркар“.
Хосров енә сорду: „Чан бағидирсә,
Инсанын бәдәни өлүб кедирсә,
Юхуда көрдүйүм о сурәт нәдир?
Оналары көстәрән о гүввәт нәдир?“
Деди: „Мо‘лум олан булур ашикар,
Өлмүш хәяләрдир, чанланар тәкряр.
Юху дүшүнчәйә бағланан заман
Аләтдир көрүнәр көзә чоһлу чан“.

Деди: „Өлөн инсан бэс о дүняда
 Бу дүня ишини салырма яда?“
 О агыллы гоча сөйлөди: „Бир бах,
 Алэмэ нур сачан, ай парлаг чыраг!
 Сэн парлаг нур идин хэнтдан габаг,
 Фөлөкин дамында яшардын парлаг.
 Бир нишан сорсалар о ердэн, сөйлө,
 Ядына дүшөрми бир кэлмэ бөлө?
 Бу фани дүнядан көчөндө бир күн,
 Бу дүня да чыхар ядындан бүтүн.
 Кечэн кечөсини унудан инсан!
 Бу кечэни дэхи унудар, инан!“
 Хосров деди энэ: „Угурау устад,
 Бу тэфэккүр нөдир, бир мэнэ анаат?“
 Бүзүрк чаваб верди: „Шаһым, инди сэн
 Тэфэккүр хагында суал верирсэн.
 Таирыя мүнәчат өдөркөн дүшүн,
 Бирэр ялварышдыр һэр тэфэккүрүн.“
 Деди: „Бу фөлөкин өз көрдүшиндэн,
 Бу ердэн, навадан изаһат вер сөн.“
 Деди: „Нәсиһәт сор, сөйләйим бир-бир,
 Бу ердэн, навадан истәйим нөдир?
 Нава бир күлөкдир, сәлэ әсир, бах,
 Ер, торпага дөймәз бир гара торпаг.
 Биринчи гарышдыр аләмни бу ер,
 Сонунчу гарыи да көрдүйүн бөшөр.“
 Хосров деди: „Сән әй дүня һәкими,
 Мәнэ нәсиһәт вер тәбибләр кими.“
 Бүзүрк чаваб верди: „Әй иңчә көрөн.
 Чаныя дүнясысан, дүня чан сән.
 Тәбиблик кизләниш бирчә нөгтәдә,
 Халга дейлимишдир һәмэн—нөгтә дә.
 Е, ич, бу дүняда кифайәт гөдөр,
 Аз смәк, чох смәк зияи хәтирәр.
 Чох смәк, аз смәк яхшы шей дейил,
 Э’тидалы көзлө, һәр гайданы бил.
 Дейирләр, ики шәхс бир күн кәләрәк,
 Бир чешмә башында ейирди смәк.

Бир и аз еди ки, чох зияи верәр,
 Бир чох еди ки, мәнэ чан верәр.
 Яшамады, өлдү һәр ики инсан,
 Бириси ачылгандан, бири тохлугандан.“
 Хосров деди: „Сөйлө, бу чавлар ки, вар,
 Өз юваларындан нечә учарлар?“
 Деди: „О йоллары көрмөдим, әй шаһ,
 Сәни билдийимдән әйләйим аһаһ.
 Дөрд мө’бид вар имиш, дейир бир кәрә,
 Дөрдүнүн дө чаны баглы бир ерә.
 Чох дүшүнүрләр ки, инсанны чаны
 Нә саяг тәрк әдир бирдән инсаны?
 Бир и деди:—Бу иш дейил мүхтәсәр,
 Юкуда кирдаба дүшәнэ бәнзәр.
 Көрүрсән, чалышыр чыхсын конара,
 Гүввәти чатмайыр чошгун сулара.
 Айылан заманда өз юхусундан,
 Гара басмыш, дейә, зәһн әдир инсан.
 Икинчи мө’бидә кәләнәдә нөвбәт,
 Деди:—О аләмни бир гәсрә бәнзәт.
 О гәсрин үстүндән дүшдүйү заман,
 Конарындан тутур адам горхудан.
 Асылса голлары әзийһәт чәкир,
 Ерә йыхыламы даһа бәтәрдир.
 Голу йорулса да, зилләт чәкәрәк,
 Тутуб конарындан япышыр бәрк-бәрк.
 Гүввәтдән дүшөрәк голлары бүтүн,
 Гопарыб конары йыхылыр бир күн.
 Үчүнчү сөйләди:—Фәрз әт бир заман
 Бир сүрүя баха бир гурд, бир чобан.
 Гоюналары ғыра залым чанавар,
 Чобан гаршы дура, дейә күчүн вар.
 Бир тәрәфдән гурдун зиянкарлыгы,
 Бир яндан чобанны нәфадарлыгы,
 Үстүн олдугундан чанавар ондан,
 Палатарыны чыгар эләчсыз чобан.
 Дөрдүнчү сөйләди:—Сорсаныз әкәр,
 Бу, кәлии әвиндә бир шәхсә бәнзәр.

Аамыш гучагына ай так көзөдө,
 О бир көзөдө гыздыр, анчаг ки, дэли.
 Үрэйи гоймур ки, бир кэнар ола,
 Дэлалик гоймур ки, гыа кэлсин йола.
 Гызын дэлалкыйи шиддэт өдиркэн,
 Киши чейран кими гачыр о ширдэн.
 Мө'бидлэр данышыб сөһбөт өтдилэр,
 Көрмөмиш, биләммиш гөйбөт өтдилэр.
 Өлдүккө дедилэр—тәссүф олсун,
 Шаһматдан кэнардыр бизим бу оюн.
 Бир фикир сөйлэйир өлүмдөн һәр кәс,
 Өлмөйән адамлар бу сирри билмәс.
 Она эмин олан бөйүк нәбиләр
 Һәр кәсә сөйләрләр бу сирри мәкәр?"
 Пейгәмбәр һагында дүшәндә сөһбөт,
 Шаһ деди: "Рәсулдан мәнә сөһбөт өт!
 Әрәбләр ичиндә кимдир пейгәмбәр?
 Ону дини нәдир, сөйлә бир гәдәр?"
 Бүзүркүмид деди: "О аллаһ сөзү,
 Гаралыг, аглыгдан кэнардыр өзү.
 Һәр говмин үстүндә вардыр асиман,
 Көйләрдән учадыр о бөйүк инсан.
 Нә улдуздан дейир, әршдән данышыр,
 О нәгташ шәкириң, буналар нахышдыр.
 О догуз пәрдәнин үстүндә учар,
 Сирриндән дейиләм әсла хәбәрләр.
 Әрәбин динийлә ойнама, әй шаһ,
 О дин бир һагт диндир, бөйүкдүр аллаһ".
 Пәрвизин горхудан гайнады ганы,
 Гор олда кабаб так гывырлды чаны.
 Анчаг әзиф бәхти көмәк өтмәди,
 Әһмәдин чагырышы она өтмәди.
 Шириң көрдү уstad хәзнәни ачыб,
 Шаһын этәйинә иңчиләр сачыб.
 Ону та'рифләди, деди: "Әй рәһбәр,
 Йохдур әһмәндә сәнә бәрәбәр.
 Мә'дан хәзнәсин ачдын Пәриизә,
 Бачарсан, бир пай вер ондан да бизә.
 Бу ишдә ачар ол, кәл олма зәңчир,
 „Кәлилә Димнә“ дән нәгә вәз бир-бир".

БҮЗҮРКҮМИДИН „КӘЛИЛӘ ВӘ ДИМНӘ“ ДӘН ДАНЫШМАСЫ

Бүзүркүмид бирдән ачылды күл так,
 Гырх нагыл, сөйләди мә'налы, көйчәк:

1

Эһтияталы олан удузмаз, сөзсүз,
 Нечә ки, горунду асландан өкүз.

2

Бош арзуя уйма, бу чох маһалдыр,
 Меймун харрат олмаз, әбәс хәялдыр.

3

Түлкү нә көрдүсә йыртыг табиләдән,
 Ону көрчәккән һийлә ишләтсән.

4

Заһид киргәсини огруя веран,
 Сән дә хәсис олма, артырма дәрди.

5

Һеч бир вахт мейл өтмә иһгар полмага,
 Билирсән илана һейләди гарга.

6

Көр балыг еһнә һейләди хәрчәнк,
 Оһавры яда сал, һийләдән әл чәк

7

Сэлэм ейэн олма, чалыш, һэр заман,
Сэлэм ейэн ширэ нэйлэди довшан.

8

Охдан хилас олан гоча балыг тэк
Чандан кечэн бурдан гуртарар бишэк.

9

Гадын о мурдардан хилас олан тэк
Биликлэ хэстэлик чандан кедэчэк.

10

Чаггал, гурд нэ гарга бирлик өдиркэн,
Хилас олмушдулар кинли дөвөдөн.

11

Дүшмэниндэн гуртар, тэдбир төкэрэк,
Дэниз лэпэсиндэн гуртарды өрдэк.

12

Апарды чох дилээр башы торпага,
Нечэ ки, өтмншиди өрдэк, тысбага.

13

Ярамаздан кен дур, гов кэнар олсун,
Көрдүнү нэйлэди тоюга меймун?

14

Нийлэйлэ халг малы ейилмээ инан,
Нэ алды чаһилдэн алим бэзиркан*.

15

Агыллы гаршы олсан нийлэкэр,
Гурбага тэк башын бу йолда кедэр.

16

Нийлэкэрэ уйма, даш ейэр еичан,
Ушагы апарар күчлү чалаган.

* Тачир.

17

Чадыры яндыран нэгташ кими сэн
Нийлэкэрлик өтмэ, эл чок нийлэдэн.

18

Агыллы адамла яша сэлэмэт,
Наданын дөрманы төрэдэр иллэт.

19

Зөманэ торундан биликлэ гуртар,
Нечэ ки, гуртарды бээкли гушлар.

20

Тор кэсэн сичандан, динмээ гаргадан
Вөфалымыг өйрэн, ай назды чанан.

21

Зүлм илэ бир арпа алма инсандан,
Гызыл эвэз верди арпая сичан.

22

Чох да ловгаланма, йй тутан гурд тэк,
Оха тутар сәни гәфләтән фәлэк.

23

Агыллылар кими тамаһы өт аз,
Гарганын достлуғу байгушла тутмаз.

24

Филләри говмушду чешмэдән довшан,
Кичик көрүнмәсин көзүнә душман.

25

Тамаһы бурахды, нийләни атды,
Оруч тутан пишик рузийә чатды.

26

Нийлэйә эл атса һәр кәс пишик тэк
Гоюнун көзүнә көрүнәр көпәк.

27

Көр огрудан горхуб нэйлэди арвад,
Фитнәкарлыг өтмә, вөфайә эл ат.

28

Дүшмэнлэр вурушса, газандын иши,
Огру илэ дивдэн гуртарды киши.

29

Арваддын мэркинэ көз юмду харрат,
Сэи көзүнү юмма, белэдири нэят.

30

Сичандан ибрэт ал, тайыны тап сэн,
Писэ йолдаш олма кэр пи с дейилсэн.

31

Үз дөндөр дүндан, хилас ол, чанан,
Бөйлө гуртармышды меймун тимсаһдан.

32

Олма өшшөк кими, нэятда гафил,
Гәфләтдә мөһв өтди ону түлкү, бил.

33

Күнаһсыз расуну* өлдүрөн заһид,
Яман зүлм өйлөди ондан нәзәр өт.

34

Нисйәни йохсул тәк кәл һесаб әтмә,
Нәгд һалвая бахыб, хәяла кетмә.

35

Дүшүнчө йолуйла чых магарадан,
Көр пишийи нечә гуртарды сичан.

36

Бу гүббәдән учду гүббәрә гушу,
Сәк дә кәл тәрк эйлә виран олушу.

37

Дүзлүклә гуртарар ғылынчдан инсан,
Гуртарды асландан чаггал-заһид чан.

* Расу—хурма сичаны.

38

Нәр кәс ки, зүлм үчүн ғылынчы алды,
Ган төкән шир кими пәнәчсиз галды.

39

Сән дүшмәндән горхма, яхшымыг әйлә,
Очу гуртармышды иландан бөйлә.

40

Тачирин оглундан, шаһзадәйә дәк
Гәдрә көрә вермиш гисмәти фәләк.

*

Сөз дейән данышды бөйлә бир гәдәр,
Хосровун гәлбиндә көк салды сөзләр.

Этдийи зүлүмдән пешинман олу,
Әдаләт ишыгы гәлбинә долду.

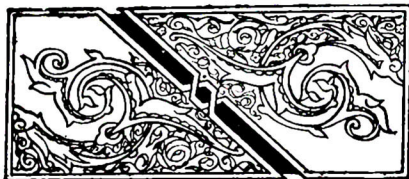

НӘКИМ НИЗАМИНИН ӨЙҮТЛӘРИ

Эй көңүл, нур сачан бир шам яндыр сән,
Ода вургун олма шам ки, дейилсән.
Ода ситайишләр гәлбини гырма!
Гәлбин од өвиңә атәшләр пурма!
Торпагдан яранмыш бир һечәм, анчаг,
Һикмәтдә буналардан гочагам, гочаг.
Үрәйимдә вардыр бир чох һәгигәт,
Нә дейим атакдән тутмаз бир хилгәт.
Аләмләрин сирри бу синәмдәдир,
Дүня кәрдишини мән тәк ким билир!
Фәләкләр зичини чәдвәл-бә-чәдвәл
Фикрим үстүрләбм әйләмишдир һәлл.
Фәләкин сиррини ким сорду мәндән,
Ачыб бирчә-бирчә данышмадым мән?
Гулагын әшитсин, данышым бир-бир,
Башдан-баша дейим бу күлшән һәдир.
Хәтләри муктәлиф олан нөггәдән
Илк кәлән һәрәкәт әлифди, бил сән.
Говушду о хәттә сонра башга хәтт,
Бәситлик төрәди бу заман әлбәт.
Олуңча үч хәтлә әһәтә мәркәз,
Бәсит, чисим олду, гәй билсини һәр кәс.
Хәт бәсит, ән сонра чисим, булур фәни.
Сән бу үч тәрәфә тутум дейирсән.
Аләми әввәлдән сонунга гәдәр,
Белә бир гайдайла инсан өйрәнәр.
Әглә мә'лум олса бу ишләр бир күн,
Бир гырлымда кәзәр дүняны бүтүн.
Бир аллаһын һәдди дейилдир бәлән,
Йохдур варлыгынын сону, әввәл.
Аллаһа көңүл вер, динлә бу сәси.
Назикдир гаршында һичаб пәрдәси.

Чалыш һәгигәтлә өзүнү бил сән,
Аллаһы биләрсән, өзүнү билсән.
Яхынында варкән бөйлә дүз айна,
Узаг фәләкләрлә кирмә оюна.
Сән ойлә бир нурсан, фәләк гулуңдур,
Ики дүня багы сәнин йолуңдур.
Һәр сирри кәстәрмә бу гәдәр ачыг,
Һекайәнә гайыт, Низами, артыг!

ХОСРОВУН ӨЗ ОГЛУ ШИРУЙӘДӘН ШИКАЙӘТИ

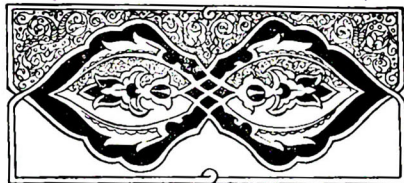
Хосров ейрәнеркән бүтүн һикмәти,
Тәрк өтди дүняны, әйши, ншрәти.
Мәрийәмдән олмушду бир пис өвләды,
Шир кими горхулу, Шируйә ады.
Бейни хәрчәнк долу, зорба бир эшшәк,
Үрәк буланырды үзүнү көрчәк.
Бир, үрәйи гара, бир, үзү құлмәз,
Ондан ийрәнирди көүрүсә һәр кәс.
Дейирләр бу огул, онча яшында
Мин фикир бәсләрмиш кинли башында.
Калин кәлән заман Ширин, бахараг,
„Каш мәним олайды“ дейирмиш алчаг.
Севдийиндән дейим, йохса кининдән,
Эминдән, бәхтиндән, йохса дининдән.
Гаранлыг чөкмүшдү ондан сарая,
Инчиклик салырды даим арая.
Бүзүркә сөйләди Хосров: „Әввәлдән
Бу дөнәк огулдан наразыям мән.

Угурсуз нисанлар чох яман олар,
Оиун таленндә мин бир фәсәд вар.
Чох пис нийвәтләрлә кәзир аләми,
Анасына уймур, чанавар кими.
Чыхмаз бу чиркиндән бир яхшы рәфтар,
Мәсәлдир дейирләр оддан кул олар.
Фикри өзүндәдир, чох худпәсәндир,
Башгасыны саймаз, өзүнә бәндир.
Оиун нә һушу вар, нә дә нугары,
Оналардан узагдыр, йохдур һеч ары.
Түстү кими чыхды мәним одумдан,
Анчаг, мәни көрчәк ян гачыр һәр ан.
Мән шаһлар башындан тач алдым, анчаг,
Оглаум нахәләфдир, бир бәхтимә бах!
Нә мәнә уюшур, нә дә Ширинә,
Бачыларыйла да дүз кәмир енә.
Паландуза нәчә бахарса өшшәк,
О пәрийә бахыр бу див оиун тәк.
Мәни күрәз билир, о күрәз рәфтар,
Йәгин иланам ки, бәйлә хаалым вар.
Һәр анадан олан өвләддир мәкәр,
Һәр кул мейвә вермәз, һәр тамыш шәкәр.
Гоһумдан мейрибан ядлар аз дейил,
Һәм вәфалы, садиг, һәм дә шириндил.
Чох өвләд өлдүрдү ону доғаны,
Дәмирдән инчиди чох дашын чаны“.
Бүзүркүмид деди: „Адил һөкүмдар,
Пак гәлбин һәр ишдән олмуш хәбәрдар.
Башагрысы олса бу огул сәнә,
Өз көвһариндәндир бу парча енә.
Ярармы оласан өвләдлә дүшман!
Үрәк айрыларым өвләд багындан?
Һәр башында сахлар мейвәни мүдәм,
Тәпик вурмаз она, одур, бир адам.
Тут өз мейвәсини ерләрә төкәр,
Одур, һәр тәпикдән эзинйәт чәкәр.
Сән яхшысан, о да пис олмаячаг,
Өз тумуна бәнзәр көйәрән будаг.

Палтарчын бичилсэ эхэр зэр парча,
Ярайр бээйгэ дүшэн хэр парча.
Оглуи харындырса, бундан зэрэр йох,
Зөманэ юмшалдар, гэм эйлэмэ чох.
Белэ гайнар, чошгун чаванлыгы вар,
Гочалса хэр шейн тамам унудар".

ХОСРОВУН АТЭШКЭДЭДЭ ОТУРМАСЫ

Шаһ гэрара кэлди, тэхти тэрк өтсин,
Дүнйадан чэкилсин мө'бадэ кетсин.
Өмүрүнү сонунда дүнйа һакими
Отурсун мө'баддэ мө'биллэр кими.
Шаһ мө'бадэ кетди, орда ерлэшин,
Шируйё дэ шир тэк тэхтэ эйлэшин.
Өлиндэн дүшмөйир гөдөһи бир ан,
Гароул чэкирди шаһа узагдан.
Элэ дэ гоймады, һәбс өтди ону,
Бир кушөйё салыб сыхды көнлүнү.
Шируйё өдөркөн Хосрову дустаг,
Ширини гоюрду янына анчаг.
Хосров Ширинийлэ олурду чох шад,
Сайырды өзүнү зинданда азад.
Ширинё дейирди: „Гэм емэ, эй яр,
Һәр кәсин өнүнэ белэ күн чыхар.
Башдан папагалары апарса күләк,
Зилләти от дейил, агач чэкчэк.
Һансы ов кедәрсэ овда габагда,
Ону яхшы вурар овчу овлагда.

Зөлзөлө заманы ярылар даглар,
Учалар гөрхсун ки, онлар тез учар.
Анадан айрылса бир гузу экар,
Ону архасынча чанавар дүшөр.
Гызыла дөңдө олаарын үстү,
Яхшы адамлары бүрүяр түстү.
Дөвлөт элден кетди, сөн кетмисен,
Дөвлөтүм дө сөнсөн, малым да сөнсөн*.
Шаңдан айрылмырды бир ан да Ширин,
Она үрөк верир, өдирди тэскин:
„Дүңдө чох олур бу кими рэфтар,
Каһ эзийт олор, каһ шаддыг олар.
Иш чөтинө дүшсө, бил ки, о заман
Һамыдан тез өлөр матәм сахлан.
Көңлүнү шад эйла, галбини дуру,
Аягын бәндәдир, башыны гору.
Чох да фәрда өтмө, чырагым сөнүб,
Габрин ғырагындан чох хөстө дөнүб.
Демә азарламаз бәдәни саглам,
Зәңн өтмө ки, өлөр һәр хөстө адам.
Ачарсыз билдийин бир чох ғыфыллар
Баглы гапылара оларлар ачар.
Ариф ол, гәм чөкмө, гәмдән өт һөзәр,
Гүм нәм чөкөн кими гәм гәми чөкәр.
Гәм смә рәгибин сәнә тай дейил,
Мүгәннө гайыран эсил ай дейил.
Нәхшәб гүюсуну су басан заман
Нечә ишыг алар дәмйрдән чаһан.
Бу бир өлкөдир ки, чох дөңөк сөзлү,
Ага гара дейир, кора да көзлү.
Һәр нанкор адамла йола кетмәли,
Бә'зән эһмәгә дө һөрмөт өтмәли.
Бил ки, заманәнин һәясы йохдур,
Ондан узаг олан саламөт олур.
Аңчаг ики шахсә ачыһыб дөврән,
Бириси өләндир, бири олмаян.
Күнөш кими од вур бу дүңдә сән,
Исасыз нә чыхар бу эшкәкләрдән.

Беш күнлүк дүңдә бир кимсә галмаз,
Сән дө учимзәсэн, сәбр әтсән бир аз.
Давамалы олсайды бу дүңдә экар
Падшаһ олардымь һәр етән мөкәр?
Әбди версәйди шаһыгы заман,
Хосрона кечмәзди о Кейхосровдан.
Һәр ким бу күдзәра көңлүнү баглар,
Күд кими күлмәкдән даһа чох аглар.
Налә өтмә дүңдә кедәрсә бир күн,
Элә бил дүшмүшдүр даламдан йүкүн.
—Өзүн гал я малын,—десәләр сәнә,
Өзүн гал, малы вер бир истәйәнә.
Һәр кәсин вардырса бәрбөт севдасы,
Она верәчәкләр гулаг бурмасы.
Дүңдә Зөһһак кими ган истәйир, ган,
Сәнә өз архандан яратды илан.
О, белиндән кәлән бир парча шәһнәт,
Архасыз эйләди сәни нәһайәт.
Бу дағда йүкләмә арханы бунча,
Кифайәтдир сәнә гарнын тутунча.
Эрә кетмәйән гыз, эвләнмәйән эр
Гарына, архая шей йүкләмәзлар.
Агын вар, һәр шейдән чалыш азад ол,
Нәйин вар гане ол, онулаа шад ол!
Шадлыгдан асудә алам олармы?
Раһатлыгдан көзәл бир мөчлис вармы?
Чөрәйин, суюн вар, гане ол отур!
Эн азад бир өлкә инан ки, одур!
Шадлыгла күн кечир, фикирдән гуртар,
Чох гайгы чөкмәйин мин бәласы вар.
Зәһид сыгынараг ялынз дағлара,
Шадлыгла гәләбә чалды эҗяра.
Дағдаки мө'бәдә яхшы гулаг ас,
Гәнаәтлә олду дүңдәдан хилас.
Әф'н илан кими ғырылар чаһан,
Она яхлашмасын, чөкмәзсән зиян.
Әлиндән һәр бир иш көлмәйән заман
Өзкәнин элийлә чалыш тут илан.

Зиндана дүшмүшсөн, гэм чакма, өй яр,
 Хэзгэлэр һэр заман кизилинэ олар.
 Гуюя дүшмүсөн, бундан нэ зиян,
 Юсифи хатырла, тэмкинлэ даан!
 Бу дэря йолунда вардыр чох эһэр.
 Эниййот чэкэнлэр дүрр элдэ эдэр.
 Галхмаг истэйирсэн, өнөсөн кэрэк,
 Ширин агзы писдир, гуйругу кейчэк.
 Ерин ярашмырса экар шэнинэ,
 Өзүндэн йүксэйн байраг бил энэ.
 Эдэ ээин этмэ ки, гэдрин азалыб,
 Һэр ики дүннэ адын сөс салыб.
 Алэмин гэлбисэн, кэл чэкмэ хиффэт,
 Фэлэкдэн топ алар сэндэки һиммэт.
 Аллаһ сәни сечиб яранмышлардан,
 Хидматиндэ дуруб бу гоча дөвран.
 Белэ дүшүнмэклэ гэлбини шад эт,
 Тач во тахт гейдиндэн ону азад эт.
 Энтиячын варса онлара экар,
 Күнэш тачын олсун, тахтын олсун ер".
 Шаһы мәшгул эдир эфсаналорлэ,
 Ону овукурду һэр заман белэ.
 Кечэ сүбһо кими о көзөл пәри
 Сөйлэйирди шаһа бөйлэ сөзләри.

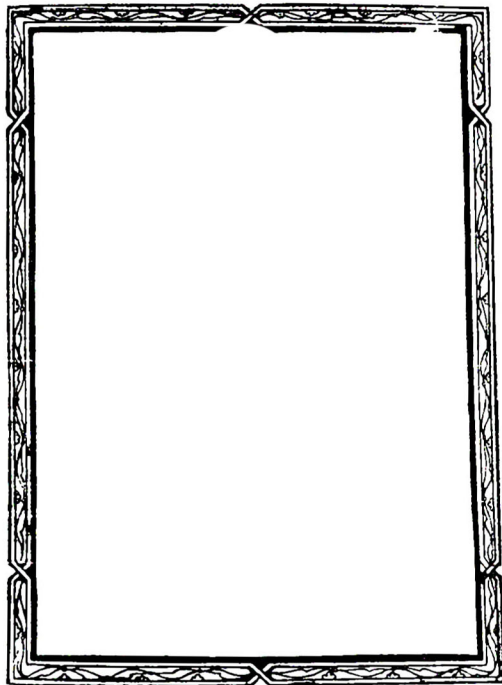

ШИРУЙЭНИН ХОСРОВУ ӨЛДҮРТМӘСИ

Аяһы ишығыны кечэ өртәрэк,
 Див кими азымышды йолундан фэлэк.
 Мин элли заманэ дүшмүшдү зордан,
 О мин көзлү фэлэк сечилмэк кордан.
 Ики аягында гызылдан ээнчир,
 Ятмышды Ширинлэ о бөйүк эсир.
 О ээнчир сачлы бүт, һэр күн йүз кэрэ
 Мынчыг баглайырды бу ээнчирлэрэ.
 Шаһын аягыны тез-тез оварат
 Зинданы эдирди бир пәргү ятаг.
 Некайэ сөйләрди о назлы никар,
 Некайэ сәсинэ раһат ятылар.
 Ширин сөзләрийлэ сәпәрди шәкәр,
 Шаһы гоймазды о чәксин гэм, кәдәр.
 Хсров ятды артыг данышмаз олду,
 Ширинин дә көзү юхуйлаа долду.
 Бу ики сәякили юхуя кетди,
 Фэлэк айыг иди, көр нәләр өтди!
 Кечәнин зүлмәти вермәди имкан,
 Фитнэ кәдир дейэ, билдирсин чаһан.

Пенчэрэдэн кирди бир див чамаллы,
Мөһөббэт дүшмәни, чиркия хәяллы.
Гәзәбдән гассаб тәк булашмыш гама,
Нәффат тәк од сачыр кини нәр яна.
Огру тәк кәзәрәк, әви долашды,
Шаһын ятагыны тапыб янашды.
Шаһын чийәринә нурду хәнчәри,
О шамы сөндүрүб, гайытды кери.
Шаһы элә чалды о эф'и илан.
Булуздан од кими, ган чыхды шаһдан.
Ярындан айырыб о көзәл чисми,
Гачды пенчэрэдән яраса кими.
Шаһ юхудан галхды һейчан ичиндә,
Көзләрини ачды ал ган ичиндә.
Ахырды сел кими ятагында ган,
Инцидирди ону сусузалуг, яман.
Өз-өзүнә деди: „Чагырым, Ширин
Мәнә бирчә ичим сәрни су версин“.
Лакин көнлү деди: „Рәва дейил бу,
Алмамыш кечәләр доюнча юху.
Башыма кәләни көрәрсә әкәр,
Ятмаз, сүбһә кими көз яшы төкәр.
Яхшысы будур ки, галсын диләйим.
Юхудан дурмасын йоргун мэләйим“.
Ширини юхудан оятмады о,
Белә өлүб кетди вәфалы Хосров.
Күнәш тәк ачмамыш бир күл көрәрсән,
Әдир кәлчәлийилә дүнйаны рөвшән.
Әлиндә од гылынч бир булут кәләр,
Окун вәһмәсиндән солар биткиләр.
Элә долу яғар гара булуздан,
О күл будагындан галмаз бир нишан.
Бирдән ятмыш бағбан галхар, оянар,
Күлдән әсәр көрмәз, үрәкдән янар.
Ким дейир ки, бағбан яныб агламаз,
Күлүн һәсрәтийлә үрәк дағламаз!
Шаһын ярасындан элә ахды ган,
Оятды Ширини ширин юхудан.

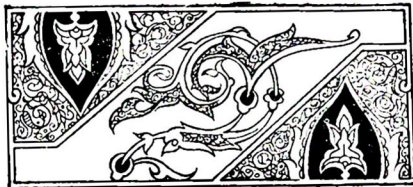
Эшгин аташинэ о янан Ширин,
Най вэ ней сэсинэ оянан Ширин;
Бир көр фэлэк нечэ оюн чыхартды,
Шаһын ал ганыйлаа ону оятды.
Ширин юхусундан һарасан галхды,
Яралы гуш кими пәришан галхды.
Өртүйү ятагдан көтүрөн заман,
Ган дэрясы көрүб, чөкди эл-аман.
Кечәнин гойнунда күнәш ахтарды,
Әфсус, гаршысында бир гарга варды.
Бир тәхтә раст кәлди тачсыз даянымыш,
Бир чыраг көрдү ки, ягы таланмыш.
Дүшмәнләр өтмишди хәзнәйә шәбхун,
Сәркәрдә өлмүшдү, сынмышды гошун.
Аглады, аглады көз яшы ахды
О күл янагында изләр бурахды.
Күлабы, әнбәри, мүшкә гатараг,
О бәдәнә сүртдү; үрәйиндә даг.
Күлабла, кафулла юду тәр-тәмиз,
Олуңча аг-аппаг, гансыз, ләкәсиз.
Бир мәчлис дүзәлтди дейирди һәр кәс:
„Кимсә белә мәчлис дүзәлдә билмәз“,
Өзү лә бәзәнди кәлиналәр кими,
Мәфтун әйләйирди көрсә һәр кими.

• •

Шируйә севмишди чохдан Ширини,
Кимсәйә ачмырды анчаг сиррини.
Кизалиңчә Ширинә көндәрди хәбәр!
Деди: „Бирчә һәфтә дөзсә, дәрә кечәр.
Ики һәфтәлик ай, көзәл күл кими,
Багымда ачылар охшар гәлбими.
Ону әйләйәрәм дөвләтли, маллы,
Хосровдан да артыг чаһым-чәләллы.
Бүтүн хәзнәләри верәрәм она,
Сәпәрәм хәзнә тәк зәри алтына“.

Ширин бу сөзләри бирдән эшитчәк,
Сиркә тәк түндәшди, чөшдү ширә тәк.
Алдатмагла Ширин этди ону рам,
Инанды сөзүнә өлмәли адам.
Сонра о Хосровун бүтүн варыны,
Тәзә-көһнәсини, палтарларыны
Йохсула, мөһтача пайлады тамам,
Ондак разы галды көрөк һәр адам.

ШИРИНИН ӨЗҮНҮ ӨЛДҮРМӘСИ

Ширин юхусундан айылан сәһәр
Ени тәһлүкәдән верилди хәбәр.
Һәбәш гайыдаркән һәбәшистандан,
Кафур җабы сынды йолда бу заман.
Галадан бахырды бир зәичи ая,
О күлдү, кирәркән ай бу галдә.
„Бир табут гурулсун!—әир этди Ширин,—
Шаһәншаһа лайиг, бәзәкли зәички!
Тутулсун о табут күмүшә, зәрә,
Һәдсиә мирварийә, сайсыз көвһәрә!“
Кәян гайдасынча сахлайыб айин,
Гойдурду Хосрову табута Ширин.
О күн басдырмага верәрәк гәрар,
Чийиннә көтүрдү табуту шаһлар.
Чаһанкирләр олуш пиядә ексәр.
Табут дөврәсиндә сәф чәкмишдиләр.
Барбәдин әлләри тутмурду гәләм,
Өз бармаглаарыны этмишди гәләм.
Никиса чәккини салды сындырды,
Бүтүн дырнагыны бир анда гырды

Бүзүркүмид олду үмидсиз артыг,
 Сөйүд ярагы төк эсирди лязгы.
 Өз ээиф сөсийлө өдирди фэрид:
 „Көңлүмүн өинин эйледин барбад!
 Эчөм шаһларынын даягы һаны?
 О кескин ғылынчы, байрагы һаны?
 Дүнянын Хосрову нэ олду, һеһһат!
 Кэсраны, Пэрвизи алды бу мәмат!“
 Көч башлаан заман гарышар ара,
 Танынмаз нэ Пэрвиз, нэ Хосров, Кэсра.
 Көниэлэр, гуламлар баш ачыг, налан,
 Сөрв төк ортада Ширин хураман.
 Бир көһһәр танасы сырға ериндө,
 Сачынын һалгасы чийинилэриндө
 Сөрхөш нэркислэри гара сүрмәли,
 Төзө көлин кими хыналы эли,
 Бир өртүйү варды сары күнөш төк,
 Эйникдө Нәһид төк ғығмызы ипәк.
 Табут архасында сөрмөст кедирди,
 О фитнәни көрөн элдән кедирди.
 Ғырмайыб Хосровла олан илгары,
 Шаһлыгла кедирди бүтүн йоллары.
 Нэр көрөн дейирди:—„Ширин севинир,
 Әсла гәмжин дейил, йөгин севинир“.
 Шируйә дейирди: „Яхын бир заман
 Ширин олар она гәлбәди меһрибан“.
 Ширин ойнар кими йолу кедирди,
 Шаһ сардабасына эләчө кирди.
 Күнбәдө гойдулар табуту сонра
 Бөйүккәр джанды үз-үзә сыра.
 Ме'бәдлө данышды сон вида ичин,
 Кирди мәғбаронин ичинә Ширин.
 Гапыны баглады, гой көрмәсинләр,
 Табута янашды элиндө хәнчәр.
 Өртүйү көтүрлү, тапды яраны,
 Әйилди бир дөфө өлдү яраны.
 Бахды ки, һардадыр яранын ери,
 О ердән өзүнә вурду хәнчәри.

Ятагы долдурду исти, ал ганы,
 Төзәләди шаһда көһнө яраны.
 Гучаглады шаһы, дүшдү ятага,
 Дөш дөшә даянды, додаг додага.
 Сонрадан учалтды өз һаләсини,
 Эшитди чамаат онун сәсини.
 Чан чана етишди, бәдән бәдәнә,
 Неч бири дөзмәди һичран зүлмүнә.
 Хосров мәчлисиндә ятан дилбәрә
 Гой мүбарәк олсун юху йүз кәрә!
 Аллаһ көмәк олсун о мө'мин кәсә
 Ким, бу ерә чатыб дуа әдәрсә!
 Дески:—Танрым, әфв әт о ашиғләри,
 Бир чәһнәтә дөһсүн онларын ери!
 Алгыш бу өлүмә, әһсән Ширинә!
 Өлдүрән Ширинә, өлән Ширинә!
 Мәһәббәт йолунда өлүм будур, бах!
 Бу севкинни дүня унутмаячаг!
 Бил ки, намәрд олмаз һәр гадын олан,
 Дәрә чәкмәйән киши пәсидир гадынандә.
 Чох көзәл арвад вар мәрдликдә бир шир,
 Чох диба ичиндә ширләр кизләнир.
 Зүлмүн йолларында бир тоз учалды,
 Шүмшәда, нәсринә вәдәлә салды.
 Гәмин дәрәсындан бир булут гаалды,
 Дағларда даг кими кур селләр ахды.
 Һаваны торпагы бирләшдирәрәк,
 Чөлүн үзәриндән кечди сәрт күләк.
 Бөйүккәр бу сирдән тутуркан хәбәр,
 Башларына вуруб нәлө чәкдиләр.
 Чох саг ол өй дүня, өй дөврән әһсән!
 Кәлини дамада белә етир сәк!
 Дүняда чалгычы нэ гәдәр ки, вар,
 Иманна бундан кур бир той гуралар.
 Бир гәбрә гойдулар бу ашиғләри,
 Мылбәри баглайыб дөндүләр кери.
 Мәзары тәрк өтди о гәмли карван,
 Бу сөзү яздылар гайыдан заман:

„Бу Шириндәй башга кимсә дүңләдә
Өзүнү өскәйә өтмәмиш фәдә“.
Дүңлә күвәни, бу сәрт накиши
Һеч вафә өйләмә, дүвәлтмәз иши.
Һәр нә вермишдирсә әввәл нисанә,
Бир-бир керә алар алчаг заманә.
Сәно йүз дөфәйә чан версә, бир күн
Бир дөфәдә алар, апарар бутун.
Бурут бир тиасимсән аяг үстә сән,
Йыкылыб сынынча артыг бир һечсән.
Бу чәмбәр алтында яшайыркән биз,
Көстәр һансы боюн галмыш кәмәндисә!
Нә учмаг мүмкүндүр үстүндә чәмбәр,
Нә окуп бәддини ача билірләр.
Бизләр бу чәмбәрдән нечә гуртараг,
Һеч кәс ачмамышдыр, ачылаз бу даг.
Горхулу торпагда, яхшысы буаур,
Торпагың зүлүмүндән торпагда отур.
Инди өзүмүзчүн аглаяг бир аз,
Бир кимсә бизимчин белә агламаз.
Дейрләр, Әфлатун һей сәһәр-ахшам
Көз яшы төкәрмиш агламыш мүдам.
Оннан сорашулар:— „Нечинсән кыряя?“
Деди:— „Аглафрым дәрди олмаия?
Аглайырам чүнки бу бәдән, бу чан
Бир-биригә олмуш чохдан меһрибан.
Бир күн ғырылачаг бу ашиналыг,
Она аглайырам бу күн мән языг“.
Бир йол кедәчәксән зиләти чохдур,
Азугәсиз чыкма, азугә Йохдур.
Чанын фәләкләрә меһман олачаг,
Торпаг анданын торпагда бураг.
Демә нечә кедим фәләкләрә мән,
Өзүнү унутсан, кедә биаләрсән.
Агылдан соруш ки, мән бу өйванә
Һансы йолла кедим, һансы сәһманә?
Гөй көстәриш версин өз аглың сәно,
Сән дә санч байрагы гәсрин үстүнә.

Аглың олсуң сәно һәр ишдә рәһбәр,
Һәр шейи ондан сор, о дейән етәр.
Оннан чыкмаия сөз бир бош хәлләдыр,
Гочалар ямында о сөз вәбалдыр.
Агыл бир аягдыр, табият зәнчир,
Һәр нәфәс суван тәк зәнчир еһәндир.
Бу дәмир зәнчирә ғырарса һәр кәс,
Бу ғызыл галада мәғлуб өдәлмәз.
Бир дары да сәно сән бу хырмандан,
Она гәнаәт өт, өз һаалына ая!
Исә тәк өшмәйи чыхар бир ерә,
Бир нечә хырманы вер өкүзләрә.
О өкүз бүрчүнә бах бир диггәтлә,
Йүкүнү ер кими өкүзә йүклә.
Мәзнилиң өкүздүр олсан да Зөһрә,
Өкүз үстүндәсән кетсән һәр ерә.
Сусуздугдан өлдү нә гәдәр сусуз,
Она су көрүндү шоранылыгда дуз.
Туршәнклә тәлкәки сечмәйән һачы
Өлдү, тапылмады чүнки эләчы.
Бир зиндан өвндир бу фәләк, һасар,
Дөврәсиндә ятмыш бир әждаһа вар.
Галамә әждаһайла нәфәс-нәфәсә,
Гәмжинлик кәтирәр әлбәт һәр кәсә.
Әждаһайла достауг олмаз бу гәдәр,
Вәһмән кими бурда яшадын, етәр.
Бәлкә дә өлмәкдән бир фәйда олмаз,
Етди әждаһадан оларсан хиләс.
Бир шей ки, өлөндә дүшмәнә галар,
Ону бәсләмәйин нә мәнәсы вар?
Бу сел ахымындан гуртар һөрмәтлә,
Исия әһтирам, өшмәйә силә!
Яманлыг өтмәкдән узаг ол, узаг,
Писалийиң әвәзи писалик олачаг.
Агача, гушларә дирилик верән
Сонсуз һәрәкәти һеч унутма сән.
Агач бой атмаса тәзгә гочалар,
Горутчу ахырда чох йохсул олар.

Байрагыны сал ки, дардыр һэятин,
 Чылавуну чэк ки, ахсагдыр атын.
 О ғырыг иейн ат, ондан узаг гач,
 Бу ахсаг аягдаи көһнэ бәнди ач!
 Аягда баг ыркән боюнда-зәнчир,
 Бир белә дүндә галмаг нечиндир?
 Бу варамг тезликкә йох олачагмыш,
 Онуи вар-йохуна разы ол, алыш!
 Мәзәра гәдәрдир бүтүн бу дөвләт,
 Әвләд, гадын, бу мүлк, бу мал, бу зинәт.
 Сәниичин гәмләнәр бәлкә дә һәр кәс,
 Неч бир кәс сәниилә торпага кирмәз,
 Яхшы бир шей көрмәз достлардан үрәк.
 Нәрәси бир йолла үз дөндәрәчәк.
 Юхулу, я сархош, я өлү, я саг,
 Нәр ердә өзүнлә өзүнсән анчаг.
 Бурах ердә галсын дүня маллары,
 Галдыр байрагыны көйләрә сары.
 Ишин тәрси будур, кетдийин заман
 Башга баркаһлара раст олачагсан.
 Көбәкдән додага дар бир бору вар,
 Одуи ки, нәфәс дә көйләрә галхар.
 Сәндән яхшысыны чох өлдүрдүләр,
 Аглын варса әкәр көстәр бир һүнәр.
 Ганымызы ичир бу гара торпаг,
 Сән дә нә йүкүн вар торпагда бурах!

.

Эй үрәк! Юбанма, йолдашлар кедир?
 Йүкүнү тез багла, бу гәфләт нәдир?
 Чох галмаг ярамаз кәминдә, дүшүн,
 Шейләри төк сун, нә варса бүтүн!
 Башыны чыхарма кәминдән чөлә,
 Өзүнү сәссизчә суя гәрг элә!
 Нә гәдәр севимли олса да бошәр,
 Көйә йүксәлсә дә торпага өнәр.
 Ер чөкәр, даш сынар, кечәр баһар, яз,
 Бу дар магарәдә бир кимсә галмаз.

Гууларын ардынча кәзмә бу каһдә,
 Мәләк ол, көрүним бу барикаһдә.
 Үрәккә чарпышан, нечә икнidlәр
 Чан чәкишмәмәкчин, бах, чан вердиләр.
 Чан вермәдән әввәл һәр ким өләрсә,
 Чан чәкишмә дәрди йохдур о шәхсә.
 Нәятә багаансан өмр өйләмәзән,
 Өзүнү өлдүр ки, өлмәйәссән сән.
 Чох бәдән дейрди: дәмйрәм, дәмйр,
 Йиди торпагдадыр, неч бир шей дәмйр.
 Ерин бәдәнини йохласан әкәр,
 Йисан бәдәнидир бүтүн бу ерләр.
 Нә олду Фридуи, о Зәһһак, Чәмшид?
 Намы торпагдадыр, әй агил, өшит!
 Бу ганым суларда чийәрдәрә бах,
 Өлүм дәрхсыдыр бу торпаг анчаг.
 Нәр заман чалыркән кәлиш нәгмәси,
 Архасындан кәлир: „Тез ол! Көч!“ сәси.
 Торпагдан төрәнән олурса торпаг,
 Нә гәм, ахыр мәнзил әдәм олачаг.
 Заманә нә версә алачаг кери,
 Дүшәр бу торпагын йүксәкликләри.
 Көр нечә мәст әдир дүня инсаны,
 Фәләк тез әл чалыр әчәл заманы.
 Низами, сакит ол! Нә файда вардыр?
 Бу дүня әһлинин гулагы кардыр.
 Шикайәтләр әдиб, кәлмә фәгана,
 Күлүшдән пәрдә чәк бу көз яшына.
 Көрпә ағач көрсән, дигтәтлә дүшүн,
 Чармыха чәкәрләр, ону да бир күн.
 Заманә стирсә бир көзәл чичәк,
 Әмин ол, гәфләтән елә верәчәк.
 Алар, верәр даим, неч ары йохдур,
 Бу алвердән башга, бир кары йохдур.
 Бу догтуз шишәнин чинәйәтини
 Бир шишәдә сындыр, поз нийәтини.
 Онда аягыны шишә кәсәрәк,
 Галсын кәрдшиндән бәлкә бу фәләк.

Фәләк ағыр йүкдүр бу дүня үчүн,
 Дүняни вер кетсин, авзалсын йүкүн.
 Өзүндән кеч, бил ки, бу дөрд үнсүрлө
 Едди дөмир бөндөн чыммазса чөлө.
 Дашдан, палчыгдандыр бу хараб мәһна,
 Көнүлләрдә фәрид, аягларда кил.
 Пушлу олса нисан бу ердә әкәр,
 Аягы нә палчыг, нә даша дөйәр.
 Ибрәт көзүлә бах сән бу әсәрә,
 Нәркәтлә долу әфсанәләрә.
 Бу дастаны оху, гәлбиндә кәдәр,
 'О көзәл Ширинчүн агла бир гәдәр,
 Чүнки тез тәрк өтди о бу әләми,
 Солду чаванлыгдә, гызыл күл кими.
 Гыпчаг көзәлим тәк әлини көзүйдү.
 Афаг севкилимин санки өзүйдү.
 О, Дәрбәнд шаһынын бир төһфәсийди,
 Агыллы, саф, көзәл күл гөнчәсийди.
 Дөмир бир зирәһди, әйниндә паалтар,
 Бир паалтары варды, көйнәкдән дө дар.
 Әгъра дүшмәнди, мәнә мөһрибан,
 Көнүл багчамдайды о назлы тәрлан.
 Гүркләр кими кечә олмушду мөһтач,
 Гүркләр тәк өйләди юрдуму тарач.
 О түркүм кетдисә бир күн чадырдан,
 Түркәдәми сахла, сән, өй ярадан!

ОҒЛУМ МӘНӘММӘДӘ НӘСИНӘТ

Едди яшлы балам, көзүмүн нуру!
 Әй дилим әзбәри, гәлбим гүруру!
 Сәнә рузу верди о пәрвәрдикар,
 Үстүндә мәним йох, онун ады вар.
 Бу һилал дөврүндә кәл өйләмә гәм,
 Әлә бир нечә күн мән дө құлмүшәм.
 Бәдр олан заманда көзәл һилалым,
 Көйә нур сачагач сәнин чамалым.
 Билийә рағиб ол, дүняны газан,
 Сән Әсманы оху, мә'на аларсан.
 Вахты бош кечирмә, гәләм ал әлә,
 Аллаһын әмрийлә биләк кәсб әлә.
 Әлә намуслу ол, десин һәр көрән:
 „Агыллы оғлуна, Низами, әһсән!“

ХОСРОВ СӘЛТӘНӘТИНИН ДАҒЫЛАМАСЫНЫН СӘБӘБИ

Кечәләр ятмайыб сөз дейән киши
 Деди: „Көр нә олду Хосровун иши!
 Бир кечә ай ерә гызыл төкүрдү,
 Хосров Мүстафаны юкуда көрдү.“

Бир эрб атында, ачг гашлары,
Дөрд яна төкүмүш көмөнд сачлары.
Юмшагаыгла деди:—Эй мэрд, чапан, сэм,
Ислам йолуна кал, гайат күүрдөн!
Хосров чаваб верди:—Кей ууса экр,
Йолумдан дөмөмөм өлөң гэдэр.
Атам она бахды, бир гэдэр дурау,
Кедиркөн Хосрова бир гамчы вурду.
Хосров тез айылды һөвләк, сәрсәм,
Гаранлыг көрүндү көзүнә аләм.
Хәстәләнди үч ай, о гәвибәдән,
Бир кечә ятмады гәмдән-гүссәдән.
Бир күн ғызышымшыд шәрәб ичәрәк,
Ширини чагырды деди: гаах, кедәк.
Долашаг хәзнәни, көрәк дөвләти,
Бәлкә дә гәлбимин кечә мөһнәти.
Бахаг нөйимиз вар о хәзнәләрдә,
Йохлааг һәр шейи олдугу ердә.
Йохсуллара верәк чавахирләрдән,
Көнүмүз шад олсун, үрәйнимиз шән.
Бәрәбәр кетдиләр хәзнәйә о күн,
Хәзнәләр долуйда даш-гашла бүтүн.
Кейхосровдан галма сандыглар варды,
Онлары эңчирлә багламышларды.
Онуң ғырх отагы хәзнәси варды,
Аңчаг оидан бири онун ашкарды.
Хәзнәләри кәзиб әлләриндә шам,
Ашкарда оланы көрдүләр тамам.
Галаны языда ахтарырдылар,
Әмр өтдиләр кәлди гоча хәзнәдәр.
Ачары, языны верди о гочаг,
Көһнәрин йүкүндән чөкмүшдү торпаг.
Шаһ кизлини хәзнәни көрдүйү аңда,
Бүтүн ачарлара бахан заманда
Ғызылдан гайрылымыш бир ачар көрдү,
Рөвнәгиндән шам тәк нур төкүлүрдү.
О заман соруду:—Де ай хәзнәдәр,
Һансы гапынындыр бу ғызыл ачар?

Дедикдә хәзнәни олан ерини,
Әмр өтди газсынлар нишан ерини.
Гарт дашын үстүндән газылаы торпаг,
Торпагы алтындан көрүндү бир таг.
О тагы алтында бир мәрмәр сандыг,
Чох агыр ғыфыллы, халис зәр сандыг.
Шаһын буйругуяла ону ачдылар,
Төкдүләр байыра ичиндә нә вар.
Бир тилсин көрдүләр халис бир күмүш,
Бир ғызыл лөвһәйлә үстү өртүлүмүш.
Лөвһәни үстүндә көрүндү язы,
Алламаг чәтинди белә в'чазы.
Ону охуматчыи кәлди бир гоча,
Шаһ һейрәт әдирди, о охуюнча.
Тадгиг әдиб тамам гуртарды иши,
Белә изаһ верди о мүдрик киши:
„О дөврүн шаһийди Әрәшир Бабәк,
Чох ағылы иди, һәм дә ки, зирәк.
Фәләкин сирриндән хәбәри варды,
Онуи әһкамында башы чыхарды.
Биаминшид бу сирри едди улдуздан,
Кечәр гәриңәләр, кәләр бир заман
Лөвһәдәки киши, үзүндә вүгар,
Әрәб өлкәсиндән бир адам чыхар.
Рәфтары хош, икид, өзү сөз билән,
Йолу дүз, сөзү дүз, алыи ачыг, шән,
Улдузлар мат галар мө'чүләринә,
Аллаһын сонунчу пейғәмбәринә.
Онуи шәриәти үстүн кәләрәк,
Бүтүн милләтләрә йол көстәрәчәк.
Ағылы кәс она иман кәтирәр.
Она гаршы чыхан, зиян кәтирәр".
Шаһишаһ бахынча бирдән сурәтә,
Үрәйи титрәди, дүшдү һейрәтә.
Деди: „Онукуду һаман бу шәкил,
Юхуда көрдүйүм, башгасы дейил".
Шаһын бәдәниндә чырпынды чаны.
Көзләри гаралды, уюшду ганы.

Гасидаэрдэн сорду: „Белэ адамы
Сиздэн көрөн вармы?“—Сэсэндэ һамы!
Үрөйө көз верэн, көзлөрө дө юр.
Бу көрдүйүн шәкил, элбэт, онуңдур.
Мөккөйө ээлинчө о пак пейгәмбөр,
Мөккөннй торпагы олмушдур эибөр.
Ады Мөһәммәддир, танры хәлил,
Дүня ғыфылына ачардыр дили.
Падшаһ о хәзнэдэн пәришан чыхды,
Көрдүйү бу тилсимдэ гәлбини сыхды.
Шаһын аһвалыны көрүнчө Ширин,
Үрөйи олаанды, аһ чәкди дэрин.
Деди:—Эй ағылада, чүр'өтдө һәр аш
Кейтубад тәхтинин бәзәйи олян,
Сурәти тилсимдә чәкилмиш о кәс,
О язылмыш сөзлөр дейиладир әбәс.
Ағыллы адамлар рәсәд гурараг
Бу иши танмышлар нечә ил габаг.
Кәрамәт саһибн, бөйүк пейгәмбөр
Бу кизли тилсимдә верилимиш хәбәр.
Аллаһ тәрәфиндән вар онда дәлил,
Олур олмаз дини дүняда эәлил.
Бу айин, бу тәриг бош шейдыр мөкәр?
О бөйүк нәбийә ким үстүн кәләр?
Шаһ онун дининә вйләсә рәгбәт,
Чөр-чөп белә галмаз йолунда элбәт.
Гуртарар аллаһын һәр чәзасындан,
Олар һәмшәлих бәхтияр инсан.
Нейләсән, яхшы ад онундур анчаг,
Шаһлыг дә нәслиндә даим гаалчаг.
Хосров чаваб верди:—Догру дейирсән,
Онун тә'сирини һисс әдиһәм мән.
Анчаг хәлг өдәндән ярадан бизи,
Бабаларым сечиб бу динимизи.
Бабамын динини нечә тәрк өдим?
Башга тәригәтә нә саяг кедим?
Үрөйим истәйир, бәхтим олмур яр,
Хошбәхтдир тәлек һушяр оланлар.

О заман ки бәхтим һөкмүнә рамы,
Мөғрибдә, мәшрибдә кәзирди ады.
Бу заман элиндә кәскин дәлилләр,
Яйырды динини бизим пейгәмбөр.
Бә'зән абасында кизләдир айы,
Бә'зән ортасындан гәт әдир айы.
Бә'зән диндирдири ердә гарт дашы,
Бә'зән даш олурду онун сирдашы.
Олмушду чалаалы дағлардан йүксәк,
Әдәли бүрүмүшдү һәр ери ел тәк.
Сәхәсы өнүндә хәзнәләр кими,
Хәзнә бәхш әдирди онун нәсимми.
Ислама дә'вәтлә халга чам верир,
Бүтүн өлкәләрә нурулу шам верир.
Өмр өтди сәхадән әтир дүзәлди,
Һәр кәсә язылы бир һирз дө кәлди.
Хәттийлә бәзәнди һәбәш чәмәли,
Нөггәси олмушду әчәмин хәли.
Начаши нәгшнә бир күн сон верди,
Сонра да Хосрова мәктүб көндәрди.

ПЕЙГӘМБӘРИН ХОСРОВА МӘКТҮБ ЯЗМАСЫ

Варлыгы хәлг өдән бөйүк ярадан
Сәха чешмәсидир, билин һәр заман.
Башлангычы йохдур—әлә гәдимдир
Нәһәйәти йохдур—әлә һәкимдир.
Онун тәсвириндән лал олар додаг,
Ағыл нәфәс чәксә сусар, янараг.
Чәһәннәмә төксә заһиди бүтүн,
Һөкмү дәйишмәздир, буйругу үстүн.
Көнүл гәмли олан бир кунәһкары
Беһишә көндәрсә, вар ихтияры.
Сәбәб, сәбәб дейилә алаһлыгына,
Алмаг да, вермәк дә ярашыр ова.

Фил тачыны өдөр илчэк эсири,
Гарынчая нерер бир пейгамбери.
Симүргү алчалдар: „Ер өн!“ дейэ,
Гошуну тапшырар бир парванэйэ.
Мүти бир баядэсэн, һәмд өт, она сөн,
Һаг таныйырсанса, ондан көзмө кен.
Ону ады йохса, ат о сөздэри,
Бир ердэ о йохса ден ордан кери.
Нэ иддэа өтсөн, бир одур аллаһ,
Нэ мөһнадэ олса энэ одур шаһ.
Гүдрөт газанындыр, буу алаа сөн,
Сөн эмэл өдөрсөн, тапмы әмр өдөн.
Аллаһ ола биямэз һеч пәрәстишкар,
Аллаһлыга аңчаг бир аллаһ ярар.
Эшит, Хосров ады, әй ачиз бөндө,
Йүз чамалы Кейхосров оларсан сөн дө,
Мәхлүгсан, нәһайәт, бир күн өлөрсөн,
Яха гуртармазсан әчәл кәлиркән.
Ким билир, бир овуч мәһбус торпагын,
Башында нәләр вар һей йыгын-йыгыл?
Шаһлыг гуртарсайды өлүмдөн, инан,
Чоку дәм вурарды аллаһлыгындан.
Ловгаланма, худбин кор доланьыр, бил,
Аллаһы көр, корлуг бир һүкәр дейил.
Сөн кимиси чохдур һесаба, алаа,
Һечә бәрабәрсөн бу иддәана.
Ярадылышда сөн тоз бил бу ери,
Дүшәркәдир онун, бах, дөрдәдә бири.
О дөрдәдә бирдән дө һиссәдир Ираг,
Һиссәдә Мәдани бир шәһәр аңчаг!
О шәһәрдә вардыр һәр чүрә адам,
Сөн о ятмышлардан бирисән, әй хаш!
Яранмышлаара бах, дүшүнчәнә бир,
Көр гәдрин нәдәдир, һүдуун нәдир?
Аллаһ бөйүклүй гаршысында бах,
Бүтүн яранмышлар бир һечдир аңчаг.
Бир тәркиб ки, өзү пуч олачагдыр,
Аллаһлыг истәмәк, она һаһагдыр.

Бил, дүняда вардыр бир пәрвәрдикар,
Нэ ерә мөһтачдыр, нэ бир ери вар.
Ону буйругу йла йүксәлдә бәшәр,
Мәни дө бәшәрә өтди пейгамбәр.
Тәрк өт, нэ корәкдир оллара сөздө,
Чәһәннәмнә бошла, бир бах бәһиштә!
Сейр өт тавуслар тәк бу кәзә багы,
Тәрк өт парванә тәк бу одлу дагы.
Атәшпәрәст олма, орда түстү вар,
Ода архаланан Нәмруд сайылар.
Бу яхшы дейил ки, ода галмысан,
Оддан гуртармагын кәл ол мүсәлман.
Бу див тәбиәтлә тапмазсан кичәт,
Атәшпәрәстлайи, кафәрлайи ат.
Мәктүб гуртаранда мәктүбү язан
Мәһәммәд адыны көстәрдә үван.
Чәлд кәдән гәсидлә көндәрдә ону
Ки, Парвизә версин бу мәктүбуну.
Гәсид етирәндә мәктүбү она,
Хосров ачыгындан кәлдә һейчана.
Язымыш һәр сөздән шаһ говрулуру,
Тирйәк атымыш кими сәрхош олурду.
Низә тәк галмышыды һирсдән сачлаары,
Атәш ягдырырды һәр бир дамары.
Чыханда Нәбинни ады гаршуи,
Санки гудуз гапымыш раст кәлдә суя.
Кәлләри саташды бу горхунч сөзә:
„Етсин Мәһәммәддән Хосров Пәриизә“.
Шаһлыг гүрүрийлә йолундан азы.
Дәди: „Чүр’әт әдиб ким буну язды?
Кимин һүнәри пар бу һөрмәтимлә
Адымын үстүндән ад язсын белә“.
Үзү атәшкәһды санки көзәрмиш,
Һирсдән пис дүшүндү, көрдү чох пис иш.
О боюн сындыран мәктүбү чырды,
Мәктүбү чырмады, адыны гырды.
Гәсид бу ачыгы көрдүйү заман,
Тәләсди айрылсын онун янындан.

Көрчөк түстү верир о аташ һәдәр,
 Акаһлар шамына стирди хәбәр.
 О шам бу хәбәрдән гәйзә кәләрәк
 Бәд дуа учуртды пәрванәләр тәк.
 О дуадан сынды Косранын тагы,
 Косранын башындан дүшдү папакы.
 Мустафа дининин мө'чүзәсиндән
 Мәһв олду Хосровун шаһлыгы бирдән.
 Тахтын алындан көтүрдү фәләк,
 Оглу ғылыч чәкди она ягы тәк.
 Сарды бир курулту дәрәни, дагы,
 Хосров ыйванынын учулду тагы.
 Дичләдә дәмйрдән бир көрпү варды,
 Күчлү сәлләр кәлиб ону апарды.
 Гайнар сәмум ели һәр ери алды,
 Ахырда нә Күлкүн нә Шәбдиз галды.
 Зигар давасында сынды гошуну,
 Көйәрчинләр чалды овчу гушуну.
 Бир агачлы киши кирди ичәри,
 Агачы сындырыб гайытды кери.
 Хосрова сөйләди:—Полад әлимлә
 Сындырыб динини атырам белә.
 Бөйүк Мәһәмәдин мө'чүзәсиндән
 Белә ибрәтләри чох олду көрән.
 Чох даш гәлбаи анчаг, буналары көрүб,
 Имана кәлмәди ибрәт көтүрүб.
 Йохдур дин чөпүнүн түстүсү зинһар,
 Шамын кор көзләрә нә фәйдасы вар?
 Зарса да дүз йолда белә бир нишан,
 Писләр мәһрум галды бу доғру йолдан.
 Чәмшиндә, Фридуна бир гәләм чәкән
 Бөйүк пейғәмбәрә йүзләрә эһсән.
 Эһсән о гүдрәтә горхуб тагындан,
 Она бир гул олур һәр заман икән.
 О едди тайфада бу түрк улулур,
 Айдан баалыга дөк онун гулулур.

Эһсән белә ая, ятыркан ердә,
 Нуру шәфәгләнир уча көйләрәдә.
 Аләм гүвәзәтнә олмушдур әсир,
 Аягынын тозу көзә нур верир.

ПЕЙҖӘМБӘРИН МЕ'РАҢЫ

Үмийһаны әви — көзәл бир кечә
 Мәһәмәд дунядан үз чевирикчә,
 Әзүнү Чәбрайыл көйдән стирди,
 Илдирым тәк нурдан Бүрәг кәтирди.
 Тәзә баг киимийди Бүрәг бәзәкдән,
 Буду даг көрмәмиш, башы да йүән.
 Нейсан булуду тәк икчи сәпәрдн,
 Изини бахчанын ели өпәрдн.
 Бир дәннәдир, дүзмүш йәһәринә дүр,
 Минмәмиш дагына һотта тәсәввүр.
 Белә күчлү, нәл мөһкәм, аяллар ғывраг,
 Көзләр ити көрән, өзү гачараг.
 О едди чадырын дар көз өвләды
 Шаһишаһа белә ат багышлады.
 Мәдинәдән гуш тәк учду пейғәмбәр,
 Әтсә мәсчидинин сонуна гәдәр.
 Истәди нәбиләр олсун ғыбләси,
 Буву ғыблә өтди онлар чүмләси.
 Әввәл йол көстәрдн о нәбиләрә,
 Сонра һаг йолунда чыхды сәфәрә.
 Көңүл вәһши киши дүшмәдән дара,
 Мәләккләр юрудан чыхды кәнара.
 Бәһишт ели киши кирдаб ичиндә
 Гүтбүн саһибинә стишди бирдән.
 Әгрәбдә фәләкин багрыны сөклү,
 Әсәдин чәбһәдә голуну бүклү.
 Самая чәкмәз олду кәһкәшан күчү,
 Доғранды арпа тәк Сүвбүлә бүрчү.

Говсу башдан баша хэзэйгэ салды,
Хошбэхтайн чокмэк Мизана галды.
Ринхенин сарды о дорд гарынын,
Гуртарды хейзиндэн кей гызаларынын.
Мүштэрийгэ Нүксэк бир шэфог салды,
Күнэш үзүйүнү элиндэн аалды.
Кей тутан чиллэри о голламагчын
Чэ'бадэн Чэваэйгэ ох верди бахын!
Юсиф кими долдан бир шэрбат ичди,
Юнис кими тутда дурачаг сечди.
Рикабында битаб Сүрейя галды,
Сэрханлик бойнуна нэмайла салды.
Алта нэср-таир ганад чалырды,
Ондан нэср-ваге кери галырды.
Көзүнү охшамас о баг рейнаны,
О көрмөз олмушду артыг бир яны.
О яшыл мейдандан чыхдыгы заман
Сүрүрдү атыны хей сэрлаардан.
Онун сүр'этиндэн кейдэ мэлөклэр
Гол-ганад салдылар бах бирэр-бирэр.
Бурахыб керидэ Чэбраил да,
Ат сүрүб кечмишди Михаил да.
Алыб Мэхэммэди ганадаларына,
Исрафил Рэфрэфдэ ер верди она.
Рэфрэфдэн тубая вурду бир элэм,
Ордан да сидрайгэ тез гойду гэдэм.
Чөлдөн-чөлө догру сүрүр Рэхшини,
Охуюрду көйүн, зэнкин нэгшини.
Гат-гат асиманы ашыб кечиркэн,
Эршин тэлэсингэ етишди бирдэн.
Бүтүн хранимышдан узагашараг,
Та габигөвсэйгэ санчды бир байраг.
Гадимлик үстүндэн өртүйү атды,
Дүня пәрдэсини дартыб гопартды.
Бир ерө чатды ки, нэ чэһат варды,
Нэ мөкандан кимсэ хэбэр тутарды.
Мэхэммэд көрүңчэ мөксансыз мөксан,
Ортаг атылды нишансыз нишан.

Дүня аллаһынын көрөрэк көзү,
Аллаһ көлөмнүн динлэди өзү.
Нэр үзүү ени бир гүвөтө чатды,
Үрәйи нэр түкдэн бир көз яратды.
Көзү үрөйиндэ, гэлби көзүндэ,
Нейрэтди дулюлан онун үзүндэ.
Аллаһдан учалды бөйлө бир хитаб:
„Нэр нэ аруз өтсөн, эт, олма битаб“.
Фазл сарайыды о ер нэһайт,
Мэхэммэд аллаһдан истэди рэхмэт.
Үммөт күнаһийчин дуа өйлэди:
Аллаһ: „Истэини бэхш этдим!“ деди.
Кэрәмөт хэлэти кейдикдэн сонра
Ихлас хэзнэсийлэ дүшдү йоллара.
Бир күлди, сэрв олдү, гайытды кери,
Нилаалкэн бөдр олүб, битди сэфэри.
Бу сэфэрлэ этди мэхлуугу дилшад,
Горхунч чөһөннөмдөн өйлэди азад.
Биздэн өмүр бою гой о нэзонни
Эшитсин даима алгыш, афэрия.

НӘСИҖҖТ ВӘ СОН СӨЗ

Низами, нэ гэдэр сөндө чан дурур,
Даним дүшкүн ол сән, истэини будур!
Дэниздэ бөслөнэн инчийгэ бир бах,
Дүшдүйүчүн чыхар башлара анчаг.
Дән кими ерө дүш, башын учалсын,
Сүнбүл кими олма, ел ерө салсын.
Фөлөк бэд хислөтдир, өйлэ мүдара,
Ниммэтлэ кет, өмүр ахсар ашкара.
Зөһәрлисэ һава толлара гатлаш,
Эләч йохдур, сәбр өт, көстөрмэ тәләш.

Рузкарын табиби афсун сатандыр,
Одур айнииндоки йуз ронк кетандыр.
Каһ бир нештәр пулар, дәрмандыр, деһе,
Сафра учун туршу дүзөр сүфрәйе.
Гулагы чәртәкдир башын дәрманы,
Бир гардаш ганыдыр Сәлуш ганы.
Белә бир мөлһәмлә багланмаз яра,
дәрман кар өтмәз азарамылар.
иг тәк бармаг әм бу бешикдә сәл,
бал һазырлайыб өз бәдәниндән.
д олмагы өйрән инчирдән анчаг,
им ушаг, һәм әмчәк, һәм дә сүдәүр бах.

Дүня бир шотрәндир, унутма ону,
Ики рүх арасы—йүңкүл оюну.
Горхулу оюнда һейф олсун сәнә,
Үзүнү голярсан торпаг үзүнә.
Бу хеймәдә баглы нәйләйәчәксән,
Кәл бир нечә илдән бойнуңу ач сәл!
Аягыны чыхар, дардыр начилән,
Дар башмагла кедән йорулар өркән.
Йола дүш чатарсан бир күн мәңзилә,
Зәин әт ки, бу кәнди көрмәдин белә.
Әкәр бир кейфи вар, йүз дәрди вардыр,
Бир күл дәрән йүз-йүз тикан гопардыр.
Турш вә ачы кечди кәччәлик күнләри,
Сафра, севдә долү өмрүн сәһәри.
Яшайыш вахтында хәстә һалдайыг,
Чүнки вәһши гурдла бир чувалдайыг.
Мәһрумауг дагыһла бир күн өлүркән,
Күркәндән Кирмана йол кедәчәксән.
Күркәндән Кирмана аз дейил анчаг,
Биздән әчәләдәк түк гәдәрдир баг.
Бир башымыз вар ки, хәчәләтләндир,
Һәсрәтдән һәр заман ерә әйлир.
Чәләдә һейбәтини көрән баш карәк
Диз үстә отурсун ерә чәкәрәк.
Кечиб кетдйимиз вилайәтә бах,
Вилайәт дейил бу, зиндандыр анчаг.

Истидә әд кими ғызышан заман
Гәб тәсәлән алыр гар, союгундан.
Гар яған заманда гачараг енә,
Бүрүнүрүк тамаһ һейван түкүнә.
Белә бир аягла гачарлары һеч?
Белә бир ганадла учарлары һеч?
Залымныг әдирик бу һалда енә,
Әһсән биз тәк зәиф залым силкинә.
Гарышга белә зүлм әдән нәфәр
Зүлмүнә иландан бир әвәз көрәр.
Йол кечиркән көрдүм балача бир гуш
Гарышга овуйчун пусуга дурмуш.
Овуку әлиһә кечирмәмишкән,
Айры гуш овлада өзүнү бирдән.
Бәлә көрәчәксән пислик өтдинсә,
Әвәз верәчәкдир дүня һәр кәсә.
Әләләт айнасы—бөйүк асимаһ
Сәндән көрдүйүнү, әкс әдәр һәр ан.
Бәләл бир шейдир ки, пислик әдәләр
Өз ишиндән өзү чәкәчәк хәтәр.
Әшитмәмишсәми бу мәшһүр сөзү:
„Гую газан адам дүшәчәк өзү“.
Сәмма дүня башсыз бир бош диярдыр,
Ерләрин, көйләрин сәһби вардыр.
Дәһиздә я дагда көрмәдән хәләл,
Я бир дүрр кизләмиш я гиймәтәли лә'л.
Ағыл тутиясы олак кимсәләр
Иса тәк һәр көкдә бир дәрман көрәр.
Ибрәт көзләримиз оларса тәләф,
Нә биләк күлдүр бу, яху бир әләф?
Туттаг, сән вүчудун бир өттәрсән,
Ахыр яначагсан бир уа да олсан.
Сәндә Чәлинуһә әми дә олса,
Өлүркән дөнәрсән бир Чәлинуһә.
Мадам ки, ачизки, өлүмдүр сон йол,
Истәр Әфлатун ол, истәрсә күрд ол.
Бу хош нәсиһәти хатырлагяг кәл,
Бир дәфә өләк биз, өлмәздән әввәл.

Мөһнәтдән гуртарды көз юммага бах,
Тапды ничатыны туту бу саяг.
Анд ичиб Юсиф тәк дост олсая да бил,
Сәни сәрт түкү гурда бошлай дейил.
Аббадәни вә өкүзә баглар,
Бир көзүн күләндә бирис ағлар.
Нә хәлә вдирсән, бу тиләимән йол
Сәндә чан гоярмы? Йох, йох, әмин ол!
Нә гәдәр су төкүб бир шийәйә сән,
Гүмү бу хәлбирлә әләйәчкәсән?
Бу доггуз мәтбәхдә бу бәдән, ахыр,
Пәмишәлик белә галмаячагдыр.
Бир вахт олачаг ки, етәчәк сон күн,
Кизиндә оланлар чыкачаг бүтүн.
Көрмәзсән тозуну бу заманәнини,
Ялыз өз тозуну көрәрсән, йәгини.
Азугәни көтүр бу дунядан сән,
О дуняда әләф көрмәйәчкәсән.
Дүррү бурда ахтар, о ердә анчаг
Бир сәдәфдән башга шей олмаячаг.
Бу гара сәдәфә дигтәт вериркән,
Чох мә'на дүррүнә раст кәләчкәсән.
Орда үрәк ачан мин пәрда вардыр,
Нәвәси тәр-тәзә, хош маһнылардыр.
Көһнәләр сөз деди нөгсансыз, тәминә,
Мирвары дешдиләр—надир, ләкәсиә.
Рузкар уауи кечсә, тоз олса әкәр,
Мирварынын үзү саралар, кедәр,
Беш йүз етмиш алты кечди һичрәтдән,
Белә хал көрмәдим көзәлләрдә мән.
Билдим һәр өлкәдә меһримдән бу ан
Вардыр гучагында бир кәлини тутан.
Мән өз тиләсимини бирдән гырагаг,
Бир нишан багладым һәр бейтимә бах.
Дедим дост тутарса хәтрими һәр ким,
Буяларда көрүнсүн она истәйим.
Мән пәрдәдә чанам, бәдәндир бейтләр,
Оналар бир көйнәкдир, Юсифәм әкәр.

Кәлини күл чичәк бәзәйи ертмәз,
О, көздән итсә дә, көнүлдән кетмәз.
Өртүдүләр олуз бизимлә заһир,
Чагырдыгын ердә Хызыр тез кәлир.
Низаминин шеири охунан заман
О да һәр бир сөздә көрүнәр әян.
Нечә сәндән гачар, сәнә көрүмәз,
Сәнә һәр бейтиндә бир сирр ачан кәс?
Йүз ил сонра сорсан бәс о һардадыр,
Һәр бейти сәсләнәр: „бурда, бурдадыр!“
Мән ипәкгүрдүмә ишләйән заман,
Ипәк һазырларам сәдә ярпагдан.
Агзымдан бишмәмини бир шей чыхарсам,
Чий су ичсәм, олсун гой мәнә һарам.
Бир хәзнә тапмасам кечә ятмарам,
Гыфлы ачарсыздыр хәзнәмин тамам.
Гара торпаг кими бәсләйиб һәр ан,
Бир хәзнә верәрәм бирчә арпадан.
Әввәл бир дән есәм, бичин заманы
Дәнлә доладурам бөйүк хырманы.
О торпага әһсән вә афәринләр,
Бир аз арпа ейиб, бир хәзнә верәр!

ПАХЫЛААРЫ МӘЗӘММӘТ

Яшсыз бир көз көрүб, аһсыз бир нәфәс,
Әтсә Низамийә пахылыг һәр кәс,
Көрсүн мән газанда дағларча мә'дән,
Мә'дән йох болкә дә чан газырам мән.
Агзымдан дүрр кими чыхан сөзчүн мән
Чыхырам мин ишдән, мин бир дөйүшдән.
Әлә котирмәкчин бир шәбчырагы,
Яхыб яндырырам дили, додагы.

Дейирэм шаһарын хэзінэдэрм
 Бир аз арпа олса көндөрсин бары.
 Өлү өшшэк кэндэ чохдан бәалдир,
 Бу, чөл һейванына бир тәсәалдир.
 Таһрым, пусгуда чох ирдәчмәлар вар,
 һасар чәк көрмәсин сөзүмү онлар.
 Сөз яхшы да олар, яман да бир бах,
 һамы яхшы истәр, мүмкүнү анчаг?
 Нәр кәс мәанидән пай аамыш дәрин,
 Биләр мәһасыны белә сөзләрин.
 Гәрибләри йыхма, бир ширсә эхәр,
 Итләр гәрибләрә дүшмән кәсиләр.
 Ғылынчыһла кәлдә чох мәни данан,
 Шаһыны сөндүрдү мәни вураркан.
 Чохлары сусдуруб өз инкарыны,
 Дил дейил узатды гулаһларыны.
 Исайя дейәнләр дизә кәлдиләр,
 Батыб өшшәк кими палчыһа ексәр.
 Мәхлауг тәһсиндән горхуму кәлир?
 Зирейим күнәш тәк парлағ, зәрландир.
 Бир шам яндырса да нәр уладу мөндән,
 Күнәшлийи йохдур мөндән өйрәдән.
 Йолумун үстүндә бир зәррә көрсәм,
 Йүз әллә галдыррам йүксәйә нәр дәм.
 Дашлардан агзыны касамә вурат,
 Алмасыма дәйиб, дүрр олду һаман.
 Булут тәк бәһримдән бәзәнир әғяр,
 Мөндән огурайыб мәнә сатырлар.
 Дағлар кими мөндән сулары алаң,
 Үзүмә сәпәрсә, ичәрәм, инан.
 Мөндә сәбрә бах ки, гулуму көрчәк
 Она түркләр кими, чәкирәм едәк.
 һашынын сазыны көкәләрәм бәһән,
 —Тәрлансан,—дейирәм бир сөрчәйә мән.
 Гәшәнк көз көрүрәм гаргада анчаг,
 Пис шейә дә сөзүм әһсән олачаг.
 Бир гулағым ачы сөз өшидиркәв,
 Бириһлә чох сағал өшидирәм мөк.

Белә усталаһла, горукрам ки,
 Туһанда солмасын шаһым күл тәки.
 һансы бир өлкәдә аамышса чырағ,
 Нәр бир ганачағлы верәр она яғ.
 Бурда әһбәр иһли галхарса бир шам,
 Кафур үфүрәләр она бил мүдам.
 Шәкәр әвәзинә әһәр дадачағ,
 Нәр күгтә ардынча сөйүш нә данлағ.
 Әтәйимдән төкдүм дүррү дәннәз тәк,
 Тәһә дашларындан сикәм олду тәки.
 Дәннәз даш атыр мәнә тәһ әдән,
 Атамыш да тапар дүррү дәннәздән.
 Дилим халғ агзыны өйләмиш ширин,
 Мәним агзым олуш бир әһәр тәки.
 Дәйирман ишләдән бир өкүзәм мән,
 Апардығым дәндир, сәпдийим дә дән.
 Илдырым кимийәм, күләр додағлар,
 Суда гәрг олушкән, од тутуб янар.
 Иландан дад өтмә, әй хәзнә үрәк,
 Илансыз олармы хәзнә, де көрәк?
 Бәһиштин тавусу, олаңда ашкар,
 һалғанни ериндә иланлар дурар.
 Иланлар тавуса мынчығ атарлар,
 Онларын ки, ваһид бир саһни вар.
 Атасы һиндандир, анасы түрккән,
 Ики иргәд доғмуш, һахыша бах сән.
 Бир мисдир өртүмүш кимия илә,
 Сәһв өтдим, хәзнәдир, әждаһа илә.
 Бир хәзнә гоймушам дәннәз узағ,
 Гоймушам хач үстә бир янар чырағ.
 Сән о дүррү галдыр, дәрәны тәрк өт,
 Хачы ялғыз бурак, чырағы ал, кет!
 Чох да одһәрәстәнк бунда әяндир,
 Бу сәвләр тәлғ илә йогрулуш гандир.
 Бакир кәлиңә бах, үздә дүвағы,
 Тәһидлә бағланмыш башы, аяғы.

ГЫЗЫЛ АРСЛАНЫН ҺӘКИМ НИЗАМИНИ ЧАҒЫРМАСЫ

Сейрләр догуран дәрик дүшүнчә
Көзәл кәлиниңмә бәзәк веринчә,
Агымлылар мәнә деди—мүбарәк,
Дедим ки:—Аглык Йолу бир кәрәк.
Бу бир кәчәвәдир, айы пардәлә,
Күнәшлә ай көлмәз сая бу ердә.
О гәдәр севдиләр алгышляраг,
Көзә йүксәтдиләр башыны, бир бах!
О гәдәр вердиләр мәнә мүлк вә мал,
Инанмаг мәнимчин олмушдур маһал.
Чиндән кәсимәмәиш кәлән парчалар,
Мүшк ийиндән башга көрмәмәиш губар.
Шаһа лайыг атлар, гызыл чиләвалу,
Кәяни бәзәклә бойну доп-долу.
Хәзнә алачагдым һүзурда һәдсиз,
Ондан артыг гулам, бешдән чох кәниз.
Көр ишим нә олду, бах һал нә һалды?
Атым сәгәт олду, йүк ердә галды.
Әсәримә алаң өмүрдән дойду,
Әкдийи әмәини бичмәмәиш гойду.
Әфсус әйләйәрәк бу зүлмә, дурдум,
Өзүмә шам кими бир ғылыч вурдум.
Бир гәсид кәләрәк мәктүбә бирдән,
Мәнә салам верди, әйләшди һәмән.
Деди:—Тез бир айлыг йола ол һазыр,
Отуз ағачлыгда шаһ гурмуш чадыр.
Сәни бир нечә күн көрмәк истәйир.
Фүрсәти фот өтмә, көстәр бир тәдбир.
Бир кагыз көстәриб, деди: „Фәриандыр,
Һәм сәнә дуадыр, һәм дә һаяндыр“.
Шаһын мәктүбуну башыма гойдум,
Үч ериндән өлдүм, мөһрүнү сойдум.
Хилас олду ону окуян заман
Ачарым дәмиздән, дәмизим дашдан.
Шаһын гулагуна кетмәкчин дурдум,
Галымб юбанмадан ата отурдум.

Чөлә тәрәф сүрдүм тәләсик аты,
Даглар, чөләр ашдым, ачыб ганады.
Кедишдә гоймушдум маралы кери,
Чатмазды гушлардан мәнә һеч бири.
Тәбим дә ачмышды йолларда ганад,
Мәндән ойнаг иди алтымдаки ат.
Кедирдим гәләм тәк сәчдә әдәрәк,
Башыма сүпүрүб ери пәркар тәк.
Көрүрдүм кәлиңчә һәр мәнзилә мән,
Шаһын дәвлатиңә мин дуа өдән.
Һәр чешмә башында ичиб тәзә су,
Тәзә дуа өтдим шаһа, догрусу.
Һәр дагдан, һәр чайдан кечиб кедиркән
Бир салам алырдым шаһын лүтфүндән.
Мүшк гогусундан шаһын сәрәсәр,
Ер мәним алтымда олмушду әнбәр.
Йолун әзиййәти сона чатыркан,
Шаһын бүсәтына чатдым бу заман.
Гәсид дахил олуб деди:—Чаһанкир,
Дәниз саһилиңә чешмә көлмишдир.
Дәркәһдан чыхараг гапычы нәфәр,
Дәрдәдән гәвваса етирди көвһәр.
Мәни апардылар шаһын янына,
Үтарид етишди ай сәһманына.
О Кейгубад тачлы, Чәмшид тахталы шаһ
Десәм бир күнәшди әтмәрәм күнаһ.
Фәләк һүзуруна олмушду тәшнә,
Һейран галмышды ай оқун ишинә.
Сәмәргәндән тутмуш Сөгсейнә гәдәр
Һамиләри дурмуш белиндә көмәр.
Гапысы ачыгдыр карвана һәр ан,
Йүк йүкә сөйкәмиш һәр яна бахсан.
Сүрмәйи далгасы дәнизә бәнзәр,
Гәлбиндә һәм нәһәк, һәм дүрр кизләдәр.
Гызыл шаһ тахтынын сайәсиндә, бил,
Чох шаһлар гоймушдур башыңа өклә.
Мәчәлисиндә варды бәһишт алати
Шәрәб чохагундан доламушду кәми.

Сәхалы элиндең аамыш һәр нәфәр
Бир шәһәр кәлири, яхуа бир шәһәр.
Дәркөз ғылынчылар чәкинчә һасары,
Рүхсәтсиз бурахмаз гәдәрханлары.
Өргәнүн нәвасы, чәкинчә һаләси,
Зәһрә мәңзиләниә чатдырмыш сәси.
Чалгычы мизрабы телә вурарды,
Ипәк көмәкләләр көмләк чырадым.
Һәр нәгмәни аяры пәрәси варды,
Һамысы бир ердә чан алырларды.
Дәстә-дәстә дурмуш чан алаң көзәл,
Дилдә Низаминин яздыгы гәзәл.
Бир ширин авазла һей охуорлар,
Чәкинчә ярасына мөлһәм гоюрлар.
Сагиләр элиндә мей чамы долмуш,
Шаһәншаһ мей ичмиш, дүшмән мәст олумш.
Шаһа сөйләйәндә: „Кәлимиш Низами“,
Даһа да шад оладу бу кейф әйяли.
Яланчы заһид тәк мәни тутмады,
Һаггында һөрмәти һеч унутмады.
Мүдара әтмәкчин мәнимлә о кун,
Әмр әтди ортадан мей көтүрүләсүн.
Сагиләри әтди хидмәтдән азад,
Чаланлар чәкилади, кәсиди бусат.
Деди:--Атыб мейи, чалгыны төмиз,
Бу күн мәшгул олаг Низамийлә биз.
Ше'ринин янында руд сәси нәдир?
Онун һәр бир сөзү бир тәранәдир.
Мейи ат, кәлимишдир Хызр өзү, бир бах,
Дирилик суюну онула тага!
Сонра һачиб кәлиб деди:--Юбанма!
Әй биләк анасы, тез кәл даяма!
Кирикән өзүмдә дуйдум бир рәшә,
Зәһрә кедән кими бөйүк күнәшә.
Башымы бойнуму ерә әйәрәк,
Дәдим инсар әдим буналары кәрәк.
Өпүм аягындан, дәдим, ер кими,
Шаһ галхды ериндән фәләкләр кими.

Гучагаадым ону, гаадым о айла,
Сүләйман ойиңады мән гарынчайла.
Чошдум о вугары мән көрән кими,
Аадым гучагыма ики аләми.
Нахыш кими дурдум һүзурунда мән,
Отур буюрунча, отурдум һәмән.
Данышдым веринчә тәләсим фүрсәт,
Әлә сөзләр дедим, бәйәндә дөвләт.
Сөзләр ки, ризвана чох хош кәләрди,
Сөзләр ки, зәбани она күләрди.
Әтдим шаһа лайиг чохлу нәсипәт,
Гапылары ачан һәр чүр вәсийәт.
Бир чох зә'фаранам палдавалардан,
Шәкәр күлүшүчүн верирдим һәр ан.
Аглатдым оналары бо'зән булут тәк,
Бо'зән дә күлдүрдүм, әтдим бир чичәк.
Мән данышдыгча, шаһ дейирди әһсэн,
Агма оянимышды, йохду чәһд өдән.
Сәсим сагиләри өтмишди биһуш,
Чалгычы дастаны тамам унутмуш.
Раби кәлиб сәна охуа дүрр тәк,
Мәчаләсә хәзнәдән верди мин бәзәк.
Мәлик һикайәми динләйән заман
Агзына бал төкдү бу ширин дастан.
Чатанда дастанын ширин еринә,
Мәтләб кәлиб чатды Хосров Ширинә.
Әлини чийиниә гойду һөкмүдар,
Мәни тәһсинийлә әтди миннәтдар.
Бәйәниб сөзүмүн һәр бир ерини,
Тә'риф әйләйирди „Хосров Ширини“.
—Әй көһһәр сәррафы, гурдун бир бина,
Сөзлә бәзәк вурдун сәһәт юрдуна.
Сөз дедим өлчүсүз дастанында сән,
Биз тарихиңлә яшатдын, әһсэн!
Кәчавәси ширин, дувагы ширин
Кәлинини көрдүк, көзәлдир Ширин.
Сән ки, ону әтдин бизимчин һалал,
Нечә гиймәтләнер о сачлар, о хаал!

Мән дә, гардашым да ана сүдү тәк,
Сәнә мааш кәсәк бу күндән кәрәк.
Гардашым тутмушду бүтүн дүняям,
Дүняйым шаһыйды, һәм пәһлавям.
Узун эһәмәтиний бары әсәрә
Нечә әвәә верди, сөйлә бир кәрә?
Әшитдим ки, сәнә һөрмәт кәстәриб,
Өз мүлкүндән сәнә ики кәнд вериб.
Онлары алдыным, о кәндләр һаным?
Сөйлә вердиләрми сәнә ферманым?
Көрдүм чүшә кәлиниш сәха дәрәсы,
Истәр бәзиркана чатсын әтәсы.
Абад әтмәк истәр виран торпагы,
Азад әтмәк истәр дүшкүн дустагы.
Дуалар сөйләдим она йүз кәрә,
Тахтыны сәрәсәр тутдум көһәрә.
Охуяндан сонра шаһа дуалар,
Ону зәманәдән әтдим хәбәрлар:
—Бу гаш-дашлы тачын ягутуну мән,
Мүзд үчүн дүзәдәдим доғрус, билсәң!
Бу шириң нағылдан мәним мәғсәдим,
Буйду ки, шаһлара дуалар әдим.
Шаһ тәшәккүрүң мән өшидиркән,
Шәкәрлә Шириндән бәһс әдим нәдән?
Хүсуси малындан бөйүк һөкүмран,
Мәнә артыг верди буюрдугундан.
Әлә ки, өмрүңүн кәмиси батды,
Мәни йох, әләми мөһнәтә атды.
Дураркән ериндә сән тәк шәһряр,
Өлкәләр бәзәйән о шаһзадалар,
Базарым ғызышар бәхшишдән, әлбәт,
Бир бәхшиш ки, ондан чохаалар рәғбәт.
Сәминми һиссимми мәним дуяраг,
Шаһ габул әйләди тә'рифимми бах!
Мәним тә'рифлаарим хошума кетди,
„Һәмдүняң“ кәндиңи мәнә бәхш әтди.
Әһимә дә верди язылы ферман,
Ғызыл шаһын мөһрү үстүндә әял.

„Биз бәхш әйләмишик бу кәнди она,
Чатсын Низаминий өз өвадына.
Әвәәсиз верилмиш она бу дәвләт,
Ғиямәтә кими онунду, әлбәт.
Иһанмаса буна һәр һансы бәндә,
Онун дүшмәниийк аллаһ да, мән дә.
Она тә'һә вурса әкәр бир хәсис,
Вәһшәт олачагдыр ғысмәти шәксиз.
Зәманә дурдугча өзү, өвады,
Лә'һәтә раст кәсини, гаһксын фәрйәм*.
Дүзәлдикдә иши дүшкүнүн о күң,
Гапысыны ачды хәзнәниң бүтүн,
Бәзәди үстүмү шаһ хәләтиһә,
Ғәлбими аллаһын мәрһәмәтиһә.
Бәхшишкәндән мәнә верәрәк ферман,
Мүрәххәс әйләди өз һүзурундан.
Шаһ янына кетдим мәс'уд бахтиһә,
Янындан ғайытдым Маһмуд тахтиһә.
Кетдим, Кә'бәвәйдән, санки бу сәфәр,
Кәлдим, санки Әһмәд ме'рачдан дөнәр.
Әшитдим ки, пахыл, кизили чиб кәсэн,
Сән онлары мәнәдән яхшы билирсән,
Сурәт Юсиф кими, батин чанавар,
Хурушла верәрләр зәһәри онлар,
Дейәр: „Нәдән билмәз ғәдриңи дүня?
Рәва көрәр сәнә бу гәдәр чәфа?
Бир кәли ки, она гул ола көйләр,
Бир хараба кәндә лайигдыр мәкәр?
Кәнд нә кәнд, андырыр дар бир күрәни,
Ярымча ағачдыр узуну, әһи.
Кәлириндән артыг онун хәрчи вар,
Ярылыға әкәр ону абхазлар*.
Пахыллара дедим: „Сиз билиң, йәғини,
Күфраны нә лазым, нә'мәт сәһниң.
Әй огру, ләғи атаң, дә көрүм, нийә
Меһтаб тәк дүшүрсән бу виранәйә?
Сән бир һәмдими бах, „һәмдүняң“ дейил,
Бир һәмдим яхшыдыр отуз кәндән, бил.

Иш вә экин варса о кәндә әкәр,
Мәним һәр сөзүмдән бейһәшт көйәр.
Дәһһан сүнбүлү вар о кәңдин, нә гәм,
Мән дә салхым-салхым дүрр кәтирмишәм.
Ону булуудан ахыrsa Фәрат,
Мәним додагымда вар абн-һәят.
Кур мешәси вардыр, сөйләсән бу дәм,
Вар ә'ла бир уддан мәним йүз мешәм.
Мүлк үчүн әтирәм тәшәккурү мән,
Алчак, руһланьрам һаала кәлирдән.
Хәрәбәйсә о ер, тәләш әбәсдир,
Хәрәб, абад өдән шаһ вардыр, бәсдир.
Сәдәфдән яхшыдыр бир дүрр, догрусү,
Туфандан яхшыдыр бир аз тәһна су.
Истәйирди, он кәнд багышласын шаһ,
Хидмәтим лайигди бунаара биләһ.
Шаһ көрдүкдә вардыр мәнәдә гәһәт,
Истәймә көрә исрди вилайәт.
Мадам ки, мән шадам бәхш өдән разы,
Бошла фүзулуғу, кәс бу авазы!"

ЧАҺАН ПӘҺЛӘВАН ШӘМСӘДДИН МӘҺӘММӘДИН ӨЛҮМҮНӘ ТӘӘССҮФ

Көр нә данышырдым, сөз һара чәкди,
Атым баш апарды кәһара чәкди.
Дойду султанлыгдан шаһым бир заман,
Фитнәһин тозуну силди дуньдан.
Фәләкә учалтды әзәмәт тагы,
Дүз едди игләмдән кәлди сорагы.
Тәһһиниң нә'рәси ми-ми кедәрди;
Бу көчмәк тәһһидир, ким зәһн әлдәри?
Ики ай олмәз ки, тәһһан салымш сәс,
„Бу шаһын көчүдүр" демәзди һеч кәс.
О тахтда отуруб чох аз өмр өтди,
Шимшәк тәк тез доғду, тез көздән итди.

Чаванлыг багындан смәди бәһәр,
Аб-һәят ичмәди, бил бу Искәндәр.
Дүшмән ярасындан шәһид оладу бах,
Артыг чәза версин дүшмәнләрә һаг!
Өз сәвийһәсини көйә гаалдырды,
Бу хәрәб маяны суя салдырды.
Дәһһан йох олдуса инчиләри вар,
Ачылар бизимчин еңә гапылар.
О көһһәрә тәрәф йөнәлди әкәр,
Өз ериндә гәһһын сәһһәки көһһәр.
Она рәһмәт фәйиз вердисә сағи
Олсун варисинә бу дуня бағи!
Тахтабәнд өтдисә ону бу торпаг,
Тахта отуранлар гоһ яһасын сағи!
О тәһһна олдуса, аллаһ һифз өтсин!
Инди тәһһ гоһһи узун өмр өтсин!
Хүсусән о шаһлар мүлкүнә яһрис,
Дуалара лайиг, рәһмәтә баис.
Бөйүк Нүсрәтәддин—онун адындан,
Ярадымыш алмыш нуруну, инан!
Шаһларын пәһһан бөйүк Атабәк,
Уғрулар бир затдыр, шаһ Фридуң тәк.
Әбубәкр, Мәһһәмәд кәстөрәк дәд,
Олдан Әбубәкрү-Мәһһәмәддир шад.
Тәһһ гоһһи шаһларын тәһһидардыр,
Дәһһәтдә шаһларын яһкарыдыр.
Әһһинә сәһһинир едди сәйярә,
Одур һаким олан көй фәләкәләрә.
Удузлар тахтыннын аялаардыр,
Фәләкәләр өһһн ер—торпағлаардыр.
Өләкәләр фәһһ өтсин тахты һәр заман,
Еһһи өләкәләрә олсун һөһһүран.
Дуньялар дурадуча о шаһым сүрсүн,
Догрулсун дуньда арзусу бүтүн.
Айрылмасын ондан сәдәт бир аһ,
Дәһһи көмәк аһһын бәһһиярлыгдан.
Битирдиң сөзүмү сәдәтлә бах,
Бүкдүм чәһһан заман бу ерә вараг.

Әкәр бир сәһв өтдим, ишләдим күнаһ,
Сән ки, әфв өдәрсән бағышла, алаһ!
Низамийә һәр ким сөйләсә рәһмәт,
Истәрәм ки, руһу шад олсун һәр вәгт.

ИЗАҢЛАР
ВӘ
ЛҮҒӨТ

МӨТНИН ИЗАҢЫ

Сөх. 1. Додмур Давудулугаа үрөйни сэн,
Зэбуугуу баш тут һәр бир шөһрөтдөн.

Әфсанәйә көрә, Давуд пейгамбәр фусункар бир сәсә малик
имиш, Зэбуру (онун дини китабыдыр) көзәл сәсәә охуругаа,
бүтүн пейгамбарлик иддасында оланлар сусарлармыш. Низа-
ми бурада өз әсәринин Зэбур кими гүввәтди олмасынм ис-
тәйир.

Сөх. 3. Даһа дүшүнчәйә йол вермә артыг,
Гаршына даг чыхар, я да гаранлыг.

Йә'ни, алаһын варлыгынм биомәк үчүн дедикләримдән
артыг дүшүнмә, чүнки нә гәдәр чох фикирләшсән, ону тама-
милә дәрх әдә биомәйәчәксән.

Сөх. 3. О, көйләрин доггуз һәрфиндән ерә
Һәндәси рәгәмләр чызды бир көрә.
Яг верди шамына ағлын көзләрдән,
Руһун биткисинә сую чийәрдән.
Алты яха ачды тәрәфләрә о,
Дөрд көһәр бәхш әтди гара ерә о.

Гәдим әгидәйә көрә, ер бүтүн алаһин мәркәзи һесаб олу-
нурду, көй исә доггуз тәбәгәйә бөлүнүрдү. Йә'ни, дүня яра-
дыларкөн көйләрин доггуз тәбәгәсиндән ерә эләмәтләр көн-
дәрдн, мәхлугаты яратды. Инсана агыл нә көз верди, руһ,
дәрракә верди, алты чәһәти ярадыб, она дөрд көһәр сечди.
Алты чәһәт—саг, сол, дал, габаг, юхары вә ашагы; дөрд көв-
һәр исә—аб, атәш, хак, бад (су, од, торпаг, һава) дәмәкдир.

Сөх. 5. Ибраһим тәк, бүтү охша, әзиләә,
Аччаг, бүтханәни ондан тәминләә.

Йә'ни тәк олан алаһы гәбул әт, амма яланчы алаһлары
рәдд әт.

Әфсанәйә көрә, Азәрин оғлу Ибраһим бүтханәдәки бүт-
ләри ғырыб балтамы бөйүк бүтүн чийиниә гоймуш нә бүтләри
о ғырмышдыр—дәмишдир. Бәйтдә бу әфсанәйә ишарә олунир.

Сөх. 6. Бири он арпаны әйләйиб мөһраб,
Ики даша дейир, бири, үстүрләб.

Йа'ни бири сөрбаз киши элинде он арпаны ойнатмагга
сирралары ачмага чаламышыр, дикери нсэ ики дашы устурлаб
адаандырарат, калачакдан хабар вермэк истайыр. Булар та-
мамлаа абасдыр, дунянын сирраларини неч кэс ача билимир.

Сәһ. 8. Өз фэзилатини мәнэ дост ала,
Сынама неч мәни эдалатинаа.

Йа'ни мәним һәрэкәтләримә эдалатла бахсан, чох төлөб-
кар олсан, мәним ишим писдыр, чүнки сәнэ лайиг иш көрмә-
мишәм. Сән мәнэ фэзилатла бах вэ күзәштэ кет.

Сәһ. 9. Шарһат винна баглайыб дөрд һәдд
Әбәдкһәтэ о, вәләдин рәһләт.

Мәһәмәддәдә сонра калән дөрд хәлифәйә (Әбубәкр, Өмәр,
Осман, Әли) ишарәдир.

Сәһ. 10. Султанлаара лайиг тәхтиндә, зинһар,
Беш нөвбәйә дурмуш дөрд йолдашы вар.

Султанларын дәркахында күндә беш дэфә салам маршы
чалаындыгы киши, онун гуллауында, күндә беш вахт намаз гыла-
маг үчүн, дөрд йолдашы (Әбубәкр, Өмәр, Осман, Әли) һа-
зыр дурмушлар.

Сәһ. 10. Хәлил, гошунунун бир әскәридыр,
Мәсиһ, карванынин бир рәһбәридыр.

Хәлил—Ибраһим Хәлил, Мәсиһ—Иса демәкдир.
Йа'ни, бүтүн пейғәмбәрлар она табидир.

Сәһ. 10. Мән тәшнә инсанам, о бир сәрни су,
О мәним суюмдур, мән онун тозу.

Йа'ни, о мәним абрумдур, мән онун аягынын торпагы,
тозуям.

Сәһ. 11. Хуршида адам бири аяга дурул,
Чомшида чамы илә тахта отурул.

Бурәдә күнәшин чыхмасы тәсвир әдиләр.

Сәһ. 11. Гаалиб сөз Туғаны кириб мейдана,
Гылынч верди гәләм Гараханыха...

Йа'ни сөз шаһы мейдана кириб (сөзүнү башлайыб) гылынч
чы Гарахана (сөз устасына) верди.

Сәһ. 12. Суслурдуя Үтарид гәләмини сән,
Зөһрәйә ипәйи; вәләдин тикән.

Үтарид (Меркури) улаузу кечмишдә кейләрин язычысы,
Зөһрә (Венера) ипәк кейиман бир гадия шәкиндә тәсәввур
олуунду.

Йа'ни сәнин көзәл язан гәләмин Үтаридини гәләминни тыр-
ды, сәнин көзәл сөз базакларинин жында Зөһрәнин зәриф
ипәк палтары тикана доңду.

Сәһ. 12. Чәдкдийн әмәйә вермәсәк дәйәр,
Фирдовси тәк сәни умсугат әкр,
Гызылы сәмәзсән, ондан гачарсан,
Истәсән фуганы ачыб сачарсан.

Султан Маһмуд Гәзнәви Фирдовсийә "Шаһнамә" үчүн һәр
бейтинә бир гызыл шәд өтмишин. "Шаһнамә" тамам олуғда
султан Маһмуд гызыл әвәзинә она алтымыш мин күмүш көн-
дәришин. Фирдовси буну үч ерә тәгсим әдиб бир һиссәсини
һамамычы, бирини хидмәтчиё вэ бирини дә дәлләйә вермиш-
ди. Юхарыдаки бейтләрдә бу һадисәйә ишарә олуунур.

Сәһ. 16. Бир ад ки дунянын гулаагарына
Ики "мин" һәрфиндән салмышдыр һаага.
"Алаһ"дә бир "мин" вар, онда икиси,
Бәлушмудур "аләмн" пахылалыг һисси.
Гәләм башлайынча гарәтә ер-ер,
Бир "мин" она тацдыр, о бири кәмәр.

Йа'ни "аләм" сөзүндә бир "м" һәрфи оларат бүтүн аләмни
бири-биринә бағлая бәләмәмишдир (әрәб әлифбасы илә "Je"
ики ерә бөлүнүр), "Мәһәмәд" сөзүндә ики "м" һәрфи олду-
гу үчүн, ортасындаки һаләт шәкиндә олан (h) Мәһәмәд үчүн
бир кәмәрдир ки, ики "м" һәрфини бири-биринә бағлаярат,
ики аләмни сәркәрдәси олушдуур. Бу да "аләм"нин пахылалы-
гына сәбәб олушдуур.

Сәһ. 18. Оларкән аләмә Илдикиз ейә,
Дөрд тәкбир сөйләди сәди өлкәйә.
Тапшырды аләмни о, бир чана тәк,
Мәдәм ки, чаны вар, өләмәшин демәк.

Йа'ни, Илдикиз өләркән дунядан иман илә кетмәк әләмәти
оларат дөрд дэфә "Аллаһ әкбәр" дейиб, иxtиярында олан
сәди иглани, тамам пашаһалыгы чаны киши сәвдийи оғлу
Әбубәфәр Мәһәмәдә тапшырды. Онун ериндә "чаны" (Йа'ни
оғлу) әйләшдийи үчүн она өлдү демәк олмаз.

Сәһ. 19. Нәр икид умарса шаһдан бир нишан,
Сән һәм Кейхосровсан һәм дә пәһләван.

Йа'ни һәр икид инсан истәр ки, онда шаһыгдан бир ни-
шан олсун, сәндә нсә ики нишан вар: һәм икид пәһләвансан,
һәм дә шаһсан.

Сәһ. 20. Низами әкдиш тәк гәриб һалладыр,
Яры сиркә дадыр, яры бал дадыр.

Йо'ни, шаҳдан узаг олдуғум үчүн ики жалдам: узаг олду-
ғум үчүн агзым турш сиркэ дадыр, „Хосров Ширин“ осерияни
шаһия адына языб охдуғум үчүн агзым бал дадыр.

Сәһ. 22. Эрбистандырса Меһди тэк ери,
Шөргдөн дө кечмишдир кешикчилари.

Йо'ни, имам Меһдинин отурачагы Эрбистан олуб һөкүм
һәр ерә чатдыгы кими, шаһия да отуруду ердән асылы ол-
маляраг һөкүм бүтүн Шөргә ййалмышдыр.

Сәһ. 22. Күл рәнк ғылынчыла мстәсә бирдән
Рус чайы ахыдар Зәнк чешмәсиндән.

Йо'ни дүшмән ғанындан кичик Зәнк чайы рус чайы гәдәр
бөйүк олар. Рус чайы Йо'ни Волага, бә'зилари бужу Араз (Эрәс)
чайы дейә кәстәриләр.

Сәһ. 28. Язаркән о һәким бу хош дастаны...

Хош дастан—Хосров вә Ширин әһвалатыдыр ки, бундан
һәким Фирдовси өз „Шаһнамә“синдә язымышдыр.

Сәһ. 29 Бахма ки, бу үрөк чан султаныдыр,
Эшгә көңүл вер ки, чанлар чаныдыр.
Бә'зән сөзү гилә, бә'зән дә латдыр,
Хәзинәси Кә'бә, һәм хәрәбатдыр...

Йо'ни, үрөк чанын султаны олса да, ону эшгә вер, чүнки
өшг чанлар чаны вә султанылар султаныдыр. Эшгин мәһә-
биндә—аллаһ, лат, Кә'бә вә хәрәбат һамысы бирдир.

Сәһ. 31. Мисә ғызыл вурмаг нәйә хәрәкдир?
Мис енә өзүнү кәстәрәчәкдир.
Күмүшүн үстүнә гой ғызыллары,
Бунула дуняда сән, яша бары.

Йо'ни, сән индийә кими доғрулуғла яшамысан, бундан сон-
ра да сахта иш көрмә: мисин үстүнү ғызылла өртсән дә, мис-
лиһин, сахтадыгы билинәчәкдир. Ғызыла күмүш вур ки, даима
парласын. Көзәл дастан яз, доғру даныш ки, әбадилик олсун.

Сәһ. 32. Бу Ираг сиккәси әлиндә надыр,
Аяғларындаки о нә чыдардыр.
Бу Кәңчә шәһриндән атыны чыхар,
Сән шир пәнчәлисән, сәндә вар вүгар.

Ираг сиккәси—гиймәтәли вә саф сиккә демәкдир. Йо'ни, сән
Ираг сиккәси кими пак вә саф шаирсән, һәр ердә сәпә, сәнки
дастанларына мәфтун олан чохаур; сән „Хосров вә Ширин“
дастаныны яз ки, онун сәси Кәңчә шәһриндән чыхыб әләмә
яйыласын.

Сәһ. 33. Өз ата Ноғуну тутурау мәтн,
Өл үстә—сәхавәт, аяг үстә—дин.

Сәхавәти әдәдә тутурау, Йо'ни пайламаг үчүн даима әли
ачыг иди, дини аягда тутурау, Йо'ни, диния мөһкәм олма-
са чалышдыр.

Сәһ. 35. Сарыларды көрсә кими, бойжуна
Бу сәбәбдән Парвиз дедиләр она.

Парвизия лүғәви мә'насы, һәр кәси көрдүкдә она сары-
маг демәкдир; Хосровда да бу сифәт олдуғундан она Парвиз
ады гоймушлар.

Сәһ. 38—39. Лачивәрә дивардан күнәш ашараг,
Сараламыш дивара салынча байраг...
Дөндәриб ашагы аты кедирди,
Ғылынчә нуруб көйлә дава әдирди.
Ләкин әзиғләшди, сыхылаи чаны,
Суя нейлауфәр тәк аты ғалханы...
Ғара ғанад ғарга чинаданындан,
Туту ғанадынын алтына бир ан
Юмурта гоюнча, нурланды әләм,
Бир ғызыл шәфәгә боянды әләм.
Далындан көмүрү кәчә тәрк өтди...

Бу мисра'ларда шаир күнәшния батыб-чыкмасыны чоҳ зәң-
жин тәшбиһләрәлә ифадә әтмишдир. Мәсәлән: лачивәрә дивар—
көй, сараламыш дивар—даг, ғара ғанад ғарга—кәчә, ғызыл
юмурта—күнәш, туту гушунун ғанады—көй...

Сәһ. 42. Шишә ойнаданын еринә бирдән
Сәһрбаз шеш атан чыхды пәрәдән.

Йо'ни, айдыныгы еринә алты чәһәтдән ғаралыг кәлиб
кәчә олду.

Сәһ. 66. Өйлә ки, бир сәһәр Чин хәзнәдары
Зәр ғыфылла өртдү көй ғапылары,
О Чин нәгшин чыхды саңдыгдан чөлә,
Йола һазырлашды шаа, күлә-күлә.

Йо'ни күнәш ғырмызы шуалары илә әләмә кәчәнин ғапы-
ларыны өртдү, сәһәр ачылды, Чин нәгшин олан көзәл Ширин
дә гәсрдән чыхыб сәфәрә һазырлашды.

Сәһ. 68. Бижән гуюсундан күнәш чыхынча,
Яйылаи ишынҗа дага, ямача.

„Шаһнамә“ гәһрәмакы Бижән көзәл Мәвинчәни севдийи
үчүн гуюя салынмышды. Һаман гую онун адилә адланыр.

Күнәш үфүдгөн ени чыкам, вахт, гуодан чыкам кими көрүдүйүндөн, Нивами Бижән гуусу ифадесини ишладыр.

Сәһ. 69. Бир күн чадукәрлик элди бир гадым,
Бир күзүк, бир дараг тулаады Нола.
Багады оларым өз чадусуяла.
Вагиф олан кими фәләк бу ишә,
Кузуктун даг этди, дарагы мешә,
Дарагы, күзүктүн тулаагы арвад.
Даг ва мешә кими көстөрөр сәбат.

Иә'ни чадукәр гадым өзүнү танытмак ва бачарыгын билдирмәк нийәтиәлә Ширинни көзүнә күзүдән даг, дарагады мешәлик көстөрмәк истәди ки, Ширин бундан чәтиһиәлә дүшүб Йолулан дөвсүн. Амма дарагы, айваным Нола атам гадын өзү даг ва мешә кими бәрк ва сәрт оладу.

Сәһ. 87. Көмүр о ше'аләр багына кирди,
Бәнәфшәни бичиб, лалә битирди...

Ше'алә багы—гызардымыш мангал, бәнәфшә—аловун көйөрәк бәнәфшә рәңки чалам ниссәси, лалә исә аловун ашагысыдыр ки, лалә кими гызарыр. Бурада, ялан мангал гырмызы чичәкәл бир бага охшадылар.

Һәмкә бейтәдән сонра көлән бир нечә бейтәдә до бу чүр тәшбихләр вардыр.

Сәһ. 91. Хосров һәр смәйә узатсайдым әл,
„Бачүбәрсәм“ рәсми көрмәздә холәл.
Бачүбәрсәм рәсми мүтләг көрәкдир,
Бу, мө'бид хөрәйи дадмаг дәмәкдир.

Бачүбәрсәм—мө'бидләрин киәсәләрдә охудуларым вахт әләриндә тутудуларым мүгәддәс дөстәдир.

Бурада Бачүбәрсәм—падшаһларын смәхләрини әвәлчәдән мө'бидин Йохламасы, дадмасы, дини айнини тәләбатына уйгун оладуга ондан смәйә ичмәзә вермәси айниндир. Бу айни Хосров рәйәт вәрди.

Сәһ. 116. Шапур тахт өнүндә даямынды төк,
Күләк хәзнәсини хәзнәдәр төк.

Әфсанәйә көрә бейүк кәминдә олан хәзнәни ел вурә-вурә кәтириб бир сәһилә чыкармышдыр. Һәмкә хәзнәйә тиләси әдилмиш, һеч кәс она яхын кәлмәз ва әл вурмазыш, ону хәзнәдәрмә да динмәз-сөйләмәз, һәрәкәтсиз һалда ону көзәтләр, һеч кәс әлә она яхын бурахмазыш. Шапур һәмкәхәзнәдәр кими Хосрову итәткәдә элибагы, тәрпәнимәз һалда дуруду.

Сәһ. 119. Күнәш шишәсини гырнча дашлар,
Мәхлуғә шишә төк дүня кәлди дәр.
Шәрәб шишәсини әлә адылар,
Мей ичиб, смә до кейфә дадылар.
Бу шишә үрәкли гызаларм көрчәк,
Шиншәбазыгына башлады фәләк.

Бу үч бейтәдә беш шишә кәлмәси вардыр, һәр бири башга-башга мө'нада ишләдиәлмишдир: күнәш шишәси—күнәш шүәм, дәр шишә—боғазы дәр графия, шәрәб шишәси—пиялә, шишә үрәкли—шишә кими назик гәлби, шиншәбазыг—юнбазыг.

Сәһ. 119. Шәрәб бир товуслар, һәм до илансыз,
Ширинни додагы хурма—тикансыз.

Әфсанәйә көрә илан чәһнәтә кәдә билиәз. Бир күн илан товусун гычына долашыр, онула бәрәбәр чәһнәтә кирир. Буна алаһын ачыгы тутуудундан товусун гычыны чиркин өзү иланә охшатымышдыр. Илансыз товус охшатылан шәрәб әл ә'лә шәрәб дәмәкдир.

Сәһ. 129. Демирәм—әһди гыр сән әй вәфадар...

Ширинни Мәһинбавуя вәрдиң әһдә ишәрәдир. Ширин демиди: архайым әл, сәнин нәснәһитинә эмәл әдәрәм, кәбин-сия Хосрова әрә кәтмәрәм.

Сәһ. 129. Вә'дәлә әсири өзүн шад әлә,
Бир бу өлмүш гулу кол әзәд әлә.

Иә'ни сәнин әшгиндән өлү кими өлмүш сәдәгәтәл гулууну бир бусә нәз дият, шад әт.

Сәһ. 130. Иландан мөһрә төк мөндән айрылсан,
Мән күл итирәрәм, сән до бир тикан.

Әфсанәйә көрә, мөһрә бейүк иланларын башында олан сәһирә, тиләсими мынчыгыдыр ки, иланым башындан дүшәрсә, илан тиләсини итирәр, әзийһәт чөкөрмиш.

Иә'ни сән мөндән узаглашсан, мән күлдән кәнар оларам, бувун үчүн до әзийһәт чөкәрәм, сән исә тикандан узаг оларсан, раһат оларсан. Иә'ни нә итирсәм мән итирәрәм, сән һеч бир шей итирмәзән.

Сәһ. 133. Бир әшмәк чыхартдым дама, наданым,
Инди вилдирәрәм, сәһниң гандым.

„Әшмәйи дама чыхартдым“—аталар сөзүдүр. Иә'ни мән наданым әдиб, өзүмү чәтиһиәлә вә әһкәлә салдым, илан исә сәһниң дүзәлдерәм.

Сәһ. 139. Ай йүксәләң заман балыг бүрчүдәң.
Пәрвиз шаһ бүрчүдә салмышды мәскән...

Шанр бу бейтләрдә вә ондан сонра кәләң бейтләрдә уа-
дуларын бир-бирини уйгун вәзийәтләрини тәсвир әтмәкәд,
Хосровун падашаһлыг тахтына чыкмасынны угурау бир күнә
тәсәдүф әтдийинни кәстәрир.

Сәһ. 141. Шир пәләңкә деди:—Мәсәлдер, бишәк,
Я Зәңкана кедәр, я доғар вәшәк.

Зәңкан (Зәңчан) йолу чох пис оладугу үчүн боғаз вәшәйи
вәдә чәтин йолдә сүрмәзләр. Бейти белә йнәш әтмәк олар: вәш-
шәк я доғар олмавы я да зәһмәтән йолу кетмәзилдир. Хосров
да я падашаһлыгы вә я ашығамыг сечмәзиләр.

Сәһ. 145. Нәсрин дырнагыны үзә апарды,
Нәсринлә ләләдән ярпаг гопарды.
Каһ бадамдан гәндә су чиләйирди,
Фыңдыгы инабла каһ дишәйирди.

Ширинин аһ-зар әтмәсини тәсвир вәдән бу бейтләрдә: нәс-
рин ярпагы—дырнаг, ләлә—янаг, бадам—көз, гәндә—доғад,
су—көз яшы, фыңдыг—бармагыны учу, кинаб—доғад мәңгәсине
да ишләнишдир.

Сәһ. 150. Чәрәк күлшәкәр тәк ейләсә әкәр,
Но кәрәк вүчүдә даһа күлшәкәр.

Күлшәкәр аз талыман вә аз ейләдән шириният вә ейни за-
манда дәрмәндир. Йә'ни, сәң чәрәйи күлшәкәр кини аз есәң
мә'дәңә агырымг вермәсән, хәстәләнишәсән вә күлшәкәр ады-
ла дәрман ләзәм олмаз.

Сәһ. 150. Бу гәдәр һийләйлә фәләкин аңчаг
Әбләг бир аты вар: кечә-күндүз, бах.
Данма дөвр вәдән атларын фәләк
Гарасына минир, агдан дүшәрәк.

Йә'ни фәләкин ағам-гарам, күндүз вә кечә адым икә рәңк-
ли бир аты вар, каһ аға минир, каһ гарам, Йә'ни каһ күндүз
олур, каһ кечә.

Сәһ. 156. Сүбһүн шибәшәһи тәхтинә чыкды,
Зәңчи гошууну румлулар йыкды.
Бир Ю:иф көрүндә әдә нарчыңы,
Зүлейха тәк сынды айны туруңы.

Йә'ни сабаһын шибә олан күндә кәрунәүхә, румлулар
зәңчи гошуунаа гәлиб кәләң кичи, парчаг күнәш дә гаранлыг
кечәни мәһв әтди. Ю:ифни кәзәләйинни кәзәң Зүлейха, ши-
кәст олан кичи ай да шикәст оладу.

Сәһ. 167. Сол бөйүрдән олмуш гадын, дейирләр,
Солдә сагы умаг оларым мөкәр...

Дини рәвәйәтә кәрә, дунда әввәл киши (Адам) ярамла-
мыш, куя Адымни сол габыргасындан да гадын (Һавва) яра-
дымышдыр. Солдән сагы умаг олмаз, Йә'ни арзадан киши-
лик умаг олмаз.

Сәһ. 199. Пәрвиз, Ширин, Фәрһад, бу сөзләрин бах,
Һәрәсини вардыр беш һәрфи аңчаг:
Һәр үч адым һәрфи бәрәбәр икән,
Пәрвиз удуз бүтүн оюнда, нәдән!
Мән гәлиб дә оласам, мәглуб да һәр аң,
Икән ки, үстүмәк сәң дүшмәндән.

Үч адым һәр бириндә (әрбәчә язмасына кәрә) беш һәрф
вардыр. Амма әбчәд һесабила Фәрһад адынын сайы чох
Пәрвиз адынынки исә әдир:

- 1) Фәрһад "فـ": ф—80, р—200, һ—5, а—1, д—4—290.
- 2) Пәрвиз "پـ": п—2, р—200, в—6, н—10, з—7—225.

Сәһ. 292. Фырлаан хәркәһдән күн чәкиләркән
Көзәл пәри кини ай доғду бирдән.
Йә'ни, шаһ чәкиләркән ай үзәл Ширин чыкды.

Сәһ. 302. Дәйәсән куйиндә мәңә, әй мәләк,
Бир кечи аягы атымышдыр фәләк.

Әфсанәдә дейилә ки: бир гәсәб сүрүдән яхшы го-
юң сечмәк үчүн бир кечи аягына әфсун охуяб сүрүдә кирә-
рини, гоюнар гәсәбын әтрафына топлашармыш, гәсәб да
истәдийн гоюну түтүб кәсәрмиш. Хосров өзүнү гоюна охша-
дыб дейир ки, фәләк оңу Ширинә әсир әтмәк үчүн гапысына
әфсуланымыш кечи аягы атымышдыр.

Сәһ. 351. Һәбәш гайыдаркән Һәбәшистандан,
Кафур габы сынды йолда бу заман.
Җаладан бахырды бир зәңчи ая,
О күлдә, кирәркән ай бу гәля.

Бу бейтләрдә Низами сабаһын ачылмасынны тәсвир әдир:
Гара зәңчи, Һәбәш—кәчәнин зүләмәтинә, кафур габынын сым-
масы вә гара зәңчинин күләмәси сабаһын ачылмасына ишарә-
дир.

Сәһ. 355. Бу сел ахымындан гуртар һөрмәтлә,
Исая әһтирам, вәшәйә силә!

Йә'ни бир сел ахымы кини чәрәяң вәдән бу дунядан һөр-
мәтлә кет ки, сәңи Исә кини һөрмәтлә гаршыласылар, вә-

шәк кими кәтәк вурмасынлар. Иса илә өшшәйин янашы вә мугайисәди верилмәси Исанын өшшәкдә кәзмәси рәвәйәтияз ишәрәдир.

Сәһ. 366. Зигар давасында сынды гошуну,
Көйәрчинләр чалды овчу гушуну.

Зигар мұһарибәси әрәбләрин иранлыларла илк мұһарибәсидир. Бу мұһарибәдә әрәбләр гәлиб чыхмышдылар.

ТАРИХИ ВӘ ӘФСАНЭВИ АДЛАР

Аббасиләр (әббасиләр)—Әбул Әббас Әбдүллаһ илә башлап әрәб хәлифәләри сүләләсинә дейиләр. 749-чу илдә тәссис әдилән Аббасиләр хиләфәти 1258-чи илдә Чингиз ханын сәркәрдәләриндән Иләку хан тәрәфиндән дагыдылмышдыр.

Арслан—Гызыл Арслан, Азәрбайҗанда атабәйләрин үчүнчүсүдүр. 1186-чы илдән 1191-чи илә гәдәр Азәрбайҗанда һаким олмушдур. Низами „Хосров вә Ширин“ повмасын Гызыл Арслана тәгдим әтмишдир.

Аяз (Әяз)—Султан Маһмуд Гәзнәвинин исмәтәи гулу олмушдур. Ағыллы вә чәсәрәтәи олан бу гулла султан Маһмуд арасындаки сәммийәт гәдим шәрг әдәбийятында мәһәббәт вә сәдагәт рәмзи ишләдиамишдир.

Бавил—гәдим Бавилстанын (Вавилония) пайтахты иди. Ени вәрдән әввәл бөйүк вә абад шәһәрләрдән сайлылды.

Багдад—Ирагда Дичлә чайы саһилиндә гәдим бир шәһәрди. Ирагын пайтахтыдыр. Илә гәдим заманлардан шәргин ән бөйүк тичарәт мәркәзләриндән олуп, гумаш тохума маллары илә мәшһүрдур.

Билгәйс (Бүлгәйс)—тарихи әфсанәләрә көрә Бүлгәйс ағыллы вә көзәл бир гызын адыдыр. Сүлейман пәйғәмбәрин мәшүгәси вә арвады имиш.

Бүзүркмеһр—Сасани шаһларындан Нүширванын вәзир олуп, ағыл вә һикмәтилә мәшһүрдур.

Бәһмән—гәдим иран шаһларындандыр. Эрамыздан 474 ил табаг тахта отурмуш. Әл ады Әрдәширдир.

Вамиг—мәшһүр „Вамиг вә Әзрә“ дастанынн гәһрәманыдыр. Шәрг әдәбийятында Мәчнук вә Фәрһад кими садиг ашыг рәмзи оларат ишләниди.

Вейс (Висә)—„Вейс-Рамин“ дастанынн гәһрәманыдыр. Раминин мәшүгәсидир.

Гара Хан—Тарихи әфсанәләрә көрә Искәндәрин мүасири олан Һинд падшаһынн адыдыр.

Гарук—Әсәтири рәвәйәтәләрә көрә мад вә дәвләттинин чохлагу, әйни заманда хәсислиһилә мәшһүр бир адам имиш. Мусанын мүасири вә бир рәвәйәтә көрә дүшмәни имиш. Әввәл Йохсул олмуш, сонра Мусанын ярдымы илә киянны өй-

рэмийн, о васнэ илэ хэдснэ сэрвэт элдэ өтмиш, лэкин Му-
савын тэклэф өтдийн һиссэни хагаа вермэк истэмэдийнхдөн,
онун бэд дуасына тутулууш, дөвлэти илэ барабэр дирн-дирн
ерин дийнэ батмыш.

Гаф (Гаф дагы)—бу дагын ады нлэ элагадар олан бир чох эфсанэлэр вардыр. Акин бу эфсанэлэрин неч бирисиндэ дагын нарада олдугу кестэрилампр. Гаф дагынын Гафгаз даглары олдугу энтимал олуунур.

Давуд—Дини рэвайстлэрэ көрө Иһудиларин падшаһлариндан ээ икинчи дэрэчэли пейгәмбэрлэриндэндир. Көзэл сәси вармыш ээ алаһ тәрәфиндэн она көндөрлән "Зәбур"у көзэл сәслә охуярмыш. Куя Давуд яхшы зирәх тохумағы да билаармыш. Шәрг әдәбийятында Давуд көзэл сәс рәмзэндир.

Дара—Иранын гэдим падшаа­ларын­дан Өхэм­ни­лэр сү­лэ­лэ­сийн сон ёх­им­дары олуш, ө­ра­мы­за­дан га­баг 342-чи ил­дэн 330-чу илэ гэдэр 12 ил ё­ку­мэт сүр­мүш­дүр. Ис­кән­дэр И­ра­на бү­чүм өт­дийн за­ман га­чар­кэн өл­дү­рү­лү­мүш­дүр.

Дейлэм—Килан вилайятинин шимал-гэрб хиссэсинэ верилэн аддыр. Чод сачлы гул мэ'насында да ишлэнилик.

Әбү Ғәфәр—бах; Ҷаһан Пәһлавон.

Эзра—Вамиг вэ Эзра" дастанында Вамигин севкилси.

Эрдэшир Бабэкан — Сасанилэр сүлалэсинин банисидир. 266-чы илдэ тахта саһиб олуб, 12 ил һөкүмранлыг өтмишдир.

Эрсту (**Аристотел**)—ени өрадан 384—322 н.э.вв. яшамыш машһур юнан алимн вэ философудур. Мэнтиг, риторика, поэтика, этика, снлсэт, экономика, физика, тарих вэ с. һагында элмн вэ фэлсэфи эсэрлэр язмышдыр.

Әржәнк—мәшһүр рәссам сайылан Манинин (бах) китабы-
нын я шәкилханасынын адыдыр.

Эфлатун (Платон) — мөшхур юнан философудур, Сократын шакирди олмуш (арамыздан габаг 428—348). Бир сыра фалсафи эсэрлэриндэн башга „Дөвлэт“, „Ганунлаар“ адлы эсэрлэри вардыр.

Эфрасяб—эфсанви биr шажсийэтдир. Иранхьларын гэдн тарихнз кэрэ Фирдууну огу огулдан бири олан Турун нэвэсидир. Һэнин бу Турун ады нэл багы олан Турунын эн бейүк һекмидларындан сэйилэр. Бир заман Ираны зотт эдэрк, 12 ол орада һаким олушмудр. Фирдовсинин „Шаһнамэ“ синде Кейхасуун огулу Саяшү Ирандан Туруна гачгарат, Эфрасябын анына кетмишдир. Эфрасяб она өз гызымы верми, бундан Кейхосров дүния кэлими, нэләйт Эфрасяб Кейхосровун элинал өлүмшудр.

Занд-Авест—Зэрдүштүн китабынын адыдыр.

Зэнкибар (Зэнки)—Африкада бир өлкэ адыдыр, орада
яшайн ерлилэрэ зэнчи дейирлэр.

Зəрдүшт (Зоруəстр, Заратуəштр)—атəшпəрəстлəрнə пəй-
гəмбəрнə, зəрдүштлйкнə бəниси сыйлыр. Зəрдүшт Азəрбай-
жəннə гəдйм шəһəрлəриндəн олən Мугəндə доғулуш, өзү дə
азəрбайжəнлыдыр. Бəйкү бир алим имиш „Авəстə” нə я „Зəнд-
Авəстə” ады нəз мəшһүр олən китəбй ырддыр.

Зүлөйха—эфсаная көрө Юсифи сатып алат Мисир вали-синин арвадында. Юсиф уруулук онун валисин истөмшү, Юсиф рода өткйди үчүн она бейтан атарат, һабес саадырмыш. 7-ил сонра Юсиф валинин юхусуну Юздугу үчүн һабесди бу-рахкыламышдыр. Вали өлдүкән сонра Юсиф Зүлөйханы а-лымышдыр. Шәрг әдәбиятында бу мөвзуда бир чох поэмалар язылмышыдыр.

Zəhhak—gədim İran əsətiirində kərə arzə oluduguna baxmayaraq, Zəhhak Pişdaanın suvaəsənini bəşinchi həkimaları sayılır. Zəhhakın çiyinlərindən kuia iki ilai var imiş, kuia iki nəfər rəniyyət uşağını oludurub beynini bu ilailəri edirmişmiş. Nəhaiət Kavəin Ahoiçerini başçıлығы ilə talab bu zalyma garшы ұсын өтmiş, onu taxtadan салып Фирцу-нуш шаһ сечмешдир.

Ибраһим—дини рэвайэтэ көрэ, йәһуди пейғәмбәрләрин-
дәи сайылан Ибраһим бүтпәрэстаник элһинә тәблиғат апар-
ығы үчүн Бабил һөкмдары биринчи Нәмруд ону ода атдыр-
ыш. Ол һеә куя куәлу бир баға дөнмүшдур.

Ирак — Иран ыла Әрбистан ва Иран көрфәзи араларында
арлашкен кениш бир өлкәни адыдыр. Гәдимдә дүнянын әлм
ә мәдәнийәт мәркәзи олмушдур.

Ирэм Бағы — беһишт мә'насында ишләнелир. Әфсанәйә
 юрә Ирәм багынын баниси А'д адлы бир падшаһ олмушдур
 си, һуд пейгәмбәрин гаргышы илә һәлак олмуш вә Ирәм
 (әх) ерә батмышдыр.

Искандар (Македониялы Александр) — ырымдаан энвэл 356—323-ч илалард диямыштык. Македония падаша II Филипп огулду. Антик дунянын мæшхур истинчалычылардан олан Искандар ырымдаан 336 н эвэл падашалагъ тахтына отурушдуар. Бир сыра харби сфюралор тæшкил æттишдиар. Иран империясыны дагъдигмадан сонра Индистан, Эрæбистан, в саир елкæлæри истила æттишдиар. Азæрбайжан тогналларыны тутмаг истейан Искандар мицлалмалар тæрæриндан чиди муғавиматæ раст кæлмиш вæ чолах иткæлар бермичиди. Искандар тагъдына Шæрғ æдæбиятында вæ Азæрбайжан фольклорун æнқини рæвæстæлар вардыр. Низаминин „Искандарнаме“ адыл бейуæ æсæринин гæрæммынд.

Исфандияр—Кейлэр сүлалэсиндэндир. Коштасбын оғлу-
дур. Фирдовсинин „Шаһнамә“синдә һүнәр вә шүҷәт саһиби
бир пәһләван кими көстәрилир.

Йәғма (Яғма)—Шәрг әдәбийятында көзәлләри илә мәшһур олан гәдим орта Асия шәһәрләриндән бири имиш.

Кавус (Кейкавус)—Кейлэр сүлалесинден икинчи падаша сайымыр. Фирдовсиния „Шаһнама“сина көрө Саявущу атасы во Кейхосрову бабасыдыр.

Кәбә—Әрбистанын Маккә шәһриндә бөйүк бир зиярәт-кадыр. Бурада олан гарадаш дини а'тигада көрө, кейдән кәлимишдир.

Кәсрә—Ираныи Сасани сүлалесинден Нуширванга во ок-дан сонра кәлән Иран падашаһларына верилән үмуми ләгәбдир.

Кишмир—Һиндистанын шималында во Һималай дағлары силасиләсинин гәрб чәһәтиндә кенеш бир өлкәдир.

Кей (Кәян)—Бир „нечо ма'насы бардыр. Бурада: гәдим Иран падашаһларынын икинчи сүлалесинин үмуми ләгәбдир ки, Кейләр (Кәян во Кәяня) дейирләр. Кейгубад, Кейкавус, Кейхосров бу сүлаләдәндир.

Кейгубад—гәдим Ираныи әфсанәви падашаһларындан Кей-ләр сүлалесинин биринчи падашаы во бу сүлаләнин багисы сайымыр. Рәһәһәтә көрә 41 ил һөкүмәт сүрмүшдир.

Кейхосров—гәдим Иран падашаһларындан, Кейләр сүлалә-синдәндир. „Шаһнама“во көрә Саявущу оғлаудур. Ираныи гәдим падашаһларынын эн бөйүкләриндән сайымыр. Рус во гәрб дилләриндә Кейхосрова чох яхт Кир дейирләр.

Мани—240-чи илә доғулушудур. Зәрдүшт во христиан дилләри әсасында ени бир дин чыгарыб, көзәл шәкилләрдә бәзәдийи Әржәк (Әртәк) адалы китабын да кейдән кәлмә во мө'чүзә кими гәбул өтдирмәйә чалышышдыр. Зәрдүшти-ләрин тәшвиғи илә 274-чү илә өдәрулушудур.

Мәдаин—Багдадын 26 километр чәнүб-шәргиндә во Дичлә чайынын ики сәһилиндә көһнә бир шәһәр олуш. Иран па-дашаһларындан Әшканиләр во Сасаниләр заманында Иран до-ләтинин гылаағ пайтахты иди. Гәр падаша бу шәһрдә бир мәһәллә тикидириб әлаво өтәйи үчүн Әрәбләр буну чом шә-киндә Мәдаин (Мәдинәләр—шәһәрләр) адаландырымышлар. Инди бир пара харабалыглары дурур. Хүсусилә Таги Кәсрә адында бөйүк ярым дигрә кими бир таг во онуи дахилиндә Нуши-рван сарайынын виранәләри көрүнүр.

Мүгәһнә Ибн Әта—Яхыи Шәрғәдә сәһрбазлыгы илә мәш-һур бир адамдыр.

Муса—йәһудиләрин пейгәмбәридир.

Мәһәммәд—мүсәлманларын пейгәмбәридир.

Мәкшис—мәшһур юван алим Птоломеинин „Ал Магест“ адалан әсәринә әрәбләрин вердийи адыр.

Нәмруд—әсәтирә көрә Бабили тикидриш во онуи һөк-мдары олушудур. Мисир һөкмдарларына Фир'он дейилән кими, үмумийәтлә Бабили һөкмдарларына во я бу сүлаләдән олан бүтүн һөкмдарлара Нәмруд дейиләйи да зәни әдиһәр.

Нәкшәб—Мүгәһнәнин һазырладын сәһирән аһ.

Нәшһабур—Иранда Хорасан вилайәтиндә бир шәһәрди-р. Әсә ады Нәшһабурдур. Мәшһур шаир Әмәр Хәяйын вәтәни-дир.

Рей—Ираныи чох гәдим во мәшһур бир шәһәри олуш-аур.

Рустәм (Рустәм-Зал)—Иранлыларын эн мәшһур әфсанәви пәһләваныдыр. Фирдовсиния „Шаһнама“синин бир чох һис-сәләриндә Рустәмни гәһрәманлыглары тәсвир олуунур. Лакин Рустәм һаттында дейилән бу гәһрәманлыглар һамысы она-дан олмайыб, мүхтәлиф гәһрәманларын иши олуш, одур ки, Рустәм ады чох заман гәһрәманлыгы во пәһләванлыгы рәмзи кими дилләрдә долашымышдыр.

Симург—әфсанәйә көрә, Рустәмни атасы Залы бәсләйән әфсанәви бир гүшәк адымыр.

Суләйман—дини әфсәвләрдә көрә, йәһуди пейгәмбәри во шаһларындан олуб әйли заманда чох варлы имиш. Куя таб-и-әтәки бүтүн шәһәрлә һөкм өдән во бүтүн һейванларын ди-лини билән бир адам Сәба шәһриндә һөкүмәт сүрән Биләй-сини (Бүләйсини) ашиги имиш, сонра онула өвләнмишдир.

Сиявуш (Саявуш)—Фирдовсиния „Шаһнама“сина көрә гәдим Иран шаһларындан Кейкавусун оғлу имиш. Туран шаһы Әфрасәб Саявущу өлдүрмүш во бунуи үстүндә иранлыларла туранлылар арасында бир чох мұһарибәләр олушудур.

Тус—Хорасан вилайәтиндә Мәшһәд яхылыгында бир шә-һәрди-р. Фирдовсиния вәтәни сайымыр. Инди яхыя харабасы гаалымышдыр.

Үмми-Һани—Фахтә Әбүтәлимб гызы; Әбүтәлимб оғлу хә-лифә Әлһини багчысыдыр. Ме'рач әфсанәсини уйдуралар Мәһәммәдн Үмми-Һанинин әвидән көйә учдугуну рәһәһәт өдирләр.

Фәрат—Әрәрум дағларындан башланан бир чайыи ады-дыр. Месопотамиядан кечәрәк, Дичлә чайы илә бирлигдә Бәсрә көрфәзинә төкүлүр.

Фәрхәр—Шәрги Түркүстанда Кашгар чәһәтиндә бир ви-лайәт олуш.

Фиридун—Иран әпосу гәһрәманларындан әфсанәви бир шаһдыр. Дәмирич Кавәһни Зәһһакә гаршы үсяягындан сонра тахта әйләшмишдир. О, өзүнү кичияи Зәрдүшт адаландырыб гәдим Зәрдүшт динини әсринини тәләбизә уйгулашдырымыш-адыр.

Харәм—Арал көлү во Амур-дәря чайы арасында бөйүк бир өлкә.

Хәләлүх—Гәдим Түркүстанда көзәлләри во гыймәтән миш-ки илә мәшһур бир шәһәр им иш.

Һарут—эфсанәйә көрә мәләкләрдән бириди, Зөһрә ула-
дузу да алаһныр. Бабилдә гуяда башы үстә асылмышдыр.
Һарут Шәрг әдәбийятында сәһиркар рәман кими ишләнир.

Җаһан Пәһливан—Азәрбайчан атабәйләринин икинчиси,
Шәмсәддин Иләккинин оғлулар. 1172-чи илә һөкүмәт башы-
на кечиб, 1185-чи илә гәдәр (13 ил) һаким олмушдыр.

Җәбрайл—динн эфсанәйә көрә мәләкләрдән бириди.
Куя аллаһ илә пейғәмбәр арасында рабита сахлаармыш.

Җәмшид—Җәмшид-чәм вә Җәм аллары илә мәшһурдыр.
Иранда һөкүмәт сүрмүш Пишдадиян сүләләсинин дөрдүнчүсү
вә бөйүк падаһны сайлыр. Эфсанәви бир шәхсийәтдир.
Куя 700 ил падаһлыг өдибмиш. Рәвайәтә көрә шәрабы Җәм-
шид ичәд өтмиш, она көрә онун гәдәһи шаирләр арасында
Җәми-Җәм (Җәмшидин чәми) ады илә мәшһурдыр.

Шам—Аралыг дөһизинин Шәргиндә Сурия вә Фәләстин
кими туттугу эразийә эрәбләрин вердийи адыр.

Элбруз (Әлбүрз, Элбурс)—Җәнуби Гафгадан башлаярәг
Иранын шималындаки Килан аңдаһәтнин ярым даирә ичинә
алан даг силсиләсидир. Бу дагы Гафга дагы да алаһ-
дырылар. Гәдим шәрг әдәбийятында Әлбурс һаггында бир
чох эфсанәләр яйылмышдыр.

Юсиф—эфсанәйә көрә Йә'губ пейғәмбәрин оғлулар. Ата-
сы Юсиф оғланларынн һамысыдан артыг севәрмичи. Юси-
ф пахыллыг өдән гардашлары ону гуял атыб „оғлуку гурд
емиш“ дейә аталарына хәбәр вериләр. Тәсәдүфи оларәг,
гуядан чыхарылыш Юсиф куя Мисир валиси тәрәфиндән
сатып алыныр. Юсиф һаман валиния арвады Зүләйханын сев-
хлисис, сонра исә әри олар. Шәрг әдәбийятында Юсиф кө-
зәллик рәман кими ишләнилар.

ЛҮҖӘТ

Абн-кәвсәр—эфсанәйә көрә бәһиштә бир чайдыр.
Абну с (абну с)—Һиндистанда битән сәрт бир ағачдыр, гарә
ағач алаһныр.
Абһәят (абһ-һәят)—дирилик сую; куя ондан ичән һәмшә
дыр гәлармыш.
Азәр—од.
Азәрпәрәст—ода гуллуг эдән, атәшпәрәст.
Айә (Айәт)—гуран чүмләләринин һәр бири; әләмәт.
Айи—рәси, адәт.
Атәшкәһ (Атәшкәдә)—атәшә ситайиш эдәләрин мәбәди.
Афтаб—күнәш.
Бач—верки.
Баркаһ—сарай, падаһларын яшадылары эв.
Бәдр—он дәрә кечәлик ай, таман ай.
Бәзи—мәлис, кәйф мәлиси.
Бәрәт—фарман, буйруг.
Бәрбәт—симал чалгы әләти.
Бидәр—оҗә.
Бикр—дейилмәмиш сөз, тәзә сөз.
Бүләнд—уа.
Бүһәд—бина, һәр шәйи бинасы, тәмәл.
Бүткәдә—бүт олан ер, бүтпәрәстләрин ибадәтханә.
Бүрәг—аг, эфсанәйә көрә Мәһмәдин ме'рача кәдәндә минди-
ян әт.
Бүрч—гүллә; күнәшин довр әтдийи мәдарын бөлүндүйә он инн
гискин һәр бири.
Вашаг, вәшәг—пишнәйә охшар вәһин бир һейван.
Вәчд—шөвг, һәвәс.
Җабн-гәвсәй—икни айма арасы; мәчәзи оларәг яхын мөсәфа
мә'насында ишләдиләр.
Җәгум—хушга вә гиймәтли дәриси олан дәләйә охшар бир
һейван.
Җасид—хәбәр я мактуб апарыб-кәтирән.
Җар—магара.
Җаф—эфсанәви даг (Җафгазда олдугу күман олунур).
Җәвәс—үзкүчү.
Җейсәр—рум падаһы.
Җәмкүсәр—гәм ейән, гәм чәкән, гәм йолдашы.
Җәсәб—икән парча, пардә, өртүк.
Җәсәббәф—өртүк тохуан.
Җүдсийәт—паклыг.
Җубар—тоз, гәм.
Дамәд—күрәкән.
Дәйр—мәнастыр, килсә.
Дәмәз—һәмсәһбәт.
Дәрбаһ—гәлпчы.
Дәрбар—бөйүкләр гәлпысы, дәркәһ.
Дәһаһ—агыз.

Дилба—ипак парча.
 Диларам—көнүл раһат эдэн, көзөл.
 Дилдар—галб сахлован, севкили.
 Дилнаваз—көнүл окшаван, хоша калан.
 Диллазир—көнүл байанан, көзөл.
 Дуах—тор.
 Дузах—чаһаннам.
 Дуррети—надир дүрр, э'ла дүрр; етимлар атасы ма'насында
 ва ишледилир.
 Дүрч—хаванрат гутусу.
 Ездаи—арадин, танры.
 Еблағ—ала, чөл.
 Едэм—йохлуг.
 Этхс—ан узат ер, гуртөрөчөт ер.
 Эграб—бурч адмдыр.
 Эклид—тач.
 Элэм—гам, гүссэ.
 Эмэл—арзу, истак, иш.
 Ембар—хош ийли мадда, өтп.
 Энини—инилти, форяд.
 Эсэд (шнр)—бурч адмдыр.
 Эргелуи—норфелн мусиги өлөтти.
 Эргаван—түнд гырмызы чычакли агач адмдыр.
 Эрш—эфсанай көрә ан йуксак кой, ан йуксак гөт.
 Эсрер—сирлар.
 Эттар—өтп сөтан.
 Эфсуи—овсуи, чаду, сейир.
 Э'ан—бийүклөр, монтрөмлөр.
 Забит—забт эдичи, сахлайчы; һәрби рутба; шатранч ойнууда
 бир фигура.
 Заһид—вахтыны ибадатта кечтиран адам.
 Зажат—мусолман диниго эвсан вариларын нөдә бир дафа өз
 варындан фәгир-фугараа асрадин ондабир һиссэ.
 Зоррин—гызиллы, гызил кими, гызыл рөнкл.
 Зинвар—аршыг, зинат.
 Зирей—дәмир кейим.
 Зичи—улаузаларын һәрәкәтинин өйрәнмәк үчүн мүнәзчәкмиларин
 дүзәлдәкларин маддә.
 Зүннар—христиан кешиншәларинин бешәриннә багдәдигларын габа
 бир кәмәр.
 Извөт—эзизлик; һөрмәт, шәрәф.
 Инайәт—лүф этмәк, көмәк этмәк.
 Исәи—христиан, ханпарәст.
 Итаб—агач, ачыланма.
 Ишәкәр—назыл, шивәли.
 Иштияг—шөвг, һавас.
 Йәгмә—төлән, гәрәт.
 Йөдәи—аллаһ.
 Йәһин—анд.
 Кайаб—арзу чәтнә.
 Кан—ма'дән, бир шейин бол олан ери.
 Кафур—хош ийли, аг рәнкли маддә; ма'чези-ма'наде ағлыга ишә-
 радир (кейдән кафур ягир, йәһин гар ягир).
 Ках—гәср, али имарәт.
 Кәбә—мүсәлманларын Мәккә шәһәриндәжи зиярәтхәһи.
 Кәһб—аз талыдан.
 Кәһиз—гарабаш, гуллуғчу гадын.
 Кешвар—өлкә, мәмләкәт.
 Көвсәр—эфсанай көрә шириндийн илә мәшһур бешит сую.
 Куза—совчә, бардаг, сәһәнк.

Куй—мәһлә, эв; оюнда топ (куйү чөмкән).
 Куй—даг.
 Күһан—дава үрүчү; дагын ан йуксак ери.
 Күләһ—папаг, баш кейими.
 Кәбр—аташпарәст.
 Кәрдш—дөвран, дөвәр этмә, фырленма.
 Кәччнә—хәзинә, дафина.
 Кәрдун—фәләк, көй.
 Кирдаб—су бурулланы.
 Кирәи—аглар, аглаи.
 Кур (кор)—габир.
 Кур—ябаны эшмәк.
 Күзәркәһ—кечәкәк йол.
 Күлкун—кул рәнкли, күл кими.
 Лат (лат-кәиәт)—бүтпәрәстәрин яллаһи.
 Ләчнәрд—көй рәнкли, ады, ачыг мәй.
 Мавк—ачыг кой рәнкли.
 Манчыгы—кечмишдә мүнәрибдә бөйүк дашлары ашаг үчүн
 һәрби алат.
 Маһ—аг.
 Маһи—балыг.
 Мә'рач—Эфсанай көрә-Мәһәннәдин мәйә галәмәсти.
 Мәһраб—мәсчиддә моллаларын нәмәз сылдыглары ер.
 Мәяр—өлчү.
 Мәбәд—ибадат эдилән ер.
 Мәгзә—бейик, ич (бадан ичи, пүстә ичи).
 Мәмәт—өлүм.
 Мәхзән—хәзинә.
 Мәһлига—ай үзлү, айбаннз.
 Мәһтаб—парлаг ай.
 Мәчнәр—мәңгәл, букурдан.
 Мигитис—абзәриба, магинт.
 Мишк—бир чинис чейранны көбайиндан чыкан хош ийли маддә.
 Мөбид—зәрдуштиларин баш руһанилари.
 Мөөзуи—мунтәзән, дүзкүн.
 Мөһтәсб—бәзәр дағгасы.
 Мөһтәшәм—нашәнәли, дағгары.
 Мунис—үнсыйәтлн, дост.
 Муг (чәки Мугаһ)—зәрдушти, аташпарәст; шәрәб сәтан.
 Мүгәһни—охуан, хананда, мүтриб.
 Мүзәрә—изтираблы, наһаһат.
 Мүнәччин—улаузаларын һәрәкәти вә дүрүшу илә хәлвәкәди
 нәлар олачакынын өйрәнмәк истәян.
 Мурғазр—күлүк-чычакли, гушул ер.
 Мүти—итәтчи, сөзә бахан.
 Мүтриб—хананда, охуан-чалан.
 Мүшкун—мүшк ийли көзәл гәср (Хосровун гәсринин ады).
 Надир—аз талыдан, нисли аз олан.
 Нәи—аг.
 Намәһрәи—яд.
 Нарвәи—гара ағач.
 Наф—көмәк.
 Нафә—чейранны көбайиндан һасил олан мүшк дүйүмү, артыг
 дәрчәдә хош ийли маддә.
 Наһид—парлаг бир улауз; мәчәзи олараг өзишмәш гыз.
 Ней (нәй)—гамыш, гамышдан гайрылимәш түшк.
 Ней лүфәр—су канарында битән сары чычак, су зәнбагы да
 дейлир.
 Ней сәи—баһәр ягышы, мәчәзи олараг кур ягыш.
 Ней шәкәр—шәшәр гамышы.

Нәва—сәс, аваз, нәгмә.
 Нәсим—саһәр ели, мей.
 Нәсрин (нәстәрин)—хәбәи чичәк, хәбәи күлү.
 Нәт—нәф, мәдһ.
 Нәфәт—нефт пүскүрән, кечмиш мүнәрибәләрәдә янгын төрәт-
 мәк үчүн ишланган алат.
 Нигаб—үз өртүгү, яшма.
 Нилкүн—нил рәңкли, мави рәңкли.
 Нисар—сачма, шабаш.
 Нишәт—шадлыг, севинч.
 Нешә—һәлә, әһәләр, ағлама.
 Нүчүм—улдузлар.
 Охдәи—ох габы.
 Пәсибан—көзәтчи, пәрәстәр.
 Пәйхәи—ох, охун ити үтү.
 Пәйкә—сурәт, шәккә; нәвази оларга—көзәл.
 Пәргү—гу түкү, юмшаг түк.
 Пәрәстиш—гуллу, ибадат.
 Пәркәр—сиркүл, дәнрә чәкмәк үчүн алат, өлчү алати, бүтүн
 варлыг.
 Пәйи—хәбәр.
 Пиһәй—һил ағлы, фил ағлы; бөйүк топпуз.
 Пиһәз—һингбәл этмәк, гаршылама.
 Пүнһәи—кизи.
 Пүхтә—етишмиш, камил.
 Рәвәи—рәвәйәтчи, һәгылчы.
 Рәһиби—христиан руһаниси.
 Рәһләт—көчмәк, өлкә.
 Рәсәд—улдузлар аламини өйрәнмәк, мүнәһидә этмәк үчүн алат,
 дүрбин.
 Рәфрәф—әфсанәйә көрә Мәһәммәд миниб көйә галхдыгы ата
 бәһәр һейван.
 Рәхшәт—ат, сүрәтлә кедан ат. Шәтрәңч (шәһмәт) оюнунда ат фи-
 гурасы; рустәкин аты.
 Ризван—бәһишт, бәһишт көзәтчи.
 Рикман—һил, кәндир.
 Рикшәт—һилчи, саяг; баг, әләгә.
 Ризәт—дүһиям ләззәтләриндән чәкнимәк, нәфси өлдүрмәк.
 Рүбәндә—үз өртүгү, яшма.
 Рүд—һилчи чалгы алати; чай, су.
 Рүкн—әсәс, биһә.
 Рүх—янәг; шәһмәт ойнуида топ фигурасы.
 Сәбит—бир ерәдә даянан, һәрәкәт этмәйән.
 Сәтәр—һилә, чам, сураһи.
 Сәләр—сәрдәр, сәркәрдә.
 Сәр—леш ейән гуш.
 Сәйә—көлкә.
 Сәйяр—сәйр эдән, кәзән, долашан.
 Сәчдә—баш аймак, нәваз гылрәкән алын ерә дәйәнәдәк башы
 шәһи аймак.
 Сәба—һәһәрәдә йүкүлнә әсән ел, мей.
 Сәбуһ—саһәр шараһи, сәрхәшлулу поэма чкчи.
 Сәлсәбил—һирин су; әфсанәйә көрә бәһиштә чәй.
 Сәнә—мәдһ, тәриф, хейр-дүә.
 Сәгләб—сла, слави.
 Сәйһә—һиләт эдән.
 Сәлиб—хәч.
 Сәмур (сәмур)—дарисиндән күрә һәзырланан гарә һимәл һей-
 ваны.
 Сәндәрүс—бу адлы ағачдан сызан мәс; яг.

Сәндәл—хош ийли сәрт ағач.
 Сәнчәб—ағачларда яшәян сичәвүл бөйүклүдә боз дала, дәр-
 синдән күрә һәзырланар.
 Сәрәб—сусуз чәлдә узгдан су нини көрүнән ер, мирәш.
 Сәрдәбә—гәбр, күһәд.
 Сәрвәрәи—һәрәкәт эдән сәрә; нәвази оларга көзәл гәһәтл
 пәри.
 Сәринкүн—башы ашагы, алчаг, мәглуб.
 Сәрсәр—һити әсән союг күләк.
 Сәрһәи—көшуш.
 Сәрир—таһт, пәдшәһ таһт.
 Сәтар, сәтәй—үч телли сәз.
 Сидрә—арпагы дәрман кими ишләдилән ағач; әфсанәйә көрә
 чәһәт ағачы; көйларин гуртарачагы.
 Сий—күниш.
 Сикүр—әфсанәйә көрә Гаф дагында яшәян хәяли бир гуш.
 Ситәйиш—гуллу, ибадат.
 Сүсәи—чичәк, занбаг чичәй.
 Сүрәһи—шәраб ичлән узун богазлы габ, графин.
 Сүһиңсәди—догручу сабаһ, дән еринин ниничи ағармәси.
 Сүһиңсәди—аланчы сабаһ, дән еринин ил ағармәси.
 Сүрүр—шадлыг.
 Сүпәнд—үзәрлик.
 Сүпәһр (сипәһр)—фәләк.
 Тәуи—ваба хәстәлиһи.
 Тәвәт—ибадат.
 Тәскуләһ—һәләг, һиндли һәләг.
 Тәбһир—һәләг, юкү йәзмәг.
 Тәкбир—дүә этмәк, «алләһ әкбәр» демәк.
 Тәлхә—ачы.
 Тәлхәк—турш, ачы битки.
 Тәһбур (тәһбурә)—чалгы алати, дәмбура да дейлир.
 Тәһнә—аваз илсә охума.
 Тәһвәт—тәзәли.
 Тәһид—һәдә-горху.
 Тәфсир—тәфсир этмәк, чәтқи мәсәләни айдимләшдырмак, һәлә
 этмәк.
 Тәһид—һилчи, аллаһи бир билмәк.
 Тәһә—күлүк.
 Түбә—Түбә ағачы; әфсанәйә көрә бәһишт ағачы.
 Түг—боюнбагы, кәрәдәли.
 Түтиә—көзә чәкилән тоз, сүрмә.
 Түрә—һилан, һөкүмәт ишаны.
 Түрбә—торпаг, һак торпаг; мөзәр.
 Түрә—көзәл, гәрибә.
 Уд—һиндистанда битан ағачдыр ки, яндыгда хош ий верир; чал-
 гы алати.
 Уһман—бөйүк дәннә, дәрә.
 Уһгә—һөкүмәт бир гуш. Сикүр да дейлир.
 Устүрәб—кечмишдә улдузларын һәрәкәтини вә вәзиһәтини
 өйрәнмәк үчүн мүнәһчиләрин ишләтәйи алат.
 Фәтәһ—фәтһ эдән, ағач; гәлиб мәһәсиндә да ишләдиләр.
 Фәхтә—аллаһтә (гуш)
 Фейз—бәрәкәт.
 Фәһүр—һин һөкүмдарынын ләгәби.
 Фәһзәи—биличә, алим, зирә.
 Фәрсәи (фәрсәи)—узукулг өлчүсү (беш километрлик мә-
 сәфә).
 Фәһәи—һил, маврир; лүгәт.
 Фәһәи—фәһәтәли, һитиг, яхшы дәнмәшан.

Фид-шаһнат оюнунда бир фигура.
 Фидеби н—фид сазламан.
 Хаган—падшаһ; Чин нокидары.
 Ханман—ха, вар-йок.
 Хар—тикан; ээли, нолун.
 Харвар—өзүк ченаг өмүтүт (он ченаг); чох, бол ма'насында да ишленир.
 Хөдәнк—гайым агачы, һәмим агачтан һазирленмыш ох.
 Хөән—пайыз.
 Хөлил—дост.
 Хөхәл—кечиншә гадинларын топусларына багладыгы бәзәк биарзин.
 Хәә—айри; гадинларын гырым сачлы бирчаклар; көмөнд.
 Хөндә—күлүш.
 Хөндә н—күлөн, шад.
 Хөрәһ н—шаһ чедыры, мәчәк оларга кей ма'насында да ишленир.
 Харрат—дүлкәр.
 Хөрәч—верки.
 Хизван (хизван)—һиндистән гамышы, бөмбүк.
 Хиямә (хиямә)—чедыр.
 Хирга—дарыш кейими.
 Хисләт—хасийәт, ахлаг, көзәл ахлаг.
 Хосров луг—бөйүклүк, күбарлыг.
 Хушә—сүнбүл.
 Худбин—өзүнү байанан, лояга.
 Худпәсәнд—өзүнү байанан, өзүнү сөвән.
 Хураман—назла ерийон.
 Хурән н—шадлыг, шад.
 Хуршид—күнәш.
 Һәтиф—гейбдан сәсләнән; гейбдан кәлән сәс.
 Һәнимәт—мәтлүб олмаг, сынмаг.
 Һәккәк—һәкк эдән, нәгәш.
 Һәрәс—горху.
 Һәрәсә н—горхулу.
 Һәсәд—пакхыллыг.
 Һәсбһәл—һәл-әһвал, сөһбәт.
 Һәшр—гизмәт.
 Һиләл—тәзә өй.
 Һиндү—гәргә гул, огру; хал ма'насында да ишләдилер. Әслиндә һиндлин демәкдир.
 Һичаб—пәрда, утанма.
 Һичран—айрылыг.
 Һур (һур н)—чәһнәт гызы.
 Һумай, һумә—Байра океан адаларында олан бир гуш. чәһнәт гушу дейилер. Хошбәхтлик ма'насында да ишләдилер. (әфсәһәйә көрә һумай гушу һәр кәсин башына колкә сәлсә, хошбәхт олар).
 Чәнк—сәз; чайнаг, пәнчә.
 Чәнк н—сәз чалан, мутрүб, чалыб-охуан.
 Чәнбәр—фәлайин даирәси; һәлтә.
 Чөвкә н—чирда оюнунда ат үстүндән толу атыб тутмаг үчүн учу айри өгәч.
 Чөвлән—доланма, фырланма.
 Чәнк—мүһарибә.
 Чизйә—верки.
 Чир н—кей чисмаэри (улдузлар); һәчм.
 Шәйәдә—дәлигәсина сөвән; шәгә әз һәвәсин һәһәйәти.
 Шәбәдәбәз—оюнбәз, һоггабәз.
 Шәбәр—ярсә, кечә гушу.

Шәбистән—кечмишдә Иран шаһларынын кечә сарайы. атачаг әсәри.

Шәхун—кечә басгыны.
 Шәхәрхәнд—дадлы күлүш, шәхәр кими ширин күлүш.
 Шәмшир—гылынч.
 Шәфәәт—нәрһәмәт, күнәһи багышламагы ричә этмәк.
 Шәһрә—падшаһ.
 Шәһсувар (шаһсувар)—атлы шаһ, бөйүк шаһ.
 Цикарһа н—овлаг.
 Эйәнә—әминлик, әрхәйынлыг.

КИТАБЫН ИЧИНДЭКИЛЭР.

	Сай.
"Хосров ва Ширин"	V
Яраганин тэглийн хаггында	2
Яраглиш хаггында	4
Миначат	7
Пейгамбарин тэрифи	9
Китабын язэмасы хаггында	11
Тоғрул Арсланин тэрифи	13
Мәһәммәд Ибн Иаджизин тэрифи	16
Тә'зим хитабасы	19
Гызыл Арсланин тэрифи	21
Китабын тэрифи	25
Эшт барсында бир нечә сөз	28
Китаб үчүн үзәр истажәк	30
Дастанын башлангычы	35
Бүзүркүнд хаггында	37
Хосровун чамананда кейф элмәси ва чәзәланмасы	38
Хосровун гоҗалары атасынын айна хайишә көндәрмәси	40
Хосровун бабасыны жохуа көрмәси	42
Шапурун Ширин ва Шәбдиз хаггында сөһбәти	44
Шапурун Ширин ахтармак үчүн Әрмәнә кетмәси	50
Шапурун биринчә дафа Хосровун шәхлини көстәрмәси	52
Шапурун икинчә дафа Хосровун шәхлини көстәрмәси	55
Шапурун үчүнчү дафа Хосровун шәхлини көстәрмәси	56
Шапурун ашхара чыкмасы	58
Ширинин Маданна гачмасы	66
Ширин ичи чешмәдә ююмасы	69
Атасында горхуб гачан Хосровун Әрмәнә кәлмәси	71
Ширинин Маданна Хосровун сарайына еткәнмәси	80
Ширин үчүн гәср тикимәси	81
Хосровун Әрмәнә Мәһин Банулу айна кетмәси	84
Хосровун кейф мөчәлеси	86
Хосровун Шириндан хәбәр кәтирмәси	88
Шапурун Ширини ардыча кетмәси	91
Хосровун атасынын өлмәсикдән хәбәр тутмасы	95
Хосровун Маданна кедиб тахта отурмасы	97
Шапурун Ширини Мәһин Банулу айна кәтирмәси	99
Хосровун Бәһрамдан гачмасы	101
Ширинна Хосровун оялагда көрүшмәси	103
Мәһин Банулу Ширинә өвүт вермәси	105

Хосровун Ширинна чөвкан оянамасы	107
Баһарин тәрифи ва Хосров ила Ширинин кейф элмәси	110
Хосровун кейф мөчәлеси шир өдүрмәси	111
Хосровун, Ширинин, Шапурун ва гызыларын әфсанә сөйләмәси	114
Хосровун Шириндан икинчәси ва Руи кетмәси	122
Ширинин чавабы	124
Хосровун Ширинна чаваб вермәси	125
Ширинин Хосрова чавабы	128
Хосровун Ширинна ялвармасы	129
Ширинин Хосрову нәзәммәт әтмәси	130
Хосровун күсүб кетмәси	133
Хосровун Бәһрамда мүнәрибәси ва галиб кәлмәси	136
Хосровун Маданна еткән тахта чыкмасы	139
Хосров кетдикән сонра Ширини аһ-зар әтмәси	144
Мәһин Банулу Ширинә вәсийләт әдиб өлмәси	148
Ширинин тахта чыкмасы	152
Ширинин Маданна кәлмәси	154
Хосровун Бәһрам-Чубинин өлүмүндән хәбәр тутмасы	156
Хосровун мөчәләсә гурчмасы	161
Хосровун Ширини кәтирмәк үчүн Мәрийәдән нчәзә истажәси	166
Хосровун Шапуру Ширин үчүн көндәрмәси ва Ширинин оя ачылганмасы	168
Фәрһад ва Ширин мөчәрәси	180
Ширинин Фәрһадын тамашасына кәлмәси	184
Фәрһадын Ширин үчүн аһ-зар әтмәси	185
Фәрһадын эшгиндән Хосровун хәбәр тутмасы	189
Хосровун Фәрһад чыгырмасы	191
Хосровун Фәрһадда дейишмәси	192
Фәрһадын дағ чаларат әгәлмәси	195
Ширинин Фәрһадын айна кетмәси	202
Ширинна Фәрһадын көрүшүндән Хосровун хәбәр тутмасы	205
Хосровун Ширинә кинәзәли мәктүб язмасы	210
Мәрийәни өлүмү мунәсибәтиллә Ширинин Хосрова мәктүбү	212
Хосровун кейф мөчәлеси дузәлтмәси	219
Исфәһанлы Шахәрин Әһвалаты	223
Хосровун Шахәрин әлмәси	229
Ширинин айна галиб аһ-зар әтмәси	234
Ширинин әлалла ялвармасы	237
Хосровун оя Бәһанәсийәлә Ширинин гәсринә тәрәф кетмәси	240
Хосровун Ширини дағишдәрмәси	247
Ширинин Хосрова чаваб вермәси	248
Хосровун Ширинә чаваб	251
Ширинин Хосрова чавабы	254
Хосровун Ширинә чавабы	257
Ширинин Хосрова чавабы	259
Хосровун Ширинә чавабы	264
Ширинин Хосрова чавабы	266
Хосровун Ширинә чавабы	271

Ширинин Хосрова чавабы	274
Хосровун гаср-Шириндэн гайытмасы	277
Шапурун Хосрова чавабы	280
Хосров кедендэн сонра Ширинин пешиман оламасы	288
Хосровун юху кермеси ва Шапурун бу юхуну Язмасы	287
Хосровун оламда нэчлне дузлатмасы	289
Ширинин дилиндэн Никисанын гээл охумасы	292
Хосровун дилиндэн Барбадин гээл охумасы	294
Ширинин дилиндэн Никисанын гээл охумасы	296
Хосровун дилиндэн Барбадин гээл охумасы	299
Ширинин дилиндэн Никисанын гээл охумасы	300
Хосровун дилиндэн Барбадин гээл охумасы	302
Ширинин дилиндэн Никисанын гээл охумасы	304
Хосровун дилиндэн Барбадин гээл охумасы	306
Ширинин чадырлан чыхмасы	309
Хосровун Ширини Мадания катирмасы	313
Хосрова Ширини тою	316
Ширинин Хосрова өлүд вермеси	326
Бүзүркүмдин „Калила ва Димна“дэн дапышмасы	333
Һажич Низаминин өйүтхэри	333
Хосровун өз оғлу Ширүбэдэн шыкайати	340
Хосровун аташқадаа отурмасы	343
Ширүбэдин Хосрову өлдүртмеси	347
Ширинин өзүнү өлдүртмеси	351
Оғлум Маһыммада нәсиһәт	359
Хосров сәләтәтнини дағымасынын сәбәби	359
Пейғамбарин Хосрова мәктүб язмасы	363
Пейғамбарин ме'рачы	367
Нәсиһәт ва сон сөз	369
Пахыллары нәзәмәт	373
Гызия Арсланын һажич Низамини чакырмасы	376
Чабан пәһләван Шәмсәддин Маһыммадин өлүмүнә тәәссүф	382
Мәтнин изаһы	387
Тарихи ва әфсанәви адлар	397
Лүгәт	403

Чап издалыныш: 7.VII-47. Чап листи 2675. Нәшрият листи 21, 5. Бир чап листидән
барбарин сайы 30.000. ӨГ 0790, Сифрини № 613, Тираж 6000.

Азарнашр нәзбасы, 26-лар ыһны „Китаб Сирайи“. Баки, Оли Бейранов күчәси № 1.
Азарбайҗан „Г.Р“ НС ыһныда Полиграфия ва Нәшрият ишләри нәзбасы.

